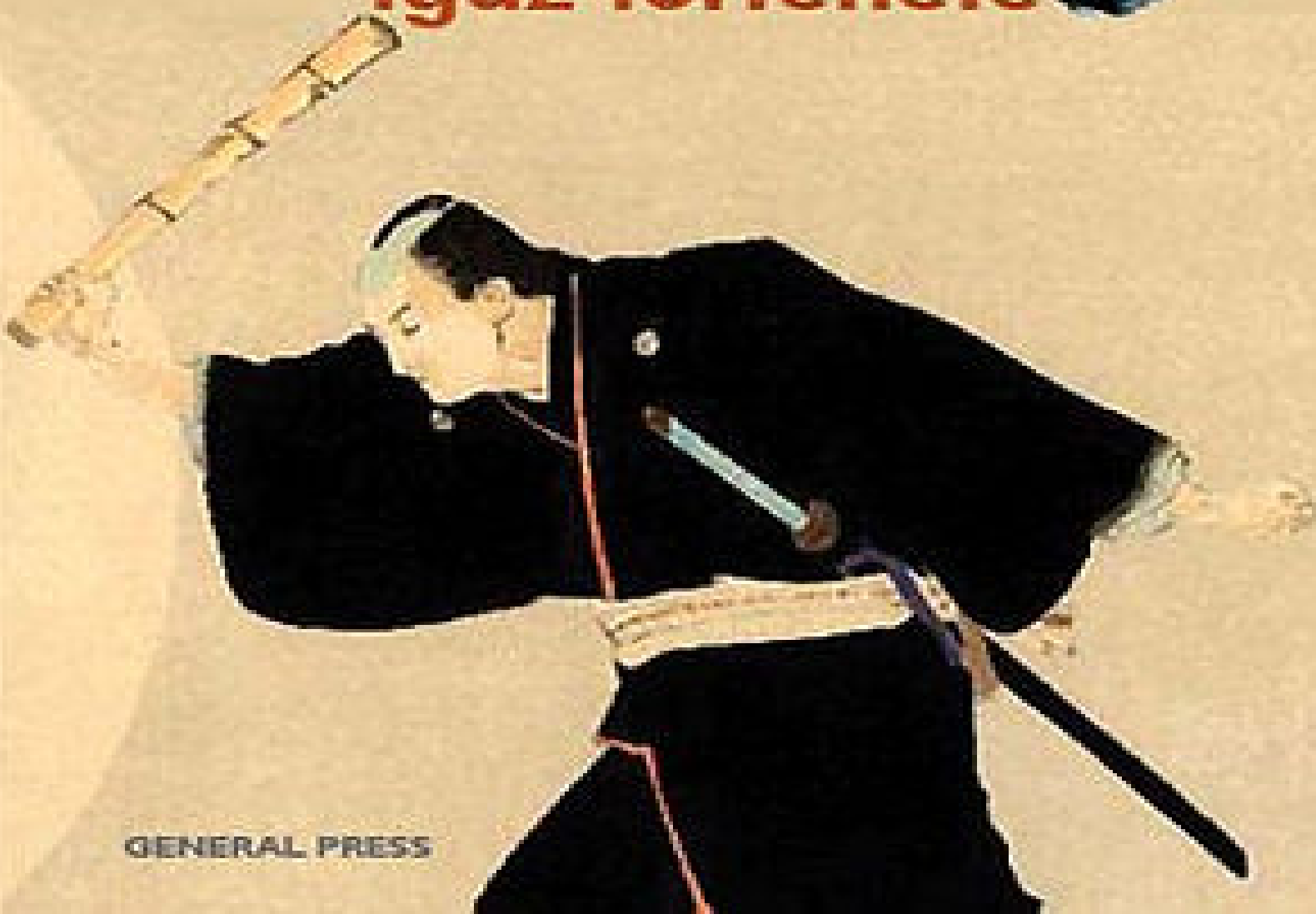

JOHN MAN

Az utolsó

SIAMURAJ

igaz története

GENERAL PRESS

John Man

Az utolsó szamuráj igaz története

General Press Kiadó
ALAPÍTVÁ 1988-BAN

KÜLÖNLEGES KÖNYVEK SOROZAT

A mű eredeti címe: *Samurai*

Copyright © John Man, 2011

First published as *Samurai* by Transworld Publishers,
a division of The Random House Group Ltd.

Hungarian translation © Erdélyi András

© General Press Kiadó

Fordította ERDÉLYI ANDRÁS

Szerkesztette ZENTAI GYÖRGY

A borítótervet FARAGÓ ÁGNES készítette

ISSN 1585-6860

ISBN 978 963 643 430 4

Kiadja a GENERAL PRESS KIADÓ
Felelős kiadó LANTOS KÁLMÁNNÉ
Irodalmi vezető KISS-PÁLVÖLGYI LÍDIA
Művészeti vezető LANTOS KÁLMÁN
Felelős szerkesztő BÁRDI ERZSÉBET
Készült 22,5 nyomdai ív terjedelemben
Kiadói munkaszám 3465-12

TARTALOM

ELŐSZÓ

MEGJEGYZÉS AZ ÁTÍRÁSHOZ ÉS A DÁTUMOZÁSHOZ

ELŐHANG A VULKÁN MÉLYÉRŐL

ELSŐ FEJEZET

A harcos útja: a kezdetek

MÁSODIK FEJEZET

Egy fiatal élet átváltozása

HARMADIK FEJEZET

A harcos útja: a kard rövid története

NEGYEDIK FEJEZET

Jönnek az amerikaiak

ÖTÖDIK FEJEZET

A harcos útja: hasfelmetszés

HATODIK FEJEZET

Új világ, új élet

HETEDIK FEJEZET

A harcos útja: busidó

NYOLCADIK FEJEZET

Halál a Kinko-öbölben

KILENCEDIK FEJEZET

Száműzetés és újjászületés

TIZEDIK FEJEZET

Ízelítő a hatalomból

TIZENEGYEDIK FEJEZET

A rab

TIZENKETTEDIK FEJEZET

Ugrás az örvénybe

TIZENHARMADIK FEJEZET

A boldogtalan forradalmár

TIZENNEGYEDIK FEJEZET

A muszáj-lázadó

TIZENÖTÖDIK FEJEZET

A kumamotoi kudarc

TIZENHATODIK FEJEZET

Visszavonulás

TIZENHETEDIK FEJEZET

A halálba vezető hosszú út

TIZENNYOLCADIK FEJEZET

Szaigo utolsó állomása

TIZENKILENCEDIK FEJEZET

Megdicsőülés

ELŐSZÓ

Ez a könyv három egymásba fonódó történet. Az első azt a gyors sodrású, drámai eseménysort eleveníti fel, melynek következtében Japán - kétszázötven éven át tartó csaknem teljes elszigeteltség után - szétagolt feudális államból egységes, a külvilágra nyitott és gyorsan fejlődő nemzetté vált. 1850-ben az ország nagyjából úgy festett, mint 1600-ban: harmincmillió jobbágy befelé forduló világa volt ez, melyet 300 hűbérúr uralt, akik hivatalosan az ország katonai diktátorától, a sóguntól függtek, helyileg azonban teljhatalommal rendelkeztek. E piramis tetején trónolt a császár, valóságos félistenség, akit a napi ügyektől távol tartva úgy óvtak, mint egy ölebet.

A második történet a szamurájokról szól, arról a mintegy kétmillió fős katonai elitről, amely beállítottságával, magatartásával és fegyverzetével az egész rendszernek szolgált támaszul. Ennek a katonai elitnek a története ugyanúgy a távoli múltban gyökerezik, mint az általuk szolgált helyi hűbéruraké és sógunoké.

1880-ra a hűbérurak és szamurájok világa eltűnt, és a feudalizmus egész cifra építménye összedőlt. Japán a középkorból egyenesen a modern világba csöppent. Mivel a parasztságnak ebbe a folyamatba vajmi csekély beleszólása volt, ezért népi forradalomnak aligha lehet nevezni az átalakulást, de tagadhatatlanul létrejött egy, az európaiak számára ismerős társadalom: a csúcson az uralkodó, alatta a kormányzó elit, majd a feltörekvő középosztály, és legalul egy lázongó, de féken tartott paraszti tömeg.

A harmadik történet pedig arról az emberről szól, aki ennek a forradalmi átalakulásnak a gerjesztője volt, majd pedig áldozatává vált.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Kagosimai kutatásom nem hozhatott volna ilyen eredményt Jamaszaki Micsiko (IS Interpreters Systems) elkötelezett és szakavatott segítségével nélkül; hálás köszönetem Taka Osikirinek (SOAS) a fordításban nyújtott segítségért; továbbá Colin Young vívómesternek; Alan Cummings és Angus Lockyer közreműködésének, ugyancsak a SOAS-tól.

Sok köszönettel tartozom az alábbiaknak a segítségükért: Kiotóban: Noriko Ansell.

Kagosimában: Fukuda Kendzsi, Meidzsi-restauráció Múzeuma; Macuo Csitosi, Sokosuszeikan Múzeum (Simacu Történelmi Múzeum); Kukita Maszajuki, Kagosima, a Reimeikan Kultúra Prefekturális Múzeuma; Naraszako Hidemicu vezérigazgató, Kagosima Prefektúra Idegenforgalmi Hivatala, és csodálatos munkatársai, közöttük Macunaga Jukicsi, Higasi Kijotaka és Morita Mikiko; Takajanagi Cujosi, Szaigo Nansu Emlékmúzeum; Jamagucsi Morio idegenvezető; és Szaigo Takafumi művész, fazekas és a Szaigo Takamori Társaság elnöke.

Amami Ósimában: Jaszuda Szoicsiro, Hiszaoka Manabu, Szakita Micunobu és Rjú Soicsiro, mindannyian a Szaigo Nansu Emlékbizottságból.

Okinoerabuban: Ojama Jaszuhiro, Szaoda Tomio, Minami Szanekacu, Take Josiharu és Nagao Futosi, valamennyien a Szaigo Mansu Emlékbizottságtól.

Kumamotóban: Kuzkabe Kazuhide idegenvezető.

Mijazakiban: Kodama Goszei, Szaigo Takarnod Szálláshely Múzeum.

És, mint mindig, Felicity Bryan és az egész ügynöksége, Gillian Somerscales, a kiváló szerkesztő, és mindenki a Transworldnél: Doug Young, Simon Thorogood, Sheila Lee és Philip Lord.

MEGJEGYZÉS AZ ÁTÍRÁSHOZ ÉS A DÁTUMOZÁSHOZ

A könyvben szereplő japán szavakat magyaros átírásban közöljük, mely a szakirodalomban világszerte használt Hepburn-féle latin betűs átírásán alapul. A Hepburn-átírás egyes mássalhangzóinak magyar megfelelője: ch = cs, j = dzs, s = sz, sh = s, ts = c, y = j.

A japánok hagyományosan a holdnaptárt használják, mely az évet tizenkét hónapra, és azon belül 29 vagy 30 napra osztja. Ez a számítás egy évben 354 napot ad ki, így minden harmadik évhez hozzá kell adni egy tizenharmadik hónapot (de ez nem teljesen pontos számítás, ugyanis egy év kb. 365,25 napból áll, tehát nem pontosan egy egész nappal számolunk). 1873. január 1-jén a japán kormány átvette a Gergely-naptárt. Egyes források mindkét rendszert alkalmazzák, de hogy emiatt ne támadjon félreértés, én csak a Gergely-naptárt használom. *(A szerző.)*

ELŐHANG A VULKÁN MÉLYÉRŐL

Két harcos áll csatára készen - az egyik egy réges-régi, messzi-messzi galaxis szülötte, míg a másik innen a Földről, a nem is olyan távoli múltból érkezett közénk. Két merőben eltérő világot képviselnek - a Digitálist, illetve a Valóságost -, mégis sok közös vonás fedezhető fel bennük. Mesteri kardforgatók mindketten, de bármikor elővehetik legfélelmetesebb és legrombolóbb, nagy hatótávolságú fegyvereiket is. A valódi harcos egy hihetetlenül erős, mégis rugalmas acélkardot tart a kezében, ez az úgynevezett *katana*. Pengéje úgy vágja a húst és a csontot, mintha friss kenyeret szelne. A másik, a digitális harcos egy „fényszablyát” forgat; energiakardot, mely amikor működésbe lép, felettébb kellemetlen zümmögő hangot bocsát ki. Éles reccsenést hallani, amikor más fémszablyák vagy fegyverek támadását visszaveri. Mindkét harcos azt állítja magáról, hogy mindhalálig küzd, de a kettő közül csak az egyik szava vehető komolyan. Páncélt is hordhatnak, melyben valamilyen egzotikus rovarra emlékeztetnének, de ők inkább kényelmes köpönyeget viselnek.

Igen, a szamuráj, habár régen letűnt, mégis itt van velünk a *Csillagok háborúja* Jedi-lovagjaként, akit az ifjú hős, Luke Skywalker személyesít meg. Luke, amelletts hogy Darth Vader fia, egyúttal szellemi örököse a valódi hősnek, Szaigo Takamorinak, „az utolsó szamurájnak”. De nem csak a fegyverzetük kapcsolja össze őket. Mindkettejüknek hősi feladat jutott osztályrészül: helyreállítani egy letűnt, ám erényekben gazdag világot. Mindketten szigorú lovagias szabályokhoz ragaszkodnak, melyek feltehetően ősi elveken nyugszanak. Mindkettejüknek megvannak a maguk spirituális mesterei, akiknek hangja korokon át visszhangzik. Jamamoto Cunemoto korai tizenharmadik századi klasszikus művében, a *Hagakure* (Lombok árnyékában): *A szamurájok kódexe* című gyűjteményében „az idősebbek által ránk hagyományozott” bölcseségekkel szolgál. Ilyennel például: „Gyorsan, törjétek apróra, és hatoljatok át a vasfalon”, mert a legbölcsebb tanácsok gyakran homályosak. Yoda sajátos hollywoodi stílusban fejt ki tanításait: „Ha

el akarod űzni a félelmedet, előbb nevet kell adnod neki” - mondja Luke-nak.

Ez a *Csillagok háborújára* gyakorolt hatás egyetlen példa csak arra, ahogyan Japán harcos elitje tovább él a jelenben. Regények, rajzfilmek, DVD-k, játékok, tévésorozatok megszámlálhatatlan sokasága, és persze a harcművészetek követői szerte a világon, mind azt bizonyítják, hogy a téma tartós népszerűségnek örvend. Japánban a samurájszemélyzetek olyannyira népszerűek - 26 filmet forgattak egyetlen szereplőről, Zatoicsiről, a vak kardforgatóról, aki a hallására hagyatkozva harcol -, hogy a Nyugatra gyakorolt hatásuk gyakorlatilag elkerülhetetlen volt. Közvetett módon ez a hatás érvényesül Kurosava Akira (az utónév, mint a magyarban, a japánban is második helyen áll) filmjein keresztül. *A hét samuráj - hét rónin* (gazdátlan samuráj), akiket a falusiak felbérelnek, hogy megvédjék őket a banditáktól - nélkül nem jöhetett volna létre *A hét mesterlővész* (1960), vagyis a történet vadnyugati változata; a *Jodzsimbo* nélkül nincs az *Egy maréknyi dollárért* (Fistful of Dollars -1964) vagy *Az utolsó emberig* (Last Man Standing - 1996) című világsiker sem.

A legtöbb samurájábrázolás alapján azt gondolhatná az ember, hogy ők afféle középkori jelenségek voltak. Éppenséggel lehettek volna! Aranykorukat, nem vitás, ez az időszak jelentette. De tovább is éltek, és nemcsak egyfajta történelmi anakronizmusként, hanem a japán társadalom nélkülözhetetlen szereplőiként, egészen az 1877-es forradalomban bekövetkezett végső bukásukig, ahogyan azt mindenki átérezhette, aki látta *Az utolsó samuráj* című filmet Tom Cruise-zal. Amúgy lényegében ez az egyetlen történelmi tény, ami ebből a filmből kihámozható, és ez alig több annál, mint amit a *Csillagok háborúja* közöl a samurájokról. Csodaszépen megalkotott, jól tagolt tükörcsarnok, melyben ügyesen illeszkednek a valóság és a képzelet darabkái, hogy a nyugati ízlésvilágnak megfelelő történetté álljanak össze. A hosszú évek folyamán volt pár nyugati - Tom Crusie-szerű - személy, aki a japánok soraiban harcolt, néhányan közülük samurájként is, a filmben ábrázolt háborúban azonban egyikük sem vett részt. A filmben a samurájokat külön törzsként ábrázolják, akik nemes

elszigeteltségben élnek, mint az amerikai amikok (konzervatív keresztény gyülekezet - a *ford.*); pedig a valóságban a szamurájok nagyon is benne éltek a társadalomban, és sokan fontos szerepet töltek be a közigazgatásban. Filmbeli vezéralakjuk, Kacumoto (Ken Vatanabe) - csodálatos színész, és kiválóan beszél angolul -, egy konzervatív szamuráj, aki a Harcos Útjára lép. A valódi szamurájvezér, Szaigo Takamori voltaképpen igen összetett és ellentmondásos keveréke volt a múltnak és jövőnek. Egyszerre forradalmi és hagyományokhoz ragaszkodó. Kormányzati csúcsminiszteri posztot tölt be, majd lázadóvá válik. Megveti az idegeneket, de a változás szükségességét mégiscsak elfogadja. Harcos, aki igazából nem lép csatamezőre; a tettek embere, aki ugyanakkor rajong a kínai költészetért; imád élni, ám ideje jelentős részét a halálra készülődéssel tölti; olyan vezető, aki ódzkodik attól, hogy a lázadás élére álljon, mégis megteszi, pedig tudja, hogy ez a halálához vezet.

Ez tehát Szaigo története. És egyúttal a modern Japán kialakulásának története is. Ahhoz, hogy Szaigo személyiségét és történelemformáló szerepét igazán megérthessük, azzal kell kezdenünk, hogy megismerjük a környezetet, ahonnan elszármazott.

Japán legdélebbi szigetének csúcsán található egy világhírű látványosság. Természetesen nem akkor értesültem róla, amikor ideutaztam, mégis hosszú órákat kellett várnom, amíg megpillanthattam. Ha a repülőtér felől a gyorsforgalmi úton közelítünk felé, sokáig erdővel borított, meredek hegyek takarják el a csúcsot a szemünk előtt. Ha a puszkagolyóvonattal érkezünk, akkor se látjuk, hiszen jobbra alagutakon és szurdokokon keresztül siklik be a szerelvény Kagosima szívébe. A tengerpart felől nézve új épületek blokkolják a látványt. Akadnak persze árulkodó jelek: a járdára, útra, parkoló járműre, ingallérra telepedő durva szemcsés, szürke por; na meg a füstoszlop, mely elsötétíti a kék eget. De hamarosan feltűnik egy sugárút, mely a tengerpart felé tart, és ekkor hirtelen elképesztő látvány tárul az ember szeme elé: maga a hatalmas, szürke, füstölgő vulkán, mely a városnak, sőt az egész régiónak meghatározó természeti jelensége.

Az első feltárulkozás után Szakuradzsima többé már nem megy ki az ember fejéből - de a látómezejéből se nagyon. Az ívelt tengerpart nyolcvan kilométeres szakaszáról; a város szívében emelkedő, zöld lombokkal borított, terebélyes hegyről; a szállodai szobákból és erkélyekről és a villamosokról - azaz minden szögből a vulkánt látod: félig saját füstfelhőjébe burkolózva, vagy a szétosztó ködbe fakultan, vagy kristálytiszta ragyogva a tiszta, kék ég alatt. Kagosimát nem véletlenül hirdetik az európaiaknak a Kelet Nápolyaként. A Szakuradzsima ugyanolyan hatalmasan dereng föl a szem előtt, mint a Vezúv a tündöklő Nápolyi-öböl fölött. Hajózás szempontjából ez a partszakasz is ugyanolyan biztonságos, hiszen a Kinko-öböl valójában egy ötven kilométeres bevezető csatornával védett belső tó, mely majdnem teljesen körülzárt. A vulkán csaknem olyan kiszámíthatatlan, mint a Vezúv, noha nem annyira romboló. Szakura ugyanis egy *dzsima*, azaz sziget, miközben a várost egy három kilométeres, hasznos vízszáv választja el a vulkántól. Tulajdonképpen ma már nem igazán nevezhető szigetnek, mert egy 1914-es vulkánkitörés annyi lávát lövellt ki, hogy egy töltésút keletkezett a szárazföldre, de ez az út az öböl másik oldalán helyezkedik el, és máig se javasolta senki, hogy emiatt nevet változtassanak.

Szakuradzsima mindent meghatároz: a történelmet, a várost, az itt élő emberek jellemét. Az évezredekkel korábbi vulkánkitörések Kjúsúnak (korábban Szacuma) ezt a részét elvágták Japán többi térségétől (olyan vulkanikus anyagot lövellve a felszínre, mely csodálatos termőtalajt szolgáltat a narancsnak és a cseresznyének. A tartomány is innen kapta nevét; Szakuradzsima ugyanis azt jelenti, „Cseresznyés-sziget”). Régen Szacumát északról nehezen lehetett megközelíteni, és ugyanolyan nehéz volt innen észak felé haladni. Déli irányban azonban ott volt a nyílt tenger - és a nagyvilág. A megközelíthetőségnek és az elszigeteltségnek ez a kölcsönhatása formálta a régi Szacumát és a mai Kjúsút is azzá, ami: olyan tartománnyá, mely gyakorlatilag saját miniatűr nemzetállamként kapcsolódik Japánhoz, ugyanakkor el is különül tőle. Kagosima városa szintén a vulkánnak köszönheti sajátos jellegét, a hegyek ugyanis meggátolják a város kifelé irányuló terjeszkedését. A legtöbb tartományi főváros körkörösén a várkastélya köré épült, Kagosima azonban hosszanti irányban, keskeny sávban, a hegyek

és a tenger közé szorítva helyezkedik el. Maga Szaigo Takamori, az utolsó szamuráj is ennek a büszke tartománynak köszönhetné sajátos jelleme kialakulását, és mindkettő - azaz a tartomány és maga a szamuráj is - a Szakuradzsimá által formálódott.

Réges-régen, a földtörténeti őskorban Kjúsú déli része nagyon másként festett. Hegyek nem voltak - olyanok semmiképpen, mint a maiak -, és öböl sem. De ott volt a vulkán, Kjúsú tizenegy vulkánjának egyike, s a Csendes-óceánt övező vulkáni rendszernek a része. Ez a vulkán az évmilliók során hol működött, hol nem, mindenesetre 22 ezer évvel ezelőtt a világ történetének egyik legnagyobb kitörését produkálta. Képzeljük el a Szent Ilona kitörésének százszorosát vagy a Krakatau tízszeresét; csaknem száz köbkilométernyi földet lövellt az ég felé, közel húsz kilométeres átmérőjű krátert hagyott maga után, és száz méter vastagságú likacsos kő- és hamuréteggel borította be Kjúsút. A következő tízezer év során az eső meredek hegyekké koptatta a puha kőzetet, és egy erdővel borított, csipkézett oromzatot képezett, mely észak felé eltorlaszolta a japán szárazföldet. E hegláncolat egyik tagja a Kagosima közepén emelkedő, fákkal borított magaslat, ahol Szaigo elindította kudarcra ítélt lázadását, és ahol végül ő maga is a halálát lelta.

Tizenháromezer évvel ezelőtt egy újabb rengés következtében az új, öböl alatti vulkáni kürtő annyi lávát lökött a felszínre, hogy ebből létrejött Szakuradzsimá szigete. A tíz kilométeres szélességű, közel ezeregyszáz méter magas, hatalmas kőzetmennyeség eldugaszolta a föld alatti tűzhányót, de nem teljesen. Ez ma a föld egyik legaktívabb vulkánja. Mindennap, sőt, előfordul, hogy napjában többször is füstfelhőket pöfékel: néha csak finom füstkarikákat, máskor mennydörgés és villámlás kísérette hamufelleget. Amikor 2009 szeptemberében a vulkán „szívdobogását” figyelő kutatóállomáson jártam, egy naponta cserélt, kézzel írott táblát láttam, mely azt jelezte, hogy a vulkánnak abban az évben már 365 „felköhögése” volt. És bizony az ártalmatlan „köhögés” időnként elfajul. A legkritikusabb helyzetekben - 25 ilyen jegyezték fel az utóbbi 500 évben - az oldalkürtők megnyílnak, új kráterek keletkeznek, és falvak tűnnek el a láva alatt. Mégis élnek itt emberek, hiszen a hamu és láva kiváló termőtalajjá alakul át, melyen nemcsak narancs terem, de

görögdinnye méretű retek is - a világon a legnagyobb. Ezek a napi füstjelek valamiképpen Szaigo életének emlékeit is nyomatékosítják, de közben tudnunk kell, hogy egyszer - holnap, jövőre, talán száz év múlva - a falvak, népek, narancsligetek és retekágyások egy újabb hamu- és lávaréteg alatt szőrén-szálán eltűnnek.

A tűzhányónak köszönhetően Szaigo rejtekhelyet találhatott utolsó, hiábavaló küzdelmekor. 1877. szeptember 23-át írtak. Az eleve kudarcra ítélt felkelés a végkifejletéhez közeledett. A karddal felfegyverzett háromszáz fős lázadócsapattal szemben odalent egy 35 ezres hadsereg sorakozott fel, tábori ágyúkkal. Szaigo rejtekhelye egy sziklabarlangban volt, Kagosima központi hamu- és tajtékkőhegyének közepe táján, a Sirojamánál. A kör bezárult. Ha elfogják, kivégzik. De ha sikerülne is megszöknie, messzire akkor sem juthat. Ötvenedik életévében járt, fáradt volt és beteg, szíve túl gyenge a hatalmas testéhez. Egyetlen út maradt a befejezéshez: samurájként, csatában, dicső módon halni meg. Úgy döntött, harcolni fog; és a végén, amikor már minden elveszett, a samurájok rituális halálnemét választja: saját késével felmetszi a hasát, majd egy bajtársa, végső segítségként, egyetlen kardsuhintással levágja a fejét.

Amikor a Sirojama meredek erdei ösvényén felkapaszkodom, és csodálkozva rábámulok a szűk barlangra, melyben egy Szaigo testméretű ember fekvé is alig férhetett el, elgondolkodom ennek az embernek a különös hősiességén. A Nyugat azt kedveli, ha a hősei kockáztatnak, de életben maradnak, illetve ha már egyszer meghalnak, legalább nemes cél oltárán áldozzák fel életüket. Gondoljunk csak Luke-ra a *Csillagok háborújából*, vagy Horatiusra (Macaulay versében), aki apja hamvaiért és istenei templomaiért küzdve halálra szántan néz szembe a félelmetes túlerővel, és végül diadalmasan túléli a csatát; vagy Scottra az Antarktisz felfedezésekor - aki persze sajnos nem éli túl. Szaigo azonban éppen ellenkező megfontolások miatt válik hőssé: nem elég, hogy meghal, de teljesen reménytelen, már-már esztelen okból áldozza életét, anélkül hogy ezzel bármit is elérne. Ezt a hőstípust a japánok azért csodálják és imádják, mert „ő az az ember, akinek egyetlen célt szem előtt tartó becsületessége nem tűr semmiféle fondorlatot és

megalkuvást, mely egyébként oly gyakran elengedhetetlen feltétele az e világi sikernek”.

Szaigo az értelmetlen halál paradox csapdájába esik: odalent a császár katonái, a császáré, akiért rajong, mégis föllázad ellene. Költőként, karizmatikus vezetőként, korábbi miniszterként vajon hogyan juthatott ilyen ellentmondásos helyzetbe? És miként lehetséges, hogy egy ilyen, mélyen a múltban gyökerező embert ekkora csodálattal övezzen a jelenkor?

ELSŐ FEJEZET

A harcos útja: a kezdetek

A vulkán az utóbbi időben szerencsére nyugton volt. Csak egy vékony sötétszürke hamuréteg fedi az útburkolatot, de ez még ahhoz is kevés, hogy az autók szélvédőjén megkeményedjen. Fukuda úr, a Meidzsi-restauráció Múzeumának igazgatója vezet ki a múzeumépületből a szeptemberi hőségbe. A töltésről odalent rálátás nyílik Kagosima folyójára. Szaigo Takamori szülőháza felé tartunk.

Nem mintha túl sok látnivaló lenne ott - kis, négyszögletes térség, újszerű üveg- és betonépületekkel szegélyezve, fás liget, kőrakás és egy dísztábla. A fából épült hajdani szerény ház, ahol Szaigo meglátta a napvilágot, régen eltűnt.

- Ezt az épületet már a kormány állíttatta ide - mondja Fukuda úr. - 1880-ban, az új alkotmány évében.

- A kormány? De hiszen Szaigo lázadóként, a császári csapatok ellen harcolva esett el.

- Igen, de az három évvel korábban volt. Tovább már nem lehetett eltagadni, hogy Szaigo szívbéli hazafi volt és igazi hős. Ezért megbocsátottak neki.

És azon nyomban példaképpé emelték, ahogyan a dísztábla tanúsítja: „Kagosima ifjúságának ajánljuk, hogy Szaigo nyomdokaiba léphessen”.

Hősünk alacsony sorból származott, tisztázza Fukuda úr ezt a körülményt rögtön az elején, ahogy a közelben álló, rekonstruált Szaigo-ház felé közelítünk. Zsúpfedelű építmény, mindössze négy szobával, illetve öttel, ha a futonok (japán matracágy) napközbeni tárolására használt helyiséget is hozzávesszük. Fukuda úr leveszi a cipőjét, és belép a félhomályos konyhába, ahol a mestergerendáról egy fazék lóg a tűzhely fölél.

- Szaigo a nagyszüleivel, a szüleivel, hat öccsével és a húgával, valamint a szolgálókkal együtt élt itt - ez összesen tizenkét ember egy ilyen kicsi házban.

A tervezés a maga egyszerűségében lenyűgöző: magas mennyezetek a nyári hőség és a tűzhely füstjének elnyeléséhez,

tatamí-szőnyegek ülőalkalmatosságnak, és roppant praktikus, elhúzható rekeszfalak félig áttetsző papírbetéttel. A ház azonban igen zsúfolt lehetett, magánéletre aligha alkalmas. Vajon minden samuráj így élt?

- Korántsem. Szaigo apja alacsony rangú samuráj volt. De egy samuráj akkor is samuráj, ha szegény! A parasztnál egy alacsony származású samuráj is többnek számított.

Igaz, nem sokkal. Gyakran előfordult, hogy a házat más rokonok is ellepték, és tizenhat főre gyarapodott a létszám, ugyanakkor a helyi adóhivatalnál dolgozó apa fizetése még a samurájoknak járó csekély rizsilletménnyel együtt sem volt elégséges. A szűkös rizsadagjuk megvolt ugyan, de másra is szükségük volt: szójaszósra, sóra, paszulyra, halra, zöldségekre, szakéra (japán rizsbor), lámpaolajra, faszénre, pamutvászonra. A ház folyton javításra szorult, a gyerekeket etetni, ruházni kellett. Szaigo és kamasz öccsei egyetlen matracon osztoztak húgaikkal. A megélhetéshez apjuk kölcsönöket vett fel és földet művelt.

Gyerekként Szaigónak ezzel az ellentmondással kellett szembesülnie: samurájstátusz kontra szegénység. Egész fiatalsága a családfenntartásért folytatott kemény küzdelem jegyében telt. Ez az állandó küszködés nyilván mély nyomokat hagyott benne; később is büszke volt gyökereire, azaz miközben sztoikusan viselte a megpróbáltatásokat és a szegénységet, eltökéltté vált a rászorulóknak segítségében. Erőt éppen ebből az azonosságtudatból merített - samurájként, egy öntudatos, független tartomány polgáraként és egy ősi kultúra folytatójaként élte életét.

Szururájnak születni az élet szerencsejátékában még 1827-ben is főnyereménnyel ért fel. Pedig eddigre másként is alakulhatott volna a sorsuk. Az erőszakos, fennhéjázó, pökhendi és középkoriasan elavult samuráj, miután 1600-ban lezajlott Japán egyesülése, könnyen a történelem szemétdombjára kerülhetett volna. De nem ez történt, hanem éppen az ellenkezője. A samurájok túléltek az egyesülést, hozzájutottak a földművesektől, kereskedőktől és mesteremberektől adóként kicsikart rizsjárandóságaikhoz, és új erőre kaptak az elkövetkező, viszonylag békés háromszáz esztendőre. Jóllehet sajátos magatartás-kultúrájuk

és szokásrendszerük a kívülálló számára legalább olyan egzotikusnak tűnik, mint a pávatoll, ez azonban nem változtat azon, hogy saját maguk és honfitársaik szemében, akkor és később is, a japán társadalom lényegi elemévé váltak.

Túlélésük titka abban rejlett, hogy képesek voltak azonosságtudatukat sajátos módon megújítani: múltjukat nem adták fel, hanem kimazsolázták belőle mindazt, ami az új körülményekhez jól alkalmazható. Szerencsésük volt, a nyugodt évszázadok és a gazdag néphagyományok lehetőséget adtak számukra, hogy a legjavát kiválogathassák.

Egy legendákban gazdag, ám írott emlékekben szegény évezredből kiemelkedve Japán először a hetedik században egyesült császársággá. Innentől kezdve valamennyi császár ebből a családból származott, és létrejött a világ legősibb örökletes uralkodóháza. Pontosan ez az ötszáz éven át tartó birodalmi egység volt az, amely kicsíráztatta a szamurájhagyományokat.

A „szamuráj” szó hallatán többnyire a kard jut az ember eszébe. Pedig a szamurájkard - a jellegzetes, ívelt pengéjű fegyver, nem pedig a Kínából importált, nagy teherbírású, egyenes vaskard - egy későbbi korhoz köthető, ugyanis idő kellett ahhoz, hogy a kardkészítés hagyományai kialakuljanak. A szamurájok első aranykora még az íj korszakára esett, így az első szamurájok lovas íjászok voltak, és nem kardforgatók, íjaik azonban nagyon különböztek azoktól a legkorábbi, félkör alakú, fából és csontból készült íjaktól, melyeket az eurázsiai földrészen használtak. A japán íj (*jumi*) rétegelt bambuszból készült, hosszú és ormótlan, és aligha hihető el róla, hogy lovasíjászatra alkalmas lenne.

Hasonló íjak már a kontinensen is felbukkantak. A hszingnuk használtak ilyet, akik Közép-Mongóliából, a mai Észak-Kínából irányították birodalmukat a Kr. e. harmadik századtól a Kr. u. 200 körüli időkig. A hunok (talán a hszingnuk leszármazottai) szintén valami hasonló fegyverrel harcoltak, amikor a Kr. u. 4-5. században előzönlöttek Európát. Ezeknél az íjknál - hszingnu, hun és korai japán fegyverek - egyvalami közös: mindegyik „aszimmetrikus”, a markolata nagyjából az íjtest alsó egyharmadánál helyezkedik el. Hogy ennek mi volt az oka? Rejtély. Egyesek szerint az, hogy a lovas átemelhesse az íját a ló nyaka fölött (biztos, hogy nem így van,

hiszen lóhátról csak az egyik oldalra lehet nyilazni - ha az íjász jobbkezes, akkor csakis bal oldalra; ha valaki bal kézben tartja az íjat, jobb felé nem tud lőni). Mások arra gondolnak, talán a vadászok miatt tervezték rövidebbre az alsó szárat, mert így térdelőállásból is jól lehet nyilazni. A harmadik feltevés szerint az aszimmetria eredetileg a bambusz jellegéből adódik: a bambusznád ugyanis elvékonyodik, tehát ha az íjat valaki egyenletesen akarja forgatni, ahhoz aszimmetriára van szükség, vagyis vastagabb és rövidebb alsó szárra, illetve vékonyabb és hosszabb felsőre (más kérdés, hogy egy jó íjásznak az egyenletes mozgatás nem okozhat gondot). A brit *kjúdó* (japán íjászat) közösség egyik vezetője tagadóan rázza a fejét, amikor erről kérdezem: - Jómagam úgy vélem, hogy azért kedvelték a meghosszabbított felső szárat, mert így a harcos jóval hatalmasabbnak tűnt. Nem árt, ha van az embernél valamilyen robusztus tárgy, amivel rá lehet ijeszteni az ellenségre.

Ahogy mondtam: rejtély. Biztosat senki sem tud. Ha volt is valami magyarázat az aszimmetriára, az homályba veszett, még mielőtt a hórihorgas bambuszíj hagyományossá vált volna. Japánban így készült az íj, és kész. Itt a történet vége.

A mai japán íjászatnak nem sok köze van a szamurájokhoz. A *kjúdó* művelői a szamurájoknak éppen az ellentétei: az íjászatban inkább rituális művészetet látnak, semmint harcművészetet. Tekintettel arra, hogy a második világháború után az amerikaiak Japánban minden harci eszközt betiltottak, a japánok kitalálták a *kjúdót*, olyan öltözéssel és mozgástechnikával, amelynek kizárólag kulturális üzenete volt. Az íjász ennél a sportnál egy fehér kimonóhoz hasonló felsőrészt visel, lebegő fekete inggel és papucsokkal. Felveszi az íjat, kellő tiszteletadással megközelíti a lóállást, akimbo-testtartásba helyezkedik (hajlított állás), vállát hozzáigazítja, a nyílvesztőt előírászerűen az íj húrjára helyezi, a nyílvesztő az íj jobb oldalán, a hüvelykujjon és a mutatóujjon pihen (ez nekem szabálytalannak tűnik, hiszen az angol botíjnál az íj bal oldalon és az ujjizületen nyugszik), lazán tartja az íjat, majd fölemeli, a húrra helyezett nyílvesztő a fej fölé kerül, méltóságteljesen lejjebb engedi az íjat, és ezzel egy időben kifeszíti a húrt egészen a fül vonala mögé, kitartja, nem erőlködik, mert csak így érheti el a zenszerű nyugalmi állapotot, és érzi, hogy az erők - a kifeszített íj, a remegő

izmok, a figyelem, az ötvenlépésnyire elhelyezkedő fekete-fehér kicsiny körök - egyensúlyba kerülnek, végül pedig kiold, olyan módon, hogy a karok hátralendülnek, és a két kar megfelelő esztétikai egyensúlyba kerül. Egyfajta átmenet ez a Nó színház és a balett között, és csaknem olyan megerőltető is. Szépség és belső béke: ez a cél. A célpont eltalálása másodlagos. Azt mondhatjuk tehát, hogy valódi párviadalban nem kifejezetten harcosnak ajánlható magatartás.

A modern kjúdó-íjászok azonban két szempontból mégiscsak kapcsolódnak szamuráj elődeikhez. Az íj hagyományos tervezésű, aszimmetrikus, és számos bambuszréteggel rendelkezik. És ez is egy apró kis torzítással készül: a két vége kissé jobbra hajlik, hogy a húr ne hajszálpontosan középre kerüljön. Vajon miért? Az angol botíjnál - és valójában a legtöbb íjfajtánál - a nyílvevőt ugyan a húr közepére helyezik, de az íjtest szélessége miatt iránya kissé eltér az egyenestől. A japán nyílvevő azonban egyenesen és pontosan repül. Másodszor, Japánban újra feléledt a lovasíjászat, s akik ezt a sportot űzik, azok ugyanolyan szakértelemmel lovagolnak és nyilaznak, mint ezer évvel ezelőtti elődeik. Érdekes ugyanakkor, hogy amíg a hun stílusú lovasíjászat manapság nemzetközileg egyre népszerűbb, a japán íjászatot Japánon kívül sehol nem gyakorolják. Egyelőre.

A tizenkettedik század elejére a lovasíjászat harci rituálék egész rendszerét fejlesztette ki. Felsorakoztak az ellenfelek, és süvítő nyílvevőket röppentettek a magasba, hogy tanúnak hívják az isteneket az ütközethez. Aztán előálltak a legkülönb harcosok tetőtől talpig bőr- és vaspáncélban, és saját hőstetteikkel, erényeikkel, családfájukkal kérkedve párbajra hívták egymást. Következett a nyílvevők kilövése megadott távolságról, vagy pedig egymás felé vágta. Ha ezzel nem dőlt el a küzdelem, akkor egy eléggé otromba kézítása vette kezdetét, valami olyasmi, mintha szumó harcosok lóháton birkóznának (vagy, ahogy lelki szemeimmel elképzelem: mintha két kissé elavult robot esne egymásnak), megpróbálva letaszítani egymást a nyeregből. Mivel mindkét harcost tetőtől talpig páncél fedte, ezért a lovasíjászat fordulói inkább látványosságoknak számítottak, mintsem valódi csatának, s azt a célt szolgálták, hogy a szamurájok egyénileg bemutatkozhassanak, és

bizonyítsák harci jártasságukat. Egy tengeri csatában (Jasima, 1184), melyet az akkori idők két egymással rivalizáló klánja, a Taira és a Minamoto vívott egymással, a Tairák az egyik hajójuk főárbocára egy legyezőt függesztettek ki, provokálva ellenfelüket, hogy találják el a célpontot - és persze lövöldözzék el a nyílvevesszőiket. Egy Naszu nu Joicsi nevű íjász azonban belovagolt a sekély vízbe, és lóhátról első lövésre talált. El is nyerte a halhatatlanságot, hiszen teljesítette azt, amit a szamurájok a legnagyobbra értékelnek: csatában szerzett magának dicsőséget.

Ebben az időszakban, tehát a tizenkettedik század végén, a Taira és a Minamoto klán versengett a hatalomért, és mindkettő igyekezett a császárt minél inkább elszigetelni. Háborújuk 1185-ben ért véget, amikor egy hatalmas tengeri ütközetben a Minamoto család, nagy hadvezérük, Josicune vezetésével, tönkrezúzta riválisát. Josicunét azonban - aki kiváló, de túlságosan önfejű stratégia volt - halálos csapdába kergette hasonlóképpen briliáns, ám sokkal körmönfontabb bátyja, Joritomo. Az ő nevéhez fűződnek azok az alapvető intézkedések, amelyek Japán kormányzását az elkövetkező hétszáz évre meghatározták. A császár jóváhagyásával (aki nem volt abban a helyzetben, hogy bármire is nemet mondjon) Joritomo saját hivatalnokait nevezte ki a tartományok és földbirtokok élére, magyarán gyakorlatilag az egész országot ő kormányozta. Ha mindez Kínában történt volna, abszolút hatalomra tehetett volna szert, és saját magát császárrá nyilvánítva új dinasztiát alapíthatott volna. De Japánban másként mentek a dolgok. A császári trón évszázadok óta szent volt és sérthetetlen. Joritomo ezért inkább a legmagasabb katonai ranggal jutalmazta meg saját magát, ő lett a *szei i tai sógun*, azaz a „barbárt legyőző nagy hadvezér”. Az ősi cím hajdanán azt a tábornokot illette meg, aki hadba szállt az észak-honsúi vad bennszülött törzs, az ainuk ellen. A cím új viselője, akit ekkor már röviden csak sógunnak neveztek, a legelső szamurájt testesítette meg, aki - gyakorlatilag katonai diktátorként - a mindenki által tisztelt, de tényleges hatalommal nem rendelkező császár nevében az egész országot irányította. Katonai kormányzata, a *bakufu*, Kamakurában állította fel főhadiszállását.

A távol levő gyöngékezű uralkodó, illetve az őt csak névlegesen szolgáló sógun uralkodása idején Japán egy hatvan tartományból és

hatszáz nagybirtokból álló tákolmányra állt össze, ahol állandósultak a szomszédos tartományok összetűzései. Hadurak csaptak össze hadurakkal, minden egyes templom saját fegyveres őrséget hozott létre, a falvakat felfegyverzett bandák fosztogatták.

A hadviselés persze már akkor is drága mulatság volt. Komoly beruházás nélkül egyetlen hadúrnak vagy parancsnoknak sem volt esélye a túlélésre; páncél, paripa, íj, kard, tőr és minél több harcos - ez bizony pénzbe került. Létrejött a földbirtokos harcosok sajátos elitje, a *busi*, melynek tagjai saját hűbérurukért vonultak csatába. Kölcsönös függőség alakult ki közöttük: földről, hadizsákmányról és védelemről a hűbérúr gondoskodott, cserébe pedig speciális harcászati szakértelmet kapott a szamurájtól (eredetileg *szaburáj*, jelentése szerint: „aki szolgál”, mégpedig főleg olyan személy, aki katonai szolgálat fejében kap nemesi rangot). Így festett tehát ez a csereüzlet, mely voltaképpen nem más, mint a történészek által *feudalizmusnak* nevezett társadalmi rendszer.

Ebben a kapcsolatrendszerben azonban kódolva volt egy eredendő bizonytalanság. Ha a szamurájnak jól ment, akkor értelemszerűen rangra, hatalomra, gazdagságra tett szert, és előbb-utóbb szabadságot követelt magának. Hiszen miért is kellene büszke, független harcosként egy hűbérúrnak elköteleznie magát? Hogyan biztosíthatja a hűbérúr a szamuráj hűségét? Másként fogalmazva: miként lehetne a feudális rendszert stabilizálni?

A megoldás a következő. A lojalitást - de nem a távol levő császárhoz, hanem a hűbérúrhoz való hűséget - kell minél nagyobb jelentőséggel és mítosszal felruházni, sőt, eszményi rangra emelni, és magánál az életnél is fontosabbá tenni, mégpedig úgy, hogy a hűség erénye mind az életben, mind a halál után rangot és dicsőséget biztosítson. Jó példa erre az a tizenegyedik századi történet, mely a jövőbeni legfőbb hadúri család, a Minamoto egyik harcosának, Minamoto no Jorijosi-nak, és hűséges vazallusának, Cunenorinak az esetét idézi fel.

Egy vesztes csatában Cunenorinak sikerült ugyan kitörnie az ellenség gyűrűjéből, de csak hajszal híján menekült meg, és maga mögött hagyta hűbérurát, Jorijosit. Egyik katonájától érdeklődött felőle, aki így felelt: „A tábornokot bekerítették a

lázadók. Öt vagy hat ember maradt csak vele; nincs esélye a kitörésre.” Mire Cunenori így szólt: „Harminc éve állok Jorijosi szolgálatában. Hatvanéves vagyok, Jorijosi pedig majdnem hetven. Ha meg kell halnia, én is osztozom a sorsában, és vele együtt megyek a túlvilágra.”

Sarkon fordult, és egyenesen nekiindult az ellenség sorfalának.

Két vagy három katonája látta a jelenetet. „Most, hogy urunk dicső halálra készül, és osztozik Jorijosi sorsában” mondták -, „mi magunk sem maradhatunk életben! Igaz ugyan, hogy mi csak szolgálai alattvalók vagyunk, de becsületünk nekünk is van.” Vállvetve támadtak a túlérőre, és utolsó csepp vérükig küzdöttek. Tizenkét lázadót megöltek - és valamennyien ott estek el.

Arisztokratáktól, értelmiségiektől, parasztoktól és útonállóktól egyformán távolságot tartva a szamurájok rátarti harcosokká váltak; büszkék voltak keménységükre, elszántságukra, minden sérelmet azonnal észleltek, és nyomban meg is toroltak. A szamuráj harcos háborúban kiemelkedő vitéz tettekkel és önfeláldozással bizonyította rátermettségét, különösen a túlérővel szemben, mert így lehetett hírnévre és jutalomra szert tenni. Békében a sérelem felismerésének gyorsasága számított érdemnek. A ranglétra legalacsonyabb szintjén a szamuráj olyan volt, mint egy belvárosi utcai galéri „közkatonája”; a legmagasabb szinten meg úgy viselkedett, mint egy huszadik századi dél-amerikai diktatúra kormányának tábornoka, vagy egy maffiacsalád tehetős behajtóembere, aki saját birtokkal és hadsereggel rendelkezik. Egy ilyen anarchikus világban, ahol a hatalmat és az életet egy szempillantás alatt el lehetett ragadni, a túléléshez életbevágóan fontos volt a megfelelő önkép kialakítása. Egy igazi férfinak peckesen és páváskodva kellett parádéznia, ha nem akarta, hogy eleve vesztesnek nézzék. A szamuráj egész életmódját meghatározta az a rendkívüli éberség, amellyel a becsületét ért bármilyen sérelemre vagy inzultusra azonnal reagált, vagyis állandó készenlétben állt, hogy támadójára bármelyik pillanatban lecsaphasson. A „becsületet” csakis ilyen módon lehetett kiharcolni, megvédeni vagy helyreállítani.

A becsület-kultúrák kedvenc témái a szociológusoknak, akik rendre rávilágítanak bizonyos közös vonásokra. Többnyire például arra, hogy az ilyen kultúrák kívül esnek a rendes élet főáramán: tagjaik semmit nem hoznak létre, csak egymással küzdenek bizonyos döntő fontosságú erőforrásokért - általában területért -, melyet újratermelni nem, csak elragadni vagy megvédeni lehet. A közönséges bandatagok - többnyire fiatal, felnőtt férfiak, akik hatalomról és gazdagságról álmodnak, de egyikkel sem rendelkeznek - főnökükért, területükért és „nevükért” küzdenek, mert végső soron ez minden, amit fel tudnak mutatni. A becsületrendszernek olyan fiatalembereket vonzanak, akik mohón lesik, hogy lecsaphassanak valamire, ami sértőnek tűnhet számukra, és alig várják, hogy erőszakos cselekedetekre ragadtathassák magukat - gyakran bizony végzetes következményekkel.

De mindegyik becsületrendszernek megvannak a maga egyedi vonásai. Vegyünk két példát:

A görög falvakban még a közelmúltban, tehát az 1960-as évek végén is súlyos becsületvesztéssel járt egy férfi számára, ha kiderült, hogy valamelyik női rokona házasságon kívüli nemi kapcsolatot létesített. Természetesen a nő tisztessége is odalett. Részlegesen azzal lehetett helyreállítani a becsületet, ha a nő öngyilkosságot követett el, de a teljes elégtételhez az kellett, hogy a férfi megölje a nőt vagy a szeretőt, esetleg mindkettőt. „A gyalázatot csak vérrel lehetett »le mosni«, és a felelősséget a család nevének és becsületének helyreállításáért kizárólag a férfi családtagok viselték.”¹ Az ilyen emberölést nem tekintették bűncselekménynek, sőt ez volt az elvárt és jóváhagyott magatartás. (Muszlim közösségekben mindmáig elfogadják a hasonló „becsületgyilkosságok”).

Különösen vonzzák a szociológusok érdeklődését az amerikai utcai gengszterbandák. Jóllehet ezeket a galériket többnyire etnikai hátterük alapján azonosítják, elsősorban és legfőképpen területet védnek, és általában utcák, háztömbök, környékek szerint adnak nevet maguknak. A bandatagok zömmel fiatalok, akik egyenrangúaknak tekintik egymást, és akik az etikett legkisebb megszegését is a bandán esett sérelemnek fogják fel, melyet, úgy érzik, fizikai erőszakkal kell megtorolniuk. A szabályok sokszor

annyira rejtélyesek, hogy maguk a bandatagok sem tudnak különbséget tenni érdeklődés, rokonszenv, illetve szándékos sértés között. Londonban például manapság tanácsos őrizkedni a hosszas, tűnődő pillantásoktól, mert könnyen kipattanhat egy szikra: „mi van, te lenézel engem?”. A gengsztervilágban a csípőből tüzeléshez olykor elég egy merev tekintet. Érdekes módon mégis gyakran előfordul, hogy egyes bandatagok a munka és a házasság konvencionális világában egészen jól helytállnak - sőt, fokozatosan át is alakulnak -, és „elég jól követik a helyes viselkedés szabályainak a szellemét, ha kell, szó szerint is”. Csak a bandakultúra szoros, szűk világában éreznek indíttatást arra, hogy kényszeresen megvédjék becsületüket. Ahogy a chicagói Lions banda egyik prominense fogalmazott: „Benned is van büszkeség, nem? Az ember nem hagyhatja, hogy beletapossanak. Tudjuk, mikor teszünk rosszat, tényleg tudjuk, de... valamit mégiscsak csinálnunk kell!” Számos kutató párhuzamot von a chicagói, New York-i, St. Louis-i és clevelandi galerik és a harcostársadalmak között. „A feudális hadurakhoz hasonlóan ezek is felméri egymás seregeit, utcasarki galerikba verődött kamaszok gyűjtenek információt a riválisok testmagasságáról, súlyáról, harci jártasságáról és fegyverzetéről.”²

A két felsorolt példa közül az elsónél a férfi becsületét a nő viselkedése, a másodíknál az egyenrangú bandatagok közötti viszony döntötte el. A szamuráj-becsület azonban nem asszonyoktól, területtől vagy mások védelmének ilyenfajta szükségleteitől függött, hanem a feljebbvaló *iránti* és az alacsonyabbaktól *elvárt* tisztelet határozta meg. A szamurájok kegyetlen szívű halálosztók voltak gazdáik szolgálatában, akiktől rangot, hatalmat, gazdagságot kaptak. Ez volt a Harcos eredeti Útja - hasonló, mint az utcai harcosé, az erőszakoskodóé, a gengszteré, a bérgyilkosé, aki nem rendelkezik etikai kódexszel, hanem megfizet az őt ért sértésért, harcol a „gazdáért”, és dicsőséget szerez a harcmezőn.

Hogy a szamuráj milyen módon „öregbítheti dicső hírnevét”, és tehet bizonyosságot halálmegvető bátorságáról, arra kitűnő példákat szolgáltat az 1274-es és az 1281-es mongol invázió - két olyan

esemény, mely mindennél jobban megacélozta a japánok lelkét. Több ok is húzódik e mögött. A mongolok piszkos eszközökkel harcoltak, robbanószerkeket lőttek ki katapulttal, és rá se hederítettek a samurájokra, akik tisztos párviadalra és becsületes ellenfélre számítottak. A mongolok félelmetes hada elsöpörhette volna a samurájokat, ám ekkor két olyan természeti csapás sietett a japánok segítségére, melyben természetesen isteni beavatkozást véltek felfedezni.

A hatalmas mongol-kínai flotta mindkét hakata-öbölbeli (Délnyugat-Japán) partraszállása alkalmával ott volt a védekező seregben egy Higo tartományból (a mai Kumamoto előljáróságából, a Hakata-öbölhöz közeli Szacumából) érkezett ifjú harcos. Ez a harcos később jócskán felgyülemlett vagyonából megbízást adott egy festménysorozat elkészítésére, hogy saját vitézi tetteit megörökíttesse. A festményeket később összeragasztották, s utóbb levelek, imádságok, ediktumok és harci jelentések gyűjteményével kiegészülve „Inváziós Tekercsek”³ néven váltak ismertté. Ugyan mindkét támadó flotta tengeri viharban semmisült meg, s a második támadási kísérlet talán minden idők legsúlyosabb haditengerészeti katasztrófájával végződött, de a csapás mindkét esetben csak az után következett be, hogy ez a talpraesett ifjú harcos számot adhatott rátermettségéről. A neve Takezaki Szuenaga volt. Íme, az ő dicsőséges története.

Szuenaga az 1274-es invázió idején 29 éves, és már túlesett néhány összecsapáson, amikor a mongolok, támaszpontjuktól elszakadva, néhány mérföldnyire a szárazföld felé nyomulnak. A közelgő vihar azonban rákényszeríti őket, hogy hajóikkal visszavonuljanak. Hét évvel később Szuenaga ismét jelen van a mongol támadáskor, és alig várja az újabb próbatételt. A japánok ezúttal már felkészültebbek; a Hakata-öböl mentén védfalat építettek, mely ahhoz éppen elégséges, hogy a mongolokat a partvonalhoz szorítsa. Szuenaga lóháton, teljes harci díszben vágta a partra, de az ellenség hajói még mindig a tengeren horgonyoznak. Szuenaga alig tudja fékezni magát. A csapatszellel nem törődik, a parancsokat nagyvonalúan elengedi a füle mellett, kizárólag az önmegvalósító hősködére összpontosít.

- Ebben a sorsdöntő helyzetben hajóra van szükségem, anélkül nem harcolhatok ellenük! - ordítja.

Parancsnokát, Gota Gorót szemlátomást hidegen hagyja a hőzöngés: - Ha nincs hajód, maradj nyugton - mondja.

Csakhogy nem Szuenaga az egyetlen, aki fékeveszetten rángatja az istrángot; egy másik, ugyancsak mindenre elszánt harcos így érvel: - Menjünk a kikötőbe, keressünk a sérült hajók között egy alkalmasat, és üzzük el a kalózokat!

- Helyes! - bólint rá Szuenaga. - Ezek a hajók gyalogságot szállítottak, és nyilván tengerjárók. Irány az ellenség, legalább egyet meg akarok ölni!

Így hát Szuenaga két társával nekiiramodik, hogy keressenek egy hajót, melyen az ellenség közelébe férkőzhetnek. De nem találnak, és már majdnem feladják a keresést, amikor befordul az öbölbe egy japán hadihajó. Nem túl nagy, mindössze nyolc méter hosszúságú, és tíz vagy tizenegy ember tartózkodik a fedélzetén, emiatt elég mély merüléssel úszik. Öbölcirkálásra még alkalmas, ám a nyílt tengeren már nem sok jóval kecsegtet. Gota Goro felismeri, hogy a hajó egy rangidős tiszt, Adacsi Jaszumori flottájához tartozik, kiküldi tehát Szuenagát és a barátait, hogy próbáljanak egyezkedni. A buzgó harcosok csónakkal kiveznek, majd amikor hallótávolságon belülre érnek, Szuenaga imbolyogva kiáll a csónak orrába, s odakiáltja, hogy parancsa van a legelső hajót lefoglalva az ellenségre támadni. Majd anélkül, hogy engedélyt kapna rá, fölugrik a fedélzetre. A kapitány, Kotabe azonban tájékozva leparancsolja:

- Ez Adacsi hajója! Csak az ő tengerészei léphetnek a fedélzetre! Azonnal le innen!

Ám Szuenaga nem tágít: - Életbevágó ügyben kell az uram segítségére sietnem. Most már itt vagyok a fedélzeten, és eszem ágában sincs távozni, hiszen ki tudja, mikor jön erre másik hajó.

De a kapitányt is keményfából faragták. - Szégyen-gyalázat, hogy még mindig itt tartózkodik, miután megparancsoltam, hogy távozzon a fedélzetről!

Ei lehet képzelni, milyen átkozódások közepette, de Szuenaga mégiscsak engedelmeskedik, visszamászik a csónakjába, és két társával együtt eleveznek. Kisvártatva újabb hadihajó bukkan fel, mely egy Takamasza nevű tiszt parancsnoksága alatt áll. Szuenaga

ezúttal is odasiklik a hajó mellé, de a nagy zűrzavarban elveszti sisakját. Ezúttal

nem bajlódik a magyarázkodással, egyszerűen hazudik egy jó nagyot:

- Titkos parancsot teljesíték. Engedjenek a fedélzetre!

Takamasza hajójáról kiáltások hangzanak: - Miféle parancs! Semmi ilyenről nem tudunk. Vissza innen! Senki sem jöhet fel!

Szuenaga sunyin finomít a követelésén: - Híres harcos vagyok - hetvenkedik -, legalább én hadd menjek fel.

A trükk beválik. - Éppen csatába tartunk - morognak a fedélzeten. - Minek itt ekkora hűhót csapni? Másszon fel!

Szuenagának több se kell. Nem elég, hogy társait faképnél hagyja, de egyiküknek még a lábszárvédőjét is elragadja, hogy az elveszett sisakját valamivel pótolja. A tiltakozásra rá se hederít. „Az íj és a Nyíl Útja dicső tettet követel” - magyarázza később. Figyeljük meg: nem a Kard Útjáról beszél! Magatartását még mindig az íj és a *tantó*, azaz a tör irányítja. „Egy szál magamban elindultam, hogy az ellenséggel szembeszálljak.”

A fedélzeten azzal kezdi, hogy tanácsokat osztogat Takamaszának, hogyan kell az ellenséget horgonykampókkal magukhoz láncolni. - Ezek addig úgysem adják fel, amíg a fedélzetet el nem foglaljuk - magyarázza. - Megcsáklyázzuk a hajójukat, és ledöfjük őket a páncéljaik illesztésein át.

Takamasza legénysége hiányos felszereléssel indul harcba, ugyanez elmondható Szuenagáról is - fejkvédőnek az elcsent lábszárvédőt használja -, ám ez csöppet sem zavarja. Öt újdonsült társával újabb dereglyeszerű alkalmatosságra tesznek szert, és megtámadják az útjukba eső legkisebb mongol cirkálót. A hajó mindössze tíz méter hosszú, és héttagú legénységet, valamint pár kínai tisztet visz a fedélzetén. Egy korabeli kép éppen azt mutatja, amint Szuenaga elsőként ugrik a hajó orrára, miközben a társai a tatot ostromolják. A képen az egyik tiszt holtan fekszik, toroka elvágva. Hősünk egy másikkal van elfoglalva, éppen a fejét nyisszantja le: egyik kezével a varkocsánál ragadja meg ellenfelét, a másik kezében a *tantóját* forgatja.

Nem kétséges, hogy sikerül megkaparintaniuk a hajót. Ezt bizonyítja egy későbbi illusztráció is, melyen Szuenaga két fejet tart

a kezében. Borzalmas trófeáival valahogy partra evickél, jelenti tetteit parancsnokának, Gota Gorónak, aki (legalábbis Szuenaga beszámolója szerint) megdorgálja ugyan rakoncátlanságáért, de ez akár dicséretnek is felfogható. „Nem volt hajód, és megint hazudtál, csak hogy harcolhass. Tényleg te vagy a legzsiványabb az összes között!”

Szuenagának ettől kezdve több dolga már nem akad, hiszen a többit igen hatékonyan elintézi maga a természet az évszak első tájfunjával, mely az egész flottát - mintegy 4400 hajót - porrá zúzza, és a tengerfenék iszapjába temeti. Ekkora veszteséget 1944-ig, a szövetségesek európai partraszállásáig nem jegyez fel a történelem. Szuenaga saját hősiességének biztos tudatában, hatalmas elbizakodottsággal kerül ki a csatából, míg a japánok a tájfunnt Isteni Szélnek, azaz *kamikázénak* vélik, mely azt bizonyítja, hogy Japán a mennyi védelme alatt áll, és soha nem kerülhet barbár hatalmak kezére. (Innen az elnevezése a második világháború öngyilkos pilótáinak, akik ugyanúgy harcoltak az amerikaiak ellen, ahogyan elődeik a mongolokkal szemben.) Tulajdonképpen nagyon is lehetséges, hogy a szamurájok hatékony közreműködése, küzdőszellem és a fal, melyet az öböl közelébe építettek, elegendő lett volna ahhoz, hogy ezt az erőteljes inváziót feltartóztassa, mint ahogyan Thomas Conlan könyvének a címe is ezt sugallja (*In Little Need of Divine Intervention* - Isteni beavatkozásra várva). Kétségkívül elképzelhető tehát, hogy a szamurájok ezúttal nem igazán szorultak rá az isteni közreműködésre.

1281 után azonban a mongol fenyegetés már nem bizonyult elegendőnek ahhoz, hogy a japánokat a közös ellenséggel szemben egységbe kovácsolja. Az ország megmaradt torzsalkodó hadurak szedett-vedett tákolmányának, ahol a szamurájok gátlástalanul kérkedtek vitézségükkel, öldösték ellenségeiket, és haltak csatákban dicső halált. Császárok és sógunok ügyeskedtek a hatalom megszerzéséért, családi oligarchiák küzdöttek egymással, és sógunok féltették tekintélyüket, melyet csak úgy tudtak megőrizni, ha egymással versengő haduraknak (*daimjóknak*, magyarul: „nagy neveknek”) adtak felhatalmazásokat. A helyzet egyre romlott. Az 1470 utáni száz évet a „belháborúk korszakának” nevezik. A fővárosban és környékén dúló tizenegy éves polgárháború romba

döntötte a várost, a császári udvart pedig szegénységbe taszította. Az uralkodóknak le kellett mondaniuk a fényes ceremóniákról, mert most már nem engedhettek meg maguknak ilyesmit, sőt, még a kézjegyüket is áruba kellett bocsátaniuk, hogy pénzhez jussanak. Központi hatalom híján a helyi *daimjók* saját magukról kezdtek gondoskodni, rizstermelőiktől adókat csikartak ki, kastélyokat építettek, szamuráj csatlósáikból és saját parasztjaik közül verbuvált katonákból hadseregeket állítottak fel, és a harcászatnak egy egészen egzotikus módját fejlesztették ki. A legtöbb ütközet azzal ért véget, hogy tucatjával, olykor százával gyűjtötték össze a levágott fejeket szemlére; az arcbőrt megtisztították, a hajat kikefélték, és a fogakat gyakran befeketítették, ahogy az aktuális divat éppen megkövetelte: minél jobban mutatott az ellenség levágott feje, annál nagyobb volt a győztes dicsősége.

Mindez tökéletesen megfelelt a szamurájok ízlésvilágának, hiszen egész erkölcsi világképük középpontjában a hűbéruruk, a *daimjójuk* iránti hűség állt. Ez a rendszer a szamurájokat és leszármazottaikat - mivel a fiak örökölték apjuk vazallusi státuszát - 400 éven át kiválóan szolgálta. Ázsia legsikeresebb katonai rendjévé szerveződtek, egyesek közülük hatalmas földekre, hatalomra, gazdagságra tettek szert, mások szegények maradtak ugyan, de mindannyian büszkén őrizték függetlenségüket. A társadalom elfogadta, sőt csodálta őket, egészen 1600-ig, amikor a hatalom csúcsára jutó Tokugava-család egyszer s mindenkorra véget vetett a ténylegesen harcoló szamurájok aranykorának.

MÁSODIK FEJEZET

Egy fiatal élet átváltozása

Szamurájgyerekként és legidősebb fiúként Szaigo elsődleges kötelessége a tanulás volt, ami egy nyolcéves kisfiú számára nem éppen a legvonzóbb perspektíva. Régen, a háborúskodás és az anarchia idején az iskoláztatás azon kevesek kiváltsága volt, akiknek tellett a buddhista templomi iskolákra. A középkori szamurájok szemében a könyvek böngészése afféle nyámnyila alakoknak való

foglalatosság volt. 1600 után azonban a közigazgatáshoz, a törvények megfogalmazásához és a hivatalos történetíráshoz képzett írástudók és hivatalnokok kellettek. A sógunok és a daimjók a hagyományokban jártas írástudókat kerestek, és a képzéshez iskolákat alapítottak. A forrásokat nem otthon, hanem Kínában, a konfucianizmus eszmeiségében fedezték fel. Özönlöttek a diákok a nagy tanítómesterekhez, akik a konfucianizmus legkiválóbb forrásmunkáit magyarázták, és arról vitáztak, hogy az eszme vajon az erkölcsi tökéletesedést vagy a gyakorlati kormányzást szolgálja-e jobban, vagy esetleg mindkettőt. Divatba jött a tanulás, és az írni-olvasni tudás mindenki számára alapnormává vált, aki nem kétkezi munkából élt, de még a parasztság körében is terjedt, hiszen a parasztyerekek immáron tizenötezer falusi iskolában tanulhattak. „Nincs nagyobb szégyen az írástudatlanságnál” - írta Ihara Szaikaku, a korszak egyik legtermékenyebb és legnagyobb hatású írója, voltaképpen az első olyan tollforgató, aki meg tudott élni ebből a foglalkozásból. 1710-ben már hatszáz könyvkiadó és könyvkereskedő volt Japánban, és egyre több fordítást adtak ki konfuciánus klasszikusokból.

Az új szamurájnemzedék, miután a régi típusú hadviselés ideje lejárt, rákapott a műveltségre, mint az élet egyik fő céljára, miközben a művelődés valódi rendeltetése az erkölcsiség tanításában mutatkozott meg (ami végül is összhangban állt számos nagy tanító elméletével az ókori görög Arisztotelésztől egészen dr. Arnold⁴ rugbyi iskolamodelljéig). A tanuláson keresztül az erények egyfajta csodálatos láncolatát építheti fel az ember, mely összekapcsolja az egyént a közösséggel és a létezés igazi értelmével: tanulás - őszinteség - tisztaság - civilizált viselkedés - harmonikus család - helyes kormányzás - egyetemes béke. A konfuciánus elmélet szerint a remény győzedelmeskedik a tapasztaláson, hiszen az ember alapvetően jó, és ha egyszer mindenki megérti az erkölcs lényegét, akkor mindenki jól fog viselkedni, szilárd társadalom jön létre, és az emberek ettől kezdve boldogságban élnek.

És mi történt a lányokkal, kérdezhetnénk huszonegyedik századi nézőpontunk minden előnyének birtokában. Nem túl sok. A hölgyek közül nem túl sokan kötelezték el magukat a kínai klasszikusok tanulmányozásának emberpróbáló mestersége mellett. „A lányoktól

nem várták el, hogy túl sok kínai írásjelet megtanuljanak”, emlékezett vissza egy nő a gyerekkorára 1870 körül.” „Elegendő volt, ha a japán szótagírást el tudták olvasni, és amikor a tizenkét-tizenhárom éves kort elérték, oktatásuk már csak arra összpontosított, hogy megtanulják a szabás-varrást.” Négy lányból hozzávetőleg egy tanult meg japán verseket és regényeket olvasni, többnyire otthon; a műveltség ilyenfajta korlátozásának nyilván az volt a fő célja, hogy a szülőkkal, a férjvel, illetve (özvegység esetén) a legidősebb fiúval szembeni feltétlen engedelmességet megszilárdítsák. Nagyon hosszú időnek kellett eltelnie ahhoz, hogy a nők gazdasági, társadalmi és politikai hatalomra telessenek szert. „Ha a nők olvasottak és választékosan beszélnek” - jelentette ki Macudaira Szadanobu, a tizenkilencedik század végének miniszterelnöke és régense -, „az azt jelzi, hogy a polgári engedetlenség már a közelben lappang”.

A fiúkra kemény küzdelem várt. A tanulóknak vissza kellett menniük az ősi Kína aranykorába, a valódi tudást birtokló bölcsekhez, köztük Konfuciuszhoz és Menciuszhoz, a *Négy Könyv* és az *Öt Klasszikus* alkotóihoz, ahogy Csu Hszi, a Szung-kor filozófusa nevezte műveiket, uralkodók és tanítók egyetértettek abban, hogy amennyiben ezeket a könyveket és Csu Hszi szövegmagyarázatait az emberek, és különösen a szamurájok helyesen tanulmányozzák, akkor minden vita elsimul. Szadanobu panaszkodott a „tudósokra, akik vitatkoznak és ócsárolják egymást..., olyanok, mint a felforrt víz buborékjai, vagy a fonál egymásba tekeredő szálai”. A megoldás szerinte: „bízzuk rá magunkat a Szung-kori tanításokra!”. Hiszen ami jó volt az ősi Kínának, jó kell legyen a modern Japánnak is.

Mindez egyben azt is jelentette, hogy Japánban lényegében senki sem tudta, mi zajlik odakint a nagyvilágban. A francia forradalomról vagy az amerikai függetlenségi háborúról jó negyven évvel később, Szaigo születésének idején hallottak először, de akkor is csak a műveltebb japánok. A napóleoni háborúkról pedig egy árva hangot se. Akadtak néhányan, akik tudtak valamit a brit birodalom felemelkedéséről, Ausztrália gyarmatosításáról, a britek indiai uralmáról, az ipari forradalom által gerjesztett, mindent eluraló gazdagságról. De még akkor is, amikor az európai hatalmak Kína

felé kezdtek nyomulni, a japán elszigeteltségbe csak néhány elszórt utalás szivárgott át. Amikor viszont átszivárgott, akkor - ahogy később látni fogjuk - nagy riadalmat okozott.

A tudósok és tanárok számára Japán jelenét Kína múltja határozta meg. Bár a kínai és a japán nem rokon nyelv, ennek ellenére a japánok (számos más ázsiai kultúrához hasonlóan) saját írásrendszerük kialakításakor ezrével vették át a kínai írásjeleket. Ezeket a jeleket az úgynevezett *kandzsi* rendszeren belül, két másik félalfabetikus írásrendszerrel együtt mind a mai napig használják. Kívülálló számára a rendszer ijesztően bonyolultnak tűnik, pedig Japánban évszázadokon át tökéletesen működött. A jeleknek mindkét nyelvben megvan a maga egyedi kiejtése, és ez nem is annyira meglepő, mint amilyennek tűnik: gondoljunk csak arra, hogy a számok szavakban kiejtve mennyire másként hangoznak. Például az „5”-ös számjegy kiejtve „öt”, *five*, *cinq*, *fünf*, *wû*, *go*, és ahány nyelv, annyiféle egyéb változat, így tehát a „hegy” szóra használt kínai jel megegyezik a japánnal, de a szó kínaiul *shán*, míg japánul *jama*.

Mindazonáltal a kínai dolgok iránti feltétlen japán tisztelet sajátos következményekkel járt. A gyerekeknek hangosan kellett kínaiul olvasniuk - ilyenkor mintha a japán nyelvnek valami hátborzongatóan elfajzott formáját zengték volna -, és persze vég nélkül magolhatták a temérdek szabályt szórendváltozásról, toldalékszavakról és hasonlókról.⁵ Ott állt tehát Szaigo tízéves fejjel, és naphosszat a *Gyermeki Jámborságot*, meg a *Nagy Tanítást* (a Négy Könyvben a két legrövidebbet) szajkózta, anélkül hogy a szövegből egy árva szót is értett volna. És mindent ájulásig kellett ismételni, naponta fél tucat írásjelet bevágni, és még így is csak többéves tanulással juthatott el valaki - némi szerencsével és megfelelő felfogóképességgel - odáig, hogy megértsen valamit a szövegből, és esetleg beszélni is tudjon róla. Ez tényleg nehéz, komoly, súlyos és kemény feladat volt. „Olvasás közben derékszögben, egyenesen ülsz, őrzöd arcod komolyságát, és összpontosítasz” - adta ki az ukázt egy tizennyolcadik századi nevelő, Kaibara Ekken. „Nem pillantgatsz körül, és nem babralsz az ujjaiddal!” Senki sem érvelt amellett, hogy a gyerekek némi öröme is lehetne a tanulásban, vagy hogy esetleg fel lehetne ébreszteni a kíváncsiságát. A legtöbb nebuló számára a

tanulás valami hihetetlenül unalmas kötelezettség volt. Egy tizenkilencedik századi diák, Curumine Sigenobu így emlékezett vissza diákévei kezdetére:

Utáltam. Apám maga tanított olvasni, és már a puszta felszólítására, hogy „hozd ide a *Nagy Tanítást*”, legszívesebben elináltam volna, hogy elbújjak a raktárház mélyén, vagy hogy az egész napot az örök szálláshelyén töltsöm. Amikor aztán láttam, hogy nincs menekvés, az jutott eszembe, ha gyorsan bevágom a leckét, talán hamar túl lehetek az egészen, így hát keményen nekiálltam, ahogy csak erőmből futotta. Erre apám azt mondta: „Igen, ezt valóban jól megtanultad. Nos, akkor vegyük a következő részt!” Ekkor elsírtam magam... mire apám végre elengedett azzal, hogy reménytelen gyerek vagyok.

A fiatal Szaigo számára a tanulás jóval többet jelentett a kínai klasszikusok tanulmányozásánál, hiszen alkalmazkodnia kellett a kagosimai rendszer sajátosságaihoz. Az előzményekhez hozzátartozik, hogy kétszáz évvel korábban lezajlott egy sikertelen koreai invázió, melyben az összes felnőtt korú férfinak részt kellett vennie, aminek következtében a gyerekek otthon maradtak felügyelet nélkül. A város úgy hidalta át a dolgot, hogy egy új iskolai rendszer keretében a kisebbek felügyeletét a nagyobb fiúkra bízta. Tizennyolc körzetet, úgynevezett *godzsut* hoztak létre, mindegyiket saját iskolával, ahol az idősebb fiúk tanították, és persze gyakran terrorizálták is a fiatalabbakat. A tanítás reggel hattól este hatig tartott, a maradék tizenkét órát otthon kellett tölteniük, kijárási tilalom alatt. A rendszer szigorú volt ugyan, de meglehetősen hatékony. A *godzsu*-nevelés tisztességet, bátorságot, becsületet, összetartást hirdetett, és persze belenevelte a diákokba, hogy legyenek büszkék saját iskolájukra, mely természetesen a legjobbak között is a legjobb kellett, hogy legyen. Emlékeztet mindez a brit közoktatási rendszerre, legalábbis arra az időszakra, amely dr. Arnoldtól, vagyis a tizenkilencedik század közepétől egészen 1960-ig tartott: klasszikusokra és sportra épülő oktatás, a fiatalabb fiúk szoros felügyelete és rituális megalázása, katonai kiképzés, egyenruha, homoszexualitás és testi fenyegetés. Megtörni, és újra felépíteni, erre épült a rendszer; rátartóság, pökhendiség, rezzenéstelen arc,

kitartás, jó és rossz tudomásulvétele - lehetőleg túl sok kérdezősködés nélkül. A két rendszer összevetése azonban, ahogy látni fogjuk, bizonyos ponton túl már érvénytelen, ugyanis a godzsurenndszer az ifjakat olyan világra készítette fel, ahol a halál közelsége jóval közelebb állt a hétköznapi valósághoz, mint az etoni sportpályákon.

A reggeli tanórák után jött a kiképzés és a sport, mely gyakran azzal indult, hogy valamelyik szerencsétlen nebulót tettleges megaláztatásnak vetette alá az osztály. („Gyerünk, fiú, szedd össze magad, ez csak egy kis játék.”) Kora délután a kisebbek helytörténetet tanultak többnyire ódák és eposzok formájában. Ezek a hőskötemények Kjúsú urainak, azaz a tizenkettedik századi ősökig visszavezetett Simacu családnak a hőstetteit magasztalták, és Kjúsúról nem annyira Japán részeként, hanem sokkal inkább független államként beszéltek. („Ne feledjétek, fiúk, ez itt az ország legjobb iskolája, és most életetek legboldogabb napjait töltitek.”)

Délután aztán jött a harcművészeti oktatás, amely gyakran abból állt, hogy a tanulókat elvitték a harcművészetek iskolájába, ahol szemtanúi lehettek, amint a felnőtt harcosok kutyákra lövöldözve fejlesztik íjászi képességeiket. (Számos utalást hallottam, miszerint a kutyákra lövöldözés valóban része volt a harcászati kiképzésnek, de ennél részletesebb információt nem találtam a témáról.) A legfontosabb a kardforgatás elsajátítása volt, és annak is egy különösen agresszív változata, a *dzsigen-rjú*. A legtöbb vívóiskola bambuszbotot használt, de a *dzsigen-rjú* harcosok ruhaszövetbe vagy bambuszba burkolt valódi karddal gyakorolták legfontosabb harci technikájukat, melynek az volt a lényege, hogy az ölést lehetőleg egyetlen csapással hajtsák végre.

Szaigo korában a legavatottabb ifjú szamurájok megtapasztalhatták, milyen az, amikor az acélpenge emberi húsba hatol. Részt vehettek ugyanis azokon a brutális gyakorlatokon, melyekről Kacu Kokicsi, egy Kiotóban élő és a túlélésért küzdő elszegényedett szamuráj adott elég részletes leírást még Szaigo születésének idején. A fiúkat rendre elvitték a helyi börtönbe, hogy végignézhessenek egy kivégzést. Amikor az elítélt feje lehullt, a fiúk rárontottak, hogy megragadják a fejet vagy a tetemet, és azon versengtek, hogy ki tud hamarabb leharapni egy testrészt. Aki

először mutatott fel egy lerágott fület vagy ujjat, az jutalomból elsőként döfhettem bele kardját a holttestbe. Ez az a pont, ahol a *godzsu*, illetve a brit közoktatási rendszer összehasonlítása sántítani kezd. A mi iskolai rögbicsapatunk edzője ugyan kétségkívül nagy híve volt az ellenség legyilkolásának, de testrészek leharapására soha nem buzdított.

A *dzsigen-rjú* küzdősportot mindmáig komolyan veszik. A kagosimai oktatási bizottság erre szakosodott embere, Ebera úr, egy hadarva beszélő, alacsony férfiú boldogan magyarázza, hogy a *dzsigen-rjú* két technikát foglal magában: mindkettő azt a célt szolgálja, hogy az ellenfelet egyetlen csapással megölhesd. Az első fogás az, amikor a kardot egy felfelé irányuló fürge mozdulattal előrántod, és nyisszantasz egy jó nagyot. Ha ez nem válik be, akkor két kézzel ragadod meg a kardot, magasba emeled, és kétkezes szecs-kavágással hasítod szét az ellenfeledet, átlósan, nyaktól mellkasig. Ebera úr nyomban be is mutatja a mozdulatsort az irodájában, karjával imitálva a kardot.

Minden vérszomjasságával együtt azonban volt valami ebben a *dzsigen-rjúban*, amit nem tudtam teljesen komolyan venni. Az hagyján, hogy amit egyetlen csapásnak mondanak, az határozottan kettőnek tűnik. Na de mi van akkor, ha egyik ütés se végez az ellenféllel? És hogy állunk a dologgal manapság: hol a csudában lehet ezt gyakorolni? És egyáltalán, mi van akkor, ha tényleg halállal végződik a dolog?

- Mikor fordult elő utoljára, hogy valakit tényleg megöltek?

- Ó, ez... valamikor a Meidzsi-kor kezdetén lehetett - hangzik a válasz. Tehát, akárhogy is számolunk, több mint egy évszázada...

- Szóval..., egymással harcolnak?

- Nem, ez nem olyan, mint a *kendó* [„A Kard Útja”; ott ugyanis a valódi harcra tréningeznek]. Ez csak amolyan edzés.

- És mi a célja?

- A fizikai és lelki erő fejlesztése. És a türelem. Felkészítés az életre.

- A gyerekeknek van saját kardjuk?

- Ó, nem. A Meidzsi-kor elején használtak utoljára saját kardot. Ez itt csak egy fadarab. De az is része az edzésnek, hogy kimennek a hegyekbe, és mindegyikük lenyesi a maga botját.

De hogyan lehet edzeni valódi küzdelem nélkül? Ebera úr azt mondja, hogy erre és további kérdéseimre pontos választ kaphatok, ha jövő vasárnap kilátogatok a gyerekek edzésére, így aztán következő vasárnap reggel kíséremmel, Micsikóval együtt egy vulkáni kavicsbordalékkal borított téren találom magam, méghozzá annak a temetőnek a töszomszédságában, melyben a Szaigo seregében elesett szamurájok nyugszanak. Idilli környezet, rálátással az öbölre és a vulkánra, a ködsapkát viselő Szakuradzsimára. Vagy húsz mezítlásos fiúcska készülődik két tanár figyelő tekintete mellett. Hétéves kortól jöhetnek ide a srácok, akik most bő fekete nadrágot, laza fehér inget viselnek. A tér egyik oldalán négy fűrészbakszerű állvány, mindegyiken nádpálcakötegek, arrébb pedig gyékényszőnyegek botok hevernek. A bemelegítés után a fiúk két kézzel megragadják botjaikat, és iszonyú lendülettel megrohamozzák az állványokra helyezett nádkötegeket. Egyik láb előretolva, térd behajlítva, s a fiúk egyenként húsz-harminc csapást mérnek a ruganyos kötegre, miközben elnyújtott, vérfagyasztó üvöltést hallatnak: „a-a-a-a-ah!”. Ami engem illet, egyáltalán nem így képzeltem az egy csapással gyilkoló, jégszívű szamuráj harcost. A jelenetet nyugatias nézőpontomból sokkal inkább egy dühterápia extrém formájához hasonlítanám.

- Mi ennek az egésznek a célja? - kérdem Higasi urat, a rangidős oktatót, aki rögtön siet tisztázni, hogy ő nem azonos a Mesterrel, aki ezekben a napokban tanítványokkal turnézik az Egyesült Államokban.

- Olyan fiatalokat igyekszünk nevelni, akik felelősséget tudnak vállalni Japán jövőjéért.

Egyelőre nem igazán értem, hogy nádkötegek ütlegelésével hogyan lehet ezt elérni, de a gyerekek lelkesek és elszántak, így hát bizonyára bennem van a hiba. Annyi azonban bizonyos, hogy Szaigónak tetszene ez az okfejtés.

Más kérdés, hogy Szaigo vágyai, hogy egyszer majd nagy kardforgató mester lesz belőle, elég korán, már tizenkét éves korában szertefoszlottak.⁶ Egyik reggel ugyanis iskolába menet szembetalálkozott egy másik *godzsuból* való kölyökkel. Szaigo a korához képest jól fejlett legény volt, ami már eleve szúrta a másik szemét. A két mérges fiúcska egymásnak esett, s a bunyó azzal

végződött, hogy Szaigo betaszította ellenfelét az árokba. Délután azonban, amikor Szaigo hazafelé tartott, a fiú már a cimboráival együtt várt rá, ezúttal karddal felfegyverkezve. A kardot persze nem húzta ki a hüvelyéből, hiszen nem ölni akart, „csak” elégtételt akart venni a reggeli verésért. A dühödt legényke *dzsigen-rjú* stílusban ütött, két kézzel a feje fölé emelte a kardot, és keményen Szaigo alkarjára sújtott. A hüvely eltörött, és a penge csúnya sebet ejtett Szaigo karján: a vágás csontig hatolt. Otthon, miközben édesanyja bekötözte, Szaigo sírva fakadt a fájdalomtól, és ezt nagyon szégyellte. A férfi legyen erős, és ne sírjon! De azért volt valami haszna az egésznek. Az incidens nyomán Szaigo a kamasz fiúk körében nagy tekintélyre tett szert, már csak azért is, mert a szülők arra buzdították gyerekeiket: „végy csak példát Szaigóról!”. Ez volt a rövid távú haszon. A hosszú távú pedig az volt, hogy az élete végéig karján éktelenkedő sérülés arra kényszerítette Szaigót, hogy a sportról a tanulás felé fordítsa figyelmét. Ez főleg akkor vált fontossá, amikor a godzsuból felsőbb iskolába, a tartományi akadémiára került, ahol Kjúsú több száz kiemelkedően jó képességű diákja között kellett helytállnia.

A kínai klasszikusokba fektetett temérdek munka itt már érezte hatását. Azoknak, akik idáig eljutottak, a tananyag egyszerre volt ösztönző és konzervatív. Csu Hszivel, a tizenharmadik századi bölcselővel sokan elégedetlenek voltak, és nem fogadták el, hogy ő lenne a konfucianizmus megfellebbezhetetlen mestere. Inkább egy tizenhatodik századi filozófus, Vang Jang-ming felé fordultak, aki azt tanította, hogy az embereknek nem szükséges külön megtanulniuk a jó és a rossz közötti különbségtételt, mivel ez a tudás velünk született. Vang szavaival: „A bölcsesség fénye mindenkinek megadatott”. A legfontosabb tehát az intuíció, a tanulás nem annyira lényeges, mint az egyéni megvilágosodás. Vangnak szép számmal akadtak követői Japánban, ez az irányzat az úgynevezett Ójómei-iskola (japán átírásban ugyanis így fest a kínai filozófus neve). Metafizikája rendkívül homályos és elméleti, de vannak gyakorlati következtetései is, Vang ugyanis azt állította, hogy a megvilágosodás csakis a cselekvésen keresztül nyer értelmet. Az egyén szerepének hangsúlyozása (az oktató kárára) és a cselekvés előtérbe állítása forradalmi következtetésekhez, és számos

erőszakos zendüléshez vezetett. Mindez érthető módon nyugtalanította a hatóságokat, s ezért megpróbálták betiltani Ojómei tanításait - nem sok sikerrel.

Szaigo azonban nem volt forradalmár alkat, később ezért megpróbálta ötvözni Csu Hszi és Vang Jang-ming filozófiáit, mondván, hogy minden cselekedetnek az erény kifejezésére kell irányulnia. Meggyőződésévé vált, hogy ez vezet el a bölcsességhez, és a halállal csakis így lehet megbékélni. Az ember csak akkor jöhet rá az igazságra, ha hú marad önmagához, és képes lemondani az önzésről.

Ebből a neveltetésből sarjadt ki Szaigo felnőttkori gondolkodása, mely három alapvető tulajdonsággal erősítette jellemét - szenvedélyes őszinteségével, lelkiismereti elkötelezettségével, és azzal, hogy saját túlélését képes volt tökéletesen semmibe venni. Ahogy egy kései versében írta:

Mindaz, amitől a kisember retteg,
Becsés a hősnek, és nem ijed meg tőle.
Bajok, ha sújtanak, ne futamodj meg,
Földi hívságokért ne törtess előre.

A felső iskolából hatalmas ismeretanyaggal felvértezett, ragyogó fiatalemberek kerültek ki. Szaigo és diáktársai egyetérthettek Kaibarával: „Az olvasásnál nincs nagyobb öröm a világon. Úgy érzed, mintha személyesen társalognál a Bölcsékkel”. Mindazoknak, akik az iskolás éveken sikeresen túljutottak, a szamurájképzés hatalmas haszonnal járt. Nem kellett vallási terheket cipelni, hiszen az oktatás szekuláris alapokra épült; papi felügyelet tehát nem volt. A diákok azzal az optimizmussal vághattak neki az életnek, hogy a világ egy jól szervezett hely, ahol átlátható törvények uralkodnak; és közben fogalmat alkothattak egy Japánon kívüli kultúráról is. És mindez, számos régimódi brit közoktatási rendszerhez hasonlóan, legfőképpen azokat gazdagította, akik egy igen erős identitástudatot is képesek voltak magukba szívni.

Mindent összevetve, a godzsu-nevelés és a tartományi iskolák sok-sok kiemelkedő vezetőt adtak az országnak. Ezek közé tartozott Szaigo gyermekkori barátja, Okubo Tosimicsi, a modern Japán későbbi főépítésze, akinek sorsa mindvégig összekapcsolódott

Szaigóval, először barátként, utóbb pedig ellenfélként. Később még sokat hallunk róla. Szobra - egy viktoriánus úr, akinek császárkabátjába belekap a szél - Szaigo szülőhelyének közelében áll, és az emléktábla ugyanazt az érzelmi töltetet közvetíti, amelyet Szaigo iránt táplál az utókor: ez a férfi példakép a mai ifjúság számára. Tosimicsi és Szaigo annak idején együtt meditáltak egy Muszan nevű szerzetesnél, a Simacu családi szentély vezetőjénél. Találkozóhelyük ma (természetesen) turistalátványosság, melyet az a meditációs kő jelöl, ahol annak idején együtt üldögéltek, s amely arra emlékeztet, hogy Szaigo diákként igyekezett tüzes vérmérsékletét a zen buddhizmussal kiegyensúlyozni. Nem mintha ez túl sokat változtatott volna a lényegen.

Szacuma a népessége, mérete és rizstermelése alapján Japán első négy tartománya közé tartozott, és mint ilyen, mindig is különleges státuszt követelt magának. A térséget észak felől hegyek vágják el a szárazföld többi részétől, és ezek is segítettek abban, hogy a tartomány Szaigo korában öntudatosan őrizhesse függetlenségét, melyet a Simacu család hétszáz éves uralkodása alatt vívott ki magának.

Ezzel a hétszáz évvel a Simacu család Japán legrégebbi dinasztiájává vált. Az 1600 előtti években szembekerültek a Tokugava sógunátussal, és a küzdelemben alulmaradtak ugyan, de ahhoz továbbra is volt erejük, hogy helyi függetlenségüket megőrizzék. Cserébe viszont el kellett ismerniük a sógun országos főhatalmát.

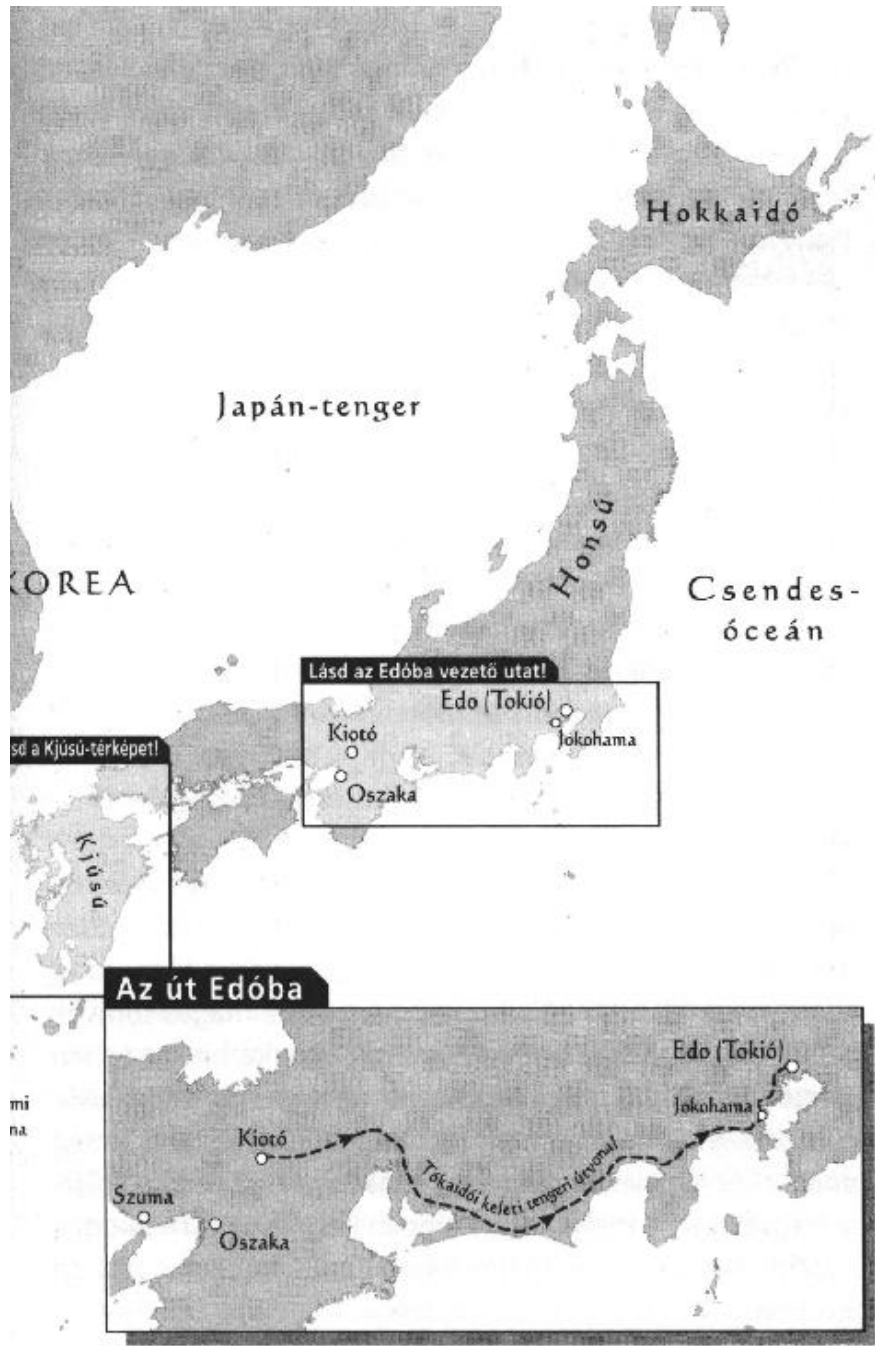
Szacuma különlegességének másik fontos szimbóluma az egyébiránt nem túl jellegzetes tizenhetedik századi kagosimai vár. Falazata és igen egyszerű struktúrája - a tartományi kastélyokra jellemző külső erődítmények és magas tornyok nélkül - azt sugallja, hogy a Simacuk annyira biztonságban érezték magukat, hogy védelemre nem is volt szükségük. A háttérben voltaképpen az állt, hogy Csurumaru, a térség politikai és igazgatási központja a kisebb várak védőgyűrűjére hagyatkozott, melyek voltaképpen illegálisnak számítottak - jóllehet a sógun ez különösebben nem érdekelte. „A nép a mi várunk” - állították a Simacuk.

A városnak más sajátosságai is voltak. Hetvenezer lakosából mintegy ötvenezer tették ki a samurájok és családtagjaik - arányuk

jóval meghaladta az átlagot. A gazdagok kőfallal körülvett kastélyaikban pöffeszkedtek, a paloták a vár előtt elvezető sugárút mentén sorakoztak, a szegények pedig a tengerpart környékén zsúfolódtak össze zsúpfedelű házaikban. Itt éltek Szaigóék is. Szacumát tehát büszke, szamurájoktól enyhén túlterhelt és kissé dölyfös népek lakták.

SZAIGO JAPANJA

Mivel a tartomány a szigetország legdélebbi sarkában helyezkedik el, ezért úgy tűnhetett, mintha Japán kapuja lenne a külvilág felé, és persze fordított irányban is ezt a látszatot kelthette. 1540-ben történt, hogy muskétákkal felfegyverzett portugálok nyomultak Okinava felől északi irányba, a Rjúkjú-szigeteken „végigszökdécselve”, valahogy úgy, mintha köveken ugrálva kelnének át egy folyón. Útközben megszerezték egy kínai hajót, amely azonban utóbb egy viharban, Szacuma közelében elpusztult. A helyiek kimenekítették a legénységet, mire a kalandorok hálából otthagytak nekik néhány muskétát. A japánok ekkor láttak először európai embert és európai fegyvert.

Hat évvel később az első európai hittérítő, a spanyolországi Baszkföldről érkezett Xavéri Szent Ferenc is Szacuma földjére lépett. Útközben, Malakkában tanítványául szegődött egy japán ember, ő vezette el Ferencet Kagosimába, ahol hozzájárított a hittérítéshez, még hozzá meglepő sikerrel. Idővel azonban a termékenynek hitt talaj, melybe magvait hintette, igencsak megkövesedett. A sógunnak nagyon nem tetszett ez az idegenből érkezett tan, melynek nyomán egyre többen tértek át a keresztény hitre. Erőszakhullám indult el - 26 ferencet Nagaszakiban keresztrefeszítettek, és más súlyos atrocitások is történtek. Kagosima keresztény templomát manapság elég kevés hívő látogatja; a szentélyt a második világháborúban lebombázták, majd ugyan újjáépítették, mégis eléggé elhagyatottan áll, mintha Szent Ferenc szertefoszlott reményeire emlékeztetne. Xavéri Ferencet egyébként Kagosimában nem is misszionáriusként tartják számon, hanem külföldi utazóként, aki a portugál kereskedők nyomdokain jutott fel a szigetek mentén északra.

Hamarosan felbukkantak a kínaiak is, akik egyébiránt a Rjúkjú-szigeteket saját magukénak tekintették. Ezen az sem változtatott, hogy Szacuma 1609-ben elfoglalta a szigetcsoportot, hiszen a kínaiak továbbra is otthon érezték magukat, annál is inkább, mert valahányszor kínai hivatalosságok érkeztek a szigetre, Okinava királya az összes japánnak megparancsolta, hogy rejtőzzenek el, miközben persze egymás után küldte a követeket Kagosimába. Minden attól függött, honnan nézi az ember. Egyesek a sógun hűbértelmeinek tekintették a Rjúkjú-szigeteket, míg mások kínai

fennhatóság alatt álló területnek; fel lehetett fogni független királyságnak, de ugyanolyan erővel a magát ugyancsak függetlennek tekintő Szacuma szeszélyes vazallusának is. Egyetlen sógun sem várhatta el, hogy kamakurai rezidenciájától 1700 kilométeres távolságra komolyan vegyék a fennhatóságát, pláne egy olyan szigetcsoport lakói, akiknek régóta szabadon szárnyal a függetlenségre alapozott öntudata.

A Simacu család hatalmának és presztízsének a nyomai még ma is fellelhetők Kagosimában. A sorrendben a 32. uralkodó - hagyományosan a nemzedéke sorszámát viseli mindegyik főméltóság - a turizmussal foglalkozó családi részvénytársaság elnöke. Az elnök egyebek között a család hajdani fejedelmi rezidenciáját és a hozzá tartozó birtokot, a Szengan'ent igazgatja. Az elbűvölő kert ma éppen úgy tündöklő, mint amikor a sorrendben tizenkilencedik uralkodó, Micuhisza 1658-ban megtervezte. Északon a meredek hegyoldalt japán fehérfenyők borítják (itt húzódik az északi határa ennek a trópusi fajtának), továbbá bambuszliget (a tizennyolcadik században Kínából behozott bambuszokkal) és egy tizenegy méter magas kő is látható itt, rajta három, egymás fölé helyezett kandzsi-jellel (kínai eredetű írásjegyek japán írásmóddal - a *ford.*) - ez a Szen Dzsing Gan („ezeröles köszirt”). Patak kanyarog szelíden a füves tisztáson át. Ezen a helyen a tizennyolcadik században kerti összejöveteleket tartottak, ahol az urak verssorokat költöttek, melyeket leúsztottak a patakon, hogy más, becsvágyó poéták fejezzék be a költeményt, és kifinomult irodalmi jártasságukat porcelánfinomságú kimonós hölgyek szakéval jutalmazták. (A kertnek ezt a részét később maga alá temette egy földcsuszamlás, de újrarendezték a terepet, és a helyiek ma is minden évben megrendezik ezeket a partikat.) A kert déli oldalát, ahogy régen, úgy ma is hullámosra nyírt élő sövény szegélyezi, mely az odalent tündöklő Kinko-öböl hullámaira emlékeztet, és mindehhez a Szakuradzsimá lefejezett és szelíden füstölgő kúpja szolgál háttérfüggönyül. Egy helyreállított nyári lak - minden oldalról nyitott, hogy átjárhassa a hűsítő szellő - idézi fel az eredeti építményt, a Rjúkjú-szigetek lakóinak ajándékát, mely azt a célt szolgálta, hogy e helyen fogadhassák a küldöttségeket. A hegy alacsonyabb lejtőjén egy szentély emlékeztet a Simacuk 1690 táján történt koreai hódítási

kísérletére - a szentélyt hét macska számára emelték, melyeket a daimjó hozott vissza magával, és nevezett ki macskaistenségeknek. Ma pedig a helyszínre érkező turista készre gyártott imádságot vásárolhat, hogy saját macskája szerencsés és hosszú életű lehessen ezen a földön.

A japán kultúra számára Kína volt a vezérfonal, a forrás, a kezdet. Így az 1840-42-es kínai események - az ópiumháborúként ismert katasztrófa - közel ugyanakkora sokkhatást idéztek elő Japánban is. Az eseménysorozat pontosan azt igazolta, amitől oly sok japán tartott: hogy az idegenek, különösen az európaiak, katasztrófát hoznak magukkal, és hogy Japán jobban teszi, ha távol tartja őket magától.

Az európaiak - franciák, portugálok, hollandok, britek - és az amerikaiak már háromszáz éve kereskedtek Kínával, de csak kis tengeri kikötőkön keresztül folytatták tevékenységüket, s így a szárazföldre kevés hatást gyakoroltak, viszont így is hozzájárultak némileg a birodalmi kincstárhoz. A brit kereskedelem a tizennyolcadik században növekedett meg jelentősen. A kapcsolatokat teljes egészében a Kelet-indiai Társaság tartotta kézben, mely a tizenkilencedik századig uralta egész Indiát és számos más térséget a Távols-Keleten. A britek elképesztő mennyiségű teát szállítottak az anyaországba: 1800-ban egyetlen év alatt több mint 4000 tonnát, és ez a szám az elkövetkező évszázad alatt megnégyszereződött. A Kelet-indiai Társaság magánkézben volt ugyan, de a kormány jobbkezeként működött, és a teából befolyó adó - az állami jövedéknek tíz százalékát tette ki - életbevágóan fontos volt a brit gazdaság számára. És ezek csupán a hivatalos adatok. Jócskán kivették a részüket az üzletből a saját szakállukra dolgozó szerencsevadászok is, akik Kínában vásárolták, Hollandiába importálták, és Angliába csempészték az árut. A teát a kereskedők ezüstért vásárolták, és ez elég rendesen kiürítette a társaság pénzesládáit. Semmi mást nem tudtak felkínálni, ami a kínaiakat érdekelte volna - egészen 1773-ig, amikor is a Kelet-indiai Társaság ellenőrzése alá vonta a bengáli mákültetvényeket, és ezen keresztül monopóliumra tett szert az ópiumkereskedelemben.

Az ópium iránti kereslet nőtt, Kína pedig igyekezett visszaszorítani a romboló folyamatot. A kereskedelem most már a tengeren is

folytatódott - a britek által 1819-ben elfoglalt Szingapúr vált az üzletkötések központjává -, és az áru illegális csatornákon terjedt. 1836-ra az ópium „a világ legértékesebb 19. századi kereskedelmi árucikke lett”.⁷ A fő

tengeri kikötőben, Kantonban (Kuangcsou) a kereskedők védelmi pénzt fizettek a Kelet-indiai Társaságnak, és ezen a bevételen a társaság teát vásárolt. Többé tehát nem kellett ezüsttel fizetni, s az európai kormányok megkönnyebbülten fellelegezhettek. Kínában azonban az ezüsthány gazdasági visszaesést okozott. A kínai kormány törhette a fejét, hogyan fékezze meg a pusztító hatású kereskedelmet.

Az egyre zavarosabb körülmények közepette a brit kormány megpróbálta saját ellenőrzése alá vonni a folyamatot. Lord Napier személyében különmegbízottat küldött, hogy tárgyaljon Kína legfőbb mandarinjaival, ők azonban nem kívántak tárgyalni vele. Napier mégsem volt hajlandó távozni; erősítést kért az Indiában állomásozó csapatoktól, ő maga pedig visszavonult a makaói portugál enklávéra, ahol nem sokkal később vérhasban meghalt. London jóvátételt követelt; Peking ünnepelt, és minden korábbinál elszántabban igyekezett gátat vetni az ópiumáradatnak.

Lin Cö-hszü személyében egy vezető hivatalnokot, egyben tudós embert küldtek császári biztosként Kantonba, aki nyomban összehívta a kereskedőket, és megparancsolta az összes forgalomban levő ópium beszoállítását. Az új brit kormányzó, Charles Elliot kapitány meghátrált, és 20 ezer láda, közel 1000 tonna ópiumot adott át, amit meszesgödörökben megsemmisítettek. Lin ezután kioktató levelet írt Viktória királynőnek az ópium veszélyes hatásairól. „Habár a királynő minden jel szerint figyelmen kívül hagyja a tényt” - kezdte Lin a kioktatást -, „akkor is tudnia kell, hogy a mérgező terméket bizonyos ördögi körök állítják elő, akik az Ön alattvalói. Mennyei udvarunk bármelyik pillanatban megpecsételhetné [az ópiumkereskedők] sorsát, de uralkodónk könyörületes és nagylelkű..., ezért figyelmeztet, mielőtt lecsapna... És ezúton biztosíthatom [a királynőt], hogy ezt az ártalmas kábítószer szándékunkban áll egyszer s mindenkorra bevonni.” Kemény szavak, kínaiul természetesen, s a hatást nyilván az is

fokozta, hogy a britek nem értették a nyelvet, a hangnemet, illetve a szövegkörnyezetet.

Lin egyezményt követelt, melyben a britek kötelezik magukat, hogy többé nem szállítanak ópiumot. A britek elutasították, a vita elmérgesedett. Lin nyomást gyakorolt a portugálokra, hogy utasítsák ki a briteket Makaóról, és a portugálok ezt meg is tették. A kallódó briteket Elliot ekkor a Gyöngy-folyón egy Hongkong nevű hatalmas sziklaszirthez vezette, ahol hamarosan létrehozták új támaszpontjukat. Élelemellátmányt rendeltek, csapaterősítést kértek. 1840 elején nagyobb haderő hagyta el Indiát, s vonult a Pekingbe vezető folyó felé. Lord Palmerston miniszterelnöktől hoztak levelet, melyben a britek jóvátételt követeltek a károkért és a sérelmekért. Lin közben kegyvesztetté vált, amiért hagyta idáig fajulni a dolgokat, és elbocsátották. Utódja megpróbált tető alá hozni egy szerződést, ezt azonban mindkét kormány elutasította - a kínaiak a túlzott szigora, a britek a túlzott engedékenysége miatt.

És ekkor a brit harci különítmény, mely egy páncélozott kerek gőzhajót is felvonultatott, támadásba lendült. A brit ágyúk néhány nap leforgása alatt elsüllyesztettek 71 kínai dzsunkát, és rommá lőtték Kanton tengerparti erődjét. A szárazföldön a kínai irreguláris alakulatoknál egy kisebb csetepaté miatt zendülés tört ki. Ezek a katonák a saját kormányukra ugyanolyan dühösek voltak, mint az idegenekre. A lázongás pontosan jelezte, hogy Kína forrong az elégedetlenségtől, és ebből bármelyik pillanatban robbanás lehet. Újabb brit hajók érkeztek, újabb csapatokkal, és újabb követelésekkel. Hadihajók úsztak fel a Jangce folyón, Sanghajt bombázták és fosztogatták, és elfoglaltak egy stratégiaileg fontos várost a Nagy-csatorna mentén.

A császárnak nem maradt más választása, mint a kapituláció. Az úgynevezett nankingi szerződéssel a britek kártérítésként 21 millió fontnyi ezüstöt csikartak ki, ezenfelül megkapták Hongkongot gyarmatként, és a szerződésben megnevezett öt kikötőben kereskedelmi jogot szereztek. Az ópium továbbra is illegálisnak számított, de a csempészkereskedelem zavartalanul folytatódott. Az „egyenlőtlen szerződés” kiegyensúlyozására a kínai kormány számos hasonló megállapodást írt alá, ezek azonban csak arra voltak jók, hogy még jobban megnyissák Kínát az idegen

kereskedők és misszionáriusok előtt. A tizennégy évvel későbbi második ópiumháború további engedményekre kényszerítette a totálisan hitelét vesztett Csing-kormányzatot. Úgy tűnt tehát, hogy az idegenek most már szabadon fosztogathatnak egy olyan nemzetet és kultúrát, mely alig néhány évtizeddel korábban még teljességgel megközelíthetetlennek látszott.

Szaigo tizenhat éves korában befejezte az iskolát, és az ezt követő tíz évről nem sokat tudunk. Annyi bizonyos, hogy kishivatalnokként álláshoz jutott, és nyilván először kellett ténylegesen szembesülnie a környező valósággal.

Ahogy korábban már említettük, Szacumában jóval magasabb volt a szamurájok számaránya - a hatszázötvenezer fős népesség mintegy negyven százalékát tették ki -, mint a többi tartományokban, és ez azt jelentette, hogy az itteni parasztságnak több mint kétszáz ezerrel több éhes szájat kellett rizzsel etetnie. A tartomány földművelőit túladóztatták, miközben szamurájuk alulfizetettek és alultápláltak voltak. A következményeket huszonkét éves korára már Szaigo is felismerte. A rossz időjárás miatt gyenge volt a termés, de a kormány nem engedett az adóprésen. Ez még az adóhatóság igazgatóját is felháborította, olyannyira, hogy lemondott a hivataláról. Erkölcsi kiállása nagy hatást tett Szaigóra, akit a morális szempontok mindig is jobban foglalkoztattak, mint a gyakorlatiasság. A megtapasztalt nélkülözések egy életre megtanították őt arra, hogy csodálattal adózzon a vidéki szamurájok szerény életvitelének és bölcsességének. Családi nyomásnak engedve megházasodott, de hamarosan el is vált, a jelek szerint kölcsönös vádaskodások nélkül. Röviddel ezután, 1852-ben meghaltak a szülei, és így Szaigóra maradtak a családfői teendők. Huszonöt éves volt ekkor, és hat fiatalabb testvérrel kellett gondoskodnia. Másra nemigen támaszkodhatott, csak az apjától megörökölt nyomorúságos rizsjárandóságra. Szegények voltak, mint eddig, és minden jel arra mutatott, hogy azok is maradnak. Nélkülözésben, jelentéktelenségben és kemény munkával eltöltendő életre kellett felkészülnie.

Pedig éppen ekkor kezdődtek a sorsdöntő változások. Nemcsak az ő életében, hanem egész Szacumában, mégpedig a város új

daimjója, Nariakira jóvoltából, aki négy évvel korábban vette át a hatalmat, elképesztő és hátborzongató körülmények között.

Eredetileg úgy látszott, hogy Nariakirának sima útja lesz a hatalomhoz. Mindössze hároméves volt, amikor apja kijelölte örökösének. Kifogástalan nevelést kapott, mindenben tehetségesnek bizonyult: sokat olvasott kínaiul és japánul, ragyogó íjász volt, remek lovas és kardvívó - mindent összevetve a sógunnevelés mintaproduktuma. Voltaképpen többet köszönhetett apja edói házának, mint a szacumai kastélynak, ugyanis a daimjók idejük java részét kénytelenek voltak Edóban, a sógunok fővárosában tölteni. Az ország többi részéből érkezett főrangú társaihoz hasonlóan Nariakira sem látta diákévei alatt saját leendő tartományát; már jócskán a húszas éveinek közepén járt, amikor először Kagosimába látogatott. Edóban vált tehát tagjává annak az elit kisebbségnek, mely megengedhette magának, hogy elmerüljön a nyugati kultúra csodáiban.

Szokatlan érdeklődését dédapjának köszönhette, aki holland hangszereket és különféle tudományos eszközöket gyűjtött szenvedélyesen. Ő mutatta be dédunokáját egy német tudósnak, Philipp von Sieboldnak, aki egy Nagaszaki közelében levő kicsiny sziget, Dedzsima holland kolóniájának megbecsült tagja volt. A kiváló tudóscsaládból származó Von Siebold tulajdonképpen orvos volt, és ennek köszönette, hogy a japánok kegyeit élvezhette. De sokkal több is volt ennél: igazi polihisztor, aki Japán kutatókat oktatót, és átfogó enciklopédikus tudásra tett szert Japán növény- és állatvilágáról, népéről, nyelvéről, irodalmáról, és ismereteit olyan könyvekben foglalta össze, melyek mindmáig elsődleges forrásnak tekinthetők. Nem csoda, hogy ez a tudós ember nagy hatást tett Nariakira hercegre, aki első találkozásuk idején, 1826-ban mindössze tizenhét éves volt. (Nem sokkal ezután történt, hogy Von Sieboldot kissé elragadta legendás tudásszomja; pechére szert tett egy japán térképre, amiért börtönbe csukták, majd kiutasították az országból. Húsz évvel később tért vissza, de akkor maga a császár fogadta, és ettől kezdve három éven át Von Siebold volt az első számú kapcsolattartó személy Japán és az európaiak között.)

Nariakirának, a briliáns és nyitott szellemű örökösnek elkerülhetetlenül akadtak ellenségei. Egyikük éppen apja szeretője

volt, aki azon mesterkedett, hogy a saját fiát, azaz Nariakira féltestvérét tegye meg örökösnek. Egy másik ellenlábasa Zuso Hiroszato főminiszter volt, aki Szacuma pénzügyei körül szimatolt, és rossz szemmel nézte Nariakira külföldi érdeklődését és kapcsolatait. Zuso természetesen az ágyas, illetve a féltestvér ambícióit támogatta. Edo üvegházi légkörében a versengés és bizalmatlanság kölcsönös ellentétte fajult, főként azok után, hogy Nariakira mind az öt gyermeke - tehát valamennyi örököse - meghalt. Nariakira mágiára gyanakodott, egyik embere pedig azt állította, hogy megátkozták a családját. Mindenesetre Nariakira sem maradt tétlen: titkos információkat szivárogtatott ki a Rjúkjú-szigeteken keresztül folyó illegális kereskedelemről, s ezzel aláaknáztta mind a miniszter, mind pedig saját apja hatalmát. Zuso váratlanul meghalt, valószínűleg *szeppukut* (rituális öngyilkosság „hasfelmetszéssel” - később részletesen írunk a témáról) követett el, vagy pedig megmérgezte magát, hogy hűbérurát mentse. Nariakira apja, Narioki megelőző csapást akart mérni, ugyanis puccstól tartott, és fia támogatóit árulással vádolta. Egyetlen nap alatt hatan követettek el *szeppukut* Narioki őrjöngött, hogy „elszöktek” a méltó büntetés elől, s hogy „korigálja” a dolgot, két holttestet keresztre feszítettett, egy harmadikat pedig szétfűrészeltetett. Egy szóban terjedő történet szerint az áldozatok egyike Szaigo apjának volt a barátja; Szaigo apja szemtanúja volt a *szeppukunak*, és hazavitte a vérrel átitatott inget, s ezzel még nagyobb rokonszenvet keltett Szaigóban Nariakira iránt. A következő tizennyolc hónapban újabb ötven embert bocsátottak el, nyolcan *szeppukut* követtek el, tizenhetet száműztek, további húsz embert pedig bebörtönöztek, s közülük jó néhányan meghaltak.

A tisztogatás azonban ellenkező hatást váltott ki. További magas rangú emberek - közöttük egy sógunátusi vezető tisztviselő - fordultak szembe Nariokival, és álltak a fia mellé. Narioki 1850-ben levonta a következtetést, és visszavonult. Nariakira tehát Szacuma első embere lett.

Azonnal hozzálátott, hogy az elmaradott térséget előkészítse a változásokra, utoljára akkor látta ezt a vidéket, amikor gyerekkorában Nagaszakiban járt. Hazafelé tartott Kínából, miután megtapasztalta, milyen megaláztatásokat szenved el az ország az

első ópiumháború következtében. (A kagosimai Meidzsi-restauráció Múzeumában megtalálható Nariakira naplója, melyben arra figyelmeztet, hogy Japánnak nem szabad Kína sorsára jutnia, és fel kell készülni az

ellenállásra.) Útja során látta az idegenek hajóit és fegyvereit. Tudta, hogy ezekre Japánnak is szüksége lesz, és elhatározta, hogy mind Szacumát, mind Japánt megvédi a fenyegető gazdasági és katonai veszélytől. Szilárdan hitte, hogy jólét csak úgy teremthető, ha az mindenki üdvét szolgálja, erőt pedig ehhez csakis az egyesítésből lehet meríteni. A helyiek által évszázadokon át használt part menti vízi járműveket lecseréltette tengeri közlekedésre alkalmas háromárbcos hajókra. A fellendülő ipar révén a tartomány és az egész ország elindult a modernizáció felé, s ennek eredményeit ma büszkén mutogatják az idelátogatóknak.

Alan Booth, brit utazó-író, aki 1986-ban végigjárta Szaigo utolsó útjának állomásait, nem véletlenül idézi egy falusi ember szavait, aki Nariakirának tulajdonítja Kagosima felvirágzását, és azt, hogy oly sok nagy embert adott Japánnak ez a tartomány:

Ó, egek, ő aztán egy igazi úr volt! Ha dolgozni kellett, nem ismert akadályt! Ő építette meg Japánban a gőzmeghajtású hadihajókat, a legnagyobb üvegyárat, a lőszergyárat és az első textilüzemet, ahol nyugati szövőgépeken dolgoztak. Ő állított fel először gázlámpákat Japán utcáin, és ő küldött először morzejeleket. Beszélt hollandul, és saját maga hívta elő a fényképeit. És mindennek tetejébe még arra is szakított időt, hogy megtervezze a nemzeti zászlót. Nem csoda, hogy az emberek errefelé mind munkamániások lettek, ha már egyszer egy ilyen nagyúr rugdosta a feneküket.

Mariakira ipari komplexumának maradványai - a fúvókemence, az üvegyár, a kutatóintézet - közvetlenül az iparinak semmiképpen sem nevezhető Szengan'en kertek mellett helyezkednek el, háttérben pedig az erdővel borított hegyek láthatók. Szaigo annak idején 1200 embert láthatott itt serénykedni, akik keményen küzdöttek azért, hogy olyan technikákat dolgozzanak ki, amiről semmilyen tapasztalattal nem rendelkeztek. Külföldi tanácsadók nem voltak. A semmiből kellett mindent megteremteni, holland

kézikönyvek alapján. Öt évbe telt, hogy kiöntsék azt az impozáns ágyút, mely a komplexumot védi - ez már nem Nariakira idején történt, akinek napjai ekkor már meg voltak számlálva, hanem (ahogyan később látni fogjuk) abban az időben, amikor az ágyú igen fontos szerepet kapott a brit hadihajókra kötött fontos csereüzlethez.

A helybeliek szó szerint hőskultuszt teremtettek Nariakira körül. Szobra magas talapzaton áll egy széles, nyitott téren, a Sirojama lábánál. Akár egy sztárelőadó valami központi színpadon; mögötte függönyként hullámszik a hegyoldal temérdek zöld lombja. Balra tőle, néhány méterrel arrébb egy neki felszentelt sintó templom áll. Bejáratát hatalmas fa őrzi, melyet hagytak kiterébélyesedni az évtizedek során; mára tízméteres „szárnyai” nőttek, és még „csőre” is van, s ilyenformán egy golyára emlékeztet, ami hagyományosan a hűség szimbóluma és életre szóló társ. A mögötte álló szentély három bejáratához négy széles lépcső vezet föl.

Kötelekről papírszalagok tekeregnek alá, hogy a szellemek védelméről gondoskodjanak, és egy zászló is látható Simacu jelével: egy kör közepébe rajzolt kereszttel. Az oltár belsejében tükör, kard és gyöngyszemek - a szentség hagyományos jelképei.

- Látogatják mások is ezt a templomot? - kérdezem Micsikótól.

- Ó, hogyne. Ha áldást szeretnénk kapni, máris jön a pap. És a szertartáshoz itt vannak a sintó hajadonjai - mutat az árnyékba, ahol két gyönyörű lány várakozik fehér kimonó-felsőben és narancssárga szoknyában.

Kezd a dolog érdekessé válni! Vajon hogyan zajlik ez? És mennyi időt töltenek itt a lányok? És egyáltalán: mit csinálnak itt?

A sintó hajadonok tündérszépek, alig túl a tinédzserkoron; illedelmesek, tökéletesek, mint valami műalkotás, hajfonataikat rafinált szövetpántok fogják össze, és készséggel szóba elegyednek. Válaszaik, így utóbb visszagondolva, összekeverednek emlékeimben, mintha egy emberként beszéltek volna. - Öten vagyunk, és tizenegy papot szolgálunk. Áldásosztáskor dobolunk, táncolunk, és tartjuk az amuletteket. Azonkívül irodai munkát is végzünk. A templom alkalmazásában állunk teljes munkaidőben, egészen addig, amíg férjhez nem megyünk - mondják, és hirtelen mindannyian másfelé néznek. - Ő majd elmondja a többit.

Apró termetű férfi közeledik felénk, szintén bő ujjas kimondóban, sötét, mintás ingben. Ő a tizenegy pap egyike. Negyvenéves papi szolgálata alatt ez a harmadik szentélye. Húsz éve szolgál itt, és boldog, „hogy Nariakira emlékét őrizheti, akit mindenki csodál”.

- Ez a leglátogatottabb kegyhely Kagosimában. Az emberek idehozzák újszülötteiket, hogy áldást kapjanak, majd a harmadik, az ötödik és a hetedik születésnapjukon is visszahozzák őket. Bizonyos ünnepeken több százezren is megfordulnak itt.

A sintoizmus jelenlegi helyzetéről érdeklődöm, melyről annyit tudok, hogy ősi animista vallás, újabban agnosztikus tendenciákkal, és amelyről azt gondolnám, hogy a buddhizmussal folytatott versenyben az újabb korokban háttérbe szorult. De nem így van.

- A Meidzsi-korban, a tizenkilencedik század végén hoztak egy rendeletet, mely betiltotta a buddhizmust, és a sintoizmust támogatta - magyarázza a pap. - Jómagam Kokugakuinban végeztem [a tizenkilencedik század végén alapított intézményben, az egyetlen olyan egyetemen, ahol sintoista papokat képeznek]. Régen egy buddhista templom állt itt, tehát a helynek szakrális értelemben erős kisugárzása van. Nariakira halála után emlékhelyet akartak neki állítani, és úgy gondolták, ez a legalkalmasabb hely. A buddhista templomot megszüntették, és így került ide a sintó szentély.

A sintóról tudnunk kell, hogy mindig velünk van, hiszen a sintoizmusban minden, ami a természetben fellelhető, az szent, és az ősök szellemét hordozza, azaz: *kami*.

- Ahol a természet, ott a sintó - fejezi be a pap eszmefuttatását.

És a szentély. És Nariakira emléke.

Apja tisztogató akciói után Nariakirának gyorsan kellett cselekednie, hogy a megtizedelt hivatalnoki kart hozzá hű, tehetséges és képzett emberekkel töltsse fel, lehetőleg helybeliekkel, és nem túl idősekkel, akiknek esetleg közük lehetett a trónöröklése körüli borzalmas történésekhez. Ezek még mindig veszélyes idők voltak. Dédnagyapja szokását követve Nariakira latin betűs naplót vezetett, afféle titkosírásként, hogy gondolatait ne tudják kifürkészni. Mindeközben szüksége volt „szemekre” és „fülekre”, akik megbízhatóan és diszkrétan híreket szállítanak, s akikkel hatalmi kérdésekről kertelés nélkül, őszintén tanácskozhatott.

Azt, hogy Szaigo miként került a látókörébe - nem tudjuk. Talán a feltűnő testalkat...? Szaigo a szó szoros értelmében kimagasló egyéniség volt, kortársaihoz képest valóságos óriás; száznyolcvan centi magas, száztíz kiló, szekrényajtónyi vállakkal, hordóhassal, de mégis kisportolt fizikummal, hiszen birkózott, vadászott, és nagy távolságokat tett meg gyalogszerrel. Egyszóval, tökéletesen alkalmasnak látszott erre a munkára. Fukuda úr, a Meidzsi-restauráció Múzeumának igazgatója úgy próbálja megértetni velem az összefüggéseket, hogy a szavakat jelen időben, egyenesen Nariakira szájába adja:

- Szaigo nem fél a hatalomtól, és nem fél a gonosztól. Becsületes, soha nem mond mást, csakis az igazságot. Megbízható. Olyan ember tehát, aki megvesztegethetetlen. Szacuma számára valóságos kincs. Más ember valószínűleg nem tudná őt kezelni. De én talán képes leszek rá.

De vajon milyen beosztás adható egy ilyen alacsony rangú szamurájnak a hűbérúr közvetlen környezetében anélkül, hogy a régi hatalomhoz kötődő hivatalnokok körében ne váltana ki azonnal gyanakvást és féltékenységet? Nariakira megtalálta a megoldást. Szaigo azt a feladatot kapta, hogy felügyelje hűbérurának csodálatos kertjeit. Ahogy Fukuda úr magyarázza, „azzal, hogy bejárása volt a kertbe, ura közelébe került”. Mindössze huszonhat éves fejjel hirtelen felbukkant a homályból, és máris Nariakira kíséretében kapott helyet. Ez is egy furcsa paradoxon sokféle ellentmondással tarkított életéből, hogy éppen ő, aki később konzervatív politikusként szerez hírnevet, és minden erejével a történelem kerekét próbálja visszafelé forgatni, rögtön az elején az iparosításban és az ahhoz fűződő politikai kapcsolatépítésben kap döntő feladatot, azaz éppen hogy a modern Japán megteremtésén munkálkodik.

Ahogy Nariakira kigondolta, Szaigo éppen időben csatlakozott hozzá, hogy megtegye vele első, 1700 kilométeres útját Edóba.

HARMADIK FEJEZET

A harcos útja: a kard rövid története

Sokféle fegyver készült a történelem folyamán az angol nagyíjtól a zulu lándzsán át a 45-ös Coltig vagy a Kalasnyikovig, de művészi tökéletességben, hatóerőben, tartósságban és szimbolikus jelentőségben egyik sem ér fel a görbe szamurájkarddal, a *katanával*. Szaigo idején már csaknem hatszáz éves múlttra tekintett vissza, ugyanazt a formát őrizte és őrzi ma is, ugyanúgy készül, és ugyanolyan tisztelet övezi.

A szamuráj legnagyobb kincse a kardja, mely a mágia, a spiritualitás, a vegytan, a művészi tökéletesség és a szakértelem sokdimenziós világát foglalta és foglalja magában; mindegyik szempontot a maga misztikus szókészletével és hagyományával alátámasztva, és arra irányozva, hogy a kardot forgató harcos fizikailag és szellemileg egyaránt egy, kettő, legfeljebb három villámcsapásszerű ütésre összpontosítson. A páncélzat ezzel szemben, habár látványként tagadhatatlanul egzotikusan hatott, és lényegében minden testrészt befedett, teljes védelmet soha nem nyújtott, arról nem is beszélve, hogy nehezítette a mozgást. A valódi szamuráj nem is viselt mást, csak egy kimonót. Pajzsot nem használt, csak kardot, mely elég erős volt ahhoz, hogy egy másik, hasonlóan rugalmas és hajlékony pengét elhárítson.

Ilyen fegyvert egyetlen ember nem lett volna képes feltalálni. Kifejlesztéséhez évszázadok kellettek. A kezdetet a Kínából behozott egyenes vaskardok jelentették a nyolcadik században. Ezek között volt egyélű, és voltak kétélűek; dőfésre és szúrásra alkalmasak. Zömmel római stílusú gyalogsági fegyverek voltak ezek, vágásra nem igazán jók, főleg nem egy kézzel, jóllehet a lovasnak éppen ilyenre lett volna szüksége. A korai időkben a szamurájok azt tapasztalták, hogy páncéllal ütközve a kardjuk éle kicsorbul. Jóval keményebb pengére volt tehát szükség. A lovasok a görbe, egyélű kardot kedvelték, ugyanazért, amiért a szablya a muszlim és a nyugati világban a tizenkilencedik század elején népszerűvé vált - vagyis a hatékonysága és formája miatt. A japán fegyverkovácsokat, akik közül sokan olyan hírnévre tettek szert, mely Nyugaton csak a legnagyobb művészeknek dukál, erősen ösztönözték az újításra.

Különböző iskolákat és hagyományokat teremtettek, mindegyikhez saját alcsoportok tartoztak, melyek az alapvető kardfajtákból kifejlesztették a saját változataikat. Időközben a kard hosszúsága is változott: egyes típusok alig haladták meg a félméteres hosszúságot, éppen azért, hogy lóháton jól lehessen küzdeni velük; más fajták, melyeket a gyalogság használt, csaknem kétméteresek voltak (habár ezekből nem sok maradt fenn, mert későbbi használóik rendszerint megrövidítették fegyverüket). A több mint négyszáz év alatt kikovácsolódott végeredmény a célszerűségnek és szépségnek valami olyan különleges ötvözetét adta, mely méltán vívta ki a harcoló szerzetesek, a hadurak és a szolgálatukban álló szamurájaiak egyöntetű csodálatát.

Ha a puszkagolyóvonattal a meredek, zöld hegyeken keresztül Kagosimától észak felé tartunk, Kumamotoba érkezünk. Itt találjuk a nagy kastélyt, ahol Szaigo az 1877-es útja során megpihent. Harmincöt kilométerrel feljebb, a tengerpart mellett fekszik Arao kicsiny városa, mely hajdanán szénbányájáról volt híres, ma pedig vidámparkjával és különleges hullámvasútjával igyekszik felhívni magára a figyelmet. Egy hátsó utcában, ahol a modern világ szemlátomást meghátrál, van egy műhely, mely csaknem minden szempontból középkorinak tekinthető. Ezen a helyen készíti Macunaga Genrokuro kardjait, melyek láttán a középkori szamurájoktól kezdve Szaigóig vagy a modern gyűjtőkig alighanem mindenki elámulna. Macunaga a 210 kovácsot tömörítő Japán Kardkovács Társaság tagja, s mint ilyen, saját „kovácsnévvel” rendelkezik (Kijocugu). Hasonlít ez a névadás a kínai császárok uralkodói névadására. Mindenesetre, aki e társaság szabályzatának aláveti magát, maximum évi 24 kard előállítására korlátozza tevékenységét, és olyan magas minőséget garantál, ami méltó a szamurájkardok sok évszázados hagyományaihoz.

Macunaga afféle kései alkimista; saját maga gyűjti a nyersvasat - a tengerparton „szüretel”, nehéz mágnest húzva végig a magas vastartalmú homokban -, majd kemencéjében felhevíti, és acélt gyárt belőle, kalapálja, hajtogatja, vízben hűti, és ezt a műveletet sokszor elismétli, amíg a szennyeződések, légbuborékokat és szénmolekulákat - vagyis a vasat gyengítő összes mikroszkopikus

elemet - ki nem ütlegeli. A kovácsok a tizenharmadik század óta ezt az eljárást követik, az egyetlen újdonság, hogy Macunaga mechanikus kalapácsot használ, hogy ne kelljen két segítő alkalmaznia.

Az acél minősége igen sokféle lehet, a viszonylag lágy és jól munkáihatótól a kemény és ridegig, attól függően, hogy hányszor hevítik, hajtogatják, kalapálják és hűtik. Ez a variációs képesség tette lehetővé a kovácsoknak, hogy feloldják a kardkészítés alapvető ellentmondását: ha éles, akkor törékeny; ha rugalmas és hajlékony, akkor nem elég éles. A dilemmára a választ az adta meg, hogy minden egyes kardhoz két különböző acélfajtát ötvöztek: keményet a vágóélhez és lágyabbat, rugalmasabbat, hajlékonyabbat a pengetesthez. A jó kard, melyet sokszor hajtogattak, kalapáltak és edzettek, több tíz- vagy százezer rétegből áll (2 a tizediken 1024; 2 a huszadikon már több mint egymillió). A vágóél kialakításához célzott kezelésre van szükség; a pengetestet agyag- és hamukeverékkel védik, az élet azonban szabadon hagyják, így egy *hamonnal*, azaz a penge edzésvonalával jelölt átmeneti zóna keletkezik, melyet a kovácsok, az agyag és hamu felhordásának változtatásával, hullámos mintákká módosítanak. A penge és a kardtest kezelésének különböző módjai a kard görbületét is megadják, mely nagyon is fontos alkotóeleme a kard szépségének. A görbe pengével jobban lehet vágni, de a hüvelyből is könnyebb előhúzni a kardot, hiszen a kéz ívelt mozdulatot hajt végre a test előtt.

A végeredmény, amikor már az élezés és a fényezés is megtörtént - természetesen a fényezésnek is megvannak a maga külön szakmai fortélyai -, a boszorkányos technika és a tündöklő szépség olyan egyvelege lesz, amely egyszerre képvisel használati tárgyat és absztrakt műalkotást. A szakértők megszállottan vizsgálják a pontokat, barázdákat, edzésvonalakat, rovátkákat, éleket és hornyokat, és valami egészen homályos szakzsargonban tárgyalják meg észrevételeiket. „A *hamon* mindenütt *notare, gunome midaréval* és némi *csodzsisival*” - ír le egy kardpengét egy Maszamune nevű tizennegyedik századi kovács, majd így folytatja: „és tartalmaz még ragyogóan variált *kinszudzsit, szunagasit* és mély *asi* vonalakat”. A kívülálló számára egy költemény vagy egy hasonlat sokkal beszédesebb lehet. A penge erezete a fáéhoz hasonlatos; a

folyásirány attól függ, hogy a kovács a fémhajtogatást a penge hossz tengelye mentén, vagy arra merőlegesen végzi-e, esetleg a kettőt variálva, ami által egy „körtehéjnek” nevezett, tengerfelszínszerű komplex mintát hoz létre. A fényes és sötét acél nagy és szabálytalan sávjait „fenyőkéregnek” nevezik. A pengét addig hevítik, amíg a színe a „februári holdfényhez” lesz hasonlatossá. A kristályok finom zúzmarái hullámos hővonalakat képeznek, melyet füstöz hasonlóan, vagy a Tejúthoz, vagy futóhomokhoz, vagy távoli cseresznyefa-virágzáshoz a felkelő nap fényében.

A legjobb penge - éles, mint a borotva, nehéz, mint a csatabárd, és gyors, mint a hozzáértő kézben tartott ostor - sisakokat hasít ketté, és úgy szeli át a bőrt és a csontot, mint kés a vaját. A tizenhetedik század elején léteztek olyan specialisták, akik a kardok vágóhatékonyságát tesztelték, és az eredményeket felvették a pengére. A teszteket elítélt bűnözőkön hajtották végre - *tamesigirinek* hívták ezt a gyakorlatot -, illetve a kivégzettek holttestein, melyeken az ifjú kardforgatók is gyakorlatoztak. A teszteket a testre mért tíz vágásfajta szerint osztályozták a csípő és a váll között; volt egy különösen nehéz, átlós vágás, amit *keszagirinek* neveztek. Ennél a vágásnál a penge a bal vállnál hatolt be, keresztülvágta a mellkast, és a jobb csípőnél jött ki; egyes múzeumokban látni is olyan csontvázakat, melyek szinte ketté vannak hasítva. Állítólag egyszer egy halálra ítélt bűnöző, amikor megtudta, hogy így fogják kivégezni, viccesen azt mondta a hóhérjának: „Ha előre tudtam volna, nagy köveket nyelek, hogy kicsorbítsam a kardodat!” A vágások hosszúságának összehasonlításához egymásra rakott holttesteket használtak. Vannak kardok, melyekbe ilyen tanúsítványt véstek be: „három testet vágott át törzsnél”. Egy ilyen minősítés nagyban emelte a kard értékét. Egy Jamano Kauemon nevű kardtesztelő egy alkalommal állítólag egyszerre öt testet hasított ketté Jamato no Kami Jaszusada mesterkovács kardjával, míg egy Kanefusza nevű tizenhatodik századi kovács pengéje a szóbeszéd szerint hét testen is áthatolt.

És mi a helyzet a mai kardokkal? A brit *katana*-kiválóság, Colin Young Macunaga *szenszei* (mester) mellett tanult és gyakorlatozott.

Megkerestem, hogy megkérdezzem tőle, mire ez a nagy húhó a kézzel gyártott kardok körül, hiszen az ember úgy vélné, hogy az acélpenge az mindenütt egyformán acélpenge. Vagy mégsem? Kérdésem siralmasan naivnak bizonyult. Az acél hajtogatása nélkül nincs erezet; erezet nélkül nincs igazi szépség. És minden egyes kard más, mindegyiket személyre választják - gyakorta személyre szabják! - a tulajdonos magassága, testsúlya, izomzata és állóképessége szerint. Egyes kardok súlyát úgy csökkentik, hogy levesznek egy vagy két grammnyi fémet a pengéről, úgynevezett „vércsatornát” alakítva ki. Géppel vagy kézzel készüljön-e a kard? - kérdezem. - A kettő között „csupán” akkora a különbség - mondja Colin -, mint mondjuk egy Ford Mondeo és a legújabb Ferrari között.

Szamorájkartot interneten is talál az ember pár száz dollárért vagy fontért. De nem árt tudni, hogy Macunaga műhelyében hat hónapig készül egy kard, és ha meg akarod venni tőle, hozzávetőleg 3 millió jennel (20 ezer font vagy 34 ezer dollár) lesz könnyebb a pénztárcád. A történelmi darabokért a gyűjtők és a múzeumok több százezret fizetnek.

De vajon az új kardok vágnak-e úgy, mint a régiek? Colinnak semmi kétsége afelől, hogy egy ilyen karddal minden további nélkül le tudna nyesni egy végtagot, s „talán még egy disznót is kettévágna, amin egyesek gyakorolni szoktak”. De az élőhús-vágásnak mára befellegzett; manapság műanyag öntözőcsöveken vagy felgöngyölt és vízbe áztatott tatami-szőnyegeken végzik a tesztekét. Macunaga, a kovács, egyébként a *sodai rjú*nak nevezett technika mestere, mely egy szamoráj kardjátékból ered, és mostanság nagyjából a következő koreográfia szerint zajlik: kardot kivonni, megközelíteni a tatami-szőnyegből előkészített célpontot, keresztülhasítani, visszahelyezni a kardot a hüvelyébe, és visszavonulni; mindezt természetesen megfelelő testtartással, külsőségekkel és taglejtésekkel kísérve.

A legjobb kardoknak ugyanúgy megvan a maguk genealógiája, mint a tulajdonosaiknak. Maszamune egyik kardját a tizenhatodik századi hadvezérről, Isida Micunariról nevezték el, akinek a szekigaharai csatában elszenvedett történelmi veresége 1600-ban megnyitotta az utat a Tokugavák kétszázötven éves békés uralmához. Pár évvel a csata előtt történt, hogy Isidát testőrként

éppen annak az embernek a fia kíséerte haza birtokára, aki később legyőzte őt. Mintha előre látta volna sorsát, Isida odaadta a kardot védelmezőjének, mert így akarta biztosítani, hogy halála után a fegyver - melyet ma Isida Maszamune néven tartanak számon - méltó helyen lehessen az uralkodó sógunok kezében. Japán első önéletrajzi könyvében, a *Tűzifa felaprítása és elégetése* című műben Arai Hakuszeki, a tizennyolcadik század elején alkotó tudós így idézi fel apja szavait:

Saját kardom eredetileg egy Gotó nevű emberé volt, aki Kózuke tartományban élt. Gotónak volt egy bátyja, akinek ezzel a karddal elég volt egy suhintás ahhoz, hogy kettévágja ellensége fejét. Gotó mesélte, hogy gyerekkorában sokat játszott a kettészelt koponyával. Miután hallottam a történetet, éveken át könyörögtem, hogy adja nekem a kardot, míg végül odaadta. De megparancsolta, hogy ezt a kardot soha nem tehetem le, és mindig a kezem ügyében kell tartanom!

Arai ez esetben a hosszú kardról beszélt: a szamurájnak ugyanis kettő volt, egy hosszú a párbajhoz, egy rövid pedig a kézitusához, illetve az öngyilkossághoz, „a *szeppuku*hoz“.

A kardoknak saját nevet adtak, ahogy az más kardkultúrákban is gyakori volt (így például Artúr király kardja az Excalibur, Nagy Károlyé a Joyeuse, Rolandé pedig a Durendal volt). Arai kardjának elnevezése a fenti idézetben „keskenyen díszített kard, melyet Oroszlánnak neveznek”. Egy régi történet az íj korából, amikor a kardkészítés még gyerekcipőben járt, azt meséli el, hogy Minamoto Jorimacu (944-1021), az első Minamoto, aki vitézi tetteivel hírnevet szerzett, egy Dodzsigiri - Szörnyaprító - nevű karddal győzte le óriás ellenfelét, az embervéren élő Suten-dódzsit („lszákos fiú”). Bár a történet legenda csupán, a kard valóságos: a Szörnyaprító egy kilencedik századi mesterkovács, a hóki Jaszucuna készítette, akinek a műve egy kardtörténeti tanulmánykötet szerint⁸ „olyan szépséget birtokol, mely minden emberi találékonyságot felülmúl”. Ezt a fegyvert az „Öt Legjobb Kard a Menny alatt” kitüntető címmel illették másik négy társával, a Démonnal, a Negyedholddal, a

Rózsafüzérrel és a Nagy Tentával együtt. Mindegyik darab múzeumokban található.”

Rendkívül kifinomult alkímiai tudásra volt szükség ahhoz, hogy egy nyers vasdarabból művészi alkotást és ugyanakkor gyilkos szerszámot hozzanak létre. Maga a természet három elemről gondoskodott ehhez a művelethez - a földből nyert vasról, valamint a tűzről és a vízről. Japán ősi animista vallásában, a sintoizmusban mindegyik elemnek saját szelleme volt, s ezzel maga a kard is spirituális tulajdonságokat nyert. A kardkészítés spirituális tevékenységnek számított, amihez a kovácsnak gyakran megtisztulási szertartáson kellett átesnie. Magát a kardot is gyakran személyes tulajdonságokkal ruházták fel. Egy legenda szerint két nagy hírű kovács, a tizennegyedik századi Maszamune mester és állítólagos tanítványa, Murumasza (aki valójában egy nemzedékkel később élt), versenyre keltek, hogy ki tudja elkészíteni a legjobb kardot. Pengéiket úgy lógatták egy folyó vizébe, hogy élük a folyásiránnyal szembe nézzen. Murumasza kardja, a Tízezer Hideg Éjszaka nevű, az odasodródó halakat és faleveleket egytől egyig kettéhasította. Maszamune kardja, a Gyöngéd Kezek azonban csak a vizet szelte, semmi mást, s ami feléje sodródott, szépen elúszott a penge egyik vagy másik oldalán. Egy szerzetes, aki szemtanúja volt a versengésnek, így értelmezte a dolgot: Murumasza kardja vérszomjas és gonosz, és nem képes a dolgok között különbséget tenni. Míg Maszamune kardja kifinomultabb, mert „szükségtelenül nem vág bele abba, ami ártatlan, és ami nem szolgált rá erre”. Képzelet és valóság ötvöződik ebben a történetben is, az viszont tény, hogy Maszamune megjelölt kardjai közül ma is jó néhány megtalálható a múzeumokban.

A párbajozás ma már a múlté, és *igazi* szamurájokra sincsen már szükség. De a hagyományok tovább élnek, mégpedig éppen olyan embereknek köszönhetően, mint Macunaga. Ő talán már nem merítkezik meg hideg vízben megtisztulás céljából, mielőtt munkához látna, de azért a műhelyét ő is feldíszíti zsinegekkel, melyekről papírtekercecsek sokasága lóg a *kami*, vagyis a szellemek bátorítására, hogy megfelelő spirituális környezetet biztosítsanak a munkához. A tradíciók más, amúgy meglehetősen kétes értékű módszerekben is tovább élnek. A bűnbandák (*jakuza*) eltévelyedő

tagjaikat például úgy büntetik, hogy megparancsolják nekik, vágjanak le egy darabot az ujjukból. A bal kéz kisujjával kezdik, abból az „ésszerű” megfontolásból, hogy csonka kézzel nehezebben ragadják meg a kardot, kiszolgáltatottabbá válnak a főnöküknek, és így engedelmesebbek lesznek. Leszögezhetjük tehát, hogy a kézi lőfegyver korában a kard mítosza tovább él.

A katana-penge mindazonáltal csak a kezdet. A szamurájok a rövidebb pengét, a kézitusában használt *tantót* is nagy becsben tartották. Az idők során mindkét típushoz hatalmas mennyiségű szakanyag és számtalan kiegészítőfelszerelés - alkatrészek, övek, függesztő paszományok, kardhüvelyek, markolatok, markolatvédők (a rájabőrnek különösen jó a fogása), markolatgombok, kardkosarak, keresztvasak - halmozódott fel, és minden egyes kiegészítő kelléknek megvan a maga külön tudománya, saját titkos szókészlete, iskolája, történelme.

Azután pedig ott van a páncélzat, amely ugyancsak folyamatosan fejlődött, válaszul a fegyverek és a stratégiák terén - az íjaktól és a nyílveszőktől a kardokig, illetve a gyalogságtól a lovasságig, a fegyveres bandáktól a reguláris hadseregekig - a hadászatban végbement óriási átalakulásokra. Az Európában elterjedt lovagi páncél a lovast leginkább egy tengeri rák harcászati megfelelőjévé tette; ha egy ilyen ormótlan páncélos lovag a földre zuhant, saját maga többé aligha tápáskodott fel. Japánban azonban az íjjal és karddal vívott küzdelemnél valamiképpen meg kellett őrizni a páncél hajlékonyságát. Ezt úgy érték el, hogy számtalan lemezt vagy pikkelyt fűztek össze, vagyis létrehozták az úgynevezett lamellás páncélt. (A latinban a *lamina* réteget jelent; ennek kicsinyítő képzővel ellátott változata a *lamella*, vagyis „kicsi réteg”, egy meghatározott anyagból, általában fémből készült apró darab.) A modellek persze idővel változtak. A lamellás páncél nagy hőségben vagy hideg időben igazi sorscsapássá válhatott, a rögzítések esőben elnehezültek és rohadni kezdtek, ennek folytán kénytelenek voltak kísérleti változatokat kifejleszteni, valamint egy darabból álló modelleket készíteni. A tizenhatodik századra a páncélzat olyan gazdaggá és sokszínűvé vált, hogy egy csatába induló zászlóalj úgy festett, mintha egzotikus rovarfajok készülnének összecsapásra.

Egy gazdag szamuráj *ó-joroiához*, azaz „nagy páncéljához” hozzátartoztak a lemezekből és pikkelyekből összefűzött szoknyák és kötények, továbbá a vállpáncélok, sípcsontvédők és fülvédők is. Ezek rendeltetése részint az volt, hogy felfogják a nyílveesszőt és eltérítsék a kardot, részint pedig az, hogy a gazdagságot és a státuszt hirdessék, de azért fontos volt az is, hogy lehetővé tegyék a páncél viselőjének, hogy lőni, kaszabolni, lovagolni és járni tudjon. Már maga a sisak egy külön műalkotás volt. Bizonyos sisakok tucatnyi félkör alakú lemezből készültek, és úgy festettek, mint egy félbevágott dinnye külső felülete, míg mások egyetlen darab fémből álltak, és kúp formájúak voltak, mint egy varázsló süvege, sisakrostéllyal és minden egyébvel felszerelve, egészen a hatoldalú leffentyűkig, melyek a fület meg a nyakat védték. Egyes sisakokat hatalmas szarvakkal vagy hullámformákkal díszítettek, míg másokat hegyekkel, tengeri rákokkal (a rák páncélzatára emlékeztetve) vagy nyúlfülekkel (hogy a hosszú élettartamra utaljanak). A szamuráj ezenkívül maszkot is viselhetett, mely rendszerint az arc alsó részét fedte. Volt hozzá levehető orr-rész, az állhoz kicsi lyukakat fúrtak, hogy az izzadság kicsuroghasson, és a maszkot előre gyártott grimasszal is ellátták, hogy az ellenfél kellően megrémülhessen. A maszk belsejét gyakran vörösre festették, ami félelmetes színárnyalatot adott a harcos szemének és szájának. Tulajdonképpen a szamurájmaszk, a sisak és a fülvédő együttesének egy leegyszerűsített változata szolgált ihletül Darth Vader alakjához válltól fölfelé, jöllehet az ő esetében hiányzik a sisak tetején a lyuk, amelyen keresztül a szamuráj kibújtathatta a kontyát vagy a sapkáját. Mivel a teljes felszerelés az egész testet fedte, lehetetlen volt felismerni, hogy ki rejtőzik a páncélban, ami hátrányt jelentett a csata hevében. Hősünk ezért egy két lábon járó vagy lovon ülő zászlóvá változtatta magát, színes pikkelyekkel és verdeső szalagokkal. És mindehhez persze cipelte magával mindkét kardját, az íját, a nyílveesszőit és a tartalék íjhúrját.

Igaz ugyan, hogy ezt a bonyolult dekorációt kezdetben a célszerűség diktálta, de miután a Tokugava-nemzetség a tizenhetedik század elején megteremtette a társadalmi békét, a páncélzat egyre inkább elszakadt saját eredeti rendeltetésétől. Már nem az volt a cél, hogy védelmet nyújtson a csatában, hanem hogy

a harciasság képzetét keltse, ugyanúgy, mint Angliában a viktoriánus főuraknál, akik előkelő otthonaikban középkori páncélutánzatokat gyűjtögettek. A tartományból a fővárosba vezető látványos felvonulásokon a szamuráj hűbérurak és a szamuráj csatlósok ki akartak tűnni saját kiválóságukkal, hivalkodni akartak az alacsonyabb rendek előtt, a tizenkilencedik század második felétől kezdve pedig természetesen a külföldieket is ámulatba akarták ejteni. A tényleges katonai erények helyett a látványé lett a főszerep. Hajdani nagy csatákat látott páncélokot poroltak le, fényeztek és díszítettek föl mindenféle cicomákkal, új páncélokra rakosgattak egyre bizarrabb, lakkozott pikkelyeket, és az ilyenfajta kinövésük úgy terjedtek a csatlós szamurájok körében, mint valami bőrbetegség, megjelent a ruházatokon, a lovakon, a felszereléseken. Mindez a méltóság és a fontosság hangsúlyozását szolgálta volna, de valójában olyanok éltek vele, akik egyszerű udvaroncok vagy tintanyalók voltak.

Kérdés, hogy kétszázötven évnyi látványos tündöklés után, amikor valóban leáldozott a szamurájoknak, vajon mi lett ezzel a rengeteg csillogó pompával? Valami olyasmi, mint a mesebeli király új ruhájával, csak éppen ellenkező előjellel. A mesében a király meztelen, de a sok alattvalói hízelkedés elhiteti vele, hogy a világ legpompásabb köntösét viseli. A szamurájok ezzel szemben tényleg felcicomázták magukat, de a sok díszes öltözék nem rejtett semmit! Egy egész társadalmi osztály fordult a tartalom nélküli külsőségek felé. Tagjaik, miután képtelenné váltak arra, hogy saját megélhetésüket biztosítsák, néhány évtized alatt kiárusították a fényes kellékeiket; a tárgyakra idegenek csaptak le, akiket már nem a hatalom és a dicsőség érdekelt, hanem azok művészi értéke.

És mi történt mindeközben a karddal, ezzel a csodálatos műremekkel, mely voltaképpen a páncélt ihlette? A kard egy egészen más dimenzióba került. Hatóerejéből mit sem veszített, amint azt bárki megerősítheti, aki látott már szamurájpengét beáztatott *tatamin* vagy műanyag csövön egyetlen csapással áthatolni. De valódi küzdelemben többé nem szerepel, emberi húsba nem hatol, végtagokat nem hasít le. Fényesen csillog, de gyakorlati jelentősége nincs; erejének szigorú egészségügyi és biztonsági szabályok állítanak korlátot. De itt van közöttünk, mert gondoskodtak

a helyettesítéséről. Akik küzdelemre vágnak, már nem halálos acélpengét forgatnak, hanem fakardokkal csapnak össze, miközben létfontosságú technikákat, önkontrollt, fizikai állóképességet, összpontosítást és odaadást tanulnak.

NEGYEDIK FEJEZET

Jönnek az amerikaiak

Japán legdélebbi tartományából felutazni a fővárosba, Edóba (nekünk Tokió) rendkívüli vállalkozásnak számított. 1854 januárjának közepe; tél, nyirkosság, helyenként hóvihar. Képzeljünk el ezer embert, gyalogosan, három oszlopba rendeződve. Többségük szamuráj harcos, vastag téli kimonót visel, páncélzatot a maga barokkos bonyolultságával, boltozatos süveget, és két kardot, egy hosszút és egy rövidet, széles selyemöv alá dugva; míg mások dárdát vagy alabárdot visznek. Az egyetlen, aki nem gyalog közlekedik, a hűbérúr maga; ő gyaloghintón utazik, amely olyan, akár egy ragyogó trónus (Kagosimában, a Meidzsi-restauráció Múzeumában látható egy ilyen): nehéz, feketére festett faanyag, lakkozva, hogy leperegjen róla az eső, aranycirádákkal díszítve, kicsiny tolóablakkal, melyeken kétoldalt piros bojtok csüngenek. A fekete, lakkozott rúd mint egy tartógerenda fut keresztül a tetejére szerelt fémkapcsokon, olyan módon, hogy hat ember - három elöl, három hátul - a vállán tudja hordani a százötven kilós terhet. Minden egyes cipelőre jókora bőröndnyi súly nehezedik, melyet hosszú órákon át kell hordania, lassú tempóban, dölyfös szamurájok kiáltásaitól kísérvé: „»Sita ni ijo, sita ni ijo!« [kushadj, kushadj!] - mire a pór nép térdre ereszkedik, és fejét a porba hajtja, amíg a nagyember elhalad”. (E beszámolót Algernon Mitford, a viktoriánus kor egyik legkiválóbb alakja írta, akinek a személye megér majd egy kis kitérőt egy későbbi fejezetben.)

Nariakira kísérete többórás meneteléssel naponta átlagban húsz kilométert tett meg a terepviszonyoktól függően, hat vagy hét héten keresztül. Megkerülték a Kinko-öblöt, egy Kadzsiki nevű falunál a szárazföld belseje felé fordultak, és nekivágtak az erdős hegyvidéknek. Régebben csúszós sárral, gubancos gyökerekkel és

bambusznáddal borított ösvények vezettek át a fenyőerdőn, de mivel ez volt a Kagosimába vezető főútvonal, ezért a tizennyolcadik század közepén egy daimjó nagy, vánkosszerű kőtáblákkal kövezte ki a nyomvonalat. Ez az út ma is megvan, meredeken kanyarog fölfelé a homályos erdőn át, a köveket még a nyár közepén is síkos moha fedi. Kegyetlen túra lehetett ez Szaigo idejében, télen, tetőtől talpig páncélban, és még a gyaloghintót is cipelve. Három napba tellett, amíg elérték Szacuma szomszédos tartományának, Kumamotónak a határát; ez az út ma a puszkagolyóvonattal mindössze húsz perc.

Szaigo ez alkalommal hagyta el először a szülőföldjét. Minden egyes nap újabb meglepetéssel szolgált. Az emberek tudtak az érkezésükről. Kereskedők sorakoztak az út mentén, ételt, édességet kínáltak, és talán sócsút is, édesburgonyából párolt alkoholos italt, amit Nariakira támogatott, mivel olcsóbb volt, mint a *szaké* (rizsbor). Gyakran találkoztak lovas hírnökökkel, akik Kagosima és Edo között szállították a híreket, illetve más főurakkal, akik egyik állomáshelyről a másikra vágtaztak el mellettük. Kéthetes utazás után Nariakira egész kíséretével kompra szállt, hogy átkeljenek a néhány száz méteres tengerszakaszon a Simonoszeki-szorosnál, mely Kjúsút a főszigettől, Honsútól elválasztja.

Röviddel az átkelés előtt egy hírnök furcsa híreket hozott Edóból: idegen hadihajók bukkantak fel a fővároshoz közeli tengeröbölben. A tengerpart mentén most már könnyebben haladt a csapat, így a következő 1000 kilométeres szakasz már csak egy hónapot vett igénybe, s április 2-án már maga Szaigo is szemügyre vehette a hajókat, amelyek megjelenése véget vetett az ország kétszázötven éves elszigeteltségének, és megváltoztatta a japán történelem menetét. „A gonosz arcának fekete hajói” - így nevezték a japánok Matthew Perry sorhajókapitány flottáját.

Perry megjelenése a hétköznapi japán emberek többségében pontosan olyan döbbenetet keltett, mint egy idegen invázió - és voltaképpen az is volt, technikailag legalábbis. A kormányzat kevésbé lepődött meg, a kormánytagok ugyanis tudtak róla, hogy a flotta úton van a japán partok felé. Korábban egy japán tengerész, akit egy hajótörés után kimentettek a tengerből, éveket töltött

Amerikában, és írt egy beszámolót ottani élményeiről, ami megnyugtatóan hatott, noha kissé egyoldalúra sikeredett. „Amerika népe becsületes és nagylelkű” - írta. „Esküvők alkalmával az amerikaiak egyszerűen fogadalmat tesznek az istenek előtt, és utána kirándulni mennek a hegyekbe. Kéjvágyó természetűek, de másfelől rendesen viselkednek. Férj és feleség rendkívül gyengédek egymáshoz, és a családi boldogság semmihez sem hasonlítható. A nők nem használnak arcpirosítót, púdert és hasonlót.” A Nagaszakiban élő hollandok ennél azért több ismerettel rendelkeztek róluk, és némelyek Edóban is tudták, milyen feszültségek várhatók: az Egyesült Államok kontinentális hatalommá vált, bálnavadászai zsákmány reményében járták a Csendes-óceánt, kereskedői buzgón keresték a lehetőségeket az üzletkötésre, és az amerikaiak otthon és külföldön is erőteljes nyomást gyakoroltak annak érdekében, hogy mielőbb nyissák meg előttük Japánt. Edóban minden hivatalnok tudott arról az inzultusról, mely James Biddle sorhajókapitányt érte, amikor 1845-ben javaslatot tett egy megállapodásra. A kapitányt áthívták egy dzsunka fedélzetére, de az egyik őr félreértette a kapott parancsot, és leütötte az amerikaiat. Az meg már csak olaj volt a tűzre, hogy a sógun utóbb egy rövid üzenetet is küldött: sajnáljuk, de minden idegennel tilos a kereskedés, kivéve a hollandokat. A növekvő feszültség és az amerikaiak sértett büszkesége a közelgő megtorlás árnyékát vetítette előre.

És most, íme, meg is érkezett nyomasztó haderő, melyet vezetője egy személyben testesített meg. A tengerészcsaládból származó, félelmetes hírű Perry itt horgonyzott a partoknál. Hatvanévesen, hatalmas testével és még hatalmasabb egójával, nagy, bozontos szemöldökével, gondosan göndörített hajával és a humorérzék teljes hiányával. Ahogy egy tengerészkadét írta róla: „ember nincs, aki bármilyen tréfára nála érzéketlenebbül reagálna”. Biddle-lel ellentétben Perry a tekintélyén esett legkisebb csorbát sem tűrte el. Sokan tartottak tőle, de szakmai tapasztaltságát, elfogulatlanságát és tudását mindenki elismerte. A Mexikó elleni legutóbbi háborúban az amerikai történelem addigi legnagyobb flottáját vezette. Zászlóshajója, a *Mississippi*, egy háromárbcos, páncélozott, lapátkerekes gőzhajó szilárd meggyőződése szerint a világ legjobb

hajója volt. Összesen tizenkét hajó fölött parancsnokolt, és 130 ágyúval, 2600 emberrel, azaz elegendő erővel rendelkezett ahhoz, hogy „történelmet formáljon”, ahogy az egyébiránt feltett szándéka volt. Nem sokat törődve az amerikaiak „isteni elrendeléséből” származtatott úgynevezett „nyilvánvaló elhivatottság”-elméletével, Perry a maga egyszerű és félreérthetetlen módján vetítette előre az amerikai imperializmust: „Úgy tűnik nekem, hogy Amerika népe valami módon addig fogja terjeszteni uralmát és hatalmát..., amíg helyet nem talál az angolszász fajnak Ázsia keleti partjain”. Küldetését és saját ambícióit olyannyira fontosnak tartotta, hogy az eseményeket személyesen ő maga kívánta megörökíteni. De aztán mégsem tette, mert belátta: „nincs tehetségem az írói mesterséghez”. Az eseményeket összefoglaló három terjedelmes kötetet végül egy barátja írta meg - egy bizonyos Francis Hawks, stróman, író és szerkesztő, a hites a jogtudományok doktora.⁹ A kötetek mindent felölelnek, A-tól (antropológia) Z-ig (zoológia); van bennük történelem, földrajz, politika, diplomácia, utóbbi főleg az orosz kapcsolatokra vonatkozóan. Emellett viszont szerencsére titokban jó néhány más útitárs is vezetett naplót, és így a történészek meglehetősen gazdag forrásanyaghoz jutottak. Történelmi fordulópontot ekkora előrelátással még soha nem készítettek elő, és soha ilyen alaposan nem dokumentáltak.

A hajóraj Kína felé tartott, és Okinaván kötött ki, követve a japán partok mentén hajózó idegenek hagyományos útvonalát. Perry két páncélos gőzössel, a *Mississippivel* és a *Susquehannával*, valamint két őrhajóval, a *Saratogával* és a *Plymouthszal* a part közelébe húzott. A gőzösök széllel szemben vontatták az őrhajókat, az ágyúk tüzelésre készen álltak. Perry lassan haladt a vékony ködfátyolon át az Edo-öböl felé, s közben megcsodálhatta a Fudzsi hegy látványát, amint kiemelkedik a környező hegycsúcsok közül a felszálló ködben. A széllel szemben úszó óriási fekete hajók látványa hatalmas pánikot keltett a parton. A halászhajók nagy sietve biztonságos menedéket kerestek, megszólaltak a harangok, az emberek fejvesztetten menekültek, a kikötőben tiszték gyülekeztek. Perry közvetlenül az öböl torkolatánál vetett horgonyt, 1853. július 8-án. A kapitány tekintélyt parancsoló módon „nem kegyért esdekelt, hanem jogként követelte meg az olyan udvariassági gesztusokat, melyek

két civilizált nép között elvárhatók”. Fejedelmi viselkedést tanúsított, mindvégig tartózkodó maradt, mert úgy vélte, hogy a „fenséges és méltóságteljes visszafogottság tökéletes méltányossággal párosulva tiszteletet ébreszt, és

felfüggeszti egy időre a japánok szokásos gögjét és idegenekkel szemben tanúsított udvariatlanságát”.

A taktika mindenesetre bevált. Nem mintha a japánoknak túl sok választásuk lett volna, hiszen az öbölben mindössze tizenegy darab olyan kaliberű ágyúval rendelkeztek, amilyenből az amerikaiaknak 130 volt.

Sok-sok fondorlatos alkudozás és egyezkedés után, hogy ki tárgyaljon kivel, végül továbbították a császárnak az Egyesült Államok elnöke, Millard Fillmore által küldött levelet, melyben szerződést követelt a kereskedelem engedélyezésére, továbbá azt, hogy a japánok adjanak garanciát a hajótörést szenvedő amerikai bálnavadászok biztonságára, és tegyék lehetővé számukra az üzemanyag-feltöltést. Perry - Nagy és Hatalmas Őtitokzatossága, ahogyan a japánok nevezték - azzal köszönt el, hogy a következő évben visszatér, és ezzel továbbhajózott, hogy a telet Hongkongon, illetve Okinaván töltsse.

Japán számára a követelés súlyos dilemmát jelentett. Ha elutasítják, abból háború lesz és katasztrófa. Ha elfogadják, akkor vége a kétszázötven éves elszigeteltségnek, és másféle katasztrófák várnak az országra. A szélsőséges politikai erők az idegenekkel való minden kapcsolatot tisztátalannak ítélték. A sógun haldoklott, tehát nem dönthetett. A sógunok Öregek Tanácsának elnöke végül a két rossz közül a kisebbik rosszat választva úgy döntött, hogy el kell fogadni valamilyen szerződést, de a lehető legtöbb korlátozással, kifogással és késleltetéssel.

Ám amikor Perry 1854 elején visszatért, igen harapós kedvében volt, és nem tűrte a packázást. Egyelőre békés diplomáciai eszközökkel, de annál elszántabban tört a célja felé. Erősítésül újabb hajók érkeztek: a *Powhattan* gőzös és két további vitorlás hadihajó. Perry ezúttal nem állt meg az öböl bejáratánál, hanem a japánok legnagyobb döbbenetére egyenesen behajózott a kikötőbe, mintha közvetlenül az edói várat fenyegetné. Többnapos tárgyalás után a hajóraj egy halászfalu partjainál horgonyzott le, ott, ahol ma

Jokohama városa áll. Itt találkozott Perry a japánokkal, egy külön erre a célra ácsolt, nyers fenyőből összetákolt épületben. A találkozó során örök barátságot esküdtek, és ajándékokat is cseréltek, ám a megállapodás mindkét fél számára sok-sok meglepetést tartogató, igen meredek tanulósvényt jelölt ki. Az amerikaiak több csónakot is megtöltöttek ajándékaikkal; volt az adományok közt puska, számtalan pisztoly, egy sorozat Audubon *Birds of America* (Amerika madarai) című köteteiből, pezsgő, távíró-berendezés és egy miniatűr gőzmozdony, melyet szerkocsival, személyvagonnal és sínekkel is kiegészítettek. A japánok többek közt gazdagon díszített írószerszámokat, asztali készleteket ajándékoztak, és mindezt háromszáz csirkével is megtoldották. Ezenkívül felvonultattak 25 szumóbirkózót, akik az eseményről készült első nyugati feljegyzés tanúsága szerint igencsak hasonlíthattak azokra a monumentális figurákra, akiket ma a tévés sportközvetítésekben láthatunk: „hiányos öltözkük, mely csupán egy színes kelméből állott, csak az ágyékukat takarta... feltárva gigantikus méreteiket, hájjal töltött kövérségük teljességét és széles izmaikat”. A legterebélyesebb versenyzőt bemutatták Perrynek, „aki végighúzta kezét az illető rettentő nyakán, mely masszív húsgyűrődéseket vetett, mint egy díjnyertes bivaly nyaki lebernyege”. Amikor felkérték őket, hogy ötvenöt kilós rizses zsákokat mozdítsanak el egy térről, az egyik birkózó a fogai között vitt arrébb egy zsákot; egy másik „a karjára kapott egyet, és bukfencezett vele... olyan könnyedséggel, mintha tonnányi hústömege fátyolszövetből lett volna”.

Kölcsönösen lenyűgözték egymást a különlegességeikkel. Az amerikaiak nem győztek csodálkozni azon, hogy a japán nők férjhezmenetelkor feketére festik fogaikat, silány alapanyagok keverékeit használva, melyek vasat és rizspálínkát tartalmaznak... Ez a vegyület, ahogy az összetételéből következtetni lehet rá, nem túl illatos, és nem is túlságosan egészséges. Annyira maró hatású, hogy amikor a fogakat bekenik, védeni kell az íny és az ajak érzékenyebb szövetét, mert a förtelmes anyag puszta érintése azonnal üszkös hegeket éget a húsba... Ennek az undorító szokásnak a hatásai még nyilvánvalóbbak egy másik szokásnak a tükrében, mely ugyanolyan elterjedt a japánok körében, mint a mi kevésbé civilizált hölgyeinknél, akik pirosítóval kenik ajkukat. A

vörösen fénylő száj még élesebben kiemeli a fogíny és a fogak feketeségét.

Az nyilvánvalóan nem jutott az amerikaiak eszébe, hogy elgondolkodjanak, vajon mi lehet az oka ennek az ősi időkből eredő „undorító” szokásnak (a válasz: a fogak védelme a szuvasodástól). A japánok, akik közül sokan rájöttek, mennyire keveset tudnak a kinti világról, melynek termékeire azonban szükségük lenne, módfelett kíváncsian kérdezősködtek, figyeltek; ágyúkról, kézi lőfegyverekről, kötélzetekről, gépekről és ruhákról készítettek rajzokat és jegyzeteket, „és különös érdeklődést mutattak a gombok iránt”. Egymást követték az ünnepségek, a japánok apró ajándékcsomagokkal kedveskedtek az amerikaiaknak, amit azok később *doggy-bagnek*¹⁰ neveztek el. A „kellemetlen csomagocskákat” hosszúkás papírtekercecsekbe hajtogatva a kimonójuk alá vagy a ruhaujjukba rejtegették. Ez nem valamiféle „falánkság vagy nevelésbeli hiányosság volt a részükről, hanem ez volt a szokás”, és a japánok ragaszkodtak hozzá, hogy ezt a szokást az amerikaiak is átvegyék.

A kölcsönös barátság efféle túláradó megnyilvánulásai után március 31-én a szerződés aláírása - angolul, japánul, hollandul és kínaiul is elkészítették - már merő formalitás volt. Japán megnyitotta két távoli kikötőjét, ellátmányt ígért, ha szükséges, és belegyezett egy amerikai konzul kinevezésébe. Mitford szavaival: ez még csak „halvány vázlata volt a szerződésnek”, amit hamarosan újjal kell felváltani, de kezdetnek így sem kevés.

Két nappal később Nariakira kísérete lassú tempóban megérkezett Edo határába; a Tokaidón, a Kiotóból induló déli, part menti úton haladtak, megálltak az 53 hivatalos állomáshelyen, és a fővárostól 80 kilométerre lévő határnál igazolták magukat dokumentumaikkal. A kanagavai állomáshelyről, ahonnan az út hirtelen lejtteni kezd a part felé, Szaigo megpillantotta Jokohamát, a faépületet, ahol a szerződést megkötötték, és az öbölben horgonyzó hat amerikai hadihajót. Ahogy Mark Ravina történész felidézi, minden valószínűség szerint Szaigo ekkor látott életében először „nagy léptékű idegen objektumokat”. Elég világos jele volt ez annak, hogy változnak az idők, és Japán egyelőre csak kullog az események után.

ÖTÖDIK FEJEZET

A harcos útja: hasfelmetszés

A középkorban a szamuráj elsődleges életcélja az volt, hogy bizonyítsa bátorságát és odaadását hűbérura iránt, s így ranghoz, hatalomhoz, gazdagsághoz jusson. De miután mindezt elnyerte, azon nyomban potenciális fenyegetéssé vált urára nézve: hiszen ki garantálhatná egy merész, gazdag és hatalommal rendelkező szamuráj lojalitását? A kezdeti időkben erre semmi biztosíték nem volt; ugyanúgy voltak a szamurájok közt köpönyegforgatók, mint hűségeselek.

De hamar megszületett a megoldás: a hűségből olyan mindennek felett álló erényt kovácsoltak, aminek fejében rang és dicsőség járt, mind az életben, mind pedig a halál után. Egy tizenegyedik századi elbeszélés jól tükrözi a szamuráj harcos ideálisnak tekintett alapállását: „Készen állok életemet áldozni szolgálatodban, fogadkoztam Takenori. Életemet nem tartom többre egy madártollnál. Lehet, hogy meghalok a lázadókkal vívott harcban, de csak azért, hogy az életemet mentsem, soha nem fordítok hátat az ellenségnek.”

Ugyanakkor a halált megvető bátorság és egy vezéreszme önmagában még nem feltétlenül biztosíték a győzelemre. Vajon mit tegyen a vesztes, ha úgy adódik, hogy mégiscsak életben marad? A válasz a halálig tartó hűség fogalmában rejlik. Legelőször Minamoto no Jorimasza jutott erre a logikus következtetésre, akinek az uralkodó Taira-klán elleni felkelését 1180-ban kíméletlenül eltiporták (a bosszúra és a végső győzelemre csak öt évvel később került sor). Amikor Jorimasza látta, hogy minden elveszett, eldöntötte, hogy amíg a fiai feltartóztatják az ellenséget, ő végez magával. Parancsot adott az egyik szárnysegédjének, hogy üsse le a fejét, ő azonban sírva megtagadta a parancsot, kijelentvén, hogy képtelen ilyesmit megtenni, amíg ura életben van. „Értem” - felelte Jorimasza, és egy templomba vonult vissza. A történet egyik változata szerint templomi magányában összekulcsolta a kezét, elmondott egy buddhista imát, és egy verset jegyzett fel a harci legyezőjére:

Mint egy megkövesedett fa,
Mely nem terem virágot,
Bús az én életem.
Nem hagyok gyümölcsöt magam után.

Végül rövid kardját a hasába döfve átadta lelkét az örökkévalóságnak, mivel a lélek a hagyományok szerint a hasüregben lakozik. Ez volt az első dokumentált esete ennek a fájdalmas és véres önpusztító cselekedetnek, melyet a nem japánok szerte a világon általában *harakiriként* ismernek, a japánok pedig inkább *szeppukuként* emlegetnek.

A „hasfelmetszés” vagy *szeppuku* ettől kezdve a vereség miatti szégyen elkerülésének elfogadott módszerévé vált. Az egyik legismertebb és legmegrázóbb eset 1333-ban történt, mégpedig a kamakurai sógunátust elsöprő lázadás befejező aktusaként. A lázadók kiűzték Kiotóból a sógun csapatait, és ötven kilométeren át a Biva-tó mentén, egészen egy Banba nevű városka (a mai Maibara városrésze) templomáig kergették őket. A történet a *The Taiheiki* (A nagy béke története) című elbeszélésgyűjteményben olvasható, melynek regéit, hasonlóan azokhoz a mondákhoz, amelyekből Homérosz eposzai merítenek, egykoron vak dalnokok énekelték. A legenda szerint ötszáz harcos gyűlt össze a templom udvarán. Amikor a hadvezér, Hójó Nakatoki belátta, hogy ütött a végső óra, megható beszédet intézett embereihez:

„Nem találok szavakat szívetek hűségére... Mélységes az én hálám irántatok! Mivel jutalmazhatnálak benneteket, most, amikor ilyen balsors sújtja házamat? Meg kell ölnöm magamat értetek, hogy az életben kapott kegyeket a halálban viszonzzam...” Ekkor levette páncélját, testét derékig lecsupasztotta, felmetszette a hasát, és holtan rogyott össze.

Senki sem várta el, hogy bárki is kövesse őt. Egyik vazallusa azonban nyomban így válaszolt: „Milyen keserűség nekem, hogy élőttem távoztál! Elsőként akartam végezni magammal, hogy előkészítsem számodra az utat a túlvilágon... De most arra kérlek, várj egy kicsit, mert én is megyek utánad.” És ekkor kirántotta a tört

a halott férfi gyomrából, „beledöfte a saját hasába, és arcra borulva átölelte Nakatoki térdét. Majd pedig hamarosan négyszázharminckét ember tépte fel a hasát hasonlóképpen. Mint a Sárga-folyó áradása, úgy öntötte el testüket a vér; mint vágóhídon a hús, úgy töltötték meg a tetemek a templomudvart”.

A leírás természetesen költői emelkedettséggel ragadja meg az alapfogalmakat - elkötelezettség, kudarc, átható érzelem, szertartásosság -, melyeket a szerző a hallgatóság számára fontosnak tart. De a számokban semmi túlzás nincs: egy pap ugyanis feljegyezte az aznap öngyilkosságot elkövetett harcosok közül száznyolcvankilencnek a nevét; és ugyanez a pap később mind a négyszázharminckét harcosnak sírkövet is állított, melyek mindmáig ott sorakoznak öt sorban egy lankás domboldalon.

Tekintettel arra, hogy a hűbérúr-vazallusi kötelék esetenként más-más erősségű volt, a vazallusok szabadon dönthettek sorsukról. Egy, a háznéphez tartozó vazallus okkal érezhette úgy, hogy ura halála órá nézve is kötelező, tehát neki is a halált kell választania; ugyanakkor egy zsoldos katona, aki másik hadúrnak is felajánlhatta szolgálatait, minden további nélkül dönthetett az életben maradás mellett, ugyanúgy, ahogy egy földbirtokos is átvehette és alkalmazhatta egy másik földesúr szántóvetőjét. Az ilyen esetekben sokan választották az életben maradást. De bárhogy is dőlt el - élet vagy halál -, a szamuráj fenntartotta a jogot, hogy saját sorsáról önmaga döntsön, és mindenkor féltve őrizte büszke kiváltságát.

Az 1600-as évektől kezdve a szamuráj szabadon dönthetett: ha úgy érezte, hogy nem élhet tovább méltósággal és büszkén, akkor legalább méltósággal és büszkén meghalhatott. A *szeppuku* volt az a végső eszköz, amelynek révén a szamuráj, ha szégyen érte, megőrizhette becsületét. A csatavesztéssel együtt járó talajvesztéskor a *szeppuku* szó szerint életbevágó eszköze maradt a szamuráj identitástudatának. A menekülés nagy szégyen volt, mint ahogy az is, ha már a hűbérúr rendelte el az „önként vállalt” kivégzést. Egy előkelő szamuráj számára a *szeppuku* volt az egyetlen elfogadható halálnem, a büntetőtárgyalás szégyenének vagy az erőszakkal kirótt lefejezésnek a megelőzésére.

De maga az öngyilkossági aktus - az indok, a döntés, a következmény - számos ellentmondást is tartalmazott. Az egyik híres eset, talán mind közül a leghíresebb, 1701-ben történt. Addigra már a daimjók kénytelenek voltak Edóban is fenntartani maguknak egy rezidenciát, hiszen évente kétszer meg kellett jelenniük az udvarban, és ez igen sok időt és pénzt követelt - hatalmas kíséret, többhetes utazás, aztán meg a tehetőség fitogtatása, véget nem érő ünnepségek -, vagyis egy olyan életmódot, ami a daimjót lényegében a sógun foglyává tette.

Az 1701-es esztendőben az Akiból való (mai Hiroshima tartomány) Aszano Takumi no Kami hűbérúr volt a sógun soros kötelező látogatója, s neki jutott osztályrészül, hogy az uralkodói családhoz érkező küldötteket szórakoztassa. A protokollfőnök egy bizonyos Kira Kozuke no Szuke volt, aki elvárta, hogy az uraságok külön megfizessék őt azért, hogy kioktassa őket az udvari illemszabályok szerinti helyes viselkedésre. Aszano ellenben azzal érvelt, hogy senkinek sem jár külön jövedelem azért, hogy a munkáját elvégezze - és a maga részéről nem is volt hajlandó fizetni. Kira ezek után megkülönböztetett utálattal kezelte a főurat a protokoll-leckék alatt, egészen addig, amíg Aszano megelégette a dolgot, kardot rántott, és Kirára támadt, akinek azonban kisebb sérülésekkel sikerült elmenekülnie. Csakhogy dühből kardot rántani törvényellenes volt, s ha valaki ezt a császári palotában követte el, az dupla bűncselekménynek számított. A főinspektor vizsgálata után a sógun *szeppukura* utasította Aszanót, és teljes vagyonekzást is elrendelt. Aszano negyvenhét fős kísérete ezzel tönkre volt téve: főuruk halott, életüket *róninként*, azaz gazdátlan szamurájként kell leélniük, vándorlásra ítéltetve, és arra, hogy bármilyen munkát elvállaljanak, végül pedig nyomorba süllyedjenek.¹¹ Bosszút esküdtek. Egy évig vártak, alkalmi munkákon tengődtek, vezetőjük közben kellően züllött életet élt, hogy elterelje magáról a figyelmet, és elaltassa a gyanakvást. Egy havas decemberi éjjelen aztán a banda váratlanul megtámadta Kira palotáját (egy emberük elesett a harcban). Kirát elfogták és megölték, levágott fejét kitűzték arra a helyre, ahová urukat temették, végül pedig a hatóságoknál feladták magukat.

A sógun kellemetlen döntés előtt állt: Aszano népszerű volt, öngyilkossága közfelháborodást keltett, követői csodálták őt, míg Kira általános közutálatnak örvendett. A sógun hosszas mérlegelés után arra jutott, hogy a törvény az ilyen esetekre mégiscsak halálbüntetést ír elő, így tehát kiadta a parancsot a negyvenhat túlélőnek a *szeppekura*. Ők pedig végre is hajtották azt. Példás lojalitásukkal a *busidó*, azaz a szamurájok becsületkódexe értelmében azonnal el is nyerték az örök dicsőséget. Ettől kezdve mindenki a Hű Szívek Szövetsége (Csusingura) néven emlegette őket, és mind a mai napig elbeszélések, színdarabok, filmek főhőseiként bukkannak elő; indítékaikat és cselekedeteiket vég nélkül elemzik: vajon miért nem Kira ellen döntött a sógun? Nem kellett volna a rónín-csapatnak hamarabb cselekednie? Vagy rögvest, már az uruk sírjánál végrehajtaniuk a *szeppekut*? A téma olyannyira kimeríthetetlen, hogy valószínűleg az idők végezetéig népszerű marad.

A szóban forgó korszakra a *szeppekunak* kialakult a részletes vallási szertartásrendje. Rituális fürdő, illő öltözet és hajviselet, törülközők a vér felitatásához, két *tatami*-szőnyeg fehér lepedővel fedve, két csésze *szaké* és kevéske étel gondos előkészítése és elfogyasztása, egy vers, egy közeli barát vagy szolga, aki egy hosszú karddal készenlétben áll, szemtanúk kisebb csoportja, akik igazolják a végrehajtást, térdeplő állás, hogy a test előrezuhanjon és ne hátrafelé, aztán a megfelelő pillanatban tördöfés a hasba, és végül a gyors halál biztosítása érdekében: lefejezés az erre kijelölt segítő személy egyetlen kardsuhintásával. Az összes szamuráj jól ismerte a rituálét. Fel kellett készülniük arra az egyébként nem túl valószínű esetre, ha ilyen helyzetbe kerülnének, és arra a jóval valószínűbb eshetőségre, ha tanúként vagy segítőként kell közreműködniük. Az idő múltával már nem annyira a hasba döfés, hanem sokkal inkább a lefejezés vált a szertartás központi elemévé, vagyis kialakult az a szokás, hogy abban a pillanatban, amint az elítélt a kardjához nyúlt - mely alkalomadtán álkard vagy egy szimbolikus legyező is lehetett -, a segítő (*kaisaku*) már lendítette is a kardját, és egyetlen suhintással végrehajtotta a lefejezést.

Ennek a végső, gyors mozdulatnak is megvolt a maga fortélyja. Ahogy Jamamoto írja: „A régi idők gyakorlatában előfordult, hogy a

fej elrepült. Ezért sokak szerint az a legjobb vágás, amely érintetlenül hagy egy kis bőrdarabot, hogy a fej ne repülhessen el a tanúként jelen levő hivatalosságok felé.”

Vajon tényleg így volt? Volt-e valaha is olyan *kaisaku*, aki ilyen precizitással tudott lefejezni? Nos, éppenséggel elképzelhető, hiszen, ahogy korábban szóltunk már róla, az ambiciózus ifjaknak a hadiiskolában megengedték, hogy frissen kivégzett bűnözők tetemén fejleszthessék szakértelmüket. Lássuk csak, mit írt erről Kacu Kokicsi, az ifjú szamuráj, akivel a második fejezetben már találkozhattunk: „Eljött a nap, amikor elmentem a sógunátus börtönébe Szendzsuba, és kipróbáltam a kardomat a kivégzett bűnözők tetemén. Ezután válhattam az Aszauemon (hivatalos ítéletvégrehajtók) jelöltjévé, és így tanulhattam meg, hogyan kell a fejet egyetlen csapással a testről lenyesni.”¹² Elvileg elképzelhető tehát, hogy egy szorgalmas *kaisaku* elegendő gyakorlással eljuthatott oda, hogy képes legyen a sújtó mozdulatot néhány milliméterrel a teljes szétmetszés előtt leállítani. De hogy a valóságban is voltak-e ilyen bravúros végrehajtók, arra azért nem tenném rá a fejemet.

A kívülállók számára a *szeppuku* az elmebaj egyik jól fejlett változatának tűnhet. Pedig nem erről van szó; legalábbis az elmebaj ma ismert definícióiba nehéz lenne beilleszteni a dolgot. A kívülálló azért gondolhatja így, mert a nyilvánosság előtt elkövetett rituális öngyilkosság valóban nem túl gyakori jelenség, és a vázolt formájában kizárólag Japánban fordult elő. Pedig *szeppukut* valójában csakis olyan ember tudott elkövetni, aki teljes belátással bírt, és képes volt érzelmeit tökéletes kontroll alatt tartani. Az öngyilkosság nem szükségképpen az irracionális kétségbeesés megnyilvánulása; adott esetben végső racionalitásként is értékelhető. Inazo Nitobe mutat rá *Busidó: Japán lelke* című, 1900-ban írt esszéjében, hogy a *szeppukut* elkövető személy a szó szoros értelmében egy csapásra „megbűnhődhet bűneiért, bocsánatot nyerhet tévedése miatt, megmenekülhet a szegyénytől, visszaszerezheti barátait, vagy bizonyíthatja őszinteségét”. A felkavart érzelmek szorításában azonban ilyen cselekedetet képtelenség végrehajtani. „Végtelen higgadtság és önuralom nélkül senki nem tudja megtenni.”

De vajon találunk-e más kultúrákban is ehhez foghatót? Bizonyos közös elemek kétségkívül fellelhetők az öngyilkosság más formáiban

is, legyen az önfeláldozás mások életének megmentéséért, társadalmi nyomásra adott válasz, az erőszakmentes tiltakozás sajátos eszköze, netán feltétlen engedelmesség valamely vallási szekta főemberének. A *szeppuku* azonban annyiban tagadhatatlanul egyedi jelenség, hogy nem az itt felsorolt okokból ered, hanem abból a megfontolásból, hogy az öngyilkosság lehetőség arra, hogy a megszégyenült személy, saját maga előtt és mások szemében is, saját társadalmi csoportjának a tagja maradhasson.

Talán a hindu *szatí* áll ehhez szellemiségében a legközelebb, vagyis amikor a megözvegyült hindu asszony férje hamvasztásakor önkéntesen a máglyára lép. A szokást a britek 1829-ben betiltották, főként azért, mert az özvegyet gyakran erőszakkal küldték a halálba. Ha azonban saját elhatározásból történt, akkor a *szeppuku*hoz hasonlóan a *szatí* sem szól másról, mint hogy az áldozat belenyugodott a gondolatba: az identitás megőrzése magánál az életben maradásnál is fontosabb. E felfogás szerint ugyanis az identitás elvesztése az életben a halál egy formája; megfordítva pedig az identitás megőrzése még a halálban is az élet egy formáját jelenti.

A *szeppuku* legkülönösebb változata az volt, amikor az öngyilkosságot a gazda halála miatt követték el (ez volt az úgynevezett *dzsunszi*, az úr követése a halálba). A középkori Japánban ritkán fordult elő ilyen, de 1600 után elég gyakorivá vált, talán éppen a szamurájok belső konfliktusait tükrözve ebben a békés periódusban. Amikor Tokugava Tadakicsi 1607-ben meghalt, követői közül öten öngyilkosságot követtek el. Halálos ágyán, 1634-ben Szake Josinobu kifejezte azon kívánságát, hogy vazallusai ne kövessék őt a halálba, még akkor sem, „ha a mai társadalomban ez a szokás”. Ketten mégis megtették, és a szokás egyre terjedt. Egy hűbérúr halála után 1636-ban tizenöten követtek el öngyilkosságot; 1657-ben pedig már huszonhatan. Végül 1663-ban hivatalosan betiltották a dolgot, de időnként így is előfordult.

Ahogy a rituálék elvesztették eredeti céljukat, egyre drámaibb formát öltöttek. A következményekről Algernon Mitford, a kiváló diplomata és író számol be, aki megérdemel egy illő bemutatást. Mitford az 1860-as években a tokiói brit nagykövetségen szolgált. Kifejezetten jóvágású férfi volt, állítólag egy gésa két gyereket szült

tőle, ezenkívül pedig volt kilenc törvényes gyereke is. A pletykák szerint a felesége húgával, Lady Blanche Ogilvyvel is volt egy románca, s ebből a kapcsolatból újabb törvénytelen gyermek született, Clementine, aki nem más, mint Winston Churchill későbbi felesége. Blanche cáfolta a pletykát, azt állította, hogy Clementine-t nem Mitford, hanem egy másik szeretője nemzette - utóbbiakból elég nagy volt a választék. Hazatérése után Mitford olyan feladatokban vett részt, mint a londoni Tower restaurálása vagy a Hyde Park megtervezése, továbbá örökölt egy birtokot, s hozzá új nevet és címet is kapott: Freeman-Mitford, Redesdale bárója, ugyanakkor elismert történész, nyelvész és etnológus is volt, és éppen ennek köszönhetően kerül most látóterünkbe. Külszolgálatára idején egy év leforgása alatt megtanult japánul, temérdek anyagot gyűjtött össze, s ezeket két memoárkötetben tette közzé, valamint egy harmadikban, *Tales of Old Japan* (Történetek a régi Japánról) címmel. Az utóbbiban szamuráj által végrehajtott *szeppekuk*-ról közöl beszámolót - ez volt az első a kisszámú külföldi szemtanú által készített leírás közül, és kétségkívül a legszínesebb is egyben.

1868 elején történt Hjógóban (a mai Kóbe), röviddel az után, hogy a külföldi kapcsolatokat teljességgel elutasító helyiek legnagyobb felháborodására megnyitották a város kikötőjét az idegenek előtt. Egy alkalommal katonák rátámadtak egy franciára, majd a parancsnokuk utasította őket, hogy nyissanak tüzet az idegenekre, akik között hivatalos személyek is voltak. A japán katonák nem sokkal korábban kapták meg lőfegyvereiket, ezért a lövések eléggé pontatlanul, fejmagasság fölött röpködtek el, s csak két embernek okoztak könnyebb sérülést. A parancsot kiadó tisztet azonban a császár így is elítélte, és elrendelte számára a *szeppekuk*-t, mégpedig a külföldiek hét képviselőjének jelenlétében, hogy azok tanúsíthassák: az igazságszolgáltatás, már amennyiben ez annak nevezhető, megtörtént. A külföldiek próbáltak közbenjárni a tiszt érdekében, de végül belátták, hogy a kegyelem megadása ebben az esetben a gyöngeség látszatát kelthetné.

A hét külföldit hét japánnal együtt betessékelték egy templomba, ahol a szertartás már elő volt készítve. Mitford nemcsak a megrázó részleteket írta le, hanem azt a szertartásosságot és méltóságot is, mely a jelenetet áthatotta - és itt a „jelenet” szón van a hangsúly.

Erős, mégis visszafogott érzelmekkel dúsított igazi dráma volt ez, mely egy hirtelen és borzalmas végkifejletben csúcsozott ki. Igazi tragédia zajlott a tanúk előtt, s ami történt, egyszerre keltett bennük félelemmel vegyes tiszteletet, együttérzést és valami katartikus beteljesülést.

Hatásos volt a színhely. Tágas csarnok magas tetővel, mely sötét oszlopokon nyugodott. A mennyezetről hatalmas, aranyozott lámpások és díszítések csüngtek alá, olyanok, amilyenek a buddhista templomokban láthatók. A főoltár előtt, ahol a csodálatos fehér gyékényfonatokkal borított padló három vagy négy hüvelykkel a talaj fölé emelkedett, egy skarlátvörös nemeztakaró volt leterítve. A szabályos térközönként elhelyezett magas gyertyák homályos, titokzatos fényt adtak, éppen csak annyit, hogy a történeteket látni lehessen. A hét japán az emelvény bal oldalán foglalt helyet, míg a hét külföldi a jobb oldalon. Más személy nem volt jelen.

Néhány percnyi feszült várakozás után Taki Zenzaburo, egy előkelő megjelenésű, robusztus, harminckét éves férfi besétált a terembe, ünnepi ruhát viselt, jellegzetes kenderből készült könyökvédő ujjakkal, olyan öltözetet, melyet csak különleges alkalmakkor hordanak. Egy *kaisaku* és három tiszt kísérte, akik *dzsimbaorit*, azaz harci köpenyt viseltek, aranypaszományokkal.

Taki Zenzaburo, balján a *kaisakuval*, lassú léptekkel a japán szemtanúk elé vonult, mindketten meghajoltak, majd a külföldiekhez léptek, s előttük is meghajoltak... Az elítélt férfi lassan, méltóságteljesen az emelvényre lépett, kétszer leborult a főoltár előtt, majd elhelyezkedett [értsd: letérdelt, ahogy Mitford egy lábjegyzetben megmagyarázza] a nemezszőnyegen, háttal a főoltárnak. Segítője alázatosan lekuporodott a balján. A három kísérő tiszt közül az egyik előlépett; egy állványt tartott a kezében, olyasfélét, amilyenre a templomokban az adományokat szokták helyezni. Erre az állványra tette a *vakizasit*, a rövid kardot, más néven japán tört. Ez a fegyver kilenc és fél hüvelyk hosszú, hegyes, éle pedig úgy vág, mint a borotva. Átnyújtotta a tört, és leborult az elítélt férfi

előtt, aki tisztelettel elfogadta a fegyvert, mindkét kézzel a fejéhez emelte, majd maga elé helyezte.

Újabb mély meghajlás következett, majd Taki Zenzaburo megszólalt. Hangjában volt egy csöppnyi elfogódottság és tétovaság, de éppen csak annyi, amennyi egy fájdalmas vallomást tevő embernél természetes, ugyanakkor az arcán vagy a viselkedésében nyoma sem volt elbizonytalanodásnak. Ezt mondta:

„Én és kizárólag én voltam az, aki indokolatlanul parancsot adtam, hogy idegenekre tüzet nyissanak Kóbéban, és amikor menekülni próbáltak, a parancsot megismételtem. Ezért a bűnömért kibelezem magam, és arra kérem a jelenlevőket, tiszteljének meg azzal, hogy tanúi lesznek cselekedetemnek.”

Újra meghajolt, felső ruháját lecsúsztatta az övonaláig, így deréktól fölfelé meztelenné vált. A szokáshoz híven ruhaujját a térde alá gyűrte, hogy megelőzze a hátrazuhanást; hiszen egy előkelő japán nemesembemek előredőlvé kell meghalnia. Megfontoltan, biztos kézzel megragadta a maga elé helyezett tört, sóvárogva, szinte szeretetteljesen rámeredt, mintha egy pillanatig utoljára összeszedné gondolatait, majd a dereka alatt bal oldalon mélyen megszúrta magát, és lassú mozdulattal jobbra, kissé felfelé húzta a fegyvert. Az iszonytatóan fájdalmas művelet alatt arcizma se rándult. Amikor a tört kihúzta, előrehajolt, és kinyújtotta a nyakát; ekkor látszott először fájdalom az arcán, de némán, hang nélkül tűrte. Ebben a pillanatban a *kaisaku*, aki eddig a balján guggolt, és minden mozzanatot éberén figyelt, talpra ugrott, egy pillanatig levegőben tartotta a kardját, majd egy villanás, egy súlyos, hátborzongató puffanás, egy halálos zuhanás: a fej egyetlen csapásra elvált a testtől.

Halálos csend állt be, melyet csak a mozdulatlan halomból kiömlő vér borzalmas bugyogása tört meg. Ez a halom egy pillanattal korábban még egy bátor, lovagias férfi élő teste volt. Rettenetes!

A *kaisaku*. mélyen meghajolt, egy erre a célra odakészített rizspapírral megtörölte kardját, és levonult az emelvényről; a

szennyezett tört, mint a kivégzés véres bizonyítékát, ünnepélyesen elvitték.

A Mikádó (japán császár) két képviselője ekkor előlépett, a külföldi tanúk padja elé jött, s felszólított bennünket, hogy tanúsítsuk: a halálos ítéletet Taki Zenzaburón hitelt érdemlően végrehajtották. A ceremónia véget ért, s mi elhagytuk a templomot.

A szertartást, melynek a hely és az óra külön ünnepélyességet kölcsönzött, mindvégig az a rendkívüli méltóság és precizitás jellemezte, mely a magas rangú japán nemesemberek minden cselekedetét áthatja. És ezt azért fontos hangsúlyozni, mert ez a tény megerősíti, hogy a kivégzett ember minden kétséget kizáróan azonos volt azzal a tiszttel, aki a bűncselekményt elkövette, és nem valami helyettes állítottak oda. Miközben a borzalmas jelenet mindannyiunkat mély megrendüléssel töltött el, tagadhatatlan, hogy a szenvedő fél keménysége és férfias tartása csodálatot ébresztett bennünk, akárcsak az az elszántság, amellyel a *kaisaku* az ura iránti utolsó kötelességét teljesítette.

Mindebből tehát világosan láthatjuk, hogy Szaigo kora gyerekkorától kezdve milyen hagyományokon nőtt fel. És ez a hagyomány megmutatta neki a méltó befejezést is, arra az esetre, ha élete folyamán a dolgok valamilyen oknál fogva helyrehozhatatlanul rosszra fordulnának.

HATODIK FEJEZET

Új világ, új élet

Edo egy vidéki ember számára zavarba ejtő, kihívó és káprázatos város volt. Nem ez volt a császárváros - hiszen az uralkodó négyszáz kilométerre innen, Kiotóban tartózkodott -, de ez volt a sógun székhelye, a valódi hatalom, a gazdagság, a szórakozás, a divat és a politikai bajkeverés központja.

A sógun hatalmas vára és palotája körül sűrűsödött minden, amire Japán elitjének szüksége volt, és amit egy olyan gazdaság

működtetése megkívánt, melyet a daimjók, a tartományi főurak szükségletei és igényei diktáltak, akiknek a rendszeres jelenlétét törvény írta elő. A palota-erődítmény tizennyolc nagy palotából és 270 kisebből állt, mindegyikük egy kisebb birodalom hivatalnokokkal, szolgálókkal, fegyveresekkel, akiket etetni és szórakoztatni kellett. Gyakran előfordult, hogy egy-egy utca megtelt egy nagyúri gyaloghintót kísérő népes konvojjal, sötét ábrázatú szamurájokkal, akik készen álltak bármikor kardot rántani. A város gazdaságát a rizs táplálta, mely a földbirtokokról áramlott be a kereskedők közvetítésével, akik pontosan úgy viselkedtek, mint a bankárok vagy a szállítmányozók.

A tizenkilencedik század közepére Edo a világ egyik legnagyobb városává duzzadt, nagyobb volt, mint a gyorsan növekvő New York, elérte Peking és Párizs méreteit (jóllehet még mindig csak az egyharmada volt Londonnak, a világ legnagyobb városának). Látványra nem volt túl vonzó: a nagy palotákon kívül zömmel földszintes épületek és keskeny utcák alkották. „Madártávlatból - írta Mitford - éppen olyan, mintha az ember elmegy egy síkföldi tehenes gazda birtokára, aki egy kisebb dombról megmutatja a párhuzamos sorokban vég nélkül sorakozó pajtáit.” De itt minden kéznél volt, a legelőkelőbbtől a leghitványabbig. A színházi és éttermi negyedekben a kereskedők bűbajos gésák szolgálataiért fizettek, és divatos *kabuki*-előadásokat támogattak, melyek aprólékosan kidolgozott jelenetekkel, csak férfiaknak szóló bravúráriákkal és vidám muzsikával szórakoztatták a nagyérdeműt. A déli városrészben voltak a Sinagava-negyed sikátoros bűnbarlangjai, ahol virágzott a prostitúció. Mitford élénk emlékeket őrzött erről a negyedről, a városba vezető főútról, ahol gazda nélküli, lezüllött szamurájok grasszáltak peckesen, keveredtek véres utcai összetűzésekbe, és lelték erőszakos halálukat:

A nagy területen szétszórt város hemzsegett a fegyveresektől, egyesek különböző előkelőségek csatlósai, mások rónínok, banditák, akiket kitalált a klánjuk... bármikor készek a vérontásra, válaszként a legkisebb provokációra, vagy anélkül is. A klánviszályok, a vérontásba torkolló csetepaték igen gyakoriak voltak a Kard Városában. A *kataki-ucsi* [az

ellenség leölése], azaz a korzikai vendetta japán változata, a szamuráj szent kötelességei közé tartozott. „Megölted a testvéremet - meg kell, hogy öljelek; a levágott fejedet a fivérem sírjára teszem, törömet a földben hagyom, úgy, ahogy egy lovagias hőstől elvárható, és azért, hogy a fivéred, amikor felfedezi a gyilkosságot, eljöhessen, és megölhessen - ha tud.” Edo Jokohamához legközelebbi külvárosának, Sinagavának a teaházai sok történetet mesélhetnének az efféle halálos összecsapásokról. Nemegyszer, amikor a hajnali órákban átlovagoltunk a baljós, rossz hírű városnegyeden, éjszakai kicsapongások véres nyomaira bukkantunk. A tüzes szaké gőzeiben forrpontig hevült a férfiak vére... Egy dühös szó, egy heves szóváltás, egy utálkozó kijelentés, a hideg acél villanása - és máris egy fejetlen test lövellt vért a gyékényfonatokra.

Ha Edo utcáin ajánlatos volt óvatosan közlekedni, akkor a főváros politikai útvesztőiben legalább ennyire indokolt volt az óvatosság. Szaigo a húszas éveinek végén érzelmektől fűtött, tettekre kész fiatalember volt, akiben azonban eleinte nem mutatkozott túl sok fogékonyság a diplomácia finomságaira, Nariakira egyik segítőtje avatta be őt abba az új ideológiába, mely számos edői értelmiségi gondolkodását megragadta akkoriban, főleg Perry felbukkanása után. A fennálló rendszer iránti hűség egy formája volt ez, mely Mitóban, az Edótól száz kilométerre északkeletre fekvő városban bontakozott ki. Mito urai a Tokugavák oldalági leszármazottai voltak, s ebből fakadóan rendkívüli, csaknem vallásos áhítattal ragaszkodtak a császárhoz és a status quo megőrzéséhez. Hűségüket régóta igazolták azzal, hogy támogatták egy nagyszabású összefoglaló forrásmű létrejöttét, mely magában foglalta az összes japán uralkodó életrajzának megírását egészen a napistennőig, Amaterasuig visszamenőleg. A mesébe illő vállalkozás kétszáz évvel korábban indult, s még további ötven évig, vagyis az 1906-os első megjelenésig tartott. Ideológiai alapvetése igen egyszerű és meglehetősen tradicionális volt: a császár isteni eredetű, és az iránta való hódolat Japán védelmét szolgálja. A császárnak az a dolga, hogy dicsőségben uralkodjék, míg a kormányzás e világi feladatát a sógun és a tartományi hűbérurak

látják el. Az idegenek átkozottak. *Szonó dzsói!* ez volt a szlogen. Tiszteld a császárt! Úzd el a barbárokat, a kereskedőket, diplomatákat, keresztényeket az utolsó szálig!

Ez volt az a nacionalista ideológia, amely Szaigo képzeletét hamar megragadta, nem sokkal az után, hogy Edóba érkezett. Fudzita Tókóról, a „mitói tanok” egyik élharcosáról írta, hogy amikor őt hallgatja, „mintha tiszta forrásvízben fürödnek: minden nyugtalanság és zavar megszűnik bennem”. Ha Fudzita ura megcsördítené ostorát, és „hadba indulna az idegenek ellen, tétovázás nélkül csatlakoznék”. Mark Ravina kitűnő biográfiájában azt állítja, hogy Szaigo megismerkedése a „mitói tanokkal” fordulópont volt az életében. Előtte nem tartotta annyira fontosnak a császárt. Ettől kezdve azonban a császárimádás valóságos szenvedélyévé vált, és ez minden ellentmondást és konfliktust feloldott a lelkében. De vajon ez a szenvedély nem fenyegette-e a Szacumához, illetve Nariakirához fűződő elkötelezettséget? Egyáltalán nem, hiszen ezek egyértelműen földi kötődések, míg a császár - akinek személyéhez nem fűződik hadsereg, haditengerészet, kincstár, bírósági igazságszolgáltatás vagy pénzforgalom - isteni lényegű.

Így amikor hűbérurának egyetlen megmaradt fia 1854 nyarán vérhasban meghalt, Szaigo valóban a legnagyobb hőfokra fűthette fel Nariakira iránti szenvedélyes rajongását. Amikor a hűbérúr gyermekei egymás után elhaláloztak, az emberek arról kezdtek sugdolózni, hogy Nariakira szeretőjének, Jurának az ördögös mesterkedése húzódik a háttérben, aki a feltevések szerint így akarta saját fiát a trónra ültetni. Szaigo úgy érezte, itt az idő, hogy tettekre váltsa az iskolában tanult elveket. Égett a tettvágytól: intuícióval párosuló cselekvés - csakis ez adhat megoldást az adott kérdésre, és az élet valamennyi problémájára. Meg akarta ölni Jurát, hogy utána saját magával is végezzen, és - ahogy írta - „megszerezsem a halál nagyszerű békéjét, és azonnal a mennyországba jussak”. Vajon komolyan gondolta mindezt? Annyira azért nem, hogy saját szakállára cselekedjen, ám ha Nariakirától megbízást kapott volna, valószínűleg tétovázás nélkül megteszi.

Ez a nagyfokú lojalitás azonnal politikai szerephez juttatta, és olyan ügyekbe keverte, melyek finoman szólva is eléggé

szövevényesek voltak. Íme, egy tömörített összefoglaló a kialakult helyzetről:

A sógunátusban nagy volt a zűrzavar. A tizenharmadik sógun, leszada, aki a Perry-látogatás idején elhalálozott sógun helyébe lépett, elég rossz bőrben volt, valószínűleg epilepsziában szenvedett. Alig harmincévesen már két feleséget nyűtt el, mindkettő gyermektelenül halt meg. Most Nariakira saját lánya, Acuhime volt soron, de a házasságkötés különböző okok miatt késedelmet szenvedett, és nagyon úgy tűnt, hogy leszadának egyáltalán nem lesz saját gyermeke. Ezért ki kellett jelölnie egy örökösét, ám a döntésre a kiotói császári udvarnak is rá kellett ütnie a pecsétet. Az egyik lehetséges utód az elszigetelődési politika egyik nagy hívének, Mito urának a hetedik fia, Keiki volt. A Tokugava család oldalágába adoptálva és a sógunátussal közeli kapcsolatba kerülve Keiki különböző nevekre tett szert. Mint adoptáló családjának feje a Josinobu nevet kapta. Később többet hallunk róla, hiszen tíz éven belül ő lesz majd az utolsó sógun. Ez idő szerint, tehát az 1850-es évek közepén, széles körű támogatottságot élvezett; többek között Nariakira és rajta keresztül a hűséges Szaigo is mögötte állt. Minden attól függött, mennyi befolyást sikerül szerezni az udvarnál. Nariakirának vérmes reményei lehettek lánya tervezett házassága kapcsán. Szaigo pedig nyilván megtesz majd minden tőle telhetőt. Amikor Nariakira 1857 elején visszatért Kagosimába, Szaigo vele tartott, de máris fordulhatott vissza Edóba, hogy Nariakira érdekeit képviselje. Tekintve, hogy az üzenetküldés oda-vissza akkoriban heteket vett igénybe, Szaigónak saját szakállára kellett döntenie, hogyan mozgassa a szálakat, különösen annak érdekében, hogy Acuhime mielőbb házasságot köthessen a sógunnal, ami egyben megakadályozná, hogy Jura fia Nariakira örököse lehessen, és megerősítené Keikit mint leszada örökösét. Akár egy mai washingtoni lobbista, Szaigo sem elsősorban a hivatalos utakat járta, hanem kénytelen volt baráti kapcsolatokon keresztül befolyásra szert tenni.

Nariakira ugyanakkor megerősítést kapott jövővel kapcsolatos terveihez egy Hasimoto Szanai nevű orvostól, aki igencsak pártolta a reformot és a nyugati technológia beszerzését. Hasimoto lelkesen hirdette, hogy Japán fejlődése szempontjából a Nariakira által kijelölt

út a helyes, mert ezen haladva semlegesíthetők a „mitói tanok” szélsőséges nézetei. Az idegen kapcsolatok teljes elutasítása nem működik, mondta. Szerződéseket kell kötni, hogy nyugati technológiához jussanak, de csakis olyan mértékben, hogy Japán kellően fölerősödjön ahhoz, hogy megvédje magát az idegenektől. Ehhez azonban a japánoknak ápolniuk kell a hagyományos erényeket - jóakarát, igazságosság, hűség, gyermeki jámborság -, s ezeket kell ötvözniük a gépek, fegyverek és az iparosítás jótéteményeivel, mert csak így védhetik meg Japánt a rettegett nyugatiaktól.

Szaigo számára ezek után a modernizáció és az idegengyűlölet magától értetődően egymást kiegészítő fogalmakká váltak. Egy vita alkalmával valaki felszólította őt, hogy támassza alá érveit. Mire Szaigo elmagyarázta, hogy az igazán civilizált országoknak elemi kötelességük lett volna a civilizálatlanokat jóhiszemű politizálással és helyesen értelmezett útmutatással beavatni a felvilágosodásba. De pontosan az ellenkezője történt; ezek a civilizáltak mondott országok maguk is elég barbárok ahhoz, hogy hasznot húzzanak a gyengébbek leigázásából, és ehhez fegyveres erőt alkalmaznak, a legyőzöttekkel kíméletlenül bánnak, sőt, annál kegyetlenebbül, minél nagyobb a leigázott népek tudatlansága.¹³

Úgy tűnt, minden Nariakira elképzelései szerint alakul, amikor Acuhime végre összeházasodhatott leszadával, s ezzel nyilvánvalóan lehetőséget teremtett Szacuma urának ahhoz, hogy befolyást gyakorolhasson a soron következő sógunválasztásra. De a dolog ennél azért bonyolultabb volt: a sógun anyja továbbra is elutasított minden külföldi beavatkozást, és drámai hangnemben azzal fenyegetőzött, hogy legközelebb, ha egyáltalán célozni mernek a dologra, ő bizony megöli magát. Fia, a sógun és újdonsült felesége tehetetlenül álltak. Egyetlen befolyásolási lehetőség maradt tehát: a császári udvar Kiotóban. Az udvar a hagyományok szerint soha nem ellenezte a sógun döntését. De már ez a hagyomány sem volt a régi. Az amerikai konzullal, Townsend Harrisszel új szerződési

feltételekről tárgyaltak. A sógun főtanácsadói testülete, az Öregek Tanácsa ellenezte a dolgot, és az udvart is arra kérte, hogy utasítsa el az új szerződéskötést. Példátlan lépés volt ez, ugyanis a japán történelemben első ízben állt elő olyan helyzet, hogy az udvar tényleges döntési szerepet kapott. Hasimoto-nak és Szaigónak azonban éppen erre a nyitásra volt szüksége. Elhatározták, hogy Kiotóba mennek, és közvetlenül az udvarnál próbálnak támogatást szerezni Nariakira jelöltjének, Keikinek.

1858 elején meg is érkeztek Kiotóba, ami persze egészen más jellegű település volt, mint Edo. A város gyakorlatilag a császár börtönként funkcionált, hiszen az uralkodónak mindössze egyetlen feladata volt, nevezetesen, hogy közvetítőként szolgáljon menny és föld, saját isteni felmenői és alattvalói között. A kormányzás méltóságán alulinak számított. Semmiféle tényleges hatalommal nem rendelkezett, politikai irányvonalat nem jelölhetett ki, a *bakufu*-nak semmit nem tagadhatott meg, és nem menekülhetett el azon kötelezettsége elől - amit persze jogként aposztrofáltak -, hogy ő szentesítse a sógun beiktatását.

De a császári palota akkor sem volt más, mint egy luxusbörtön, természetesen tökéletes kényelemmel és fényes külsőségekkel ellátva. És persze a legpompásabb művészi alkotásoknak is hosszú idő óta ez a palota adott otthont.

Vörösrezet finomítanak, pénzérmeiket vernek, könyveket nyomtatnak, rendkívül finom, arany és ezüst virágokkal díszített anyagokat szőnek. A legritkább oszloplábakat, a legművészebb faragványokat készítik itt, továbbá a legkülönfélébb hangszereket, képeket, japán komódokat, arany- és egyéb fémtárgyakat, különös tekintettel a lehető legnagyobb tökéletességgel megmunkált edzettacél pengékre és más fegyverekre, de ugyancsak itt készülnek a legpompásabb, legújabb divat szerinti ruhák, a különféle játékok, a fejüket maguktól mozgó bábu és számtalan más dolog is, amit még felsorolni is nehéz.

1691-ben írta e sorokat egy idelátogató német természetbúvár és utazó, bizonyos Engelbert Kämpfer. A következő százötven évben Kiotó ehhez a helyzethez képest nem sokat változott, azonkívül,

hogy Oszaka és Edo utolérték népességben és kereskedelemben. Mára számos negyedben új épületek váltották fel a régieket, de a várost ma is palotái, kertjei és fatemplomai uralják, és tündökletes látványt nyújtanak őszi színpalotáikkal a meredek, erdős hegyoldalon.

Szaigo számára teljesen új volt mindez, ugyanúgy, mint korábban Edo. De ezúttal is szerencséje volt, mert segítséget kapott valakitől, még hozzá Konoe Tadahiro hercegtől, egy udvari nemestől, aki házassága révén rokonságba került a Simacukkal. Tudnunk kell mindehhez, hogy a birodalmi politika befolyásolására tett kísérlet ugyanolyan kényes, sőt, veszedelmes vállalkozásnak számított, mintha manapság mondjuk egy CIA-ügynök új politikai irányvonalat próbálna érvényre juttatni egy idegen ország kormányzatában: vagyis, ha a dolgok rosszul sülnek el, könnyen merénylet lehet a kaland vége, vagy egy parancs, melyben ez áll: *szeppuku!* Diszkrét - sőt, lehetőleg titkos - kapcsolatok kellettek hozzá, és még annál is titkosabb találkozóhelyek.

Konoe ismert egy erre alkalmas embert, egy Gessó nevű papot, aki Kiotó egyik legnagyobb templomában teljesített szolgálatot. Gessó jó választásnak bizonyult: ismert szerzetes, negyvenes éveinek közepén járt, kiváló költő, de a politikába eddig nem ártotta bele magát. Gessó és Szaigo kapcsolatfelvétele néhány hónapon belül - egy másik eseménnyel kiegészülve - alapos változást hozott Szaigo életében.

Kapcsolatuk messze túlmutatott a politika keretein. A két férfi hamar megkedvelte egymást, olyannyira, hogy mai szóhasználattal partnereknek mondanánk őket.

Ha azt a kérdést feszegetjük, vajon ez a barátság mai értelemben vett „meleg” kapcsolatnak nevezhető-e, akkor sok japán értelmiségi ma erre így válaszolna: „igen - de miért is ne?”. Van még két másik lehetséges válasz: a „lehetséges” és a „nem”. „Lehetséges” azért, mert a homoszexualitás - a férfiak közti nemi kapcsolat - eléggé elterjedt volt az idő tájt. Másfelől „nem”, mégpedig azért nem, mert ez nem modern értelemben vett kapcsolat volt, hanem teljesen más környezetben létezett, olyan viszonyok között, ahol a férfiak közötti szex fogalmához nem kapcsolódott az a fajta polémia, helytelenítés

vagy hangsúlyozott különbségtétel, mely a modern világban óhatatlanul jelen van. Semmivel sem tekintették erkölcstelenebbnek az ilyesmit, mint mondjuk az ivászatot. Bizonyos körülmények között - harcosok körében például - kifejezetten erénynek számított: két férfi véd- és dacszövetségének. A szacumai militarista szellemű godzsú-iskolákban a fiúk közötti szexet normálisnak tartották. Csak akkor vált problematikus, ha szertelenségig fajult, ha a felek lármásan veszekedtek, vagy féltékenységi jeleneteket rendeztek.

A hangsúly pedig a szereteten volt, nem a szexen. A homoszexualitást sokan a legtisztább köteléknek tekintették - hosszan tartónak, elmélyültnek, jelentőségteljesnek, vagyis olyan kapcsolatnak, amely a kölcsönös bizalmon és a becsület legemelkedettebb formáin alapul. Azt is mondták némelyek, hogy egy idősebb férfi és egy tizenéves közötti szex semmiképpen sem megrontó hatású, hanem a kölcsönös tiszteleten alapuló szeretet természetes kifejeződése. Ez volt az elfogadott gyakorlat Japánban a magasabb társadalmi rangú, de gyakran kevésbé tehetős samurájok, illetve az újgazdag, de alacsonyabb rangú városi polgárok között, akik pénzzel és lehetőségekkel jártak partnerük kedvében.

A homoszexuálisok számára, legyenek azok samurájok vagy városi polgárok, számos könyv állt rendelkezésre, melyek meghatározták a helyes viselkedését a tizenéves fiú és a korosabb szerető közötti viszonyban, amit egyébiránt optimális esetnek tartottak. A kapcsolat ugyanúgy tartalmazott szexet és romantikát, mint az eltérő neműek viszonya, de egy „meleg” samuráj számára egyértelműen vonzóbb volt. Egy homoerotikus meséket tartalmazó könyvben¹⁴ találtam a következő szavakat: „A férfiszerelem alapján különbözik a férfi és nő közötti szokásos szerelemtől... A nő olyan teremtmény, aki abszolút nem fontos; míg az igaz szerelem csakis az őszinte pederasztá szerelem lehet.” Egy ilyen elkötelezettség mindenestre kemény kihívást jelentett a heteroszexuális kapcsolatoknak. „Egy fiatalembernek célszerű legalább öt éven át megtapasztalnia az idősebb férfival kapcsolatot” - írta Jamamoto Cunemoto. „ugyanakkor az idősebb férfinak is tanácsos alaposan megismernie a fiatalabb partner igazi indítékait.”

A legismertebb könyvet a témában Ihara Szaikaku írta *Nansoku Okagami* (A férfiszerelem nagy tükre¹⁵ - A fiúszerelem szokása országunkban) címmel. A 40 mesét tartalmazó kötetet 1686-ban adták ki. Szaikaku (általában csak az utónevén hivatkoznak rá) volt az első japán író, aki kizárólag az írásaiból élt, pontosan tudta ugyanis, hogyan kell a szex iránt fogékony olvasók figyelmét felkelteni. Együtt mozgott a társadalom „fő sodrával”, benne élt az élvezetek, a prostitúció és a színház világában, mely Kiotó, Edo és szülővárosa, Oszaka nagyvilági életét jellemezte. Olvasóközönsége a *kabukit* pártoló szamurájok és városi polgárok köréből került ki. Célja a szórakoztatás volt, és ezt túlzó állításokkal, irodalmi hivatkozásokkal, valamint okos érvelésekkel érte el. Műve nem egy meleg író nagy kinyilatkoztatása, hanem egy professzionális szerzőé, aki igyekszik kiaknázni a szexualitás minden elfogadott formáját. Különbséget tesz biszexuális és teljesen elkötelezett melegnek, az úgynevezett „nőgyűlölők” között, akik természetesen kisebbségben voltak, ezért Szaikaku szerint támogatni kell őket, mint a kultúra és a másság képviselőit, egyszerűen mint ínyenceket. A férfiak közötti szerelem, érvel a szerző, megelőzte a heteroszexuális szerelmet, kínai precedensek is találhatóak rá, világszerte gyakorolják, és mindent összevetve nemesebb és kifinomultabb, mint a férfi-nő kötelék. „Egy nő szerelme a lilaakác fürtjéhez hasonlatos: jóllehet bájos virágokat hoz, de csavaros és hajlékony. Egy ifjúnak lehet ugyan egy vagy két tuskéje, mégis olyan, mint az első tavaszi szilvafavirág, mely leírhatatlan illatot áraszt. Az egyetlen értelmes döntés: nélkülözni a nőket, és helyette a férfiak felé fordulni.”

Ami a szamuráj és a fiúszerelem közötti viszonyt illeti, a szerző azt bizonygatja, hogy a kapcsolatot írott és szóbeli esküvel morálisan és formálisan is meg kell erősíteni, sőt, alkalomadtán valamifajta öncsonkítással is meg kell pecsételni, mely a szándék komolyságát hivatott igazolni. Ha egy rivális ajánlatot tesz a fiúra, az idősebb férfitől elvárható, hogy megküzdjön a becsületéért. Optimális esetben az idősebb férfi (a *nendzsá*) gondoskodik a társadalmi háttérrel, az érzelmi támogatásról, és egész magatartásában ő testesíti meg a férfiasságot. Másik oldalról a fiú (a *oakasú*) példás szorgalommal igyekszik elsajátítani a szamuráj-életstílust és

eszmevilágot. Életkorát hajviselete jelzi: a leborotvált fejtető, körben üstökkel tizenegy éves fiút jelöl; az oldalfürtök egyenesre vágva tizennégy éveset, míg a teljesen leborotvált fej tizennyolc éves fiatalemberre utal, hiszen ez már a felnőttkor kezdete, s egyben a *vakasu* kor vége is. A viszony tehát ugyanolyan mulandó, mint maga az ifjúság. Amíg tart, addig a férfi-nő kapcsolat modelljére épül; a szó szoros értelmében vett és társadalmilag is „feljebbvaló” férfi behatol az „alsóbb”, „passzív” „nőbe”. Mivel a kapcsolat ugyanolyan intenzív, mint egy heteroszexuális viszony, ezért hűtlenség esetén az idősebb férfiban ugyanúgy vad féltékenység támadhat, mely adott esetben borzalmas vérbosszúhoz vezethet.

A férfi-fiú kapcsolatok persze nem pusztán vidám szórakozásból és emelkedett eszmékből álltak. 1650-ben a *kabuki*-színházakban betiltották, hogy a női szerepeket serdülő fiúk játsszák, s ezután minden szerepet felnőtt férfiakra osztottak. A homoszexualitás szerves része volt a rendszernek, amely jócskán hozzájárult a kizsákmányoláshoz, a képmutatáshoz és a köpönyegforgatáshoz is. A karrierhez vezető út Kiotóban, akárcsak manapság Hollywoodban, gyakran a „casting manager” heverőjén kezdődött, és oda is vitt vissza, s idővel egyre kétségbeesettebb küzdelmekbe hajszolta a szereplőket. Ahogy Szaikaku írta: „mivel mindenki felnőtt hajviseletet hordott, ezért még 34-35 évesen is lehetősége volt egy fiatalos külsejű szereplőnek arra, hogy egy férfi köntöse alá bújhasson. Milyen furcsák a szerelem útjai!”

Jegyezzük meg végezetül, hogy egyetlen indoklás vagy írás sem született, mely a fiatalabb partner szemszögéből vizsgálta volna a dolgokat. A kapcsolat tehát lényegében a hatalmon alapult. Senki meg nem kérdezte a tizenéves fiút, hogy „befogadóként” mit gondol. De hogy valami nem volt rendjén ezzel a gyakorlattal, arra következtetni lehet abból a tényből, hogy 1868 után a Meidzsi-korszakban a férfi-férfi szex divatja hirtelen alábbhagyott.

De bárhogyan is vélekedtek róla, a japán homoszexuálisok a tizenkilencedik század közepén nem néztek szembe olyan tiltásokkal, mint amilyenek a nyugati melegkapcsolatokat jellemezték. Minden férfikapcsolat megtalálhatta a maga szexuális kifejeződését. A hagyomány mindig is hangsúlyozta a szerelem fontosságát a buddhista papok és a szamurájok között, vagy a

papok és fiatalabb oltárszolgáik közötti viszonyban. A földi örömeiről való papi lemondás ellenére a szerelem (így érveltek annak gyakorlóit) spirituális megvilágosodáshoz vezethet. A vallásos hevület szexszel kombinálva olyan erős köteléket hozott létre, amelyet nem japánként nehéz elképzelni.

Akkor tehát volt-e szexuális viszony Szaigo és Gessó között? Lehetséges. Nincs túl sok jelentősége. Én mégis úgy gondolom, hogy nem volt, ugyanis az életkoruk, a körülményeik és a karakterük ellentmond ennek. Szaigo ekkor harmincéves volt, Gessó negyvenöt, és egyikük sem abban a körben élt, ahol divat lett volna a homoszexualitás. Emellett Szaigo életében a szexnek soha nem volt túlzott fontossága. Ekkor már túljutott rövid életű fiataalkori házasságán, és csöppet sem siratta azt. Nem valószínű, hogy a szex meghatározó eleme lett volna Gessóhoz való viszonyának. Összegezve tehát, a kérdésre nem tudunk biztos választ adni. De végül is mit számít? Hiszen annyi minden más, fontosabb dolog történt.

Volt ezenkívül bármi más Kiotóban, ami elcsábíthatta volna Szaigót az erény helyes útjáról? Azt hiszem, nem igazán...

Idegenvezetőmmel, Norikóval Gessó templomához igyekszünk. Meredek, szűk utcákon baktatunk felfelé, amikor egy feltűzött hajú, kimonót viselő alak suhan el előttünk, mint valami szellem. Egy gésa, aki Szaigo idejében aligha grasszálhatott volna ilyen szabadon Kiotóban. Illetve nem is pontosan gésa. - Ő még csak *maiko*, azaz növendék - magyarázza Noriko. - És mivel még csak délután van, ezért nincs kifestve.

A gésanövendék előtt hosszú, fáradságos és költséges út áll. Kimonót és díszeket kell vásárolnia mintegy 10 ezer font értékben, és az iskola nagyon szigorú követelményeket állít elé. Foglalkozásának a közhiedelemmel ellentétben semmi köze nincs a prostitúcióhoz (soha nem is volt); a szakma minden egyes eleme az előadó-művészetekhez áll közel - az üdvözlés, a leülés helyes módjai, a rengeteg dal és tánc betanulása és előadása, a tea készítése, kitöltése és feltárlása közben alkalmazandó pontos gesztusok elsajátítása, valamint a japán etikett szimbólumainak - kellem, udvariasság, tisztelet - érvényre juttatása.

- Miért megy valaki gésának?

- Nos, egy gésa akár 1000 fontot is megkereshet egy nap. Gazdag üzletemberek, politikusok... Számukra ez státuszsimbólum.

- Nálunk, Nyugaton nincs ehhez hasonló.

Noriko, aki éveket töltött Londonban, eltűnődik ezen. - Ahhoz tudnám hasonlítani, mint amikor valaki egy proccos magánpartira felfogad egy híresebb balerinát, hogy az előadásával emelje az est fényét.

De talán még ez a hasonlat sem egészen pontos. A gésának sokféle képességgel kellett és kell rendelkeznie: kitartás, testi adottságok, társasági életben való jártasság és (bármilyen meglepő) magas intelligencia, hiszen elsőrangú beszélgetőpartnerekként is helyt kell állniuk. - Mindennap átolvassák az újságokat, ugyanis elvárják tőlük, hogy politikában, történelemben, színházi életben naprakészek legyenek. Ha egy ilyen tizennyolc éves lánnyal, mint ez a *maiko*, szót váltanál, azt hinnéd, egy huszonöt-harminc éves művelt, tájékozott nővel beszélsz.

És természetesen a társalgás művészete még egy fontos erényt megkövetel: a diszkréciót! - Ezek a lányok tökéletesen titoktartók. Amiről velük beszélsz, az biztosan nem szivárog ki.

De ez még nem az élet valósága. Kérdés: mi lesz velük később?

- Harmincéves koruk táján fel kell tenniük maguknak a kérdést: menjek vagy maradjak? Dönteniük kell, hogy férjhez menjenek-e, vagy belevágjanak valami másfajta tevékenységbe, mondjuk a tanításba. De maradhatnak is, amíg csak akarnak, feltéve hogy van olyan, aki igényt tart a munkájukra. Ha azonban férjhez mennek, ki kell lépniük.

- Ami azt illeti, ez a munka nem kimondottan a házasságra készít elő...

- Nem. Ez nem olyan, mint egy háziasszonyképző. Itt nem tanulnak meg főzni, háztartást vezetni.

Szaigót nem vonzotta túlságosan a gésák a világa. Válás után kifejezetten bizalmatlanná vált a nőkkel szemben. „A nőkkel úgy vagyok, mint aki szerzetesi eskühöz tartja magát” - írta. „Semmi kedvem újraházasodni.” Utóbb azonban rácăfolt állításaira. Idővel ugyanis újranősült, majd két szeretőt is tartott, és gyermekeket nemzett; de kétségtelen, hogy a szex, a szerelem és a házasság

azonnal háttérbe szorult, ha valami „fontosabb” dolog merült fel az életében, mint például az adott helyzetben a hűbérura megbízásából végrehajtandó diszkrét politikai kapcsolatépítés.

Mészkből faragott lépcsősoron lépkedünk fel Norikóval egy oszlopcsarnokhoz, melyet felfelé kunkorodó ereszek díszítenek. A csarnok mögött áll Gessó temploma, a Kijomizu, Kiotó egyik legpompásabb nevezetessége, hatalmas fagerendákkal, átívelő tetőkkel és fából épült teraszokkal. Az épület szinte előreugrik az erdővel borított meredek hegyoldalból, mely hullámként tornyosul fel és zuhan alá a városra. A templom múltja a nyolcadik századba vezet vissza, amikor egy pap „tiszta vizű” forrást talált itt - innen kapta a hely a nevét. A templomot Kannonnak, a részvét mindent látó és halló tizenegy fejű istenének vagy istennőjének (mindkettő lehet) szentelték. Az eredeti templom, mivel fából épült, szinte elkerülhetetlenül a tűz martalékává vált; a jelenlegi szentélyt a tizenhetedik században építették a helyére. A templom a történelem kvintesszenciája, ennek megfelelően fontos művelődéstörténeti emlékhely. Lépten-nyomon kisdíjakba botlunk, akik mobiltelefonjaikkal kattogtatnak körülöttünk. Gessó idején egyházi dalok és harangok szóltak itt, a városiak pedig nagy ívben kerülték a helyet.

De még így sem volt igazán alkalmas titkos találkozók lebonyolítására. Igaz ugyan, hogy Konoe herceg, aki a császári udvar és a templom között közvetített, feltűnés nélkül felkereshette Gessót Kijomizuban (vagy inkább annak egy Gessó által vezetett melléktemplomában), ám ahhoz, hogy Gessó Szaigóval találkozhasson, jó pár kilométert kellett gyalogolnia délnyugat felé, Tófukuba, egy másik zen buddhista templomkomplexumba. Ma ezt a szentélyt szinte körbeöleli a város, Szaigo idejében azonban igencsak elszigetelt hely volt, ugyanis éppen ide, a Kamo-folyótól keletre dobálták ki a kivégzett bűnözők holttestét, s ennek folytán senkinek nem volt kedve erre andalogni vagy keresztülvágni a környező erdőségen. Nem is volt értelme, hiszen magába a templomépületbe úgysem léphettek be.

Pontosan itt áll a mára nemzeti kinccsé nyilvánított hatalmas, pompás, díszes kapu, s mögötte található a Rendfőnöki Csarnok szabályosra gereblyézett kavicsokkal, sakktáblaszerűen kialakított

kőnégyzetekkel és azáleabokrokkal körülvéve. A templom belsejében fedett hidak és kapuk vezetnek tovább nem kevesebb, mint 25 melléktemplomhoz, melyek afféle titkos enklávékként funkcionáltak, a nyilvánosságtól teljesen elzárva. Egyik ezek közül a Hokosui-templom, melynek ajtaját fogaskerekekre fűzött láncsal zárták le. Ösvénylabirintusok és szépen nyírt sövények futnak fel a hegyoldalba, árnyas fákkal és régi kőpadokkal szegélyezve - itt minden, az egész környezet a gondolatok megtisztítását és az elmélyülést szolgálja. És egy teaház is állt itt.

Egy kopaszra borotvált, kimondottan szép arcú, zen nyugalmat árasztó szerzetes magyarázza - Noriko, a tolmácsom pedig fordítja -, milyen kitűnő hely volt ez a maga elzártságában a titkos találkozókra és a szigorúan bizalmas megbeszélésekre. - Az egész terület a Simacu család fennhatósága alá tartozott. Nekik saját rendőrségük volt, így a sógun rendőrei hiába üldöztek valakit, ide nem léphettek be. A teaház? Nos, a restauráció után, amikor a Simacuk elvesztették befolyásukat, kiapadt a pénzforrás, és a teaház tönkrement. Ott állt, azon a helyen - mutat a szerzetes egy erdei tisztás felé -, de összedőlt, és semmi nem maradt utána. Úgy hívták: *Tűzifagyűjtés*. Tudja, a tűzifa olyan, mint az emberi tudás. Mindenfélét összegyűjthet az ember, de ha nem tudja használni, semmire sem megy vele.

Egy hónapon át érkeztek a titkos hírek Szaigótól Gessó fülébe Hokosui árnyékos kertjében, Gessótól pedig Konoéhoz, valahányszor az udvari ember Kijomizuba ment, hogy meglátogassa a családi sírt, majd tőle aztán a császári palota árkádjaiba és festett termeibe. Úgy tűnt, minden terv szerint halad. 1858 márciusában Szaigo elindult Edóba, abban a biztos tudatban, hogy tökéletesen előkészítette Keiki sógunná jelölését.

De tévedett. Elindult egy ellenáramlat, mely jóval erősebbnek bizonyult, mint amit Szaigo generált. Attól az embertől indult, aki hamarosan Japán legerősebb emberévé vált: li Naoszukétól. Az li család tagjai voltak hosszú idő óta Omi (a mai Siga) tartomány urai. li feltett szándéka volt, hogy csírájában eltiporjon minden olyan mozgalmat, mely a császári függetlenséget tűzi ki célul, s ugyanakkor mindent megtett a sóguni hatalom megszilárdításáért. Az ő hatására úgy módosítottak egy ediktumtervezetet, mely a Keikit

támogatók malmára hajtotta volna a vizet, hogy a rendelet legfeljebb egy sürgetést tartalmazhasson, hogy a sógun mielőbb nevezze meg örökösét, bárki legyen is az. Nem sokkal ezután, 1858 májusában lit kinevezték az Öregek Tanácsának „nagy öregjévé” - s így egyfajta sógunhelyettessé lépett elő a betegeskedő leszada mellett, vagyis lényegében ő lett a kormányzó. Azonnal elrendelte a megfeneklett Harris-szerződés jóváhagyását, Keiki jelölését kerek pereg elutasította, új örököst nevezett meg, és Keiki fő támogatóit házi őrizetbe helyezte.

A szacumaiaknál kitört a pánik. Szaigo lóhalálában Kagosimába utazott, hogy Nariakirával konzultáljon, aki egy héttel később visszaküldte őt Kiotóba, hogy találjon valami módot az elvesztett befolyás visszaszerzésére. Tikkasztó nyári hőségben látott hozzá, hogy utolérje az eseményeket, és kapkodva próbált kieszelni valami cselekvési tervet.

Ekkor azonban egyik katasztrófa jött a másik után.

Kagosimában az ekkor még élete teljében lévő 49 éves Nariakira egy súlyos bélfertőzéstől hirtelen belázasodott. Augusztus 24-én, röviddel éjfél után rá kellett jönnie, hogy haldoklik, ezért magához hívatta főtanácsadóját, hogy kijelölje saját utódját. A fia mindössze két éves volt ekkor, nyilván nem léphetett a helyére, ezért a politikától időközben visszavonult apját hatalmazta fel, hogy jelöljön örököst. Két személyt javasolt: Hiszamicut, korábbi ellenfelét s egyben féltestvérét, vagy Hiszamicu fiát, Tadajosit. Másnap délelőtt aztán Nariakira meghalt.

Szaigo a hírt tizenegy nappal később kapta meg Kiotóban. Még két hét se telt el azóta, hogy visszatért a császárvárosba.

HETEDIK FEJEZET

A harcos útja: busidó

A „Hadakozó Fejedelemségek” korának lezárásával, 1600 után¹⁶ a Japánt egyesítő Tokugava sógunok nemcsak békét teremtettek, hanem feltűnő stabilitást is, igaz, ennek egy ugyancsak feltűnő, önként vállalt elszigetelődés volt az ára. Az anarchiaközeli állapotból az ország hirtelen az ellenkező végletbe csapott át, magára

létrehozva azt, amit egy történész így jellemzett: „a legmesterségesebb, politikailag leginkább kitervelt és strukturált társadalom Japán történelmében”.¹⁷

A béke általánosan ismert, ezzel együtt nehezen megmagyarázható következménye a lőfegyverek teljes elutasítása volt. Az új uralkodók éppen eléggé ismerték a lőfegyver hatékonyságát, hiszen az 1575-ös sorsdöntő nagasinói csatában a kardokkal küzdő lovasságra megsemmisítő erejű tűzözünt zúdított az ellenfél, mégpedig a portugál kereskedők által behozott muskétákból. Az ember azt gondolná, ha valamitől, ettől aztán igazán ösztönzést kaphatott a korszerű lőfegyverek sürgös és hatékony kifejlesztése. Csakhogy éppen az ellenkezője történt. A sorrendben második Tokugava sógun, Iejaszu úgy döntött, hogy központi hatáskörbe vonja a fegyvergyártást, és a kormánynak kizárólagos beszerzői jogot biztosít. De mivel az általános békének köszönhetően ellenség nemigen akadt, ezért a kormánybeszerzések gyakorlatilag lenullázódtak. Hogy ez miért történt így, az mindmáig vitatott. Az egyik ok nyilván abban a felismerésben keresendő, hogy a lőfegyver társadalmi instabilitást okoz. Egy másik magyarázat szerint a dolog azzal függ össze, hogy a japánok félték az idegen inváziótól és a puskaportól - emlékezzünk csak a mongolokra! -, és ezért következetesen elutasították mindenféle külföldi befolyást. A lőfegyver, mint a barbárság imbóluma, megvetendővé vált, szemben a szamurájkarddal, mely a szabadságot és a tiszta erkölcsöt jelképezi. Mint szigetországi kultúra, Japán a félelmet politikává tudta alakítani. A puskaportól elzárkózott, és a következő 250 évre bezárkózott.

A történelem egyik legkülönösebb epizódjaként az idegen hatalmakkal felvett kapcsolatok visszájára fordultak, és gyakorlatilag megszűntek. A keresztény misszionáriusok ötven éven át tulajdonképpen zavartalanul és elég hatékonyan tevékenykedhettek Japánban, Iejaszu azonban most ellenük fordult. Az áttérteket vértanúhalálra ítélték, a misszionáriusokat száműzték, akik pedig megmakacsolták magukat, és maradtak, azokat megkínózták és megölték. 1639-ben a sógun egyszerűen bevágta a kaput: ettől kezdve se ki, se be. A japánok nem hagyhatták el az országot, az idegenek nem léphettek be, azonkívül minden kereskedelmi

tevékenységet egyetlen kikötőre, Nagaszakira korlátoztak, mely közvetlenül a kormány ellenőrzése alatt állt. Szinte az összes európai hatalom meghátrált. Csak a hollandok maradtak, alaposan elszigetelve, egy Nagaszakihoz közeli kis szigeten. Külföldi befolyás vagy termék ettől kezdve csak titokban szivároghatott be; Nagaszakiból, Koreából és - történetünk szempontjából sorsdöntő módon - Kínából, mégpedig az újonnan meghódított Rjúkjú-szigetek mentén lopakodva egészen Kjúsúig, Szaigo szülőföldjéig a messzi délen. Kétszáz évvel később a „lezárt ország” politikája annyira merevvé vált, mint a szentírás, és Japán visszazuhant, jócskán lemaradt a „barbár” hatalmak mögött mind a tudományban, mind az iparban, mind pedig a haditechnikában.

Mindennek azonban tagadhatatlanul voltak előnyei is. A gyarmatosítókkal szemben Japán kétségkívül megőrizte függetlenségét, igen jelentős társadalmi összetartó erőről tudott tanúságot tenni, és megkímélte magát az osztályharcoktól. Ezenkívül deklarált konzervativizmusa és a kereskedők állítólagos alsóbbrendűsége ellenére a gazdaság erőteljes növekedésnek indult, és megelőzve korát jövőbe mutató jeleket is produkált: a Mitsui-ház (igen, a mai részvénytársaság elődje) például ingyenesernyőket ajándékozott az embereknek, akiket „elkapott az eső”. A korai tizenkilencedik századi Japán egyszerre volt tehát élő kövület és a változásokra jól felkészült társadalom.

Az alsóbb társadalmi szinteken is csökkent az erőszak, legalábbis hivatalosan. A Tokugavák katonai kódexe szerint „a tartományok kormányzóinak és más főuraknak tilos magánvitákba keveredni”. Iejaszu elrendelte a nem helyben lakók (külföldiek) kastélyainak lebontását, amit figyelemre méltó gyorsasággal, alig néhány nap leforgása alatt zömmel végre is hajtottak. A helyi közösségek elvesztették hagyományos függetlenségüket. A kereskedők tudták, hol a helyük: halmozták a pénzt, és kölcsönöztek, támogatták a művészeteket, és a kormányzástól távol tartották magukat. A vallás nem jelentett fenyegetést, mivel a buddhista papok nem tartottak komolyabb igényt a kormányzásra. A tartományi és helyi vezetőknak, a daimjóknak - habár a meglévő védelmi szintjüket fenntarthatták - tilos volt hajókat építeni, hadseregüket bővíteni vagy hadat üzenni. Viszont kötelesek voltak időrabló és meglehetősen

költséges edői tartózkodásokra berendezkedni, háztartásokat fenntartani, valamint kegyetlenül unalmas és komplikált ceremóniákon részt venni. Látszólag mindez a lojalitásuk kinyilvánítását szolgálta; a valóságban azonban túl sok választásuk nem volt, mivel a fővárosban fenntartott házaikban gyakorlatilag túsok voltak. Az erőszakot szigorúan büntették. Egy buddhista pap feljegyezte például, hogy mi történt, amikor egy faluban hajba kaptak a parasztok az öntözővízen. „A szecsui tartomány 83 gazdáját, akik belekeveredtek a verekedésbe, kivégezték... Még egy tizenhárom éves fiút is kivégeztek, aki az apja helyett ment a halálba.” Mindenesetre az emberek - ha hinni lehet a hivatalos dokumentumok visszatérő szlogenjeinek - hálásak voltak „az ország békés nyugalmaért”. A Tokugavák békéje lényegében befagyasztotta Japánt a jelen állapotában, és olyan rendszert teremtett, amely kiegyensúlyozta a felülről lefelé irányuló ellenőrzést, illetve a fordított irányú függetlenséget, mégpedig a szamurájok segédletével, akik közvetítő közegként és kényszerítő erőként vettek részt ebben a munkamegosztásban.

A béke a szamurájokat is „befagyasztotta”. „Ami az ellenségeskedéseket és a csatározásokat illeti - hangzott egy rendelet az egyik tartományi kódexben -, akik harcba keverednek egy másik hűbérúr szamurájaival, még ha jó okuk is van rá, kivégzésre ítéltessenek... A béketűrés a legjobb politika, minden helyzetben.” A csatázás és a küzdelem betiltása következtében maguk a szamurájok is kihalhattak volna, ugyanolyan idejétmúlt fegyvernemként, mint mondjuk a lovasság a tankok korában. Tény, hogy a lakosságnak csak viszonylag kisebb részét alkották, becslések szerint a 6-7 százalékát, ami 1600-ban mintegy

750 000 főt jelentett.¹⁸ Tartományi uraikhoz kötődtek, földjüktől elszakítva, városok külön negyedeibe kényszerítve éltek, az örökléshez és a házassághoz külön engedélyt kellett kérniük, rizsilletményüktől függtek, vagyis lényegében alamizsnán éltek. Gondoljuk csak el, micsoda lecsúszás ez a szabadszellemeű harcosoknak! Az 1600 utáni szamurájokra bizonyos szempontból meglepően jól illik Rousseau-nak az egész emberiségre tett megállapítása: szabadnak született, de mindenütt láncon él. Másfelől nézve azonban parazitákká váltak, ahogy John Roberts történész

fogalmazott: „Nem maradt más választásuk, mint hogy hűbéruraik erődítmény-városaiba csődüljenek, és foglalkoztatás nélküli fogyasztókként társadalmi és gazdasági nyűggé váljanak”.¹⁹ Helyzetük ellentmondásos volt. Mivel az uralkodók maguk is szamurájok voltak, és a helyi hűbéruraknak továbbra is szükségük volt békefenntartóként erős emberekre, ezért az egész szamurájrendnek engedélyezték a fegyverviselést. Erőszak-monopóliummal rendelkeztek, és a szegényebb szamurájok a városok sötét sikátoráiban kószálva és részegeskedve jócskán vissza is éltek ezzel. Maga a korszak azonban - nem a sikátorokban természetesen - mégiscsak békésnek mondható. „A sors iróniája - írja Ikegami Eiko -, hogy Japán történelmének egyik legbékésebb korszaka, ha tetszett, ha nem..., kénytelen volt a katonai erő szerepét felmagasztalni.”

A szimpla igazság azonban az, hogy az erőszakos szamurájok ideje lejárt. Ó, azok a régi szép idők! Az egyik legjelentősebb tizenhetedik századi író, Ihara Szaikaku világosan fogalmazott: „A régi időkben a szamuráj számára a legfontosabb az volt, hogy bátorságot tanúsítson és közömbösen kezelje mások életét..., emberek meggyilkolásával vagy megsebesítésével szerezzen magának hírnevet, majd pedig győztesen távozzon a helyszínről. Ma már azonban ez az út nem igazán járható a szamurájoknak.”²⁰ A hűbérúr - folytatja az író -, megfelelő illetményről gondoskodik, hogy a szamuráj hasznos szolgálatot tegyen. Egy magáncivakodásban elvenni valakinek az életét, annyit jelent, hogy a szamuráj figyelmen kívül hagyja, mivel tartozik az urának: „A szamuráj útja, hogy a *girinek* [kötelesség, lekötelezettség vagy felelősség] szentelje az életét.” Ez persze eléggé unalmasan hangzik, legalábbis a „régidők” hősi feladataihoz képest. Egy nyolcvanéves szamuráj írta 1717-ben: „Régen az összejöveteleken a szamurájok - az alacsonyabb és a magasabb rangúak is - kizárólag a hadviselésről beszéltek... manapság a társadalmi eseményeken jó ételekről, játékokról, haszonról és veszteségről esik szó köztük, semmi másról.”

Hogyan dolgozható fel ez a változás: harcosból bürokratává (vagy alamizsnán tengődő exkatonává) válni, ugyanakkor valahogyan

mégis megmaradni szamurájnak? Hogyan lehet fegyveres harc nélkül kiváltságért és becsületért küzdeni? Hogyan kerülhető el az erkölcsi bomlás, és miként őrizhető meg a méltóság? Hogyan lehet valaki egyszerre parazita és mégis teljes életet élő, hasznos ember? A válaszok megtalálásához a szamurájoknak újra ki kellett találniuk önmagukat.

Ahhoz, hogy az ember megőrizze veszélybe került identitását, a következőket teheti. Az unalmas feladatoktól és a haszontalanság érzésétől menekülve nemes célokat tűz maga elé, és olyan eszmékhez ragaszkodik, melyeket még a saját életénél is fontosabbnak tart. „Tiszteletre és méltóságra vágyani - mondta a filozófus, Thomas Hobbes - az elme betegsége.” Mégis, folytatja Hobbes, minden ember erre törekszik. Továbbá arra, hogy elkerülje a szégyent. Kevés olyan társadalmi csoport volt, amely elszántabban és sikeresebben védte a becsületét és kerülte a megszégyenülést, mint éppen a szamurájok.

Hatalmuk, gazdagságuk és identitásuk megőrzése érdekében a szamurájok régi erőszakos életstílusukban egyfajta hamis lovagias csillogást fedeztek fel, az egyszerű harci kódexüket pedig beleszórták egy komplex, mesterséges ideológiába, amely azt hirdette, hogy erőszakra csakis ők jogosultak, és a „becsületnek” egyedül ők a letéteményesei. De mivel ez mégiscsak a béke korszaka volt, és éppen ők voltak a béke fenntartói, ezért az erőszakot csak szigorúan ellenőrzött keretek között gyakorolhatták: szavakban, magatartásban, öltözetben, intellektuális szigorral és állandó testedzéssel. Ez volt a tizenhetedik századi *busidó*ban rejlő nagy paradoxon, és Szaigo erre az alapra építette életét.

Paradoxon és az autentikusság hiánya - ez a két szó jut az ember eszébe. És egy harmadik, jóval erőteljesebb kifejezés, melyet egy, a japán történelemben jártas szakértőtől hallottam, akit ezúttal nem nevezek meg, mert az illető a barátom. Amikor elkezdtem gyűjteni az anyagot ehhez a könyvhöz, természetesen szükségem volt iránymutatásra. Barátommal Carlucciónál, a Russell Square tőszomszédságában jöttünk össze egy könnyű ebédre: füstölt lazacra és salátára. Szóba hoztam a Szaigo életét meghatározó „paradoxonokat”. Milyen különös, hogy valaki bálványozásig rajong a császárért, és mégis élére áll egy ellene szőtt lázadásnak; nemes

szellemet hirdet, és közben árulást követ el; kudarcot vall, s mégis Japán legnagyobb hősei között tartják számon.

- Feltételezem, mindez a *busidó*ra vezethető vissza - okoskodtam, olyan tudást színlelve, amivel valójában nem rendelkezem.

- *Busidó...* - mondta a barátom, majd sokatmondó szünetet tartott.
- A *busidó* - lószar!

Megrökönyödve néztem rá, hiszen a Harcos Útjában nem éppen ilyen megfogalmazásokat olvastam.

- Nos, írásban én sem így fogalmaznék, de hát ez az igazság. Ez a nagy hűhó becsületről meg eszmékről csak utólagos okoskodás, és nem véletlen, hogy csak a tizenhetedik században jutott eszükbe, amikor a szamurájok valódi harcosokként elveszítették szerepüket. Az egész fontoskodás arra ment ki, hogy megőrizték tekintélyüket, és találjanak valami identitást, amire hivatkozva kimazsolázhathatják maguknak a múltat.

A szenvedély persze tovább izzott. A perpatvarok, jóllehet ritkábban és a törvény által korlátozottabb formában, de továbbra is alkalmat kínáltak a régi erények, az erőszakosság, a lélekjelenlét, a bátorság és az erő fitogtatásához. A szamurájok érzékenysége voltaképpen uraik érdekeit szolgálta, akik hivatalosan rosszállták, de lelkük mélyén elfogadták, sőt el is várták tőlük ezt a fajta szenvedélyességét. A törvény szerint a gyilkosság három esetben volt elfogadható a szamurájtól: ha közembertől szenvedett el sérelmet, ha a feleségét *in flagranti* érte, illetve ha felhatalmazást kapott, hogy megtorlás céljából öljön. Az utóbbi esetben a szamuráj tulajdonképpen egyfajta magánrendőrséggé járhatott el, a „célszemélyt” - jellemzően gyilkosokról volt szó - bármely városban vagy tartományban megölhette, azzal a kikötéssel, hogy a vérbosszú ennél a pontnál véget ér. Ilyen módon az uralkodók engedélyezhették, sőt, gerjeszthették is a szamurájok erőszakos megoldások iránti régi vágyait, s egyúttal féken is tarthatták azokat, ugyanakkor a szamurájoknak - akárcsak a mai nyugati városok alvilági negyedeiben grasszáló gengszterbandák tagjainak - állandó ellentmondással kellett megküzdeniük. Ha egy inzultusra halált okozó erőszakkal reagáltak, kivégezhatték őket; ha viszont engedelmeskedtek a törvénynek, és nem reagáltak, akkor odalett a becsületük.

Társadalmi presztízszük megőrzése érdekében öltözködési szokásokba és idejétmúlt hiedelmekbe kapaszkodtak, mint a fuldokló az utolsó szalmaszálba. Ha már egyszer nem harcolhattak, legalább a kardjukat viselhették, szolgálhattak uruknak, lenézhatték az alacsonyabb rangúakat, és öngyilkosságot követhettek el, ha a dolgok végleg rosszra fordultak. Az egzotikus páncélzat és a halálos fegyver belső erényeik szimbólumává vált. Állandó éberséget vártak el tőlük, soha nem lehettek *fukakuk*, azaz „közömbösek” vagy „készületlenek”, tehát a sértésre éppen olyan érzékenyen kellett reagálniuk, mint a puritánoknak a bűnre. Jogot formáltak egy erkölcsi emelkedettségre, de nem annyira tettekben, hiszen harcosként már nem állt módjukban cselekedni, mint inkább szavakban. Az eszményi szamurájt most már nem a merész harcos testesítette meg, aki megveti a tanulást, a szellemi munkát, hanem a konfuciánus tudós-harcos, aki keresi az igazságot, örömét leli a tudományban, megbecsülést és önbecsülést vív ki a magasztos eszmék szolgálatában, szigorú, fegyelmezett, és nem ismer irgalmat, ha a saját felsőbb státuszát kell megvédenie. És mindezt együttvéve a kard, mint a szamurájeszmények mindent magában foglaló esszenciája jelképezte.

Habár ez az alapállás sokat merített az előző 400 év szamurájethoszából, bizonyos fokig különbözött is attól. Lehet persze mindezt mesterségesnek, hiteltelennek, ellentmondásosnak (akár „lószarnak” is) nevezni, az viszont tagadhatatlan, hogy az ethosz megőrizte erejét és hatását. Az 1600 utáni Japánban mindennapi valóságként élt tovább, és - tekintve, hogy a szamurájok újabb 300 évre fennmaradtak - a modern japán nemzet létrejöttének szerves részévé vált.

Jamamoto Cunenomo 1716-ban írt híres könyve, a *Hagakure* (Lombok árnyékában) éppen ennek az új eszmeiségnek a lényegét ragadja meg. Az anekdotákból és erkölcsi prédikációkból álló tizenegy kötetes gyűjtemény a mélyen szántó fejtegetésektől a közhelyszerű megállapításokig sok mindent felvonultat, miközben időnként a természetfölötti rejtelmes világába kalandozik. Középpontjában egyetlen téma - egy pszichológus úgy mondaná: rögeszme - áll: a halál. „A szamuráj útja azt jelenti: halál. Ha bármikor választás elé kerülsz, egyszerűen válaszd azt az utat,

amely egyenesen a halálba vezet.” Ha vitába keveredsz, ne tétovázz - vedd magad a küzdelembe, ne törődj vele, hogy győzől-e vagy megölnek; a lényeg, hogy a szégyent elkerüld. Jamamoto idején, amikor ez a könyv született, már több mint egy évszázada nem volt nagyobb csata Japánban, ő maga pedig soha nem vett részt ütközetben, de ez nem tartja vissza őt attól, hogy „hasznos” tanácsokat osztogasson. Például minden szamurájt arra biztat, hogy növesszen bajuszt, ha ugyanis egy csatában levágnák a fejét, nem fordulhat elő az a fatális félreértés, hogy összekeverik egy nővel, és elhajítják a koponyáját. Tekintve, hogy valódi veszély nem fenyegetett, ezért itt csak elméleti bölcseletekkel sziporkázik a szerző: vita elől soha ne térj ki, tanácsolja, hiszen előbb-utóbb úgyis megöl valaki - ha veszítesz a párbajban, akkor az ellenfeled, ha pedig győzől, akkor az állam, mely fővesztés terhe mellett tiltja a fegyveres összecsapást. Csakhogy mindez igen távol állt a valóságtól. Jamamoto könyve ennek ellenére tele van gyilkosságokkal, lefejezésekkel, de ahhoz, hogy e véres cselekményeket a lehető legbékésebb kor közepette megidézze, kénytelen a képzeletet segítségül hívni:

Az elkerülhetetlen halál fölötti elmélkedésnek napi gyakorlattá kell válnia. Mindennap, amikor a test és az elme nyugalomban van, az embernek el kell képzelnie magában, hogy testét nyílveszők, puszkagolyók, dárdák és kardok hasítják szét, háborgó hullámok ragadják el, testét hatalmas lángnyelvek közé vetik, villám sújt le rá, szörnyű földrengésben pusztul el, sziklák ezrei hullnak rá, betegségben hal meg, vagy *szeppukut* követ el ura halála miatt.

Így lehetsz csak szabad, és így kell uradnak áldozni magad, és akkor „nem érhet szégyen az úr szolgálatában és a hadak útján”. Egy józan kívülálló persze nehezen fogad el efféle bölcseleteket, de egy Szaigo-féle beavatott tétovázás nélkül átadja magát ezeknek a sajátos gondolatoknak.

Elég különös szabadság ez, hiszen eleve szolgálathoz kötődik. Vallásos erejű, eszményi lojalitást feltételez, akár egy keresztény imádság Istenhez, „aki békét teremt és a harmónia szerelmese...”, s kinek szolgálata maga a tökéletes szabadság”. Különbözik

valamelyest a középkori feudalizmus alapfelfogásától, hiszen nincs meg benne a kölcsönösség elve, azonkívül a szabad választást tekinti kiindulási alapnak, és nem a születés esetlegességét. Mégis azt vallja, hogy csak ez az út vezet a férfibecsülethez, hiszen miféle tiszteletet érdemel az, akinek a hűségét bármikor alááshatja, hogy kénye-kedve szerint változtatja véleményét? A hűbérúr semmivel nem tartozik szolgálójának, pedig a kormányzat működtetéséhez, illetve a birtoka igazgatásához nagy szüksége an a vazallusára; másik oldalról viszont a szamuráj tökéletes, halálig tartó hűséggel tartozik neki, és olyan odaadással köteles szolgálni, melynek hőfokát és bensőségességét Jamamoto a „tikos szerelem” kifejezéssel érzékelteti. Ahhoz, hogy valaki elérje ezt a hőfokot, állítja a szerző, „saját maga számára meg kell halnia”. Annak ellenére, hogy Jamamoto nem ismerhette Loyolai Szent Ignácot, eszményei kétségkívül emlékeztetnek a jezsuita rend megalapítójáéra, aki az abszolút önmegtágadást és a feljebbvaló iránti feltétlen odaadást hirdette. A jezsuita szerzetes híres imája a *Nemes lelkiületért* akár Jamamoto saját urához intézett fohásza is lehetne:

Adni latolgatás nélkül,
harcolni nem ügyelve sebeinkre, dolgozni pihenést nem keresve,
magamat egészen föláldozni és érte jutalmat sohasem várni,
legyen nekem elég az a boldog tudat, hogy szent akaratomat mindig teljesítem.

Ez a feltétlen odaadás azonban nem nélkülözheti a felelősséget, és nem tagadja meg az egyéniséget, illetve az érvényesülési vágyat. A szamuráj nem az egyénként megtestesülő hűbérurat szolgálja, hanem valami magasztosabbat, mondhatjuk úgy is: az *eszményi* úr szolgálatában áll. Ezért tartozhat még az is kötelességéhez, hogy megóvja urát a hibás döntésektől. „A kimagasló hűség jele, ha (a szamuráj) helyesbíti ura megrögzött rossz gondolkozását, és így erősíti az ország alapjait.” Ehhez persze a szamurájnak megfelelő tekintéllyel kell rendelkeznie, ami az alacsonyabb rangúaknak nem juthat osztályrészül. Éppen ezért mindenkinek szorgosan munkálkodnia kell az előmenetelen, és erősítenie kell saját szellemi függetlenségét ahhoz, hogy a legjobbat hozhassa ki magából.

Jamamoto világszemlélete - akárcsak később Szaigóé - az egyszerűséget eszményíti, s a szamurájt nem tekinti másnak, mint szolgálatot teljesítő kiérdemesült katonának. A valóságban azonban lehetetlen feladat hárult rájuk; egyszerre kellett megfelelni saját eszményeiknek, hűbéruruk akaratának és az új állam követelményeinek. Ha a leghitványabb szamurájok nem is voltak többek szimpla gengsztereknél, a legkiválóbbak közülük igaz férfiak voltak, akik minden erejükkel arra törekedtek, hogy méltósággal és büszkén éljenek. És a legtöbbjüknek ez sikerült is.

NYOLCADIK FEJEZET

Halál a Kinko-öbölben

Szaigo egész élete egyik pillanatról a másikra a feje tetejére állt 1858 szeptemberében. Három hónappal korábban még a nemzeti politika egyik meghatározó alakja volt, és ennél is több befolyásra és sikerre számíthatott annak a hűbérúrnak az árnyékában, aki kiemelte őt a jelentéktelenségből. Most a másik oldalon állt: veszedelmes ellenzékivé vált, olyan emberré, aki terveket sző mind a sógun, mind pedig Szacuma új daimjója ellen, bárki legyen is az. Ráadásul Gessó is hasonló veszélybe került. Szaigo támogatók nélkül maradt; szövetségeseit házi őrizetben tartották, karrierje romokban hevert, kivégzés vagy öngyilkossági parancs várhatott rá.

Most mi lesz? A hagyomány azt diktálná, hogy egy igazi, hű csatlós ilyen esetben öngyilkosságot kövessen el az ura sírjánál. Szaigo állítólag - habár nincs rá bizonyíték - valóban ezt fontolgatta, de Gessó lebeszélte szándékáról, mondván, hogy a valódi hűség éppen a továbbélésben rejlik, annál is inkább, mert Szaigo megértette Nariakira politikai célkitűzéseit, és éppen ő a legalkalmasabb személy arra, hogy ezeket a terveket előmozdítsa. Bárhogyan is történt, Gessónak írt leveléből az derül ki, hogy úgy érezte magát, „mint aki hajótörést szenvedett, és egy lakatlan szigetre vetődött”. Barátainak katonai válaszlépésről beszélt, ami persze örültség lett volna, hiszen az új hatalom li vezetésével brutális megtorló akciókba kezdett, elindítva az úgynevezett anszei tisztogatást, amiről egyébiránt az 1854 és 1860 közötti időszak a nevét kapta.

1858 októberétől egy éven belül száz hivatalnok vesztette el állását, és számos császárpárti lojalista - azok, akiket a sógun mögött álló li ellenzékének tekintettek - börtönbe került; kettőt közülük ki is végeztek. Szaigo legfőbb kapcsolattartója, Konoe herceg, aki valahogyan még védeni tudta udvari pozícióját, értesült róla, hogy Gessó rajta van a letartóztatandók listáján, és arra kérte Szaigót, vigye a barátját biztonságos helyre. Két héttel később Szaigo és Gessó egy szolga kíséretében Kiotóból Kagosimába

menekült - éppen időben, hogy elkerüljék a sógunátus hivatalos személyeit.

Szaigo a Simonoszeki-szorostól Kjúsún át utazott tovább, hogy Gessót biztonságba helyezze. Legnagyobb döbbenetére először is azt tapasztalta, hogy Szacumát ténylegesen Nariakira riválisa, Hiszamicu kormányozza (miközben jogilag a fia töltötte be a daimjói tiszteletet), továbbá szembesülnie kellett azzal is, hogy a sógun nemcsak Gessó ellen, hanem tettestársaként ellene is körözést adott ki. Hiszamicu nem kedvelte Szaigót, de tudta, hogy a letartóztatásával könnyen lázadást szítana. Gessó más ügy volt. Hiszamicu nem akart tengelyt akasztani a sógunnal amiatt, hogy egy máshonnan érkezett szerzetest a védelmébe vesz. Szaigónak tehát azt mondták, hogy szabadon elmehet, feltéve ha nevet változtat, és ezentúl inkognitóban él.

Gessó azonban, aki egy Dzsúszuke nevű szolgával és az útközben hozzájuk csatlakozott Hirano nevű barátjával Szaigo után indult, kis híján csapdába esett. Egy templomban próbáltak menedéket találni, ám az ottani rendfőnök feljelentette őket, s így sietve távozniuk kellett. Egy héten át rejtőzködtek egy eldugott házban, elzárva minden látogatótól.

Nyilvánvaló volt, hogy Hiszamicu nem engedheti meg, hogy egy körözött személy bujkáljon a területén, hiszen egy sógunátusi kém bármikor kiszimatolhatta a dolgot. Ravasz tervet eszelt ki. Szaigo vigye át Gessót a Kinko-öblön a szomszédos tartományba, onnan pedig tovább egy Hjúga nevű enklávéba, melynek élén egy Simacurokon áll, és maga a terület már a határ-ellenőrzési ponton túlra esik. Ilyen módon Gessót - aki mégiscsak elősegítette Szacuma korábbi urának törekvéseit - nem kell kiadni a sógun embereinek; másfelől, mivel már nem kifejezetten szacumai területen tartózkodik a menekült, ezért ha jönnének érte, Hiszamicu a valóságnak megfelelően nyugodtan mondhatja, hogy a keresett személy elhagyta Szacumát, s neki fogalma sincs a hollétéről.

Ám Szaigónak ezzel minden reménye elszállt. Edóban, Kiotóban vagy Szacumában nem rendelkezett már befolyással, sőt, nemkívánatos személlyé vált. És most a legközelebbi barátjának is menekülnie kellett, legjobb esetben valami bizonytalan rejtekhelyre, rosszabb esetben a halálba, mivel Szacumában volt némi

hagyománya a határállomások környékén a justizmordnak, amit virágnyelven így neveztek: „elküldeni az illetőt keletre”. Ravina szavaival: „Szaigo csakis kudarcot, elszigeteltséget és veszteséget látott maga körül”. Gessó ugyanígy érezhette magát. Semmi sem maradt számára az életben; legjobb eltávozni - ahogy ő mondta - „egy másik helyre”.

Szaigo azonban nem akarta őt magára hagyni. Szégyellte, hogy nem volt képes megvédeni barátját, és elhatározta, osztozik a sorsában, és a maga módján követi őt. Ha rajta múlik, *szeppekut* követ el; de a japán hagyományban semmi nem adott útmutatást arra, hogyan ölje meg az ember saját magát és a barátját, akinek, mivel szerzetes, nincs kardviselési joga. Annyi mindenesetre világos volt, hogy ahhoz, hogy Hjúgát elérjék, át kell kelniük a Kinko-öblön. Amint a túlpartra érnek, nyilván új öröket kapnak. Ha tehát cselekedni akarnak, akkor azt az öbölben kell megtenniük.

Másnap este (december 19.) a két bajtárs Gessó szolgájával, Dzsúszukével, a barátjával, Hiranóval és egy hivatalos kísérelével elindultak a partra, ahol a kísérelő egy kis egyárbocos hajóhoz vezette őket. Csak a legszükségesebbek voltak náluk: némi élelem, *szaké*, tűzifa, gyújtós. Hideg, tiszta téli éjszaka volt, teliholddal. 15 kilométert kellett megtenniük.

Sebesen siklottak a hajóval észak felé, követték a kelet felé forduló partvonalat. Jobboldalt, néhány kilométerre tőlük a Szakuradzsima vetett hatalmas árnyékot a vízre, magasabb lejtőinek csupaszc sziklái csillogtak a holdfényben.

Nagyjából félórája utazhattak, messze maguk mögött hagyva a lakott körzetet, amikor Szaigo előrehívta barátját, hogy nézzen a part felé, ahol éppen akkor tűntek fel a híres Singakudzsi-templom²¹ körvonalai. Szaigo elmesélt egy tizenhatodik századi történetet egy szacumai hercegről, aki ellenezte, hogy bátyja alkut kötött az idegen betolakodókkal. Inkább *szeppekut* követett el, éppen azon a helyen, ahová a templomot emelték. Jó néhány csatlósa is követte őt a halálba. A Simacuk követői mindmáig kilátogatnak oda a herceg lelkéért imádkozni. Szeretne Gessó is elmondani egy imát a templom felé tekintve? Gessó igennel felelt. A két férfi ott állt a hajó orrában, nézte a templomot, és imádkozott.

Valószínűleg el is búcsúztak egymástól, mert ami ezután történt, az csakis Gessó egyetértésével mehetett végbe.

Szaigo ekkor hatalmas karjaival átölelte Gessót, erősen magához szorította, és mindketten belevetették magukat a jéghideg vízbe.

Ha a fedélzeten tartózkodó másik három ember az ugrást nem is látta volna, a csobbanást meghallották, látták a holdfényben a kiüresedett fedélzetet, és nyomban a segítségükre siettek. A hivatalos kísérő, Szakagucsi előrántotta a kardját, lehasította a vitorlát, elfordította a kormányrudat, míg a többiek megragadták az evezőket, és vadul eveztek visszafelé, abba az irányba, ahonnan jöttek. A két férfi nem látszott, csak az átázott ruhájuk lebegett a felszínen. Öt-tíz percig lehettek a vízben. Fuldokoltak, és ahogy a fuldokló ember belekapaszkodik az utolsó szalmaszáliba, úgy fonódtak össze karjaik, ösztönös kétségbeesésben. Még meg lehetett őket menteni: a hideg víz valószínűleg beindította a „búvárreflexet”, mely a vérellátást az agyra fókuszálja. Mindhárom segítő alámerült, szétfeszítették a két egymásba fonódó férfit, és ügyel-bajjal kiemelték őket a fedélzetre. Majd a partra eveztek, ami újabb negyedórát vehetett igénybe. Partra érve egyikük tüzet rakott a magukkal hozott tűzifából és gyújtósból, míg a másik kettő újjáélesztéssel próbálkozott, ritmikusan pumpálgatva a hason fekvő két testet. Gessó - az idősebb, soványabb, hidegre érzékenyebb - nem mutatott életjelet. Szaigo azonban igen; vizet köhögött föl, majd, csodák csodája, elkezdett lélegezni, jöllehet továbbra is félig öntudatlan állapotban volt az oxigénhiány miatt. A közelben találtak egy magányos kis házat; ide vitték föl Szaigót, hogy lefektessék és ápolják.

Mint egy film, úgy pereg le előttem az egész epizód, de vannak részletek, melyek zavarbaejtően homályosak - nem meglepő, hiszen a legtöbb részlet Szaigo egy későbbi barátjától, Singeno Jaszucugu elmondásából való. Singeno közvetlenül Szaigótól hallotta a történetet, ő viszont, mint tudjuk, öntudatlan, vagy legalábbis félájult állapotban volt a visszafelé úton.²² Itt van például ez a ház! Miért éppen ezt választották? Talán mert ez volt az egyetlen a környéken? Laktak-e vajon abban a házban, volt mondjuk egy pár, akiket felriasztottak a késő éjszakai látogatók? És ha igen, akkor elmondta-e a három menekülő az igazságot, vagy kitaláltak valami mesét

magyarázatként Szaigo állapotára? Volt-e ott tűz vagy parázs? Vajon a ház lakói - lelki szemeim előtt már szinte látom, ahogy egy öreg házaspár körbecsoszog a kicsiny kunyhóban - melegen tudták tartani Szaigót, s adtak neki valami ételmezt? Ezeket már soha nem tudjuk meg. Mindenesetre a három kísérő újra felpakolta a testeket - egy élőt és egy holtat - a hajóra, és visszaveztek vagy vitorláztak Kagosimába.

Szinte az egyetlen, ami a történetnek ebből a fejezetéből világosan kirajzolódik: a hely, ahol Szaigót megmentették. Ez ma kegyhely a Nagy Szaigo emlékének szentelve. Induljunk most el Kagosimából észak felé a tengerparti úton, kövessük négy kilométeren át a vasútvonalat, ahogy a meredek hegy lábánál kanyarog. Keresztúthoz érünk, mely a vasúton áthaladva egy kegyhelyhez vezet - egy szögletes kőoltár, egy vésett oszlop és néhány *szakés* csésze az emlékezet ébren tartásáért -, és azon túl a vasútvonal és a hegyoldalra kapaszkodó erdőség közé szorítva egy fadeszkákból épült, felújított, zsúpfedeles kunyhó, a falon pedig egy sztélét formázó felirat: „Ez az a ház, ahol Szaigo Takamori felgyógyult.”

Az persze enyhe túlzás, hogy felgyógyult. Hamar hazaszállították, ahol három napon át bódultan feküdt a fulladásközeli állapot és a kétségbeesés együttes hatása következtében. Ez az állapot talán még annál is elviselhetetlenebb volt számára, mint ami az öngyilkossági kísérlethez vezette. Szánalmas tettét ahhoz hasonlította, mint amikor egy „asszony” parancsolgat kard nélkül; kudarcot vallott, semmit nem ért el vele, azonkívül, hogy halálba vitte legjobb barátját. A lelkipurdalás élete végéig elkísérte, ettől kezdve évről évre, az esemény minden évfordulóján fölidézte kudarcát. Tizenhét évvel később írt egy verset Gessó emlékére: „elképelem, amint sírodnál állok, a halál nagy fala választ el tőled, és közben hasztalan folynak könnyeim”. Elővenni a rövid kardot és *szeppukut* elkövetni, csak ez adhat feloldozást! Családja azonban - fivérei és húgai - bölcsen megtagadták, hogy hozzájáruljanak, és visszatérően azt kérdezték tőle: „Vajon a túlélésed csak a szerencsén múlt? Nem gondolod, hogy az Égnek terve van veled?”

Szaigo, aki elmélyülten tanulmányozta a buddhizmust, nem hitt a véletlenben. Eszébe jutottak Buddha szavai. „Ahogyan a háló

kötések sorozatából áll, ugyanúgy minden ezen a világon kötések sorozatával fonódik össze. Ha valaki azt hiszi, hogy a hálózem független, elszigetelt dolog, az téved.” Túlélése tehát valamiképpen összefügg saját lappangó jövőjével. Élete nem ért véget, feladatát még nem teljesítette. De vajon mi lehet ez a befejezetlen küldetés? El nem tudta képzelni. Egy dolog azonban nyilvánvaló volt: úgy nem találhat rá a célra, ha megöli magát. Ha fel akarja tárni a történések értelmét, akkor mennie kell tovább, bárhová is vezet az élet ögös útja.

Nagyon hamar kiderült, hogy ez az út egészen új és meglepő célokhoz vezet. A sógun rendőrsége még mindig kereste őket, Szaigót és Gessót. Kihallgatták az új daimjó hivatalnokait, akik úgy bújtak ki szorult helyzetükből, hogy egy féligazságot hangoztattak. Azt vallották, hogy a keresett személyek vízbe fulladtak, bizonyítékként pedig bemutatták Gessó holttestét. De mi történt Szaigóval? A válasz egy jelképes vállrándítás volt: örökre odalett a Kinko-öböl vizében.

Szacuma hivatalosságainak, és magának a daimjónak a problémája azonban ezzel a válasszal még nem oldódott meg, a „halott” Szaigo ugyanis ehhez képest meglehetősen elevennek tűnt. Hosszas fejtörés után végül úgy döntöttek, hogy száműzetésbe küldik a szamurájt, méghozzá jó messzire, ahol a sógun emberei nem bukkanhatnak rá. Szacuma nagyobb szigetei túl kockázatosnak tűntek. De azt is tudták, hogy a délre eső szigetláncolatban, Okinava irányában számos olyan apró sziget helyezkedik el, melyek Rjúkjú félig független királyságához tartoznak, és kétszáz éve, vagy még régebb óta adót fizetnek Szacumának. Kiválasztották ezek közül a legnagyobbat, Amami Osimát, egy féltrópusi szigetet, erdővel borított hegyekkel, keskeny öblökkel és - japán szemmel nézve legalábbis - teljesen primitív népességgel.

Szaigónak már korábban megparancsolták, hogy változtasson nevet. Kikucsi Gengo, ezt a nevet választotta; az első tag feltételezett szamuráj őseit idézte, akik a mongolok ellen harcoltak a tizenharmadik században, a második elem egyszerűen azt jelenti: „én magam”. (A dolognak nincs túl sok jelentősége, legfeljebb a történészek játszadoxhatnak vele, hogy éppen melyik nevet használják róla írt tanulmányaikban. Az alternatív név eléggé

gyakori volt, és neki is akadt a „Szaigo” mellett vagy fél tucat másik. Fiatalkorában párhuzamosan is használta ezeket; munkához, barátok között, vagy éppenséggel írói névként. A „Takamori” nevet akkor vette fel, amikor átlépte a felnőttkor küszöbét. Aztán hamarosan felvett még egyet.)

Élőhalottnak érezte magát. Vagy még annál is rosszabbul. Röviddel száműzetésbe indulása előtt barátjának, Ókubónak küldött levelében így siránkozott: „halott csont lett belőlem a földön, arra kárhoztatva, hogy elviseljem az elviselhetetlent”. De valahogyan mégiscsak összeszedte gyermekkorától felgyülemllett energiáit, és eldöntötte, hű marad halott hűbérura, Nariakira eszmeiségéhez, mert: „valamiképpen el kell viselnem az elviselhetetlent a Császáráért és az Udvarért”.

1859 elején fellépett annak a vitorlás hajónak a fedélzetére, mely egy tíznapos, 400 kilométeres utazással elszállította őt száműzetésének komor szigetére, melyről őszintén remélte, hogy nyomorúságos életének utolsó állomása lesz.

KILENCEDIK FEJEZET

Száműzetés és újjászületés

Amami Ósima manapság csak egy ugrás. A repülőgép fél órára sűríti Szaigo hajdani többnapos utazását, elröpül Szakuradzsimá füstölgő krátere fölött, a Kínai-tenger nagy, békés öble mentén kirepül az óceán fölé; újabb füstölgő vulkán töri meg a végtelen vízfelületet, kicsiny, lakatlan szigetek tűnnek fel, és olykor egy-egy magányos hajó húz maga után üstököscsókaként sodorvizet. Odalent aztán egy másik világ tárul fel: ívelt partvonalakkal és lejtős féltrópusi erdőkkel, ahol a vadkan még ma is szabadon kószál, és ahol hallani lehet a szajkófélékhez tartozó ritka madár, a *Carrulus lidthi*²³ varjúkárogás-szerű hangját, és ahol a *habu*, a helyi viperafaj lapul a fészkében zsákmányra lesve. És ahol sok eső esik.

A helyiek alábecsülik a *habut*, de helyiekkel már csak így szokott lenni: mindig alábecsülik az olyan veszélyt, amihez már

hozzászoktak. Azt mondják, a *habu* ritkán mar meg embert. Az idegen, aki letér az útról, hogy megcsodálja a távoli tengerpartot és a ringó törőhullámokat, kissé elbátortalanodik, ahogy ott áll a buja, magas fűben egy árnyas fa alatt, és hirtelen észrevesz egy figyelmeztetést a fatörzsre tűzve - angolul -: „Mérgező kígyók a környéken”. Az idegen látogató ekkor hirtelen elveszíti érdeklődését a lenyűgöző panoráma iránt, és igen óvatos léptekkel visszavonul az útra. Hazatérve azon tűnődöm, túlreagáltam-e a dolgot. Rákattintok a honlapra, és ezt olvasom a *haburól*. „Relatívén kicsi, ritkán nő meg 5 lábánál hosszabbra. Ritkán támad. Rendszerint akkor mar, ha ingerlik. Nem annyira halálos, mint a kobra vagy a mamba.” Nos, ez igazán megnyugtató. Azon pedig csöppet sem lepődöm meg, hogy a helyiek közül nem sokat mart meg. Eleve síkhülyének kell lenni ahhoz, hogy valaki egy *habu* közelébe merészkedjen.

A szigeten természetesen mindent tudnak Szaigóról. Micsiko kíséretében egy csoport csinosan kiöltözött, gondosan kifestett középkorú asszonnyal találkozom, akik a Szaigo tiszteletére alapított társaság vezetőségének tagjai - jöhetnek a fő szószólójuk éppenséggel egy vézna, ősz hajú férfi, Jaszuda úr, aki a saját terepjáróján fuvaroz bennünket. Az érdekelne, vajon mitől ilyen népszerű Szaigo a sziget asszonyai körében. De ahogy konvojban közeledünk a helyhez, ahol Szaigo 1859 januárjában partra lépett, kiderül, hogy messze nem tekintik őt akkora helyi hősnek, amekkorának feltételeztem.

Derült napokon a Tacugo-öböl képeslapra kívánkozóan tündököl; kicsiny öblök csipkézik a partot, és erdők szaladnak le egészen a tengerig. De a látvány mégsem hibátlan; a part menti úton és a környéken hatalmas betonkeszonok hevernek összevissza, melyeket mintha azért löktek volna oda, hogy felfogják a tájfunok gerjesztette törőhullámok erejét. Mögöttük pedig már csak a sekély, kék víz, a tengerpart szürke kavicsai és néhány halászcsónak. Szaigo hajója, mely egyébként a szigeten termő cukornádat szokta szállítani, horgonyt vetett az öbölben. Csónakon partra eveztek, és Szaigo kilépett a part menti fövenyre, melyet a meredeken emelkedő fenyőerdő fái szegélyeztek. Az egyik fenyőfa különösen értékessé vált: „Szaigo fenyőjének” hívják, mert a ráhelyezett tábla tanúsága szerint ide rögzítették a Szaigót szállító hajónak a kötelét. Egy

korabeli portré már valódi szigetlakóként ábrázolja őt, horgászbottal és kutyával. Szerette a kutyákat: majd' minden róla készült képen vagy szobron elmaradhatatlanul jelen van a kutya, mint Zeusznál a villám, vagy Ámornál a nyíl.

A szigetlakók tartottak tőle: egy óriás, kiguvadó szemekkel, komor ábrázattal. Bármennyire is száműzött volt, mégiscsak egy szacumai szamuráj, aki a presztízs és hatalom légkörét árasztja maga körül. Egy helyi fényképész festett róla egy képet, mely a sziget múzeumában látható: félelmetes hatalmat és erőt sugárzó kép egy nagy állkapcsú férfiról, óriási szemekkel és hegyvonulatszerű szemöldökkel. Ha a helyiek valóban ilyennek látták, akkor nem csoda, hogy rettegetek tőle: ki tudja, mekkora befolyása van egy ilyen robusztus szamurájnak, hogy megerősítse Szacuma hatalmát a szigeten?

Ez ugyanis 250 év óta szacumai terület volt, és a hivatalosságok éppen azért jártak ide, hogy biztosítsák az adók befizetését és a sziget egyetlen terményének, a cukornádnak a beszolgáltatását. Ettől eltekintve a hely gyakorlatilag érintetlen volt. Ha egy kínai erre tévedt, Okinavától messze északra, senkinek sem tűnt fel a látogatása. Egy Glynn nevű amerikai parancsnok 1846-ban azt állította, hogy ő fedezte fel a szigetet, nyilvánvalóan megfélemlítve arról, hogy a szigetlakók már jó ideje itt élnek, és hogy Okinaváról és Szacumáról is érkeznek ide alkalmi látogatók. A szigetlakókat senki sem próbálta eltéríteni hagyományos életmódjuktól, melyhez hozzátartozott többek között az a kőkorszaki szokás is, hogy a halottat három év után kiásták a földből, és egy barlangban újratemették. A buddhizmus és a sintoizmus ismeretlen volt errefelé. Kezdetleges és primitív volt az élet, olyannyira, hogy Szaigo ilyenkorábban soha nem tapasztalt. S mindez jelentős részben éppen Szacuma gyarmatosító politikájának következményeként alakult így. A tizennyolcadik század közepén a daimjó felismerte a cukornádban rejlő lehetőséget, és arra kényszerítette a szigetlakókat, hogy csökkentsék a gyenge minőségű, noha létfontosságú rizstermelést, s helyette álljanak át a cukornádtermesztésre. Akaratát úgy érvényesítette, hogy a helyi hűbéruraknak birtokokat adományozott. Ezek a hűbéresek persze igen hamar rabszolgatartókká váltak, borzalmas feltételeket teremtettek a helyieknek, akiket még attól is

eltiltottak, hogy a saját maguk által megtermelt cukorból ehessenek. Egy szacumai hivatalnok írta egyik jelentésében: „nincs olyan ház ezen a szigeten, ahol szívesen megpihennék, akár csak hogy megmossam a lábam. Az emberek éjjel-nappal a betevő falatjukért reszketnek, és tengeri moszatokon élnek... Itt kellett ráébrednem az emberi kínszenvedés mélységeire.”

Szaigo a sziget legtekintélyesebb családjának, a Rjú famíliának a vendége volt. Egy zsúpfedelű házban élt, mely a hegyek és az öböl közé zsúfolódott kicsiny családi közösséghez tartozott. A falu neve: Obama (a névazonosság teljesen véletlen, semmi köze az ugyanezt a nevet viselő luo népcsoporthoz, melynek férfitagjai ekkortájt kecskéket legeltettek a Viktória-tó partjainál Kenyában). A Rjúk igen jómódúak voltak, háztartásukhoz több mint 70 fős személyzet tartozott - mindannyian áldozatai a sziget visszataszító rabszolgatartó rendszerének, melynek törvényei szerint aki a kisgazdaságában nem tudott elegendő cukornádat termelni, annak fel kellett ajánlkoznia házi rabszolgának.

Szaigo, miután ő maga is szegénységben nőtt fel, és hozzászokott az egyszerű élethez, ragaszkodott hozzá, hogy a tűzifáját saját maga gyűjtse be, főzött, mosott magára (legalábbis a Szaigo Társaság hölgyeitől ezt hallom). Rémisztő alakká lett: depressziós, hallgatag és indulatos; ellentéte mindannak, amilyen korábban volt, és amilyenné reményei szerint lenni szeretett volna. Hitvány figuraként, egyenesen disznóként aposztrofálta saját magát. Semmi reményt nem látott a maga számára ezen az úgymond „szeméttelenen”. Visszariadt mindattól, amit látott. „Fájdalmas látni ezt a leírhatatlan zsarnokságot” - írta egyik barátjának. „A szigetlakók mindennapi élete isten bizony elviselhetetlen... Megdöbbenő, mennyire kilátástalan: nem gondoltam, hogy ilyen szegénység egyáltalán létezhet.”²⁴ Kezdetben megvetette a helyiek primitívségét, *ketódzsinnek* nevezte őket, ami szó szerint azt jelenti: „szőrös kínai fickó”, és igen durva kifejezés az idegenekre. Egy olyan ember számára, aki éveken át a legmagasabb körökben mozgott, írta Szaigo, „nagyon nehéz keveredni az efféle ketódzsinekkal”. Ezeket a szavakat a szigetlakók mind a mai napig nem bocsátották meg neki.

És mégis, a helyi embereknek ez a lefokozott életminősége volt az, amitől Szaigo lélekben elkezdett emelkedni. A szegények és szenvedők iránti természetes együttérzése vezette őt oda, hogy barátokra tegyen szert. Rjú második fiának volt egy háza Obamában, és volt egy lánya is, aki az Aikana (vagy Aigana) névre hallgatott. Elkerülhetetlen volt, hogy ők ketten találkozzanak. Egy róla készült portré csodaszép, méltóságteljes lányt ábrázol, finom vonásokkal, kontyba tekert hajjal, melyet hajtű tart össze. Valószínűsíthető azonban, hogy Szaigo első benyomása nem lehetett túl kedvező, mivel a lány, a helyi nők többségéhez hasonlóan, követte azt az ősi, „primitív” szokást, hogy mindenféle bonyolult jelekkel tetováltatta a kézfejét - nyílhegyek mutattak az ujjak felé, pontok, ívek, keresztek a lapos felületen -, afféle státuszszimbólumként. A díszítések ma is láthatók a helyi múzeumban, ahol az ősz hajú Jaszuda úr magyarázza nekem a jelentésüket.

- A szigetlakó lányoknak az első menstruációjuk idején először a bal kezét tetoválták, majd amikor elérték a házassulandó kort, a jobb kéz került sorra.

Ez a gyakorlat a tizenkilencedik század végén megszűnt, a lányok ugyanis rájöttek, hogy a külföldiek törzsinek, primitívnek, sőt barbárnak tekintik az efféle szokást. Szaigót azonban nem sokáig zavarta a dolog - már ha egyáltalán zavarta -, mert egy éven belül már együtt élt a lánnyal. Egyes források „házasságról” beszélnek, amire egyébként nincs bizonyíték, mások egyszerűen csak helybeli szeretőként emlegetik a lányt. Tény, hogy egy újabb év elteltével (1861 februárjában) Aikana fiúgyermeket szült, aki a Kikudzsiro nevet kapta. Egy olyan ember esetében, mint Szaigo, akit köztudottan nem érdekelt a szex, ennél a fordulatnál semmi sem fejezhette volna ki jobban az emberek iránti vágyakozását, és azt a törekvést, hogy legyűrje a depressziót, amivel a szigetre érkezett.

Hozzá kell tenni, Szaigo semmi esetre sem szigetelődött el teljesen a Kagosimában és Edóban zajló eseményektől. Gyerekkori barátja, Ókubo gondoskodott róla, hogy egy másik hivatalos személyt, a gyermekkoruk óta ismert Koba Dennait nevezzék ki a szigetre felügyelőnek. A sógunról és ellenzékéről szóló hírek rendszeresen érkeztek a cukornád-szállító hajókkal. Ii, a sógun, aki

szétúzta a birodalmi politika támogatóit, és jóváhagyta a külföldi hatalmak mozgásterét növelő Harris-szerződést, a jelek szerint megerősítette hatalmát. A császárbarát erők kétségbeestek emiatt, és merényletet fontolgattak ellene. Levélváltások zajlottak oda-vissza, különféle értesülések és jó tanácsok cseréltek gazdát. Szaigo óvatosságra intette Ókubót, aki az ő távollétében a szacumai lojalisták vezetőjévé vált: jobb a megfontolt tervezés, mint a túl korai cselekvés. A taktika, úgy tűnt, működik. Szacuma hűbérura, Tadajosi, és apja, Hiszamicu - vagyis azok, akik Szaigót száműzték - előléptettek néhány olyan embert, akik annak idején a radikális Nariakirát támogatták. A lojalisták elnevezték magukat a Hű Követők Társaságának, és azon munkálkodtak, hogy taktikai szövetségeket kössenek, és visszahozzák Szaigót Szacumába.

1860 márciusában, alig egy évvel Szaigo száműzetésbe küldése után az ügy drámai fordulatot vett. Egy tizennyolc tagú szamurájbanda - majdnem mind Mito tartományból - az edói vár főbejárata előtt rátámadt li kíséretére, és az összecsapás során levágták a sógun fejét. A merénylők egyike - az egyetlen szacumai, Szaigo egyik barátjának az öccse - elrohant a levágott fejjel, mielőtt maga is belehalt volna sérüléseibe. A büntett iszonyú csapást mért a sógunátusra, melynek emberei nevetséges módon azt állították, hogy li továbbra is életben van, amivel persze még jobban aláásták saját tekintélyüket. Amikor Szaigo meghallotta a hírt, mezítláb, karddal a kezében kirohant a házból, és örömeiben rovátkákat vagdosott az útjába eső vén fa törzsébe. Remélte, hogy hamarosan bocsánatot nyer, és újra bekapcsolódhat a lassan kormányozhatatlanná váló társadalom megreformálását célzó mozgalomba. A megbocsátás azonban elmaradt, és Szaigo reményei szertefoszlottak.

Nem mintha ettől Szaigo visszazuhant volna a korábbi depressziójába. Most már nemcsak a gyerekkori barátja volt vele, hanem egy Toku nevű ember is, egy helyi rendőr, aki ugyanúgy fittyet hányt az anyagi javakra, ahogyan Szaigo. Együtt jártak horgászni. Ha csak ennyi megadatik, hogy hűen szolgálhatja hazáját, és nyugodtan élhet, barátokkal halászgathat - mondta Szaigo Tokunak -, akkor ő teljesen elégedett az élettel.

És ott volt még Aikana meg a kisfiú, majd hamarosan egy kislány is, Kikuko. Minden beszámoló szerint boldog családi életet éltek, még egy új házat is építettek maguknak a falu közelében, alig félszáz méterre az öböltől.

Egyszerű építmény volt ez, fél méterrel megemelve a földtől, eltolható ajtóablakkal: tökéletes otthon, ahonnan a gyerekek kiszaladhattak játszani, a ház gazdája kiruccanhatott a hegyekbe vadkanra vadászni, vagy csónakba ülhetett a parton, és kievezhetett halat fogni. Valami hasonló építmény ma is áll ott, történelmi helynek és turistalátványosságnak átalakítva; Aikana egyik leszármazottja, Rjú Maszako üzemelteti, aki a szomszédban, egy modern házban lakik.

Koba segítségével Szaigo lépést tarthatott az anyaországban zajló eseményekkel, Toku pedig a helyi hivatalnokok kordában tartásában segédkezett. Szaigo a helyi közösség megbecsült tagjává vált, gyerekeket tanított, és mindent megtett, hogy a nagy számban előforduló túlkapásokat orvosolja. Gyakran megtörtént, hogy a hatóságok kínzásokkal bírták rá a letartóztatott szigetlakókat, hogy adják elő rejtett terményeiket. Egyes esetekben a rabok annyira kétségbeestek, hogy megpróbálták leharapni a saját nyelvüket. Szaigo panaszt tett a sziget uránál a brutalitások ellen, és szóvá tette a mértéktelen adóztatást is, mondván, hogy szégyent hoznak Szacuma nevére. A helyi főméltóság azt válaszolta, hogy ők akár ott helyben meg is ölhetnék az alattvalókat, majd felszólította Szaigót, hogy törődjön a saját dolgával. Szaigo azonban azt felelte erre, hogy minden, ami Szacuma presztízsét sérti, az egyben az ő ügye is, és amennyiben nem hagynak fel ezzel a gyakorlattal, részletes jelentést ír a bántalmazásokról. Persze nem álltak le a disznóságaikkal, de legalább valamelyest visszafogták magukat.

Miközben az asszonyok mesélnek, rájövök, mi az oka annak, hogy a Szaigo Társaságot zömében nők alkotják. Ez ugyanis valójában egy Aikana Társaság. Aikana is helybeli asszony volt, akárcsak ők, Szaigo pedig idegen. Az írástudatlan Aikana volt az, aki Szaigót félelmetes szamuráj-tudós-hivatalnokból emberi lényé szelídítette. Őlébe telepedett, és megismertette vele a családosi lét meghittségét. Nem mintha csupa idill lett volna az életük; olykor bizony keményen összetűztek. Természetesen Aikana pontosan tudta, hogy gyermekei

apja fontos ember, és azzal is tisztában volt, hogy egy napon vissza fog menni a szárazföldre, így hát, amikor férje haját fésülgette, összegyűjtött és félretett néhány tincset. Tudtam, hogy Szaigo halála után, amikor a fejét újra megtalálták, az Aikana által összegyűjtött hajszálakat használták fel a vércsoportjának a megállapításához és az azonosításához? - kérdik tőlem az asszonyok. Hát én nem tudtam. Lenyűgöző mese, kár, hogy kissé sántít. Még ha van is benne némi igazság, azt jól elrejtették. Tudniillik a vércsoport fogalmát csak 1900 után találták fel, ami pedig Szaigo fejét illeti, az nyilvánvalóan mindvégig az övé volt, halálában éppen úgy, mint az életében.

Az asszonytársaság tele van ilyen történetekkel. Szaigo gyakran járt halászni, mondják. Az emberek lelkesen mentek vele, még úgy is, hogy a hatalmas testű ember, ha a csónakban megmozdult, a víz azonnal beömlött a ladikba. De semmi baj, mindig volt nála egy kotróvödör, hogy a vizet kimerje. „Egyszer aztán” - kezd bele egy történetbe Jaszuda úr, mire nyomban fölcsattan a harsány nevetés, mert a többiek már tudják, mi következik, és ezt a történetet jobb, ha egy férfiember mondja el. Szóval „egyszer borzalmas hasfájás gyötörte Szaigót, ezért a kotróvödör fölé guggolva könnyített magán, majd a vödört a vízbe merítette, hogy halat fogjon vele. A kifogott halból aztán *szasimit* készített, amiből persze senki sem akart enni.”

Ahogy az asszonyokat hallgatom, olyan érzésem támad, hogy Szaigo az asszonyának, Aikanának köszönhetően valóságos angyallá változott. Kedves lett és jóságos. Szacumából járandóságot kapott, de valósággal ragaszkodott a szegénységhez; csaknem mindenét elajándékozta, hogy segítsen a rászorultakon. A helyi gyerekeket birkózni tanította. Imádta a vadkanvadászatot, noha ő maga nem volt jó lövő, és ha bármihez hozzájutott, azt nyomban megosztotta másokkal. Amikor gonosz hivatalnokok a helyieket bebörtönözték, mert nem tudták megtermelni a cukornádkvótát, Szaigo kiváltotta őket rabságukból.

- Szóval, akár a kormányzattal is készen állt szembefordulni?

- Nem igazán. A helyi hatalom visszaélései ellen harcolt. Ezek annyi hasznot húztak a helyiekből, hogy Kagosimában külön raktárházat kellett építeni az innen származó terményeknek.

Ezek az évek újabb fordulópontot jelentettek egy olyan ember számára, akinek az élete amúgy is tele volt fordulatokkal. Amikor a szigetre hozták, Szaigo egy megtört ember volt; gondatlanságból elkövetett emberölés (ahogy a nyugati jogi nyelv fogalmazna) terhelve lelkiismeretét, ráadásul a legjobb barátja volt az áldozat; saját meghiúsult öngyilkossági kísérlete miatt tele volt szégyenérzettel, reményei szertefoszlottak, és okkal érezhette, hogy élethosszig tartó száműzetés vár rá egy olyan helyen, melytől kezdetben kifejezetten undorodott. Két év elteltével azonban, ha elégedettnek nem is mondhatta magát, de legalábbis megbékélt új életével, elfogadta azt, és őt is elfogadta a közösség, melynek támaszává vált, s közben teljesen helyreállt a fizikai és lelki egyensúlya.

Annál inkább furcsa számomra, mi lehet az oka a Társaság hölgyei rosszallásának vele szemben, illetve annak az igyekezetnek, hogy Aikanát igazi angyalként állítsák be. Részint abból fakadhat ez, hogy Szaigo érezhetően zavarban volt vele szemben. Leveleiben alig tesz említést róla, és egy futó megjegyzésben fia születése kapcsán így fogalmaz: „a vadonban elkövettem egy nem helyénvaló dolgot”. De van egy másik, mélyebb ok is a háttérben, ami közrejátszott abban, hogy hamarosan elhagyja a szigetet.

1862 elején meglepő hírek érkeztek a szigetre. Szaigo ekkor már három éve élt itt, és alig pár hónappal korábban készült el az új háza. Közben Kagosimában zajlott az élet; Hiszamicu, a daimjó még mindig nagy hatalmú apja és Szaigo száműzetésének elrendelője arra az elhatározásra jutott, hogy Simacura is kiterjeszti befolyását. Hatalmas küldöttséget akart Kiotóba küldeni, hogy meggyőzze az uralkodót bizonyos reformok szükségességéről, mindenekelőtt arról, hogy nevezzen ki gyámot a fiatal sógun mellé. Birodalmi lojalistákra volt szüksége ehhez, de az erőszakos radikalizmus kockázata nélkül. Ókubo azzal érvelt, hogy Szaigo, akit a lojalisták csodáltak, de erőszak nem tapadt hozzá, éppen megfelelő lenne erre a feladatra.

Jött is a parancs! És Szaigo, a hű csatlós, nem felejtette el, hogy mégiscsak nagy dolgokra hivatott, így hát útnak indult.

Aikana és a gyermekek maradtak. Fel se merült, hogy egy „szigetlakó feleséget” - egy helyi szeretőt - a szárazföldre magával

vigyen, ahol szegény amúgy is elveszítené a talajt a lába alól. Szaigo azonban sosem felejtette el őt, s hamarabb viszontlátták egymást, mint gondolta volna. Később pedig elküldetett a gyerekekért, és elintézte, hogy Kagosimában tanulhassanak. A fia, Kikudzsiró néhány évre még Amerikába is kijutott, majd eljött az idő, amikor együtt harcolt az apjával, élete későbbi szakaszában pedig Kiotó polgármeserévé emelkedett. Aikana azonban egyedül maradt a szigeten. - Milyen bánatos lehetett szegény - sajnálkozik az egyik hölgy az ebédnél, mely miszóból (japán leves), tésztából, teából és guavaléből áll. Aikana 67 éves korában halt meg, selyemszövésből élt (ma is ebből élnek a helyiek), és a közelben temették el. Kilátogatunk a sírjához. A sírkövet friss virágok borítják. - Őrizzük emlékét - mondják a hölgyek. - Mert ő példaképül szolgál mindazoknak, akik szeretik ezt a szigetet.

TIZEDIK FEJEZET

Ízelítő a hatalomból

Ha az imént fordulópontokról beszéltünk, akkor ezt a mostani fordulatot egyenesen feltámadásnak kell neveznünk: halálközeli állapotból új életre kelni, ismét a politikai élet gyújtópontjába kerülni, a színpalak mögül bennfentesként forradalmi változásokat előkészíteni. 1862 márciusában zajlott mindez. De két hónappal később Szaigo már megint kívül volt mindenben - kihajítva és még inkább feledésre ítélve, mint Amami Osimában. De hát mi a csuda történt valójában?

Visszatérésekor így álltak a dolgok: Nariakira, Szaigo nagyra becsült hűbérura élete utolsó hónapjaiban elindította a modernizálást. Halála után formailag Tadajosi került a helyére, de a tényleges hatalom apjának és gyámjának, Hiszamicunak a kezében volt, aki Nariakira politikáját folytatta: iparosítás, acél- és textilgyártás, modern haditechnika; nagyobb befolyást a császárnak, több hatalmat a daimjónak, és kevesebbet a sógunnak. A veszély

abban rejlett, hogy az új stratégia, mely a szacumai szamurájok számára kétségkívül vonzó volt, erőszakra buzdította a fiatalabb, alacsonyabb rangú és megfontolatlan szamurájokat. Tadajosi a szamurájoknak írt korábbi levelében igen hízelgően „becsületesnek és hűségeseznek” nevezte őket. Olyannyira megtetszett nekik ez a formula, hogy el is nevezték magukat Becsületesek és Hűségesekek Szövetségének. Ha divat lett volna akkoriban a tüntetés, akkor ezek a derék emberek nyilván ilyesmiket kiabáltak volna: „Mit akarunk? - Császári hatalmat! - Mikor akarjuk? - Most!” És ha rajtuk múlik, kivont karddal nyomban hozzá is látnak a megszerzéséhez. Ezért volt szüksége Hiszamicunak Szaigóra, egy olyan vezetőre, aki előmozdítja a reformot, de közben kordában tartja a forrófejűeket.

Amint Szaigo Kagosimába érkezett, máris vitték őt Hiszamicu főtanácsadóihoz, akik ismertették a tervet, mely szerint két héten belül egy népes delegáció Kiotóba indul, és követeli, hogy császári rendeletben kötelezzék reformra a sógunat. A küldöttséget a parancs értelmében Szaigo vezeti, és ennek folytán a menet hatásában felér majd egy forradalmi hadsereggel. Szaigo ezt követően Edo felé veszi az irányt, találkozik a sógunnal, aki, mintha pisztolyt szegeznének a fejéhez (akár szó szerint is), haladéktalanul engedelmessé válik. Arra azonban vigyázni kell, hogy mindez ne tűnjön lázadásnak; vagyis úgy kell végrehajtani a dolgot, mintha csupán egy szükségszerű reformról volna szó, mely Szacumának nagyobb beleszólást ad a nemzeti ügyekbe.

Szaigót a tapasztaltsága miatt szemelték ki a feladatra. Ő azonban, éppen a tapasztalatai alapján, nemet mondott a megbízatásra. Kerek pereg kimondta, hogy a tervet egyszerűen örültségnek tartja. Ki fog mögénk állni? - kérdezte, és ijesztő forgatókönyveket vázolt előttük. Mi van, ha a császár elutasítja a kérést? Hány napot töltene a szamurájküldöttség Kiotóban? Mi történik akkor, ha a sógun szövetséget köt a külföldiekkel, és fölállítanak egy ellenhaderőt? Mi a biztosíték arra, hogy a különböző rendű-rangú szamurájok nem rúgják össze a port? A terv, akár helyileg, akár országos szinten nézzük, társadalmi katasztrófával fenyeget, azaz biztos recept a polgárháborúhoz. Hiszamicu azonban másként látta. Azzal érvelt, hogy a sógunátus súlyosan meggyengült, és itt az idő, hogy megreformálják. Lesöpörte Szaigo

érveit, és ragaszkodott a tervéhez. Mindössze annyi engedményt tett, hogy adott neki egy hónap haladékot.

Szaigo csalódottan távozott, és egyenesen a tengerpartra vette az irányt, hogy forró homokba temetkezzen, és így állítsa helyre lelki egyensúlyát. Kissé furán hangzik ez, pedig korántsem volt buta ötlet. Kagosimától negyven kilométerre izzanak a Kinko-öböl föld alatti kohói - ezek a „kemencék” táplálják a Szakuradzsima belső tüzeit a mindennapi füstpöfékeléshez -, és mivel a hőforrások a felszínhez elég közel helyezkednek el, ezért kiválóan felforrósítják az Ibuszuki nevű falu peremén húzódó sötét, vulkáni homokot. Már a tizennyolcadik században rájöttek a helyiek, hogy a forró homok egy kiadós fekvőkúrával sokféle betegséget gyógyít, különösen a reumatikus eredetűeket. Szaigo idejében a homokfürdő bárki számára elérhető volt; ma már persze fizetni kell érte. A látogató kap egy könnyű kimonót, lesétál a lépcsőkön a parton sorakozó sátrak valamelyikéhez, ahol a melegítőnadrágba és pólóba öltözött segédszemélyzet lapátokkal áll készenlétben, hogy nyakig betemesse az embert a forró homokba, úgy fekszenek itt az emberek törülközőbe bugyolált fejjel, mintha hevenyészve eltemetett holttestek sorakoznának hosszú, tömött sorokban.

Fura élmény ez, sőt, inkább élmények sorozata, tele meglepetéssel. Azzal kezded, hogy gondosan elrendezett kimonóban, fejedet törülközővel belefekszel frissen ásott sírodba. A helyi személyzet készségesen rád lapátolja a forró, durva szemcsés, vulkanikus homokpakolást. Pompás érzés, mintha szaunában lennél, de annál is jobb, mert a légzésedet nem gátolja a forró levegő. A homok kissé rátelepszik a mellkasodra, s minden lélegzetvételnél megmozdul. Fél percig nagyon jó. Ekkor rájössz, hogy tulajdonképpen kezdesz megfőni. Súlypontodnál, azaz a fenekednél, szabályosan éget a forróság. Becsúsztatod a kezedet az üleped alá, hogy csökkentsed a nyomást és a hőhatást. Valamelyest megkönnyebbülsz, és megbékélsz a helyzettel. El is szundítasz kicsit. De nem sokáig, mert arra ébredsz, hogy pokolian izzadsz. Homlokodról verejtékcseppek csörgedeznek alá. Használád a törülközőt, de a kezed a homok alatt, a feneked rabságában fő éppen.

Nagyjából tizenöt percig bírod, akkor kitörsz, mint zombi a sírhalomból. Patakokban folyik rólad az izzadság és a homok. Amúgy remekül érzed magad, kétszeresen is - a forróságtól, illetve a tudattól, hogy kiálltál egy erősítő, noha kissé kényelmetlen próbatételt. Olyasmi lehet ez, mint amikor egy szerzetes leveti magáról a szőrcsuhát. Szaigo alkatához minden bizonnyal nagyon közel állt a dolog.

Két héttel később Ókubo kinyomozta barátját Ibuszukiban, és arra kérte Szaigót, hogy legalább saját maga bizonyosodjon meg arról, mit gondol a többi szamuráj. Rávette, hogy jöjjön vele Kjúsúba a simonoszeki komphoz. Mégiscsak kötelessége felvenni a kapcsolatot a Becsületesek és Hűségesek Szövetségével, és biztosítani, hogy ne csináljanak semmi ostobaságot. Lehetséges, hogy jó benyomást szerez, és akkor mégis csatlakozhatna Hiszamicuhoz, és egyenesen mehetne tovább Kiotóba. Szaigo végül is ráállt.

Simonoszekinél lenyűgöző fogadtatásban volt része. Ott volt többek között a barátja, Hirano is, aki a Gessóval elkövetett öngyilkossági kísérlet után kihúzta őt a tengerből. Az összes szamuráj ismerte és bálványozta őt - tudták, hogy mindent kockára tett az eszméiért, bátorságban utolérhetetlen, páratlanul sokat szenvedett: csakis ő lehet az a személy, akinek Kiotóban a szamurájok nevében szólnia kell. És persze mindannyian tudtak már a császárvárosba tervezett nagyszabású menetelésről, melyről feltételezték, hogy egy fegyveres felkelés kezdete lehet. Kiotóban már rengetegen várták őket. Nyilvánvaló volt, hogy a veszélyessé vált helyzetet csakis Szaigo képes kezelni. De gyorsan kellett cselekednie. Először is Oszakába kellett hajózni, a 350 kilométeres hajóúttal ugyanis több nappal lerövidíthette a kiotói utazást. Arra már nem maradt idő, hogy Hiszamicut bevárják, ahogyan eredetileg tervezték, vagy hogy engedélyt kérjenek tőle. Azonnal útnak indultak Hiranóval s két másik emberrel.

Oszakában igazolódott az, amitől tartott. Erőszakra éhes fiatal szamurájoktól hemzsegett a város. Szaigo így nevezte őket: harcosok „a halál mezején” - más fordításban: „a halálos területen” -, akikkel szívesen meghalnék a csatamezőn”, hiszen ezek a katonák

családjukat hátrahagyva „csakis énrám számítanak”. Mark Ravina megjegyzi, hogy „a halál mezején” vagy „a halálos területen” szavak a negyedik századi kínai stratégia, Szun-ce *A háború művészete* című munkájára utalnak, melyben a szerző kilenc különböző típusú harcmezőt sorol fel, köztük a „halálos” vagy „reménytelen” területet (fordításonként változik). „Állítsuk (katonáinkat) olyan helyekre, ahonnan nincs kiút, s akkor meghalnak inkább, de nem menekülnek... Mert seregünk katonái, ha veszedelemben vannak, nem rettegnek többé; ha nincs számukra kiút, akkor szilárdan (helytállnak); ha mélyen behatolnak (az ellenség földjére), ragaszkodnak is hozzá; ha elkerülhetetlen számukra, akkor küzdenek.”²⁵

Most már Szaigo is nyilvánvalóan úgy vélte, hogy az ügy méltó - a harcosok bátorságának köszönhetően méltóvá vált - arra, hogy akár a halálos kockázatot is vállalni lehessen. Tegyük rögtön hozzá, hogy Szaigo innentől kezdve kötelezettségszegési helyzetben van.

A következő állomás a Fusimiban található hegyi szentély lett volna, mely közel esik ahhoz a templomhoz, ahol Szaigo és Gessó titkos találkozóit zajlottak. De Szaigo nem ért el odáig. Hiszamicu ugyanis tájékozott a dühtől, hogy Szaigo az engedélye nélkül ment tovább. Hiranótól hallott a fejleményekről, aki eddigre meggyőzte magát arról, hogy Szaigo szamurájlázadásra készül. Hiszamicu ugyanerre a következtetésre jutott, elrendelte Szaigo azonnali letartóztatását, és nem volt hajlandó Szaigo érveit meghallgatni.

Hat hónapnyi tündöklés után tehát Szaigo hirtelen ismét kizuhant a hatalomból. A Kinko-öböl melletti Jamakavában várta az ítéletet. Ami júliusban meg is született: négy rendbeli bűnelkövetés, nevezetesen Simonoszeki engedély nélküli elhagyása, összeesküvés, erőszakra való felbujtás és árulás. Szaigo, akit a lázadó szamurájok ekkor már csaknem földöntúli tekintélyként tiszteltek, túl veszélyessé vált ahhoz, hogy visszaengedjék a barátai közé Amami Ósimába. Az ítélet: újbóli száműzetés, ezúttal Tokunosimára, az Amami Osimától ötven kilométerrel délre fekvő legelső szigetre. Feleakkora sziget volt ez az előzőhöz képest, de hasonló természeti adottságokkal: erdős hegyekkel és saját *habu* alfajjal.

Szaigo érthető módon nagyon nekikeseredett: „Még azok az emberek is, akiket családtagoknak gondoltam, bűnözőnek bélyegeznek, anélkül hogy megkérdeznének az igazságról... Semmi közöm többé ehhez az ostoba lojalitáshoz.” Keserű volt, de ezúttal valahogy jóval rugalmasabb is. Öngyilkos gondolatok nem foglalkoztatták. Ha a sors ezt tartogatja számára, ám legyen. Boldogan fordít hátat a politika viszolyogtató világának, és kész újra elfogadni a szigetlakó életmódot, bármilyen tennivalói lesznek is. Először is utána kell néznie a családjának. Röviddel megérkezése után felbukkant a szigeten Aikana, és hozta magával a két gyereket is. Szaigo azonban nem szándékozott kitenni őket a rá váró ínséges életnek. Visszaküldte Aikanát saját otthonába, és egyik ottani barátjának gondjaira bízta azzal, hogy rendszeresen vásárolja fel az asszonytól a szőtt selymet, és ne hagyja, hogy éhezzenek.

Arra azonban nem maradt ideje, hogy új helyén berendezkedhessen. Augusztusban, egy hónappal a megérkezése után, rendőrök érkeztek Kagosimából, és közölték, a daimjó úgy döntött, hogy Szaigo még itt is túl nagy veszélyt jelent. Szigorú felügyelet alatt azonnal tovább kell vinni őt egy még távolabbi, még kisebb és még zordabb szigetre. Ez már tulajdonképpen egy büntetőtelep. Magáncellában, zárt ajtó mögött, két ór állandó felügyelete alatt fogják tartani. Ez az ítélet már valóban elég kemény volt ahhoz, hogy megdermessze az ember szívét.

TIZENEGYEDIK FEJEZET

A rab

Milyen megtévesztő tud lenni az első benyomás! Okinoerabu - a magánhangzók külön ejtendő: „Okinoerabu” - éppen az ellentéte Amami Ósimának: nincsenek hegyek, elbűvölő öblök, nincs parti fövény, nincs erdő. Az egész környezet olyan, mint egy kőkorszaki táj; mintha egy óriás pottyantotta volna ide a szigetet, hogy összezúzza vele egész Japánt. A kagosimai hivatalosságok okkal

gondolhatták, most aztán igazán isten háta mögötti, szegénység sújtotta nyomortanyára küldik Szaigót. Ehhez képest, amit itt talált, az lelki gazdagodásának felbecsülhetetlen forrásává vált.

Ahogy a repülő közeledik, felülről nézve egy lapos, ijesztő palacsinta terül szét előttem, tompa zöld mezőkkel, sivár vörös földekkel. A partot durva kövek szegélyezik - korall, ahogy később felfedezem -, de nem elég magasak ahhoz hogy sziklaszirteknek nevezhessük őket. De ami itt vár rám, az lenyűgöz. Nem a tájnak, hanem az itt élő embereknek köszönhetően. Hogyan képes egy ilyen föld ennyire ízes és elbűvölő embereket „teremni”? - számomra rejtély. Pedig ez az igazság: nagyszerű emberek élnek itt, és erre alighanem Szaigo is hamar ráébredt.

A legrosszabbra volt felkészülve, és ez mindenesetre hasznos alapállásnak bizonyult. Fegyveres kísérei azt a parancsot hozták magukkal, hogy „zárt helyen” kell tartani őt. Augusztus 16-án szállt partra az egyik kíséző, és a paranccsal azonnal a négy kilométerre fekvő fővárosba, Vadomariba sietett. Kiderült azonban, hogy a városban nincs a parancsban leírt módon elkerített hely a rab megfelelő őrzéséhez. A sziget főprefektusa, Cuzurabara törhette a fejét; teljesen tanácstalan volt. A szigetre száműzöttek - nagyjából százan lehettek - eddig ugyanis szabadon kószálhattak. Ehhez hasonló parancsra, ami Szaigóra vonatkozott, eddig nem volt példa. Mit jelentsen ez? Cuzurabara úgy gondolta, hogy a hivatalos dokumentumban leírtak valami börtönfélére utalnak, így hát elrendelte, hogy építsenek egy fogdát. Szaigónak mindeközben - további két napig - a hajó fedélzetén kellett maradnia.

A vele történt további eseményeket részletes történelmi leírásokból, illetve a népi emlékezetre hagyatkozva dolgoztam fel. A kettő éppenséggel elég ritkán fedik egymást, de a szigetlakók kétségkívül tájékozottak, aggályosan pontosak és nagy történetmesélők, s mindezen jó tulajdonságukat nem kis részben éppen Szaigónak köszönhetik.

Egész kis csapat gyűlik össze. Micsiko, a kísézőm régebben itt dolgozott a szigeten, így eksztatikus fogadtatásban részesül, amiből ezúttal én is hasznot húzok. Először is megismerkedem két matuzsálemi korú tudós emberrel, Szaoda Tomióval és Ojama Jaszuhiróval, akik nemcsak tájékozottak, aggályosan pontosak és

nagy mesélők, hanem lecsüngő karimájú fehér kalapjuk alatt bámulatosan egyesítik magukban az érett szakértelmet a fiatalos lelkesedéssel. Közösen írtak könyvet Szaigo itteni életéről. Most egy harmadik rajongó kalauzol bennünket, Take Josiharu, egy hihetetlenül vidám fickó, aki szélében-hosszában nagyjából ugyanakkora, s mindehhez éppen úgy lelkesedik a teniszért, mint a szakéért és a történelemért.

Amikor a fogda elkészült, a helyi hivatalosságok levonultak a kikötőbe, hogy üdvözöljék a Nagy Szaigót. Egy lovat is hoztak magukkal, hogy azzal szállítsák föl, hiszen a híres szamuráj testméreteiről a hírek alapján volt már némi fogalmuk.

- Hozzá intézett legelső szavaink - magyarázza a nyolcvanéves Szaoda, mintha ő maga is ott lett volna a jelenetnél - ezek voltak: „Előkészítettünk számodra egy lovat. Kérünk, ülj fel rá, és mi elkísérünk téged”.

Könnyen el tudom képzelni a jelenetet, hiszen mi is jártunk azon a helyen, ahol Szaigo partra lépett: Inobe kicsiny kikötőjét ma már egy óriási fal szegélyezi, melyet hatalmas, négyágú betoncölöpök tarkítanak, mintha egy gyermekóriás játszadozott volna a betonelemekkel. A partot védik ezek a betonelemek a tájfunoktól, melyek régen akadálytalanul söpörtek végig a sziget belseje felé, évente háromszor, négyszer is. De a korallfövény már akkor is itt volt, akár csak a betonfalon túli hullámtörők.

E kis kitérő után térjünk vissza a Szaoda úr által felidézett szavakhoz - „...és mi elkísérünk téged.” Mire Szaigo méltóságteljesen így válaszolt... Nos, hogy egészen pontosan hogyan, annak egyik verziója ott olvasható a helyszínt és az időpontot megörökítő oszlopba vésvé. Az oszlop viszonylag új, mert a régi emlékművet elsöpörte egy tájfun 1947-ben. De a kőbe vésett szavak számomra valahogy túlságosan hivatalos ízűek, ezért én inkább Szaoda úr változatára szavaznék:

- „Nagyon hálás vagyok nektek - mondotta a Nagy Szaigo. - De kérlek benneteket, hadd menjek gyalog, mert ez az utolsó lehetőségem, hogy lábaimmal szabad földön járhassak.” Így aztán a hivatalos személyek meg a ló együtt ballagtak fel Szaigóval Vadomariba - folytatja a történetet Szaoda úr. - Ez nagyon megható

volt, és Szaigo közvetlensége igazán nagy hatást tett az üdvözlésére összesereglett emberekre.

Ugyanazon az ösvényen megyünk végig, egy cukornádföld mentén (ezen a szigeten is cukornádültetvények voltak mindenütt, és ezeket is rabszolgákkal műveltették Szacuma parancsára). Szaigo augusztus közepén, aratás idején érkezett a szigetre, tehát valószínű, hogy a termés fejmagasságig érhetett. Mi most egy folyam mentén haladunk, melyet betonfalak és legelők szegélyeznek, majd egy kanyarral visszajutunk a tengerhez. Kétszáz méterre a parttól egy nyitott területhez érünk: itt állt a börtön.

Amit most látok, az egy ketrec; egy falécekből ácsolt, két méter széles, két méter magas kalitka, éppen akkora, hogy egy Szaigo testméretű ember lefekhessen és felállhasson benne. Kusza zsúptető fedi, de falai nincsenek, melyek szél-és esőtől védenének. Van egy fél ajtaja, mely ugyanabból a deszkázatból készült, mint maga a ketrec; ezt láncsal, lakattal lezárták. Igen, minden jel arra mutat, hogy két nap alatt eszkábálhatták össze az egészet. Iszonyú ahhoz, hogy egy ember ide bezárva töltse élete hátralevő részét. Márpedig Szaigónak ezzel a kilátással kellett szembesülnie, amikor a szigetre érkezett. A ketrecben most egy homályos alak ül keresztbe vetett lábbal, tünődő testtartásban. Ez Szaigo szobra. Tünődve nézem, és most már mindent elhiszek. Ez volt tehát az ő „börtöne”, és ezt kellett neki a szigeten töltött tizennyolc hónapos magányos elzártságban elszemnednie. Minden látogató, aki először jön ide, ugyanazt érezheti, amit én: szánsalommal vegyes csodálatot a fogoly iránt, akinek volt hozzá akaratereje és kitartása, hogy mindezt elviselje.

De a dolgok mégsem egészen így történtek. A valóság, melyre a nap folyamán fény derül, ennél jóval érdekesebb, és egyúttal felveti a történelmi adalékok hitelességének a kérdését is.

Közelebb megyek a ketrechez, hogy megvizsgáljam és megérintsem a fát, melyet Szaigo keze is érintett, és rájövök, hogy ez nem fa, hanem fának álcázott beton.

-A tájfun miatt kellett a beton, hiszen az jön, minden évben - jegyzi meg Micsiko.

Kísérőm maga a megtestesült udvariasság, de el tudom képzelni, mit gondolhat rólam magában: fa és zsúpfedél, hogyan élhetne túl

másfél évszázadot a trópusokon? Miféle tökkelütött fazon ez?

És van itt még valami. Ez a rekonstruált építmény a folyópart közelében áll, biztonságosan betonba ágyazva, hogy ellenálljon a napi áradásnak és az időnkénti viharos hullámverésnek. Ugyanakkor a betonfalba vízelvező lyukat is építettek, ami jelzi, hogy az egész terület ki van téve az áradásnak.

- Ó, hát persze, a fogda eredetileg nem itt volt - mondja Szaoda úr.
- A polgármesteri hivatal a tér közepén állt, jó messze a vízparttól, és melléje építették a börtönt. A rendőrség pedig *amott* állt, és két raktárépület is volt *ott*...

Utóbb aztán megtudom Szaoda és Ojama könyvéből, hogy nem ették olyan forrón a kását, azaz a fogoly távrolról sem volt annyira kiszolgáltatott helyzetben, mint ahogyan azt én eredetileg elképzeltem. Még külön szolgálja is volt, Kanaka Kuboicsi alacsony sorból származó kagosimai szamuráj személyében, akinek korábbi munkájáról nincsenek adatok. Most mindenesetre az volt a dolga, hogy fél szemmel folyton az urát ellenőrizze. És mindez némiképp más megvilágításba helyezi a dolgokat. Szaigo börtöne tehát voltaképpen egy kicsiny közösség kellős közepét alkotta.

Persze ettől még börtön volt, jöllehet egy korábbi változata annak, amit ma a rekonstruált építménynek köszönhetően megismerhetünk. Take úr, a kocka formájú teniszjátékos érkezik, kulcsot lóbálva. Görnyedve átjutunk a fél ajtón, hogy némi közvetlen benyomást szerezzünk arról, mit élt meg Szaigo nap mint nap. Nagyjából egy állatketrecben vagyunk. Bambuszpadló, rizsszalmából font gyékény, az egyik sarokban egy homokkal töltött láda vécének, a másikban pedig tűzhelynek való gödör, és mindez betonkeretben. És ott ül a gipszből készült Szaigo, meditációs pózban; szeme lehunyva, lába keresztbe téve, lábfeje visszafeszítve, ujjai egymásba kulcsolva, hüvelykujjai egymásnak szorítva. Elég kényelmetlen pozitúra.

- Hozzá volt szokva - magyarázza Micsiko a ketrecen kívülről. - Emlékezzen csak a Meditációs Köre Kagosimában, ahol Okubóval együtt meditáltak annak idején!

Voltaképpen most veszem csak észre, ahogy közelebről szemügyre veszem a figurát, hogy ez nem is hasonlít Szaigóra. Ez egy girhes, ösztövé, szakállas alak, akibe hálni jár a lélek. Ha

valóban ez lenne Szaigo, akkor inkább a lelke, mint a teste. Ami persze nagyon is elképzelhető, hiszen egy darabig valóban sokat szenvedett. Szaoda úr közben belém csimpaszkodik. - Legyek is voltak itt - magyarázza -, meg moszkító. Forró és nedves volt itt a nyár, és képzelje hozzá a toalett bűzét. Meg a tájfunokat, amint befújják a vízpermetet és az apróbb kavicsokat, merthogy az egész nyitott tér kavicsal volt tele. A kövek olyan erővel záporoztak rá, hogy kiserkent a vére. Ő mégis bölcs nyugalommal tűrte a viszontagságokat, igazi szamurájként, aki hűen tartja magát ura parancsaihoz. Ez azt jelenti, hogy elítélt bűnözőnek tekintette magát, és a büntetését igazságosnak vélte. Nem tehetett mást, túrnie kellett.

„Fogsága idején mindig így ült, és csak akkor evett, amikor hoztak neki valamit: rizst, vizet, kevéske zöldséget. Volt két botja, amivel megveregethette a börtön falát, ha valamit akart, de soha nem élt a lehetőséggel. Azt mondogatta: Ha az emberek nem is figyelnek rám, az ég gondoskodik rólam.”

A kép változik, árnyalódik, mint egy régi típusú fekete-fehér fotográfia az előhívótálban. Szaigo már nem pusztán egy szadista rendszer áldozata, hanem aszkéta egy olyan közösség kellős közepén, melynek tagjai rokonszenveznek vele, csodálják őt, és nem tetszik nekik, amit látnak: hogy egy erék ember a szemük láttára sorvadjon el.

Japánban az események időközben drámai fordulatot vettek. Egy hónappal az után, hogy Szaigo megérkezett Okinoerabu szigetére, Jokohamában meggyilkoltak egy angol férfit. A japánok többsége és a legtöbb szamuráj minden bizonnyal vállrándítással fogadta a hírt. Megöltek egy külföldit? Na és? Az ő baja, minek jött ide. A szigettől távol történt mindez, és Szaigo soha nem tett róla említést, a későbbiek során mégis kiderült, hogy ez volt az első széllökése annak a forgatagnak, mely Japánt magával ragadta, s amelyet maga Szaigo is élesztgetett, hogy aztán a legvégén őt magát is a mélybe rántsa.

1862. szeptember 14-én három angol férfi és egy nő indult útnak lóháton Jokohamából a tengerpart felé. Azt tervezték, hogy hajóra szállnak, és meglátogatnak egy templomot. Egyiküket Charles

Richardsonnak hívták, kereskedő volt, és Sanghajból tartott hazafelé Londonba. A nő Margaret Borradaile, egy hongkongi kereskedő felesége. 12 kilométert tettek meg a forgalmas tókaidói úton - Szaigo is ezen utazott korábban Edóba -, amikor Namamugi falunál, mely ma Tokió külvárosa, egy szamurájosztag közeledett feléjük egy főúri menet élén. Az angolok a zsúpfedeles faházak és a kardokkal fölfegyverkezett harcosok közé szorultak, és így közeledtek a nagyúr gyaloghintója felé, amikor a kísérők intettek, hogy forduljanak vissza. Éppen engedelmeskedni akartak, amikor néhány szamuráj kivont karddal rájuk rontott, feltehetően azt sérelmezve, hogy az idegenek nem tanúsítottak kellő tiszteletet. Egyikük Mrs. Borradaile fejére sújtott. Az asszony félrekapta a fejét, így a kard a kalapját érte, és levágott egy tincset a hajából. A többi szamuráj a férfiakra támadt, lekaszabolták Richardsont, aki halálos sebesüléssel zuhant le lováról, míg a másik két férfit súlyosan megsebesítették. Egyiküknek félig lehasították a bal karját; ő kiáltott Mrs. Borradaile-nek, hogy meneküljön. Az asszony valahogy kiszabadult, rémülten elvágtázott egyenesen a tenger felé, az útra már képtelen volt visszatalálni. Lova kétszer elbotlott, de az asszony valahogyan visszakapaszkodott a nyeregbe, maga se tudta, hogyan, majd nagy ügyyel-bajjal visszakeveredett Jokohama külföldiek lakta negyedébe. „Dermesztő állapotban” volt, ahogyan azt az angol nyelven megjelenő *Japan Herald* cikke írta, „keze, arca és ruhája vérrel telefröcskölte”.

Némi tanakodás után, hogy melyikük az illetékes parancsnok, fél tucat angol és francia tiszt kiszállt a helyszínre. A két sérült angol túlélőt a kanagavai amerikai konzulátuson találták meg. De hová tűnt Richardson? Bárkit kérdeztek, senkitől sem kaptak választ, míg végül egy kisfiú elvezette őket egy út menti kunyhóhoz. Egy nagy halom feküdt a földön koszlott gyékényekkel letakarva,

s amikor a takarót eltávolították, a legszönyűbb és leghátborzongatóbb látvány tárult eléjük. Egyetlen véres massa volt az egész test. Az egyik vágás, amelyből a belek kitüremkedtek, a hasüregtől a hátig terjedt; egy másik a bal lapockától a mellkasig hasította szét az összes csontot; a szív környékén egy lándzsával ütött lyuk tátongott; a jobb csukló

teljesen leszakítva, a kézfejet pedig csak egy darab hús tartotta..., és ahogy a testet megmozdították, baloldalt a fejét és a nyakat teljesen átvágva találták.

Nyilvánvaló volt, hogy több sebhely is már a halál beállta után keletkezett.

De vajon miért említjük mindezt Szaigo élettörténete kapcsán? Nos, azért, mert a gyaloghintóban ülő hűbérúr, a szamurájok parancsnoka és ezért a támadásért felelős személy nem volt más, mint Hiszamicu. Hazafelé tartott Edóból, miután előadta követelését egy új hatalommegosztási egyezményre, melynek értelmében a legbefolyásosabb daimjó osztozna a sógunnal a döntéshozatalban, a császár tekintélye pedig azáltal növekedne, hogy tényleges jóváhagyási jogkört kapna.

A mézszárlás híre óriási aggodalmat és felháborodást keltett a külföldi kereskedők körében. Egyik tanácskozás követte a másikat, és a többség amellett érvelt, hogy sürgős katonai beavatkozásra van szükség Hiszamicu elfogásához. De a britek főképviselője, Edward Neale kifejtette, hogy ez egyenlő lenne a hadüzenettel. Egy másik diplomata, Ernest Satow pedig később azt írta, hogy egy ilyen lépés erőszakhullámot indított volna el, ami a külföldiek tömeges lemészárlásához, a sógunátus összeomlásához, brit, francia és holland haderők és haditengerészeti egységek küldéséhez, valamint Japán feldarabolásához vezethetett volna. Bölcsebbnek látszott tehát diplomáciai síkra terelni a dolgokat.

Ez is történt, persze a szokásos késedelemmel. Hat hónappal később a brit külügyminisztérium végre határozott lépésre szánta el magát, és ennek következménye lett Szaigo szülővárosának letarolása.

Szaigóval leginkább éppen a saját őre, egy bizonyos Cucsimocsi Maszateru nevű ember rokonszenvezett. Már négy hónapja, hogy ő szállította neki a napi ételmezt. Láttá, mi megy végbe egy tájfun alkalmával, ami e négy hónap leforgása alatt talán kétszer vagy háromszor is pusztított a szigeten. Az őr és a fogoly tehát összebarátkoztak. Cucsimocsi csodálata hamarosan valóságos hősimádatba csapott át. Az írott dokumentumok nagyjából ennyit mondanak róluk, de Szaoda úr tovább színesíti a képet. Otthon az őr

anyukája egy alkalommal külön ételadagot főzött Szaigónak. A fiú azonban lelkiismeretes rendőr volt, és tiltakozott: ő ezt nem viheti el a rabnak, mert ezzel megszegné a törvényt. „Légy férfi!” - parancsolt rá az anyja. „Segítened kell rajta!” Az őr tehát mégis bevitte az ételt, Szaigo azonban visszautasította. Ha elfogadná, azzal saját hűbérura parancsát szegné meg.

- Az őr mélyen elgondolkodott: „Nem hagyhatjuk őt meghalni! Életben kell tartanunk!” - meséli a történeteket Ojama úr, a két lecsüngő kalapos Szaigo-szakértő közül a fiatalabbik. Lehet, hogy Hiszamicunak az volt a szándéka, hogy Szaigót eltegye láb alól, de a parancsban semmi erre utaló szó nem volt. Ha halott lenne, értelemszerűen nem lenne kit „zárt helyen fogva tartani”. - Az őr tehát még egyszer áttanulmányozta a parancsot. És megtalálta a kulcsszót...

- *Kakoi* - szól közbe Micsiko. - Ez azt jelenti - közben ellenőrzi a szótárában -, igen, ez azt jelenti: kerítés vagy elkerített hely.

- De azt nem mondja ki, hogy ennek hol kell lennie. Nem feltétlenül kint, szabad téren. Bent is lehet.

Cucsimocsi kifejtette gondolatmenetét a főfelügyelőnek, aki maga is elismerte, hogy az utasítás legalábbis kétértelmű, így hát Cucsimocsi épített egy másik zsúpfedeles faházat, és azon belül egy fogdát. A munka húsz napig tartott, és ezen idő alatt Szaigo szabadon járhatott-kelhetett a szigeten. Vissza is nyerte az egészségét.

Szaigo ezek után szeretne volna kifejezni háláját Cucsimocsinak, de mivel bűnözőnek volt nyilvánítva, nem kaphatott illetményt, így nem volt mit adnia. Ezért felajánlotta az őrnek, hogy szívesen megtanítaná a gyerekeit birkózni. És így kezdődött egy új élet: először a birkózással, mellyel hamarosan vagy húsz gyereket vonzott maga köré, majd amikor beköltözött az új „börtönébe”, ami inkább egy kulcsra zárt dolgozószobára emlékeztetett, ott már szabadon taníthatott, beszélgethetett és olvashatott... *Olvasni?*

Ó, igen. Hiszen megkapta a könyveit.

Senki sem említette eddig a könyveket. Három bőröndre való könyvet hozott magával, mondják szakértőim; így tehát felül kell vizsgálnunk a jelenetet, amelyet korábban elképzeltünk a partraszállásról és a Szaigót kísérő menetről. És ki kell egészítünk a

csoportot a szolgálával, Kanakával, a segédeszközöket pedig egy vagy két kézikocsival, hiszen azokon szállították a könyveket.

- Három bőrönd - álmélkodik Szaida úr -, tele 1200 kínai és japán klasszikussal.

Valóságos könyvtár. Szaigo hamarosan tanulócsoportot szervezett, történelmi és irodalmi tanórákat adott a gyerekeknek, de csatlakoztak hozzájuk az érdeklődőbb felnőttek is hosszú beszélgetésekre. Közöttük volt Miszao Tankei, aki az apjától gazdag könyvgyűjteményt örökölt, valamint egy szépírástani tanár, Kavagucsi Szeppó, egy hajdani Simacu-csatlós, akit tíz évvel korábban száműztek a szigetre a családjával. Egy miniegyetem formálódott tehát. „Nem zavarnak a napi ügyek” - írta Szaigo. - „Teljes egészében a tanulásnak szentelhetem magam, és ha ez ilyen tempóban folytatódik, a végén még tudós leszek belőlem.” Kézírása szemlátomást sokat fejlődött. Visszatért régi szenvedélyéhez, a klasszikus kínai költészetéhez, s annak szigorú szabályaihoz, melyek előírták a soronkénti szótagokat, illetve a versenkénti sorok számát.

A napraforgó a nap felé fordul,
Mintha a fény mit sem változna,
Így maradok én is hűséges,
Akkor is, ha sorsom nem fordulna jobbra.

Szaigo tehetsége és érdeklődő hozzáállása felébresztett a szigetlakókban valami szunnyadó képességet - a tanulás szeretetét. De még valamit ezenkívül: a jó vezető tiszteletét. Merőben új dolog volt ez, már csak azért is, mert a helyi autonómia a kíméletlen szacumai elnyomás miatt mindeddig ismeretlen fogalom volt számukra.

Van egy másik tágas tér is a börtön közelében: itt nyitották meg 1911-ben a Szaigóról elnevezett könyvtárat. Az egész rjúkjúi szigetvilágnak ez lett az első könyvtára. Ma már nincs meg, egy kegyhely áll helyén - egy templom, egy oltár és néhány odavezető lépcső. Egy részvénytársaság főembere hozta létre, aki Szaigo nagy csodálója volt. Ahogy odaérünk, mindannyian szertartásosan fejet hajtunk Szaigo emléke előtt. Az oltár mellett egy szobor áll, melynek eredetije Tokióban, az Ueno Parkban látható; kutyát vezetve ábrázolja Szaigót, amint nyújtott léptekkel halad, és kimonója lebeg

a szélben. A szobor 1977-ben készült, halálának századik évfordulóján. Először Kagosimában állították fel, majd idehozták. A hely szelleme nagy hatást gyakorol Szaoda úrra, aki máris lírai hevülettel és 80. életévét meghazudtoló lelkesedéssel magyaráz:

- 1700 könyvet olvasott el a börtönben - mondja Szaoda. Magamban csöndben megállapítom, hogy ez a szám minden újabb említéssel növekszik. - Pontosan tudtuk róla, milyen csodálatos ember. Tiszteletünk jeléül Nagy Nansunak [„Délinek” - ezt a nevet használta Szaigo a szigetre érkezésekor] vagy pedig Szaigo tanár úrnak neveztük. Mindenki tudja, milyen odaadással tanult. Úgy gondoltuk, nekünk is ilyen keményen kell tanulnunk, ezért hoztuk létre a Nansu Könyvtárat. Gyerekkoromban gyakran jártunk ide. Vasárnap délelőttönként itt játszottunk, és hallgattuk a felnőttek beszélgetéseit, mert ez is hozzátartozott a *godzsu*-tanításhoz. Még ma is így mondják, „Gyerünk a Nansu Könyvtárhoz”! És ez még mindig ezt a helyet jelenti, pedig hol van már az a könyvtár. Sokkal jobb van helyette. Jöjjön, megmutatjuk!

Az új könyvtár valóban lenyűgöző, és természetesen külön termet szenteltek benne Szaigónak. Kis csoportunk ezt is egyfajta kegyhelyként tiszteli. Elnémulunk, miközben a történelmi szövegeket és segédanyagokat böngésszük. Most már egészen nyilvánvaló, hogy ez a kis közösség valóban könyvszerető emberekből áll, és az írott szó tiszteletét (ahogy ők maguk mondják) Szaigo oltotta beléjük.

De ez még nem minden. Szaoda és Ojama urak külön beszélgetésre invitálnak, hogy megbizonyosodjanak: kellően megérttem-e a változás lényegét, melyet Szaigo ennek a szigetnek köszönhetett. Amami Osima a halálból hozta vissza őt, de az életkedvét igazából itt, Okinoerabun nyerte vissza.

És valóban, bárkire ilyen hatást gyakorolhat ez a kultúra, mely ennyire büszke a saját nyelvjárására és hagyományaira - mielőtt Szacuma átvette volna a sziget irányítását, az itt élő közösség önálló nemzetet alkotott -, beleértve a saját zenéjét és táncait. Egyik este ízelítőt kapunk ebből a varázslatos hagyományvilágból. Két gyönyörű hölgy jelenik meg mintás kimonóban és virágot formáló, hatalmas piros-fehér kalapban, mely széltében akkora, mint viselőjük, magassága pedig eléri a fél métert. Méltóságteljesen kecses bemutatójukat fergeteges dobtánc követi Take úr fekete harci

gúnyába öltözött, szilaj tinédzser fia és csodaszép lánya lenyűgöző előadásában. Ha Szaigo csak a tizedét megtapasztalhatta annak, amit én ezen az estén, akkor máris értem, miért szeretett bele ebbe a szigetbe.

Régi világtól elszakítva és egy egészen újhoz kötődve, könyveivel és a szigetlakók élénk érdeklődésével körülvéve, minden különösebb külső zavaró körülmény nélkül Szaigo arra használta fel idejét, hogy életfilozófiáját továbbfejlessze. Gondolkodása gyermekkori konfuciánus klasszikus olvasmányokban és azok interpretációiban, Csü Hszi és Vang Jang-ming műveiben, továbbá a tizenkilencedik századi Szató Isszai magyarázataiban gyökerezett. Szaigo még diákkorában kimásolt 101 magvas aforizmát Szatótól, és a kis kézikönyvet állandóan magánál tartotta, hogy bármikor tanulmányozhassa, így jutott arra a következtetésre, hogy az erkölcsiség kulcsa a mennyben keresendő (miként Charles Yates utal erre kiváló biográfiájában). „Az ember minden cselekedetének szívből kell fakadnia, hiszen a szív az, mely a menny szavát követi” - szól az egyik bejegyzése, míg a másik: „Az embernek bele kell nyugodnia, hogy teste a menny tulajdona”.

A Kinko-öbölben megkísérelt öngyilkossága után lassan hinni kezdett abban, hogy a sorsát az égiek irányítják. Ez a gondolat az Amami Ósima-i tartózkodása idején alighanem még tovább erősödött benne. Láthattuk korábban, hogy hozzátartozói vigasztól sugallták neki, hogy megmenekülésében az égiek akarata nyilvánult meg, mert így próbálták feloldozni őt a szégyen alól, melyet saját vélt alkalmatlansága, illetve a túlélése okozta lelkipurdalás miatt érzett. Elképzelhető, hogy nemcsak az életét irányította egyfajta morális ösztön, hanem a halálvágyát is, amikor Gessóval együtt véget akart vetni az életének.

Annyi mindenesetre egészen bizonyos, hogy életében mindvégig úgy érezte, az erkölcsiség lánc köti őt a mennyhez. E láncolat így épült fel: a menny megtestesítője a császár, ő átruházza hatalmát a daimjóra, a daimjó felhatalmazza hivatalnokait, akiknek azonban soha nem szabad megfeledkezniük arról, hogy hatalmuk végső soron a mennyből fakad. A japánok axiómaként fogták föl, hogy a császár a napistennő leszármazottja, amiből viszont az következett, hogy a császári dinasztia örök. Ugyanez azonban nem érvényes a

császár alatt szolgáló hivatalnokra. Mivel a császár uralma rendíthetetlen, ezért a gyakorlati kormányzás feladatát a miniszterek, illetve a sógunok látják el. Őket azonban már el lehet távolítani, amennyiben nem állják meg a helyüket. A hivatalnoknak tehát - a ranglétra legalján levőnek is - elemi kötelessége, hogy kövesse az ég akaratát, helyesen intézkedjen, és mellőzze az önös érdeket. A hivatali rang nem tulajdonjog, hanem szent kötelesség. A hivatalnok eredményességének próbaköve a parancsláncolat legalján levőknek a boldogsága. Ha az emberek elégedettek, az ég is elégedett; míg ha az emberek elégedetlenek, az kizárólag azoknak a hibája, akik az ég nevében kormányoznak.

Mindennek tükrében Szaigo egy hét szóból álló, igen egyszerű küldetésnyilatkozatot fogalmazott meg, mely megérdemli, hogy csupa nagybetűvel jegyezzük fel, mert hitének és cselekedeteinek a kulcsa rejlik e szavakban:

IMÁDD AZ EGET ÉS SZERESD AZ EMBERISÉGET

Keiten aidzsín: ez olvasható mindenütt Szaigo emlékezetes cselekedetei kapcsán. De ez nem pusztán egy személyes mottó. Az emberek úgy idézik e szavakat, mint alapelvet, mely tükrözi Szaigo Okinoerabunak szánt maradandó ajándékát. Abból a húsz gyerekből, aki nála tanult a szigeten, mind vezető hivatalnok lett, a motorja ennek a kicsiny társadalomnak, és megvalósítója Szaigo legfontosabb morális elvének: a kormány kötelessége az emberek szolgálata. E gondolatokat írásban is rögzítették, Szaigo ugyanis lediktálta az őrének, Cucsimocsinak azokat a legfontosabb feladatokat, amelyekről úgy vélte, hogy a falu vezetőinek szem előtt kell tartaniuk. A szöveget ezután átültették klasszikus japánra (modern japánra pedig éppen Szaoda és Ojama fordította le). Így aztán, amikor Szaigo elhagyta a szigetet, a helyi hivatalosságok részletesen kidolgozták, hogyan szolgálhatnak a legjobban népük érdekeit, és összeállítottak ennek alapján egy igen eredeti önszegélyező programtervet. Szaoda és Ojama egymás szavába vágva magyarázzák ennek a lényegét:

- Nagy gond volt, hogy minden évben óriási pusztítást végeztek a szigeten a tájfunok, tönkretették a termést, és emiatt állandó éhínség fenyegetett. Rájöttünk, hogy össze kell fognunk. Az olyan években,

amikor jó termésünk volt, mindenki beadott egy adag rizst a közösbe.

- Így készültünk fel a szűk esztendőkre, hogy legyen tartalék, amiből meríthetünk. Úgy is mondhatjuk: létrehoztuk Japán első biztosítási rendszerét, és az emberek ettől kezdve nem éheztek többé.

Hozzá kell tennünk, hogy mindez 30 évvel Szaigo szigetről való távozása után lépett életbe, de ez nem rendíti meg Szaoda és Ojama hitét abban, hogy a rendszer közvetlenül Szaigo erkölcsi kódexéből keletkezett.

1863 márciusában a brit külügy végre lépésre szánta el magát a Richardson-gyilkosság ügyében. Edóba küldték jokohamai emberüket, Neale alezredest, aki 100 000 fontot követelt azért, mert a japánok elnézték egy külföldi megölését, és még csak kísérletet sem tettek a gyilkosok felkutatására és megbüntetésére. A britek azt is közölték, hogy szükség esetén hajót küldenek Kagosimába, és követelik, hogy a daimjó rendeljen el tárgyalást, és végeztesse ki a gyilkosokat, továbbá fizessen 25 000 fontot Richardson családjának és a három másik áldozatnak. A sógun húsznapos gondolkodási időt kapott.

Megindult a szóbeszéd a hamarosan kitörő háborúról és/vagy a polgárháborúról, és ezeket a félelmeket látszott erősíteni a sokféle pártoskodás a sógun, a helyi hűbérurak, valamint a szabadon kószáló, gazdátlan roninok között. A sógun emberei sunyin lapítottak, köntörfalaztak, húzták az időt, kifogásokat kerestek, és új határidőkért kuncsorogtak.

A külföldi enklávéból hirtelen eliszkolt a japán személyzet, és velük együtt egyéb dolgok is kámforrá váltak. Ernest Satow brit diplomata házából például egy pisztoly, egy japán kard, sok-sok kanál és villa, „valamint az utolsó esti lakoma minden maradványa” tűnt el nyomtalanul. Erőszakos cselekmények zajlottak a felszín alatt, de olykor nyíltan is. Egy francia például lelőtt egy kereskedőt, aki erőszakkal próbálta érvényesíteni követelését. Két amerikai megátamadtak.

A sógun tanácskozó testülete beleegyezett a kártérítés megfizetésébe. Hét részletben állapodtak meg, hogy az elsőt

nyomban el is mulasszák kifizetni. A császár utasította a sógunt, hogy zárja le a külföldi kikötőket, és azonnal űzze ki az idegeneket - vagyis hozott egy teljesen nevetséges rendeletet, amely teljesen figyelmen kívül hagyta a realitásokat, nem beszélve arról, hogy korábban voltak burkolt célzások arra nézve, hogy a sógun esetleg külföldi hajók segítségét venné igénybe a Szacumában és más helyeken forrongó lázadások leverésére. Ahogy Neale fogalmazott: a rendelet „példátlan a nemzetek történelmében, legyen szó akár civilizált, akár civilizálatlan nemzetekről”. Ez a lépés gyakorlatilag hadüzenet, mely okot ad a „legszigorúbb és teljességgel kiérdemelt büntetésre”. „Egyoldalnyi felkiáltójel sem lenne elegendő - írta Satow -, hogy kifejezze Jokohama külföldi közösségének felháborodását.” Hamarosan angol és francia hajórajok jelentek meg a kikötőben, hogy felhívják a figyelmet a rendelet teljes képtelenségére. ²⁶

De még így is akadt egy kis gond a szacumai jóvátétel megfizetésével. A központi kormányzat nyilvánvalóan tehetetlen volt, így Neale magára vállalta a feladat elvégzését, mégpedig hét brit hadihajó segítségével, melyek Augustus Kuper altengernagy vezénylete alatt futottak ki a tengerre. A kis flotta hat nap után, augusztus 12-én vetett horgonyt Kagosimánál, és farkasszemmel nézett a tengerparton felállított ágyúkkal. Kelet felől a Szakuradzsimá körvonala derengtek az öböl fölött, odalent a falu, melynek közelében három, külföldiek által épített gőzös horgonyzott. A nyugati oldalon terült el a város: maga az erődvonal, egy kilométerrel beljebb a vár, háttérében a Sirojama zöldellő hegye, jobbra pedig, ahol a hegyek a part felé türemkedtek, a királyi kert és a Nariakira által létrehozott vaskohók és üzemek.

Hiszamicu egy 40 fős delegációt menesztett Neale-hez, nyilvánvalóan azzal a szándékkal, hogy lefoglalják a hajót, ám a tervet megghiúsították a fedélzeten felsorakozott tengerészek. Neale levelet küldött Hiszamicunak, melyben követelte a jóvátételt és a gyilkosok kiadását. Mire ez a válasz jött: Richardson halála saját hibájából következett be, az angolok ugyanis „akadályozták” a daimjó haladását. Jóvátételről pedig addig amúgy sem lehet beszélni, amíg a gyilkosokat meg nem találják, márpedig nem találják.

Hát, ennyi. Nyilvánvaló volt, hogy szankcióknak kell következniük.

Augusztus 15-ének hajnalán sűrű felhők gyülekeztek az égen, és egy közelgő tájfun szelei borzolták a vizeket. Egyszerre négy hajó lendült támadásba a Szakuradzsimától két kilométerre; rátámadtak az egyébiránt külföldiek által épített három japán gőzösre, megszigonyozták, majd visszavontatták a gőzősöket a saját horgonyzóhelyükre, és várták a további fejleményeket. Délben a parti üteg tüzet nyitott, és működésbe lépett az a két hatalmas ágyú is, melyet Nariakira új öntödéjében gyártottak. 4,5 méteres csövei három kilométeres távolságra lőttek ki 70 kilogrammnyi robbanólövedéket, ami arra utal, hogy a brit hajók ekkor már hatótávolságon belül helyezkedtek el. Kuper parancsot adott a három elfogott hajó felgyújtására és elsüllyesztésére, de ahhoz elegendő időt hagyott egyes tisztéknek, tengerészeknek és diplomatáknak, közöttük Satow-nak, hogy magukhoz ragadjanak némi zsákmányt.

Ezután pedig, a lángokban álló három japán hajót félresodorva, jött a bombázásra adott brit válasz. Mind a hét hadihajó elindult egy ívelt pályán a várossal párhuzamosan, mintegy 400 méterre a parttól. Mindkét fél tüzet nyitott, tehát a partról és a hajókról is lőttek. Neale zászlóshajóját, az *Euryalust* találat érte, és egy fatális véletlen folytán egy lövés két főtiszt fejét is leszakította, akik az altengernaggyal beszélgetve egymás mögött álltak. Egy gránát is robbant a fedélzeten, mely hét másik embert ölt meg. Az egyik hajó zátonyra futott, de sikerült ügyel-bajjal arrébb vontatni, miközben az erőd ágyúi folyamatosan tüzeltek. Satow az *Argus* fedélzetén bámulta a feje fölött röpködő ágyúgolyókat; az ő hajója csak három kisebb sérülést szenvedett. Délután 5 órára, amikor a flotta újra lehorgonyzott, az angolok kilenc vagy tizenhárom (forrásonként változó) embert veszítettek.

Ez volt tehát az úgynevezett angol-szacumai háború, a történelemben valaha följegyzett egyik legrövidebb és a várakozásokat legkevésbé kielégítő ütközet. A parton a brit lövedékek és rakéták öt embert taroltak le, leromboltak egy templomot, melyet a daimjó rezidenciájának véltek, lángba borították az üzemeket, és fölgyújtottak mintegy 500 fából-papírból épült házat. A hatalmas szél felkorbácsolta a tüzet, „borzalmas és fényűző látványt nyújtva”, ahogy Satow írta később. Partraszállásra nem

került sor, foglyokat nem ejtettek, fegyvereket nem zsákmányoltak. Győzelemnek mindezt aligha lehetett nevezni, legfeljebb döntetlennek, de hivatkozási alapnak mindenesetre jó volt. A britek eltemették halottaikat, és visszahajóztak Jokohamába, ahol a külföldiek és a japánok közötti kapcsolatok ugyanolyan nekikeseredett dühvel és félelemmel telítve, időnként erőszakos cselekményekkel terheltlen folytatódtak.

Szacuma azonban váratlanul kifizette a kártérítést, sőt bocsánatot kért Richardson megöléséért, és ígéretet tett a gyilkosok elfogására és kivégzésére, utóbbit persze senki nem hitte el, hiszen a történetekért a fő felelős éppen maga Hiszamicu volt. Persze a gesztus Szacumának semmibe se került, a pénzt ugyanis a sóguntól kölcsönözték, és soha nem fizették vissza, már csak azért sem, mert az események hamarosan irányíthatatlanná váltak.

Richardson gyilkosait természetesen nem találták meg, ez senkinek sem okozott meglepetést, tekintve, hogy Japán szempontból ők semmi rosszat nem tettek. Végül találtak egy bűnbakot: azt a katonát, aki az első lövést leadta. Kiotóban, a Tófoku-templom mellett látható a sírja, abban a templomkertben, ahol annak idején Szaigo és Gessó találkozási zajlottak. Sinicsi Arimának hívták ezt az embert, meséli egy helyi szerzetes, aki körbevezet az emlékhelyen. A „bűnbak” sírját ma is nagy becsben tartják, mert végtére is, miként a szerzetes hangsúlyozza: „mégiscsak a haza becsületét védte”.

Akárcsak Szaigót, bennünket is magával ragadnak az örvénylő események, melyek Japánt belerántották az 1868-as forradalomba, megpecsételték a sógunátus sorsát, előkészítették a császárság restaurációját, és trónra ültettek egy fiatalembert, akit ma így ismer a világ: Meidzsi. Fortélyos félelem uralkodott és hatalmas zűrzavar. Ahogy a forradalmaknál általában, itt is villámsebességgel zajlottak az események, a helyzet napról napra, óráról órára változott. Egyes részletek mindmáig tisztázatlanok, két dolog azonban mégiscsak szembeűnik, ha a Meidzsi-restaurációt összehasonlítjuk más, világrengető forradalmakkal, különösen a francia, az amerikai és az orosz forradalommal. Az egyik sajátosság, hogy meglepően kevés volt a halott, annak ellenére, hogy a polgárháború hónapokig

elhúzódott. Nem voltak országos felkelések, de még csak városokra kiterjedő zavargások sem, és nem voltak tömeges kivégzések. A restauráció tehát nem is annyira forradalommal, mint inkább rendszerváltással valósult meg: egyik oligarchia felváltotta a másikat. A fontos döntéseket a színpalak mögött hozták meg. És ennek oka - a második figyelemre méltó sajátosság - abban rejlik, hogy egyvalamiben mindenki egyetértett: a császár szent és sérthetetlen. Volt tehát egy biztos pont a forгатag közepén, mely a folyamatosságot biztosította, továbbá azt, hogy a határokon belül a nemzet mégiscsak megbékélhessen önmagával. (Más kérdés, hogy külföldön évtizedekig tartott, amíg a rendszer megszerezte a legitimitációt, és ez a küzdelem éppenséggel nem is a legbékésebb úton zajlott).

A következőkben sorra vesszük, hogyan is keletkezett ez a felfordulás Japánban, miért éppen Szacuma vált az események középpontjává, és miért nem adatott meg Szaigónak, hogy megmaradjon boldog száműzetésében.

Hiszamicu reformkísérlete - hogy rákényszerítse a sógunt a daimjokkal való hatalommegosztásra, és ismerje el a császár döntési-jóváhagyási jogkörét - kudarcba fulladt. Az udvarnál senkinek nem volt fogalma arról, voltaképpen hogyan kellene egy modern államot irányítani - legkevésbé a császárnak. A daimjók mindeközben túl hataloméhesek voltak ahhoz, hogy egymással vagy a sógunnal, vagy akár a császárral együttműködjenek; mindent maguk akartak megkaparintani. A legszélsőségesebb szamurájok pedig minden problémára egyetlen választ ismertek csupán: *Szonó dzsói!* - „Tiszteld a császárt! Űzd el a barbárokat!” Ezek a figurák mai értelemben véve színtiszta és hamisítatlan terroristák voltak, idegeneket gyilkoltak, zaklatták a sógun demoralizált katonáit, felgyújtották ellenlábasaik házáit, és gyakran még császári hivatalnokokat is megtámadtak. Az egyik magas rangú udvari nemesnek például egy „áruló” konfuciánus hivatalnok levágott fülét küldték el; egy másiknak egy levágott kezét postázták. A sógunátus haldoklott, már nem volt ereje ahhoz, hogy bármit is tegyen a saját védelmében.

Tegyük hozzá mindehhez, hogy Szaigo saját tartománya gyakorlatilag háborúban állt közeli szomszédjával és nagy

riválisával, Csósúval, ahogy a provinciát általában hívták. (Ez valójában a Nagato tartományt - a mai Jamagucsi prefektúra nyugati részét - kormányzó klánnak a neve. uralmuk alá tartozott a Simonoszeki-szoros is, amelyen keresztül a külföldi hajók közlekedtek.)

Csósú és Szacuma külön-külön is képes lett volna rá, hogy a császárt és a sógunátust megvédje, de ez a két tartomány amolyan „se vele, se nélküle”, szerelem-gyűlölet kapcsolatban állt egymással, mely ez idő szerint igen erősen a gyűlölködés és elhidegülés felé mutatott. Ekkoriban történt, hogy öt szakadár nemes átpártolt Csósú tartományhoz, ahol éppen császárpárti radikálisok ragadták magukhoz a hatalmat. Ők mindannyian császártisztelők voltak, üldözték a „barbárokat”, és ennek jegyében akár még Japán jövőjét is képesek voltak aláaknázni, például azzal, hogy tüzet nyitottak a Simonoszeki-szoroson áthaladó nyugati hajókra. Csósú mindeközben azon is munkálkodott, hogy megszüntesse a hozzá képest mérsékeltebb Hiszamicu befolyását az udvarnál.

A hatalom megtartása érdekében Hiszamicu hajlandó volt egy másik közigazgatási egységgel (a Mucu tartományhoz tartozó Aizuval) átmeneti szövetségre lépni, és egyúttal megpróbált puccsot szervezni a császár fölötti ellenőrzés megszerzése érdekében. Szeptember 30-án Hiszamicu emberei behatoltak a kiotói császári palotába, a hatalmas kertekbe és a szerény kivitelezésű, de tágas, egyemeletes faépületekbe. Ezek az épületek ekkor alig tízévesek voltak, ugyanis a korábbi épületek tűz martalékává váltak. A támadóknak a császári udvaron belül is voltak szövetségeseik, így az akciót hamar végrehajtották, s a szacumaiak mind egy szálig kiűzték a palotából a csósúiakat.

Hiszamicu azonban nem sokat nyert azzal, hogy így befészkelte magát az udvarba. Túl sok volt az ellensége. Nyomasztó és egyre szorultabb helyzetében kénytelen volt minden elérhető segítséget igénybe venni. Még egy olyan emberét is, akit ő maga ítelt száműzésre, börtönre, sőt, az sem kizárt, hogy halálra.

Hívatta Szaigót.

1864 márciusának végén egy gőzhajó - illet talán még nem is láttak a szigetlakók - érkezett Okinoerabu partjaihoz. Három régi

barátja hozta a szenzációs hírt: Szaigo bocsánatot nyert, és hívatják, amilyen gyorsan csak lehet.

Hihetetlen meglepetés és öröm volt ez számára. Azonnal rendelkezett a vagyontárgyairól: könyveit a sziget közösségének ajándékozta, a többi - kimonóit, konyhaedényeit, tűzhelyét - pedig szétesztotta. Szolgája, Kanaka egy vasüstöt és egy teáskannát kapott; éppen kapóra jött neki, mert Kanaka már nem akarta elhagyni a szigetet, hiszen éppen akkor vett feleségül egy helybeli lányt. Szaigónak mindössze arra maradt ideje, hogy megírja búcsúversét, melyet őrének és megmentőjének, Cucsimocsinak ajánlott:

Az elválás olyan, mint egy álom, mint egy felhő,
Várni az indulást és vágyni a visszatérést;
könnyeim záporként peregnek,
Jóságod, mellyel börtönömben megajándékoztál, Szavakkal
kimondhatatlan.

A hajó fedélzetén jutott eszébe, hogy szakácsának meg se köszönte a fáradozásait. A fiú ott volt abban a szűk körű csoportban, mely a hajó fedélzetére kísérte Szaigót. A legenda szerint Szaigo az utolsó pillanatban levette magáról felső kimonóját, és a szakács vállára terítette. Az utókor még a szakács nevét is feljegyezte: Simatominak hívták. Talán éppen ő volt az, aki Cucsimocsi anyukájának a konyhájában az extra adagokat elkészítette számára. Megható gesztus volt. Ki tudja, igaz-e a történet?

Aztán a hajó elindult. Szaigo ragaszkodott hozzá, hogy útközben álljanak meg Amami Ósimán, hogy láthassa „szigeti feleségét”, Aikanát, és két gyermekét. Három boldog napot töltött a szigeten, majd búcsút vett az asszonytól - utoljára életben.

Április 4-én ért Kagosimába, ahol rövid eligazítást kapott eddigi zsarnokától, mostani megmentőjétől, hűbérura apjától, Szacuma kormányzójától: Hiszamicutól. Három héttel később már Kiotóban volt.

TIZENKETTEDIK FEJEZET

Ugrás az örvénybe

Alighanem mindenkinek volt már ehhez hasonló lázálma: állsz a színpadon, fogalmad sincs a darabról, szövegekönyvet nem is láttál. Pontosan ilyen helyzetben volt Szaigo 1864 áprilisában. Minden átmenet nélkül Szacuma katonai ügyeinek felelőssévé, valamint a tartomány kiotói nagykövetévé nevezték ki. Még szerencse, hogy mögötte állt gyerekkori barátja, Ókubo, akire bízvást támaszkodhatott. És legalább ekkora szerencse, hogy voltaképpen nem volt felkészületlenebb helyzetben, mint maga az udvar és a sógunátus. Mindkettő felelős volt az események alakulásáért, de egyik sem rendelkezett átfogó politikai koncepcióval.

A következő hónapok eseményeinek részletes ismertetésébe nem merülünk el, mert az meglehetősen unalmas lenne. Ahogy lelki szemeim előtt peregnek az események, nem egy színdarabot látok, hanem inkább egy Kuroszava-féle fekete-fehér filmet, felpörgetve, villogó képekkel, sűrített idővel, ahol Szaigo csetlik-botlik, és minden újabb fordulatánál változtatja terveit és elgondolásait.

Egyik oldalról Csósú ostromolja. A másik oldal válaszlépést követel. Igen ám, de Csósú megtámadása egyértelműen a sógun malmára hajtaná a vizet, miközben a nyugati hatalmak éppen támadásra készülnek, hogy megtorolják hajóik ágyúzását. Egy Csósú elleni támadás e pillanatban külföldbarát akciónak tűnne, márpedig Szacuma éppen hogy lem nevezhető annak. Ha legalább ismerhetné Csósú terveit! Akkor mindenesetre annyit tudhatna, hogy jók-e vagy gonoszak a szándékaik. Ezen töprengve hirtelen támad egy ötlete, a rá jellemző ösztönösséggel. Találkozik Csósú vezetőivel, és kipuhatólja szándékaikat. És ha megölik? Annál jobb! Úgy legalább saját hűbérura tudni fogja, hányadán áll Zsósúval.

Vajon Szaigo komolyan gondolja mindezt? Minden bizonnyal. Hiszamicu azonban elveti az ötletet. De már nincs aktualitása, Csósú ugyanis augusztus 20-án megtámadja a császári palotát, hogy kiűzze az Aizuból és Szacumából toborzott védőket, és visszaszerezze a hatalmat. A városkapukról zajlik az ütközet, röpködnek a golyók (mindmáig láthatók: belövéssek a fakapukon és az oszlopokon), mígnem Szaigo erősítést kér - ilyen még nem fordult

elő nála csata közben -, foglyul ejt néhány ellenséges katonát, és visszaveri Csósú embereit.²⁷ Szaigo mindenesetre válasz kap korábbi dilemmájára: Csósú javíthatatlanul gonosz. Csak az égiek büntetése segíthet. A sógunátus közben megtorló akciót követel, amit Szaigo szenvedélyesen támogat. De késésben vannak. Négy nyugati hatalom már előkészítette a maga megtorló akcióját: hajókat küldenek Simonoszeki bombázására, hogy békeszerződés aláírására kényszerítsék Csósút. A sógunátus erejét egy másik zendülés köti le, s még arra is képtelen, hogy csapatösszevonást hajtson végre, és találjon egy parancsnokot a saját hadjáratához.

1864 végén járunk, és a gyors sodrású események hirtelen rövid időre lelassulnak. Október 11-én Szaigo részt vesz egy olyan találkozón, mely igen nagy hatást gyakorol rá, de a japán történelem menetét is befolyásolja. Bemutatják Kacu Kaisúnak, a sóguni haditengerészet főparancsnokának. Kacu személye megér egy rövid kis kitérőt. Apja alacsony rangú samuráj volt, egy igencsak színes egyéniség, afféle „vándormadár”, aki hajdanán bűnözők holttestén gyakorolta a kardforgatást, majd később *Muszui története* címmel megírta élete kalandjait. Kacu szerencsésen örökölte apja intelligenciáját, de megvolt benne mindaz a becsvágy is, ami apjából teljességgel hiányzott, s mindehhez társult egy jó adag arrogancia, ami már csakis az ő sajátja volt. Holland nyelvet tanult és hadtörténetet, majd az első japán hadigőzhajó kapitánya lett, azé a hajóé, mely 1860-ban az első japán delegációt Amerikába szállította a Harris-szerződés ratifikálására. Buzgón lépdelt fölfelé a katonai ranglétrán, szenvedélyesen érvelt az egységes haditengerészeti főparancsnokság felállításáért, és hamarosan a legfontosabb haditengerészeti akadémia igazgatója lett.

A két férfi igen mély benyomást tett egymásra. „A legeszesebb férfi, akivel valaha találkoztam” - mondta Szaigo Kacuról; „igazán lenyűgözött a személyisége”. Kacu pedig komolyan fontolóra vette, hogy talán Szaigo lehetne az az ember, „aki vállára vehetné azt, amit az emberek a birodalom nagy terhének neveznek”. Ami Szaigót igazán lenyűgözte, az Kacu kendőzetlen véleménye arról, hogy a sógunátusnak lejárt az ideje, mert az egész rendszer korhadt, döntésképtelen és idejétmúlt. Kacu szerint a daimjóknak egymással kell szövetezniük, és fel kell sorakozniuk a császár mögött, véget

kell vetni a „barbárok kiűzésének”, és nemzeti egységkormányt kell felállítaniuk, amely megfelelő partnerként képes tárgyalni a Nyugattal.

Szaigo eddig el nem tudta volna képzelni Japánt sógunátus nélkül. Kacu hirtelen új megvilágításba helyezte számára a dolgokat. Csósút persze továbbra is meg kell büntetni az árulásáért, de utána be kell vonni a közös ügyekbe! Ha ezt az apró akadályt elhárítják az útból, és a sógunnak kiadják az útját, Japán daimjói valóban együttműködhetnek, egyesülhetnek, újratárgyalhatnak a szerződéseket a külföldiekkel, helyreállíthatnák a birodalom becsületét, megfelelő haderőt hozhatnának létre, és hozzájárulhatnak egy új Japán felépítéséhez.

És egy hónapra rá úgy tűnt, mindez meg is valósulhat. Szaigo, aki ekkor már Japán legnagyobb hadserege (a szacumai) fölött diszponált, kinevezést kapott a sóguntól a hadügyi tárca élére, és egyúttal megkapta a parancsot a Csósú elleni hadjáratra. Szaigónak azonban ekkor már megvolt a maga hosszú távú stratégiája: először lecsapni Csósúra, majd megnyerni a tartományt a közös ügynek. Theodor Roosevelttől aforizmáját kölcsönözve azt is mondhatnánk: Szaigo nagy bottal járt, de szelíden beszélt. Ha csupán a botot használja, azzal csak Csósú harciasságát erősíti. Ezért a követelései mértéktartóak voltak, és személyekre irányultak, nem a tartomány egészére.

Csósú határánál tárgyalt egy közvetítővel, és közölte alapvető követeléseit. Vegyék fejét mindazoknak, akik a császári palota elleni támadás főkolomposai voltak, végezzék ki a lázadás vezetőit, és küldjék vissza a Csósúba menekült öt szakadár nemest. Jó szándéka jeléül a maga részéről máris szabadon engedte a csósúi foglyokat, akiket a palota elleni támadáskor fogtak el.

A taktika bevált. Szaigo köszönetet kapott „hatalmas irgalmáért”. A fejeket leszállították és ellenőrizték. Folytatódtak a kivégzések, úgy tűnt, minden megy, mint a karikacsapás, ám ekkor...

...ám ekkor Csósúban hirtelen kirobbant a polgárháború, a radikális lojalisták ugyanis kifogásolták a történeteket, mert a gyengeség jelét vélték felfedezni a dolgok alakulásában.

A nagy zűrzavarban a lojalisták valami rejtekhelyen elbújtatták az öt szakadár nemest. Ez annyit jelentett, hogy Szaigo utolsó feltétele

nem teljesülhet. Egy kishitű ember ilyen esetben könnyen kétségbeesik. Szaigót azonban nem ilyen fából faragták - mindig is készen állt a merész cselekedetekre, akár életét is kockára téve, ha olyan ügyről volt szó, amiben hinni tudott -, így hát kapcsolatba lépett a lázadókkal, találkoztól szervezett, mégpedig mélyen bent az ellenség területén, és nyomban útnak is indult. Újra „a halál mezejére” lépett, mert így akarta bizonyítani szándékai őszinteségét. A másik oldal meghallgatta érveit, és - mivel a császár iránti feltétlen tiszteletben mindkét fél egyetértett, és mivel értékelték Szaigo bátorságát és őszinteségét - engedményeket tettek neki. Az őt nemest semleges területre fogják szállítani, semleges kíséret alatt. A tekintély tehát nem csorbult, Szaigo teljesítette küldetését, katonái hazatérhettek. A polgárháború folytatódott Csósúban, de - ahogy Szaigo kijelentette - „egyelőre nincs mit tenni, amíg az erőszak véget nem ér”.

Bármilyen mércével mérünk is, Szaigo teljesítménye jelentős győzelem volt. 1865 elején, amikor Kagosimába visszatért - odavissza gőzhajón utazott, Oszakán keresztül -, eksztatikus fogadtatásban volt része: köszönőlevél várta Hiszamicutól, valamint egy csúcsminőségű kard, továbbá előléptetés Szacuma negyedik legmagasabb tisztségére, jelentősen megnövelt illetmény és (a következő évben) egy hely az Öregek Tanácsában, amivel Japán legfontosabb személyiségei közé emelkedett.

Közben meg is házasodott; egy kagosimai főhivatalnok lányát, Ivajama Itót vette feleségül. Éppenséggel nem volt ez egy nagy szerelem. Inkább afféle érdekszövetség az uralkodó osztály és a hírnév között, kinyilvánítása annak, hogy Szaigo beérkezett a hatalom és a befolyás legbelsőbb köreibe. Egy fiuk és két lányuk született, de a házasságuk alapja mégiscsak az lehetett, hogy mindketten hasznosak voltak egymás számára, és érdekeiket tökéletes baráti kapcsolat keretében kamatoztatták. Levelezés nem maradt fenn a kapcsolatukról. Szaigo írt egyszer egy verset az asszonyról, jó feleségnek nevezte őt, aki soha nem panaszkodik. (Elég kevés ez ahhoz, hogy az illetőnek helyet biztosítson a történelemben.)

Szaigónak volt egy szeretője is Kiotóban. Tekintélyes főhivatalnokként barátok körében gyakorta látogatott jobbfajta

teaházakat, ahol gésákkal múlatta az időt. Az egyik gésával közelebbi viszonyt is ápolt, róla azonban elég keveset tudunk, ami talán nem is meglepő, tekintve a gésák hagyományos diszkrécióját, és azt az elővigyázatosságot, ami ezt a világot övezte. De volt egy másik oka is a titoktartásnak: a hölgy szerfelett nagy természetű nőszemély volt, és emiatt is visszafogták a híreket, mert nem akartak tápot adni az ízléstelen élcelődésekhez. Az egyetlen forrás, Kacu Kaisú - haditengerészeti parancsnok, aki a császárság restaurációjának szükségességéről győzte meg Szaigót - jegyzi meg valahol, hogy a hölgyet „Disznó Hercegnőként” emlegették. Ez a furcsa pár nyilvánvalóan nagy hatást tett környezetére; a robusztus nőszemély jól illett Szaigo 110 kilós alakjához, mely ekkorra már teljes terjedelmében helyreállt a zord száműzetés után. De a diszkréció korlátokat szabott a pletykáknak, semmi többet nem tudunk e kapcsolat mélységéről, és ezt minden bizonnyal Szaigo is így óhajtotta.²⁸

Magas hivatal, feleség, szerető. Micsoda változások két esztendőn belül! A száműzött, tönkretett, bűnözőnek kikiáltott ember miniszterré, főparancsnokká, városi előljáróvá, valóságos nemzeti hőssé emelkedett.

A sógunátus közben tovább csúszott lefelé, egyenesen a kihaláshoz. Mito tartományban vérbe fojtottak egy felkelést, és közel 400 lázadót kivégeztek - katasztrófális cselekedet, mely hosszú távú gyűlölködést szított -, további 450-et száműztek, majd felkérték Szacumát, hogy 35-öt közülük vegyenek át Amami Ósimán. Szaigo tájékozott a dühtől. A közkatonákat kegyelemben kellett volna részesíteni, és szabadon engedni, ahogyan ő tette a csósúi foglyokkal. Csósúban a sógunellenes radikálisok újra felülkerekedtek, és a sógunátus újabb megtorlásokat helyezett kilátásba - ami már teljességgel vállalhatatlan volt. Ha a sógunátus ennyire figyelmen kívül hagyja az alapvető erkölcsiséget, és továbbra is ilyen ostobán viselkedik, akkor - most már Szaigo is úgy vélte - valóban megérett a pusztulásra.

Egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a sógunátust egyaránt ellenző Csósúnak és Szacumának az ellenségeskedés helyett partnerségre kell törekednie. Felbukkant ekkor valami, ami kétségkívül hozzájárult

ahhoz, hogy közös nevezőt találjanak. Egy új és rendkívül hatékony lőfegyverről van szó, amihez némi háttérmagyarázatot kell fűznünk.

A tizenkilencedik század közepéig a csatamezőkön sima furatú, kovás-puskázásos muskétákkal harcoltak a katonák. Ez lényegében egy huzagolatlan csőből állt, melybe puskaport töltöttek, beleejtettek egy ólomgolyót, amit papírdugaszóval becsömöszöltek, hogy ki ne essen. A katona beleszórt még egy kis puskaport a cső gyújtóvégén levő serpenyőbe, az elsütőbillentyűvel működésbe hozott egy csappantyút, mely a tűzkövön szikrát vetett, és meggyújtotta a puskaport. A gyújtáshibák igen gyakoriak voltak. Szerfelett hatástalan fegyverek voltak ezek, legfeljebb 40 yardnyi távolságon belül használhatók - egy elhajított dárda hatótávolsága -, messzebbre azonban gyakorlatilag alkalmatlanok. „Egy 200 yardnyira álló emberre löni vele - írta egy brit tiszt 1814-ben - olyan, mintha a holdat vennéd célba”. Nos, hát ez volt az a fegyver, amely Perry 1854-es érkezése után elkezdett Japánba beszivárogni. Ezzel egyidejűleg azonban egy másik fajta, ennél lényegesen hatékonyabb típus is felbukkant; ez már huzagolt csővel rendelkezett, mely a lövedéket jóval pontosabban forgatta, és ütőszeg is volt rajta, ami növelte a megbízhatóságát. De az igazán döntő újítás a lövedék formájánál mutatkozott. Az új lövedék, melyet francia feltalálójáról, Claude-Etienne Miniéről neveztek el, kúp alakú volt és üreges, és kilövéskor a lövedék kitágult, hogy hiánytalanul kitöltse a csövet. Az eredmény: egy félelmetes gyilkolóeszköz, mely több mint negyed mérföldre is pontosan lőtt, és szörnyű sérüléseket okozhatott. Ezt vették át a britek 1851-ben híres Enfield puskájuk kifejlesztéséhez, majd egy újabb adaptációval ebből lett az amerikai polgárháborúban használt Springfield lőfegyver, amely már egy újabb szintre emelte a harctéri sebesülések borzalma: 200 000 embert öltek meg, félmillió volt a sebesültek száma, és a találatok 90 százalékát a Minié-típusú lövedékek okozták. A háború 1865 áprilisában ért véget, pontosan akkor, amikor Szaigót hősnak kijáró tisztelettel fogadták Kagosimában, miközben ő azon törte a fejét, hogyan tudná nyélbe ütni Csósúval a megbékélést.

Nagaszakiban ez idő tájt élt egy Thomas Glover nevű skót kereskedő: apró, dinamikus ember, akinek minden adottsága megvolt ahhoz, hogy közvetítőként működjön közre a japánok és a

külföldiek közötti ügyletekben. Ez az ember titokban nagy szolgálatokat tett a fegyverre, ambiciózus kereskedőkre és korrupt hivatalnokokra ácsingózó tartományoknak. Nagaszaki, hosszú partszakaszokkal körülzárt kikötőjével és védelmet biztosító hegyeivel, valóságos csempészparadicsommá vált, Japán nyugati kapujává, főként mert könnyű elérhetőséget nyújtott Sanghaj felé, és kiváló lehetőségeket kínált a szabadon kalózkodó kereskedőknek, köztük természetesen Glovernek. A kikötő fölött épült pompás házában, mely ma turistalátványosság, egy Curu nevű japán nővel élt együtt. Kétségtelen, hogy a Nagaszakiban élő közel 300 külföldi közül Glover különleges szerepet játszott Japán modernizálásának előkészítésében, főleg azzal, hogy néhány becsvágyó japán fiatalembert Angliába csempészett, ahol ezek az ifjak mohón vetették bele magukat a katonai, ipari és tudományos ügyekbe, majd többen közülük hazatérve tevékenyen részt vettek az ország átalakításában.²⁹ Glover sokat segített a hajóvásárlásokban, egy szárazdokk megépítésében és Japán első gőzvasútjának létrehozásában is. Kapcsolatai révén fegyverügyekben is szolgálatokat tett Szacumának, főleg az új fegyverek beszerzésében, melyek már Minié-féle lövedékekkel működtek. 1864-ben, figyelmen kívül hagyva a tilalmat, melyet a sógun ezekre a fegyverekre elrendelt, Szacuma 3000 darab „Minié-lövedékes” puskát vásárolt (és néhány kiváló Armstrong-ágyút, melyek ugyancsak a Minié-karabélyok elve alapján működtek). Ezt követően Szaigo javaslatára Glover Csósúnak is segített. 1865 nyarán két csósúi szamuráj érkezett Szacuma nagaszaki rezidenciájára, ahol Glover megállapodott velük 7300 új lőfegyver és egy gőzhajó leszállításában.

Feszült és minden részletre kiterjedő tárgyalások során kovácsolódott ki a végeredmény: 1866 elején Szacuma és Csósú - most már két jól felfegyverzett tartomány - szövetséget kötött egymással. A kölcsönös támogatást körülíró ígérek kissé homályosak ugyan, de a szövetség, és azon belül a csapatokra és a fegyverekre vonatkozó megállapodás az elkövetkező szűk három évben igen hasznosnak bizonyult.

A sógunátus közben folytatta öngyilkos politikáját. Újabb háborút tervezett Csósú ellen, és elrendelte a tartományoknak, hogy

gondoskodjanak csapatokról. A tartományok persze rá se hederítettek az utasításra, a sógun azonban így is támadott a maga alkalmatlan haderőivel, és megalázó vereségeket szenvedett.

Mindeközben Szaigo Kagosimában újjászervezte és korszerűsítette a szacumai hadsereget, brit típusú gyalogsági ezredeket állított fel, amelyeket nemcsak előtöltő Minié-lövedékes Enfields karabélyokkal, hanem hátultöltő Sniders puskákkal is felszerelt. Abbéli meggyőződése, hogy a sógunátus pusztulásra van ítélve, ezúttal a britek oldaláról kapott további megerősítést. 1866 júliusában Sir Harry Parkes nagykövet ötnapos látogatásra Kagosimába érkezett, hogy próbára tegye az elgondolást, miszerint a brit nemzeti érdekeket az szolgálja a legjobban, ha egyénileg tárgyal a tartományokkal, mindenekelőtt Szacumával. Miután a hajója fedélzetén egy formális találkozón fogadta a Simacuvezetőket, Parkes találkozott Szaigóval. Tekintettel arra, hogy a sógun megtiltotta, hogy külföldi diplomaták kapcsolatot építsenek ki a daimjókkal, Parkes jelenléte egyszerre volt sértés a sógunra nézve és bátorítás Szacumának. Szaigo örömmel osztotta meg véleményét a sógunátus reménytelen helyzetéről, Parkes pedig egyetértett, hogy Japánnak ahhoz, hogy nemzetközi szinten komolyan lehessen venni, valóban szüksége van egy „egyszemélyes nemzeti uralkodóra”. Ezt Szaigo is így gondolta; nem mintha ekkor felismerte volna, hogy ehhez bizony egy fegyveres forradalomra is szükség lesz.

Másodszor hat hónappal később, szokásos kiotói utazása közben, Szacuma Hjógóji rezidenciáján megpihelve találkozott a brit főhivatalnokkal, ezúttal Ernest Satow diplomatával. Satow tehetséges és elkötelezett Japán-szakértő volt, Parkes nélkülözhetetlen tolmácsa, de ugyanígy nélkülözhetetlen a modern történészek számára is, tekintve hogy minden napjáról naplót írt, mely a végén 47 kötetre rúgott. Huszonegy éves korára, úgy tűnt, már minden fontos embert ismert Japánban. Szaigót azonnal felismerte, mivel egyszer már látta őt, alig egy évvel korábban, amikor ugyancsak Hjógónál kelt át egy gőzhajón - „tagbaszakadt, kövér férfi..., aki egy priccsen feküdt... Észrevettem, hogy az egyik karján kardvágás nyomát viseli”. Szaigo mindig óvatos volt, ha valakivel megismerkedett, és megválogatta a szavait, álnevet

használt, és igyekezett kerülni a fontos témákat; Satow azonban pontosan tudta, kivel áll szemben, de nem gyakorolt rá nyomást. A második alkalommal Szaigo már oldottabb volt, és őszintén nagyot nevetett, amikor Satow emlékeztette őt korábbi találkozásukra. Mindazonáltal nem kedvelte az üres locsogást, és kellően ravasz volt ahhoz, hogy meglovagolja a másik fél elbizonytalanodását, „hogy kipuhatóljam Satow igazi szándékait”, ahogy másnap följegyezte. És csak akkor nyílt meg előtte, amikor megbizonyosodott a beszélgetőpartnere alapállásáról. Satow-nak a találkozóról írt beszámolója híven összefoglalja az időszakos problémákat:

„A kölcsönös tiszteletadás után azt kezdtem érezni, hogy vesztesre állok; ez az ember annyira kemény és ellenálló, hogy ebből nem lesz beszélgetés. De a szeme úgy szikrázott, mint a fekete gyémánt, és a mosolya, amikor beszélt, annyira megnyerő volt” - írja Satow -, hogy a két férfi fokozatosan megbarátkozott egymással. A sógunátus gyengeségeire terelődött a szó, és arra, hogy mennyire hiányzik a daimjókkal folytatott párbeszéd.

- A *bakufu* [a sógun kormányzata] annyira leromlott az utóbbi években - mondta Szaigo -, hogy a hercegem úgy véli, nem szabad tovább hagyni, hogy kénye-kedvére tönkretegyje az országot... [A tartományok] arra számítottak, hogy részt kapnak a kormányzásból. Ehelyett azt tapasztalják, hogy a *bakufu* nem szándékozik osztozni a hatalomban, ők pedig nem hagyják, hogy bolondot csináljanak belőlük.”

- Csósúval kapcsolatban mi az álláspont? Mi, külföldiek, nem igazán értjük ezt a dolgot.

- Ez valóban érthetetlen - felelte Szaigo. - A *bakufu* indoklás nélkül háborúzni kezdett, és ugyanígy minden ok nélkül abba is hagyta.

-Akkor most béke van, vagy micsoda?

- Nem. Egyszerűen csak fegyverszünet, és a csapatokat visszavonták. Nyugvóponton van az üg.

- Nem igazán világos a számunkra, hogy a *bakufu* egyáltalán miért támadta meg Csósút? Nyilván nem azért, mert azok megsértették volna [Tokugava] Mikádót, hiszen ez esetben az ön hercege, a „Menny fia” iránti mély szeretetétől vezérelve, tétovázás nélkül segítséget nyújtott volna.

- Úgy vélem, a *bakufu* mindig is gyűlölte Csósút - felelte Szaigo.

A beszélgetésnek ezen a pontján Satow összefoglalta a brit kormányzat álláspontját, és közvetve tolmácsolta a többiekét is. Itt az ideje, hogy Hjógót megnyissák a külföldiek előtt, ahogy azt a Harris-szerződésben immáron csaknem tíz éve rögzítették. De hát hogyan lehetne panaszt emelni, ha az ember azt sem tudja, kihez forduljon? A szerződést az országgal kötötték, és nem egy meghatározott személlyel. Nincs ebben semmiféle beavatkozási szándék, hiszen a britek számára teijesen közömbös, hogy ki kormányozza az országot - a császár, a sógun vagy a tartományok konföderációja -, de valakinek, vagy valamilyen testületnek mégiscsak felelősséget kellene vállalnia. „Komoly aggodalmaink vannak” - magyarázta Satow, és sorolta is az okokat: Hjógó megnyitásának elmaradása, Richardson meggyilkolása, a *bakufu* tehetetlensége a gyilkosok megbüntetése kapcsán, és abban, hogy Szacumára is kiterjessze fennhatóságát, Csósú támadása a külföldi hajók ellen -, és „nekünk kell közbelépnünk, hogy megbüntessük [Csósút], mert a *bakufu* egyszerűen képtelen rá”.

Röviden: mi a csuda folyik itt?

Szaigo ugyanígy vélekedett. Valamit tenni kell, mégpedig azonnal!

És ekkor, hogy még nagyobb legyen a zűrzavar, meghalt a sógun, és meghalt a császár is. A sógun - mindössze húszéves volt, örökös nem maradt utána - választott utód nélkül hunyt el, s emiatt hetekig titokban kellett tartani a halálát, amíg az uralkodó ki nem jelölte a következő, sorrendben tizenötödik, s mint később kiderült, egyben az utolsó sógun Josinobu, más néven Keiki személyében, akinek korábbi kísérlete a sógunátus megszerzésére emlékezetes kudarccal végződött, és Szaigóra nézve szörnyű következményekkel járt. Három héttel később meghalt Kómei császár. Még 35 éves sem volt. Elkapta a himlőt, de úgy tűnt, felépül; amikor aztán kiderült, hogy mégsem, sokan arra gyanakodtak, hogy megmérgezték (valójában nagy valószínűséggel beriberi betegségben halt meg, amit a B.-vitamin kóros hiánya idézett elő), uralkodása alatt az ország kétségkívül instabillá vált, és egyelőre valószínűtlennek tűnt, hogy a dolgok lényegesen javulnának utódja, Mucuhito trónra

kerülésével, aki mindössze tizenöt éves volt, ezért csak régens gyámkodásával láthatta el tisztét.

De talán éppen ez adott esélyt arra, hogy a daimjók összefogjanak, ami az első lépés volt ahhoz, hogy korlátozzák a sógun hatalmát, helyreállítsák a császár befolyását, és újratárgyalják az idegen hatalmakkal kötött szerződéseket. Kagosimából Szaigo konferenciára hívta a tartományi vezetőket, és úgy tűnt, hallgatnak rá. Összetoborzott 700 katonát, hogy megfelelő hatást gyakoroljon Kiotóra, és két hűbérurával - Tadajosi daimjóval és mindenható apjával, Hiszamicuval - hajóra szállt Kiotó felé, ahová két héttel később, 1867 májusának közepén meg is érkeztek.

Két fontos ügyben kellett döntést hozni: megbocsátanak-e Csósúnak, amit Szaigo korábban megígért, és megnyitják-e Hjógót a külföldiek előtt. Igen ám, de ha Hjógót megnyitják, a kikötőt a sógun fogja ellenőrizni, és ez megint csak az ő malmára hajtja a vizet: úgyhogy a reformnak máris búcsút lehet inteni. Hosszú és feszült tárgyalások után június 26-án Josinobunak sikerült kierőszakolnia, hogy a birodalmi régens jóváhagyja Hjógó megnyitását, míg azt a kérdést, hogy mennyire kezeljék elnézően Csósút, nyitva hagyták. Ezzel gyakorlatilag arcul csapták a daimjókat, Szaigo Csósúnak tett ígéretét a szőnyeg alá söpörték, és a sógunátus megint megúsza az egészet.

A túrhetetlen sértés nyomán három befolyásos daimjó - Szacumából, Csósúból és Toszából - egy újabb szövetség létrehozásáról kezdett tárgyalni. Két megállapodás kerekedett ki ebből, egy teljesen új, de még mindig homályos egyezség Szacuma és Csósú között, valamint egy külön egyezmény Szacuma és Tosza között. A megállapodás-tervezet már forradalomról beszélt: Éppen ezért meg kell reformálnunk a politikai rendszerünket, helyre kell állítanunk a császári udvar kormányzati hatalmát, konferenciát kell tartani a daimjóknak, és egymással összehangoltan azon a célon kell munkálkodnunk, hogy emeljük nemzetünk tekintélyét a világ hatalmai között." Más tartományok is tettek célzásokat, hogy csatlakoznának az egyezményhez. De ezúttal sem történt semmi. A paktumot Toszának is jóvá kellett volna hagynia, ám ekkor megint közbejött valami: megöltek két brit tengerészt. A gyilkossággal

szamurájokat vádoltak; hadihajók érkeztek; végül a szamurájokat felmentették. A krízishelyzetet orvosolták ugyan, de növekedett az ellenállás, és Tosza vezetésének elfogyott a bátorsága.

Mindeközben Szaigo összeesküvést szőtt Csósúval, hogy elragadják a hatalmat a sóguntól. Támadásokat terveztek - az egyiket a Kiotóban állomásozó 1000 fős szacumai alakulattal, a másikat 3000 fővel Oszakában -, és elhatározták, hogy a terveket mindenáron végrehajtják, ha úgy adódik, akár Tosza nélkül is. Szaigónak mindenképpen szüksége volt az udvar támogatására, és ehhez nagy segítséget jelentett egyfelől a megszerzett hírneve, másfelől pedig személyiségének egy fontos eleme, az önhietség hiánya. Továbbra is a lehető legegyszerűbben öltözködött: pamutvászon kimonót viselt és szandált, s így bárhol feltűnés nélkül közlekedhetett. A legenda szerint egy alkalommal fel is tartóztatták, amikor a palotából sietett valahová, az őt ugyanis nem hitte el, hogy ez a kopott figura lenne a Nagy Szaigo. Végül egy magas rangú udvari hivatalnoknak kellett azonosítania.

Elérkezett a döntő csapás ideje. Szaigo és Okubo megfogalmaztak egy levelet, melyet a császári udvarral kívántak aláíratni. Az emberek gondolkodását megfertőzte a Tokugava-uralom - írták. Mind a belföldi feszültségért, mind a külföldről érkező fenyegetésekért a sógunt terheli a felelősség. A sógunt tehát a daimjó rangjára kell lefokozni. És jobb, ha mindenki tudja: ilyen körülmények között a béke hirdetése egyenlő a hazaárulással, mert a nagy eszméket csakis erővel lehet érvényre juttatni.

A sógun azonban valahogyan kiszimatolta a fenyegető veszélyt, és megelőző akcióba kezdett; el kell ismerni, briliáns módon. Számos más kultúrában ilyen esetben ellentámadást indítottak volna, ehelyett ő váratlanul lemondott, egyfajta politikai *dzsúdzsucut*³⁰ alkalmazva, vagyis elfogadva ellenfelei érvelését, hogy ilyen módon fegyverezze le őket. Kiadott nyilatkozatát érdemes idézni, mert jól példázza, hogyan lehet egy konfliktus élet a változások üdvözlésével ügyesen elvenni:

Most, hogy az idegen beavatkozás napról napra kiterjedtebb, csakis a kormányzás központosításával lehet elejét venni annak, hogy az állam darabokra hulljon szét. Ha azonban a régi

rendszer változik, és a kormányzati hatalom visszakerül a császári udvarhoz, ha a nemzetet érintő döntéseket széles skálán mérlegelik, és a császári döntéseknek érvényt szereznek, s ha a birodalmat az egész nép erőfeszítése támogatja, akkor a birodalom képes lesz fenntartani rangját és méltóságát a Föld nemzetei között. Ezért úgy vélem, legfőbb kötelességem, hogy ezt az eszményt felismerve az ország javára a kormányzásról teljességgel lemondjak.³¹

Az államcsíny tehát egy csapásra okafogyottá vált - eltekintve attól, hogy a császári udvar, elfogadva a lemondást, felkérte Josinobut, hogy ügyvezető sógunként maradjon a posztján, amíg az udvar összehívja az összes daimjót a helyzet megvitatására.

Szaigo és kollégái, főként Ókubo azonban így sem szándékoztak elállni a puccstól. November 14-én a fő hangadók Csósúba utaztak, ahol újra deklarálták Szacuma készségét a sógunátus erőszakos megdöntésére, majd továbbutaztak Kagosimába, hogy tájékoztassák Hiszamicut, akitől azt várták, hogy csapatokat rendeljen Kiotóba. Kívánságuk teljesült. December 8-án Szaigo és Tadjosi daimjó 3000 katonával nekiindult, és tíz nappal később egy 2000 fős csósúi kontingenssel kiegészülve átlépték Kiotó kapuját, mégpedig azzal az ürüggyel, hogy „megvédjük a császári udvart” a daimjók küszöbönálló konferenciája alatt.

A császári udvar jó néhány lojalista nemesnek megbocsátott, köztük Csósú daimjójának is. Szaigo ígérete tehát e tekintetben teljesült. A sógunátus lebontásáról azonban egész éjszaka tovább tárgyaltak.

1868. január 3-án reggel Ivakura Tomomi, a radikális nemesek egyik vezetője letette az asztalra a császári restauráció proklamációját, melyet az öt legfőbb daimjó jóvá is hagyott. Szacumai katonákat rendeltek a kapuórség megerősítésére. Tulajdonképpen ez az a pillanat, amely Meidzsi-restaurációként vonult be a történelembe. Ez tehát a Meidzsi-kor kezdete, azé a korszaké, mely Mucuhito császárról kapta nevét, akit a japánok Meidzsinek neveztek, halála után pedig az egész világon ezen a néven vált ismertté. Szaigo és Okubo, akik a változásokat előkészítették, most háttérbe húzódtak; Szaigo az őrség

parancsnoka lett, míg Okubo még inkább visszavonult. Az ifjú császár egy parván mögül olvasta fel rövid ediktumát Japán politikai rendszerének átalakításáról, így a sógunátus megszüntetéséről. Ahogy Josinobu nyilatkozatát, úgy ezt is érdemes teljes egészében idézni annak illusztrálására, hogy pusztán néhány szó hogyan képes megváltoztatni a történelem menetét, amennyiben azok helyén való szavak, és megfelelő időben hangoznak el:

Japán Császára ezúton közli az összes idegen ország uralkodójával és alattvalóival, hogy a kormányzó hatalomra adott engedélyt Tokugava Josinobu sóguntól, saját kérésével összhangban, ezennel visszavonja. Mostantól fogva a legfőbb hatalmat az ország minden belső és külső ügyében Mi gyakoroljuk. Következésképpen a szerződések ezentúl a Taikun [Fenséges Úr; Tycoon, ahogy a sógunokat általában angolul nevezték] helyett a Császár nevében kell, hogy köttessenek. A külügyeket intéző tisztviselőket mostantól Mi nevezzük ki. Kívánatos, hogy a szerződő hatalmak képviselői tudomásul vegyék ezt a közleményt.

A császár ezután bejelentette az új szervezeti rendszert, melyet a társuralkodó herceg mint elnök, a legfőbb daimjók mint szenátorok, valamint a szamurájok és az alacsonyabb rangú udvaroncok mint tanácsnokok működtetnek.

Ez volt az a pillanat, amely meghozta a történelmi változást, mind Japánnak, mind a külvilágnak. Egy hevenyészve megfogalmazott, pár tucat ember által kibocsátott, és pár perc alatt felolvasott egyszerű közlemény. Ezúttal valóban új helyzet állt elő, de hogy ennek milyen következményei lesznek, azt ebben a pillanatban senki sem tudhatta.

Josinobu Oszakába utazott, ahol hajlandó volt lemondani bizonyos területeiről, feltéve hogy a daimjók is lemondanak bizonyos földjeikről, hogy megsegítsék a birodalmi költségvetést.

A daimjók elbizonytalanodtak.

Patthelyzet. Japán jövője forgott kockán. A változás immáron bizonyossá vált, de a mikéntje igencsak kérdéses volt.

A holtpontról egy edói felkelés mozdította ki az ügyet. Néhány magáról megfélemezett szacumai *rónin* őrjöngeni kezdett,

felgyújtották az edói kastély egy szárnyát, és természetesen bosszúra ingerelték a Szacuma-ellenes szamurájokat. Josinobu készen állt arra, hogy a hadsereg élére álljon, elfogja és kivégeztesse a gazfickókat. Hamar kialakultak a frontvonalak; a sógun és szövetségesei nagyjából 5500 katonával, velük szemben Szacuma és szövetségesei mintegy 2300 fővel. Szaigo, az utóbbiak parancsnoka ekkora túlerővel szemben nem akart kockáztatni. A császárt - a megújulás szimbólumát, „az ékszer”, ahogy Szaigo nevezte őt - Hirosimába evakuálták, gondolva az esetleges vereségre.

De hamar kiderült, hogy a sógun seregéből hiányzik mind a vezetői hozzáértés, mind a morál, míg Szaigóék mindkettővel rendelkeznek, utóbbiaknak mindehhez még Minié-puskáik is voltak, míg az ellenfél többnyire még mindig csak a kardra hagyatkozott. Három nap leforgása alatt (1868. január 27-30.) a szacumai tüzérség az Armstrong-ágyúkkal teljesen szétzúzta a sógun hadállásait Kiotó határában. A fordulópont akkor következett be, amikor a sóguni szövetséges haderő egyik alegysége átállt, győzelemre segítve a szacumai szövetségeseket, megadva nekik azt az előnyt, amit a harcászati elmélet „nyomatéknak” nevez, vagyis: lelkesedést, kohéziót és összpontosítást. Ezzel kezdetét vette az úgynevezett Bosin-háború (más néven, vagyis az 1868-as év zodiákus jelei alapján a Föld-Sárkány háború).

Szaigónak, mint parancsnoknak, nem kellett volna részt vennie az ütközetekben, de szokásos vakmerőségével ragaszkodott hozzá, hogy ő is jelen legyen. Mámoros hangú győzelmi jelentéseket írt, melyeket nemhogy kétszeres, hanem ötszörös, sőt, tízszeres túlerő ellen érték el. Az emberek megállították az utcán, a kezét szorongatták, nem győztek hálálkodni, a katonákat étellel, itallal kínálták, és most aztán feltárult Szaigo előtt a sógunnal szembeni népharag teljes vertikuma. Szaigo büszkén mesélte, hogy öccse, Cugumicsi megsebesült a harcokban; nyaksérülést szenvedett, de fel fog gyógyulni. Vérpezsdítő élmény volt részt venni a hadműveletben, de az ő korában (40 éves volt ekkor) már nem annyira egyszerű, hiszen betegségekkel küszködött, és úgy érezte, kezd kiöregedni a harcból. „Őszintén szólva - írta egyik levelében a kagosimai családi ügyeket intéző emberének - már nem igazán

tudok férfiként szólalni; elgyávultam, és annyira aggályoskodó lettem, hogy már elviselhetetlen.”

A győzelem más gondokat is felszínre hozott. Szaigónak korábbi urától, Nariakirától örökölt feladatai közé tartozott, hogy daimjók tanácskozó testületének rendelkezésére álljon. A sógunátus elleni harcban azonban a daimjók közül csak néhányan vettek részt. Ezenkívül ott volt még a hadsereg kérdése: nem dőlt még el igazán, hogy tartományi hadtestek keveréke volt-e ez, vagy valódi, egyesített császári hadsereg. 1868 elején még mindkét típus létezett. És tisztázásra várt a saját szerepe is. Kétségkívül Szaigo volt a legmagasabb rangú szamuráj a hadseregben, de mégiscsak törzskari tiszt, akit elárasztottak lélekölő irodai munkákkal, és (elvben legalábbis) lekapcsoltak a tényleges hadműveletekről. Mit jelent ez a saját jövője és a nemzet jövője szempontjából? Ahogyan Mark Ravina írja: „a modern japán államiság egyik megalapítója vegyes érzelmekkel szemlélte saját művét”.

A szacumai szövetséges haderők mindeközben bekerítették Edót, és elég csekély ellenállással találkoztak. Április elejére készen állt a gyilkoló gépezet a beindításra. Kastélyokat, hadihajókat, fegyvereket akartak lefoglalni, és követelték a hivatalnokok kivégzését, valamint Josinobu exsógun öngyilkosságát. Josinobu azonban már nem volt parancsnok, pozícióját sajátos módon Szaigo régi barátja, Kacu vette át, újabb elvi ellentmondással tetézve az amúgy is eléggé ambivalens helyzetet. Kacu szembeszállt a sógunátussal, amikor az meg akarta támadni Csósút, de aztán mégis harcolt érte, hogy leállítson egy háborút, melyet teljességgel szükségtelennek vélt. Most felvette a kapcsolatot Szaigóval, és béketárgyalásokat kezdeményezett. Azzal érvelt, hogy az ügy túlzottan kemény elrendezésének sem értelme, sem erkölcsi alapja nincs. Josinobu tisztességesen járt el, lemondott, és előkészítette a tulajdonátadást. Jót tenne ebben a helyzetben a nagyvonalúság: méltányosságra adna példát országszerte. Szaigo elbizonytalanodott, és az ügyet a felettesei elé vitte.

Röviden a következő történt. Edo várát három héttel később, április 27-én feladták. Josinobu egy hegytetőn levő templomba, a Kan'eidzsibe vonult vissza, ahol ma a tokiói Cleno Park található. Tisztjei engedelmességet tanúsítottak, fegyvereiket lefoglalták.

Mindössze 2000 konok harcos tartotta magát, az úgynevezett Sógitai brigád, akik a Becsületesség Bizonyságának Ligájaként váltak híressé. Bevették magukat az Ueno-templomba, ahová korábban Josinabu önként visszavonult. A békefolyamat itt megfeneklett. A városban gerillacsapatok hajtottak végre kisebb rajtaütéseket, a rendőrség tehetetlennek bizonyult, s anarchia fenyegetett, mivel a Liga akadályozta a végleges rendezést. A császári haderő kifogyott a pénzből, Edo kereskedői pedig különféle kifogásokat hoztak fel, amikor anyagi támogatást kértek tőlük. Szaigo késleltette az ostromot, mivel a császári csapatok más helyeken hajtottak végre tisztogatásokat, s Edónál számbeli kisebbségbe kerültek. Teltek a napok, káosz fenyegetett; „az embereket félelem tölti el” - írta Kacu a naplójában. „Lármás útonállók fosztogatnak és gyilkolnak, képtelenek nyugodtan kivárni a birodalmi rendezés idejét, ahogyan az egy igaz *busi*tól elvárható lenne. A kereskedők bezárják ajtajukat, és az emberek elszegényednek, elvesztik megélhetésüket. Az utcák éjszakánként kihaltak. Egy elkorcsosodott világ jele lenne ez?” Nagyon úgy festett. A rendőrfőnöknek írt levelében Kacu amiatt panaszkodik, hogy a várat felveri a gaz, a tornyok széjjelporladnak, a kastélykerteket ellepték a koldusok. Éjszakánként - írja - rablók öldösik a szerencsétleneket, az öregeket hagyják az utcán meghalni, fiatalok bandái rabolnak és fosztogatnak. A Sógitai napról napra erősödik. A Sógitait szét kell zúzni, Edóban békét kell teremteni, máskülönben a kormány megbukik.

A támadás napján, július 4-nek esős hajnalán³² kis híján katasztrófa történik. Maga Szaigo vezeti az ostromot a templom Fekete Kapuja ellen, és súlyos veszteségeket szenved, mivel a csósúiak támogatása elmarad. Szaigo, aki továbbra is ízig-vérig samuráj, nem panaszkodik, hiszen a kockázatvállalás még nagyobb dicsőségre adott esélyt. De ennek ára van. A csata sorsa akkor fordul meg, amikor a csósúiak a templomot hátulról támadják. A nap végére az Armstrong-ágyúk lángoló romhalmazzá lövik az építményt, hullahegyeket és magatehetetlen túlélőket hagynak maguk után.

Az új rezsim kipurancsolja a Tokugava családot és csatlósait - 12 000 családot, 100 000 embert - a városból. 1868 nyarának közepére

Edo a Kelet Fővárosa - Tokió - lesz, és hivatalosan megváltoztatják az egész korszak nevét Keioról Meidzsire („Felvilágosult Kormányzat”). Októberben az új kor hajnalának jeleként a császárt - „a titokzatos uralkodót, akit látni és életben maradni csak kevesek kiváltsága”, ahogyan a korabeli *Japán Times* írja - áhítattól lenyűgözött tömegben keresztül viszik át a sógun palotájába.³³ Hogy emlékezetessé tegye a beköltözést, a császár kétnapos ünnepet rendel el, és csapra veret 2563 hordónyi szakét. Ez feldobja a város hangulatát. A helyiek „a restauráció italának” nevezik. De a megújulásra még várni kell. Az év végéig 200 ezren menekülnek el, és Edo „egy kihalt város képét öltötte magára”.

Az egyik helyi újság, a *Hiogo and Osaka Herald* erőltetette affektáló angolsággal ezt írja: „falánk, henye és lusta bitorlók sajátították ki maguknak acsarkodva országuk egykor virágzó Párizsát, mely mára fosztogatók bűnbarlangjává vált”.

Az ország más részein szakadár tűzfészek jönnek létre - löfegyverek tűnnek el, gerillabandák támadnak császári csapatokra -, és Honsú északkeleti részén széles körű ellenállás bontakozik ki. Maga Szaigo három osztagot ver le szeptemberben Kagosimától északra, és éppen akkor érkezik a helyszínre, amikor öccse, Kicsidzsiro súlyosan megsebesül. Négy nappal később belehal sebeibe: szörnyű veszteség ez, már csak azért is, mert Kicsidzsiro éppen azért maradt otthon, hogy a család mindennapi ügyeit intézze. „Pedig nekem kellett volna elsőként meghalnom - írja Szaigo -, én pedig ehelyett magam elé engedtem öcsémet” a frontra. A győzelem után Szaigo olyan önmérsékletet tanúsít, hogy még az ellenálló régiókban is valóságos hőssé válik. Valóban, ahogyan Ivan Morris írja, „kevés olyan erőszakos átalakítás volt a történelemben, mely ilyen csekély véráldozattal ment volna végbe”, és ez a végeredmény jórészt Szaigonak köszönhető.

Szaigo számára itt ér véget a háború, habár a harcok még fél éven át folytatódnak. Az Északi Szövetség tíz megmaradt hajója 3000 katonával és néhány francia tanácsadóval észak felé, Hokkaidóba menekül, azzal a szándékkal, hogy új, független államot hozzanak létre: az Ezo Köztársaságot, melyet azonban soha nem ismernek el, és 1869 júniusában egy túlerőben levő birodalmi haderőnek kénytelenek is megadni magukat.

Van egy hely, ahol igazán méltó módon emlékeznek meg a Bosin-háborúban elesett szacumaiakról. Ez a hely a hokosui altemplomnál található, ahol annak idején Szaigo és Gessó titkos kiotói találkozási zajlottak. Szépen nyírt sövényvel szegélyezett, kikövezett ösvény kapaszkodik fel egy enyhén emelkedő erdőségbe, keresztülhalad egy sintoista stílusú kőkapu alatt, és megérkezik a dombtetőn felállított kegyhelyhez. Egy utcakövekkel körülvett udvaron hat oszlopon 524 harcban elesett katona neve olvasható. Az egyik oszlopon egy vers látható ezzel az aláírással: „írta: Szaigo Takamori”. A finom véset olyan hatást kelt, mintha graffitihez használt festékszóróval vitték volna fel az oszlopra.

A béke szigete ez, juharfák otthona. A leborotvált fejű szerzetes, aki korábban Szaigóról, Gessóról és a teaházról mesélt, most azt magyarázza, hogy azért is olyan békés ez a hely, mert a látogatókat csak novemberben engedik be ide, és akkor is csak azért, hogy megcsodálhassák az őszi színekben pompázó juharfákat.

- Híres hely ez, de magáról az emlékműről keveset tudnak az emberek. Inkább a juharfák miatt jönnek.

Érdekelne, vajon hogyan tudják fenntartani a helyet, ha csak ilyen rövid időre nyitják meg a nagyközönség előtt. - Nehezen. Tizenöt család támogatását élvezzük, de valójában százra lenne szükségünk - ismeri el a szerzetes, aki egyébként filozófiai tárgyú előadásokat is tart. Időnként vannak temetések, azonkívül teás szeánszok a templomban, s mindez elegendő ahhoz, hogy a kegyhelyet fenn tudják tartani - magyarázza. Ő ennek szenteli az életét, elkötelezettségét az apjától örökölte, és természetesen továbbadja a fiának. És így a szentély tovább él, és emlékeztet a harcosokra, akik a Meidzsi-restaurációért vívott háborúban estek el. Sokan már elfelejtették őket, de akik eljönnek ide az őszi juharfákat megcsodálni, emlékeznek rájuk.

Így ért véget tehát ez a rendkívül furcsa forradalom, mely tele volt ellentmondásokkal, ahogy az elkövetkező évek is megmutatták. A mozgalmat szamurájok indították, azzal a céllal, hogy helyreállítsák a császári uralom ősi tradícióját, de a császárt ennek ellenére félreállították, saját magukat pedig egyfajta kollektív *szeppuku* elkövetésével végül is törvényen kívül helyezték. A földbirtokaik önállóságáért küzdöttek, de a kormányzatot központosították. Azt

állították maguktól, hogy megvetik az idegeneket és a külső világot, miközben kitárták a kapukat a külföldiek előtt, és alig várták, hogy megtapasztalhassák a nagyvilágot. Megszüntették az ősi hierarchiákat, hogy helyébe olyan értékrendet állítsanak, mely az érdemek szerinti érvényesülést biztosítja. Hagyományos öltözékeket viseltek, majd egyik napról a másikra kibontották kontyaikat, és frakkot öltöttek magukra, hintókon és cikornyás esernyőkkel közlekedtek. Jelmondatuk pedig így hangzott: „Gazdagítsd az országot, és erősítsd a hadsereget!”. Csoda hát ha ezt a sokféle ellentmondást sokan közülük az elkövetkező években nem voltak képesek magukban feldolgozni?

Szaigo azonban, úgy tűnt, nem az utóbbiak közé tartozik. Ő elvégezte a feladatát, és visszatért Kagosimába, hogy jól megérdemelt pihenését élvezze, felgyógyuljon sorvasztó betegségéből és (mindig is erről álmodott) végleg nyugalomba vonuljon.

TIZENHARMADIK FEJEZET

A boldogtalan forradalmár

A restauráció bizonyos értelemben betöltötte azt a küldetést, amelyet Szaigo maga elé tűzött: a császár visszanyerte hatalmát, Szacuma szépen fejlődött. De meg is volt ennek az ára. Szaigo érezte, hogy öregszik; ízületei sajognak, láz, gyomorfájás, hasmenés kínozza. Mivel egyéb feladat nem várt rá, és a saját egyszerű igényeihez képest megfelelő jövedelemmel rendelkezett, ezért úgy döntött, visszavonul, és megpróbálja összeszedni magát egy termálvizes pihenőhelyen, mindössze pár órányi lovas útra Kagosimától. Volt ott minden, ami a megújuláshoz kell: folyó, ahol horgászni lehet, erdő a vadászathoz, és voltak kutyák is garmadával, hogy társasága legyen - ennyi elég is, írta egy feljegyzésében, addig legalábbis, amíg lehetősége nyílik visszatérni a családjához Amami Osimába. Így előkészülve a visszavonulásra szívfájdalom nélkül lemondott az udvar által felkínált nagyvonalú jövedelemről és az annak megfelelő főrendi méltóságról.

Tadajosi személyes látogatása kellett ahhoz, hogy elhatározását mégis megváltoztassa. Az exdaimjó, aki most már kormányzói tisztséget töltött be, személyesen jött el hozzá, hogy segítségét kérje az alacsony rangú helyi szamurájok féken tartásához. E réteg várakozásai alaposan megnövekedtek a reformígéretektől, valamint attól a tényről, hogy bizonyos változások valóban történtek: a négy vezető daimjó átadta földjeit és alattvalóit a császári kormánynak - amitől persze azon nyomban kormányzókká váltak saját régi birtokaikon. Hamar kiderült azonban, hogy semmi más nem változott, csak az elnevezés. És ez kevés volt. Tadajosi, jóllehet még mindig apja irányítása alatt állt, hamar felismerte ezt. „Nyilvánvaló - írta Szaigónak -, hogy a kormányzati kinevezéseket függetleníteni kell a rangtól.”

Szaigónak tulajdonképpen nem lenne más teendője, érvelt Tadajosi, csak annyi, hogy megmutassa: támogatja a reformot. Az ő reputációja - alacsony sorból jött, nagy karriert befutott exminiszter, főparancsnok, igazságtalanul elítélt száműzött, egy igazi szent -

önmagában elég ahhoz, hogy lecsillapítsa a kedélyeket. Szaigo végül is hagyta magát meggyőzni, és így lényegében Szacuma tiszteletbeli vezetőjévé vált, akinek a jelenléte garanciát jelentett a hozzá hasonlóan alacsony sorból származóknak, hogy valaki képviseli az érdekeiket a tartományi kormányzatban, utólag visszatekintve egyértelmű, hogy a baj éppen itt kezdődött. Egyre jobban belebonyolódott az egymással ütköző elvárások kusza szövevényébe: hűség a tartományhoz és a nemzethez; hűség a hűbérurához és a császárhoz; lojalitás a szamurájokhoz, mint független közösséghez, másfelől hűség a nemzeti egység eszméjéhez; hűség a saját belső fegyelméhez, ugyanakkor nyitottság a politikus számára elengedhetetlen kompromisszumkésziségre. Ezek az ellentétes erők előbb-utóbb felőrlik az embert, és Szaigo érezte, hogy ennek már mutatkoznak is a jelei.

Tadajosi és környezete kezdeményezésére közben valóban megindultak a változások. A gazdag szamurájok jövedelmét több mint 80 százalékkal megnyirbálták, míg a szegényekét 20 százalékkal emelték - drámai változás ez egy olyan tartományban, ahol korábban néhány gazdag család (voltaképpen 500-ból egy család) birtokolta az összes szamuráj jövedelmének közel a felét. Szacuma saját kormányzati rendszert épített ki, viszonylagos egyenlőséget teremtett társadalmi osztályok és a lehetőségek között, korrektebb adórendszert vezetett be, és korszerű hadsereget hozott létre. Az összes szamurájt új katonai alakulatokba szervezték 8-tól 35 éves korig, s ezzel 15 ezer fegyverest bocsátottak Kagosima rendelkezésére. A közepes és alacsony rendfokozatú tiszteket a katonák választották, s többségük a katonai szolgálat mellett megtartotta foglalkozását is. Más szavakkal, ahogyan Charles Yates megállapítja, Kagosima katonai állammá alakult át, állandó mozgósítási feltételek mellett, a rendszer meglepően jól működött; néhány év leforgása alatt lényegében sikerült átállni a feudalizmusról a modern kapitalizmusra. Ez persze nem azt jelenti, hogy csupa béke és harmónia uralta a tartományt, hiszen a szamuráj középréteg továbbra is neheztelt a kiváltságok elvesztése miatt, ami azzal fenyegetett, hogy a feszültség pár éven

belül felhalmozódik, nem kizárt, hogy mindez Szaigót is magával sodorja. Szaigo éppenséggel nem élvezte a helyi politikusi szerepkört, unta a papírmunkát, tettekre vágyott, és visszasírta a régi szép időket, amikor még a daimjó iránti lojalitás adott értelmet az életnek. Mindeközben Szacuma sikerei egyre nagyobb aggodalmat keltettek Tokióban. Ha Szacuma ilyen jól meg tud állni a saját lábán, akkor mi értelme az új, központosított kormányzatnak? Vagy talán Szacuma elszakadásra készül? Egyes megfigyelők máris polgárháborút vizionáltak. És az aggódók között volt Szaigo gyerekkori barátja, Ókubo is, aki akkor már a tokiói új császári kormányzatban foglalt helyet. Miután felismerte a problémát, a lehetséges megoldás is felmerült benne. 1871 februárjában többekkel együtt útra kelt Tokióból, és leutazott Szacumába, hogy a császár nevében felkérje Szaigót és Hiszamicut, csatlakozzanak a központi kormányzathoz. A delegáció tagjai között volt Szaigo öccse, Cugumicsi is, aki időközben járt Európában is, és immáron altábornagyként szolgált az új császári hadseregben. És közöttük volt egy idősebb tábornok, Jamagata Aritomo, Szaigo barátja és jövőbeni végzete, akiről még hallani fogunk. Háromnapos kínkeserves könyörgésbe tellett, amíg Szaigo beadta a derekát. De a kormányzat jellegét illetően még ekkor sem értett egyet Ókubóval (ez a nézetkülönbség nem sok jót ígért a jövőbeni kapcsolatokra nézve). Ókubo erős, központosított bürokráciát akart; Szaigo jóval lazább irányítást képzelt el, mely a konfuciánus kormányzási eszményt tiszteletben tartó általános elvi alapokon nyugszik. Amiben viszont egyetértettek, az egy nemzeti hadsereg felállításának szükségessége, és ezt a feladatot Szaigo hajlandó volt elvállalni; tábornokként, a császári őrség parancsnokaként, állami főtanácsadóként, végső soron különleges tábornagyi ranggal felruházva.

Tény, hogy ekkora erkölcsi súllyal senki más nem rendelkezett az országban. Képzeljünk el egy Nelson Mandelát és egy Wellington herceget együttvéve. Börtönt szenvedett, igazságtalanul elítélték, visszatért, de úgy, hogy senki ellen nem táplált gyűlöletet, majd győztes tábornokká és miniszterré emelkedett. Az a tény, hogy az új kormányban hajlandó volt szerepet vállalni, végül is meghozta a kívánt hatást. Az emberek most már nem beszéltek polgárháborúról.

De Ókubo számára ez csak a kezdet volt. Amennyiben a kormány valóban komolyan gondolja, hogy katonailag függetlenné és erőssé akar válni, akkor meg kell szabadulnia a régi tartományoktól, és helyükbe központi irányított prefektúrákat kell létrehozni. Ellenállással persze számolni kell, és nemcsak a daimjók, hanem a szamurájok csatlósai oldaláról is. Szaigo támogatása ezért is életbevágóan fontos - egy hajdani alacsony rangú szamuráj, megkérdőjelezhetetlen hűséggel, aki immáron a császári őrség főparancsnoka, mindenesetre ahhoz is kellett hat hónap, amíg sikerült e tervhez megszerezni Szaigo egyetértését. A változások nyomában életbe léptek. Ókubo pénzügyminiszter lett, Szaigo pedig csatlakozott ahhoz a négyfős, alacsony rangú szamurájokból álló testülethez, mely a reformokat felügyelte. Szaigo számára ez a folyamat tele volt fájdalmas lépésekkel. Egyfelől egyértelmű volt, hogy egy működőképes központi kormányzat létrehozásához, a nemzetbiztonság megőrzéséhez, és a külföldi hatalmakkal való együttműködéshez a tartományoknak meg kell szünniük. Másfelől erős elkötelezettség fűzte őt Szacumához és annak urához. De be kellett látnia, hogy igazából nincs alternatíva. Így hát a két rossz közül a kevésbé rosszat választotta. Az adott helyzetben a nemzeti érdek felülírta a szacumait.

Augusztus 29-én jött a második forradalmi változás. A császár közölte az exdaimjókkal, akik most már kormányzók voltak a régi tartományaik élén, hogy a tartományi rendszer megszűnik. Az elkövetkező hónapokban újrarájzolják a határokat, létrejönnek a prefektúrák, és új kormányzók foglalják el hivatalaikat, akik a birodalmi kormányzatnak tartoznak felelősséggel a nemzeti adóigazgatásért, a törvénykezésért és az oktatásért. Majdnem mindegyikük elfogadta az elképesztő változásokat, többé-kevésbé jó képet is vágtak hozzá, részint azért, mert mégiscsak egy forradalom zajlott, részint pedig azért, mert nagyvonalú végkielégítéseket és előkelő titulusokat kaptak - élethosszig járt nekik a prefektúrák adóbevételének 10 százaléka, és ehhez még főnemesi rang is dukált.

Egyetlen ember tiltakozott: Szacuma ura, Hiszamicu, aki még mindig régensként működött fia mellett, jóllehet most

már inkább kormányzóként, mint daimjóként. Hiszamicu nagy dilemma volt Szaigo számára. Ő volt az, aki régensként számúzta annak idején Szaigót, és ő adta ki azokat a kegyetlen utasításokat, amelyek mögött, nagyon úgy tűnt, valóban gyilkos szándék állt; és mégis ő volt az a hűbérúr, aki iránt Szaigo rendíthetetlen hűséget tanúsított. Régens-ként Hiszamicu gyakran döntött a valódi daimjó, a saját fia, Tadajosi helyett. Most azonban a húszas éveinek végén járó fia volt az, aki a változásokat felügyelte, és az ötvenes éveit taposó Hiszamicu volt az, aki tiltakozott ellenük, mégpedig évről évre egyre hevesebben. Bizonyára neki se volt könnyű, büszke örökösöként egy olyan családnak, mely 700 éven át uralta Japán legfüggetlenebb tartományát. Fellengzős szónoklatokat tartott az árulásról - főként Szaigo árulásáról. De a lármázáson kívül túl sokat nem tehetett, mint ahogy Szaigo se tehetett mást, mint hogy elszenvedte a dühkitöréseit.

Itt volt az ideje a külügyekre is sort keríteni, és újratárgyalni az úgynevezett egyenlőtlen szerződéseket az Egyesült Államokkal és más nyugati hatalmakkal - egyenlőtlen azért, mert szinte semmilyen vámbevétel nem hoztak az ország számára, és törvényen kívül helyezték a külföldieket -, elkerülendő azt a megaláztatást, amit Kína a gyarmatosító hatalmaktól szemlátomást elszenved. Első lépésként magas szintű diplomáciai küldöttségeket küldtek Amerikába és Európába Ivakura és Okubo vezetésével - utóbbi mint a négy helyettes nagykövet egyike került a delegációba -, továbbá egy 48 fős hatalmas kísérettel, valamint 60 diákkal. A küldöttség azt a feladatot kapta, hogy tárgyaljon, megfigyeljen, információt gyűjtsön és ötleteket hozzon, miként lehetne az egyenlőtlen szerződéseket újratárgyalni. De új szerződést semmiképpen sem írhattak alá. Távollétük alatt - egyéves időtartamra tervezték a delegáció útját - az országot ügyvivő kormány irányította, Szandzso Szanetomi ideiglenes államfő és helyettese, Szaigo vezetésével, akik gyakorlatilag semmit nem tehettek, amíg a küldöttség vissza nem tért.

Szaigót nem elégítette ki ez a tétlenség, mint ahogy a kollégáit sem. Két területen sürgős reformokra volt szükség. Az egyik miniszter mindenki számára nyitott alapfokú oktatást látott volna jónak, amihez 50 000 iskolát kellett volna építeni; a másik

tárcavezető nemzeti törvényhozást követelt. Modern adórendszer nélkül azonban egyik tervet sem lehetett finanszírozni. Emellett az új hadseregnek sorkatonákra és modern fegyverekre volt szüksége, miközben a szamurájok illetménye elvitte a kormányzati büdzsé felét. A helyettes pénzügyminiszter, Inoue Kaoru az illetmények kiváltásra kötvényeket javasolt, az ötlet azonban hatalmas felháborodást keltett az Ivakura-féle delegációban. Nagy zsvivajgás támadt, korrupciós botrányok törtek ki, sokan lemondással fenyegetőztek.

Az egyik ilyen lármás perpatvar, amit Szaigónak kellett elsimítania, a császári őrségen belül zajlott. Az őrség fele szacumaiakból állt, míg a parancsnok egy csósúi volt; az ellátmányról pedig egyik kollégája gondoskodott, aki a feltételezések szerint hatalmas pénzeket zsebelt be. A szacumaiak azzal vádaskodtak, hogy az összes csósúi korrump, ugyanakkor a saját soraikban is folyt a rivalizálás, főleg a városi és a vidéki szamurájok között. Szaigónak sikerült csillapítania a kedélyeket, de az volt az érzése, ahogy naplójában fogalmazott, mintha „egy lőporos hordón ülne”. A hasonlat pontosan érzékelteti a felgyülemlett feszültségeket, melyek öt évvel később ki is robbantak.

Szaigo, aki amúgy is rühellte az adminisztrációt, most tehetetlenül nézte a temérdek szócséplést és veszekedést. Valami egészen másra vágyott; olyan életre, amelyet az erény, a lojalitás, a jámborság, az emberség és a szeretet vezérel. Ha a vezetők lemondának a fényűzésről, és egyszerű életet élnének, az átlagemberek is követnék a példájukat, és felvirágozna az ország, a szó összes értelmében. Imádd az Eget, szeresd az emberiséget - miért nem elég ez? Először ezt kellene szem előtt tartani, s utána minden jó jönne magától.

Mielőtt átvesszük a külhoni országok rendszerét, hogy saját életmódunkon javítsunk, célszerű a saját országunkat szilárd alapokra helyezni, javítani a közerkölcsöt, és ha ez megtörtént, akkor fontolóra vehetjük az idegen országok erényeit. Ha viszont vakon követjük a külföldet, akkor a nemzeti politikánk hanyatlásnak indul, közerkölcsünk menthetetlenül romlásba hanyatlanak.³⁴

És persze mindehhez Szaigónak el kellett viselnie Hiszamicu szakadatlan jeremiáit. Az egykori daimjó visszautasította a Tokióban felkínált kormányzati állást. Csakis az új kagosimai prefektúra kormányzói pozíciójára fájt a foga. Megrögzött konzervatívként hevesen küzdött a nyugati ruházkodás egyre jobban terjedő divatja ellen - ötvenes évei közepén járt ekkor -, ellenezte a szamurájok és a „közemberek” közötti különbségtétel megszüntetését, valamint a nők iskoláztatását. Senki sem értette, mitől ilyen zsémbes. Talán a tehetetlenség érzése miatt, hogy ő a kormányzónak „csak” az apja és a régense; vagy talán az bántotta, hogy Szacuma, az egykor lényegében független országrész most már kevesebb, mint egy tartomány. Bármi fűtötte is az indulatait, tény, hogy sikerült haragot szítania a helyi szamurájok körében, akik egyre inkább Kagosima-pártiakká és Tokió-ellenessé váltak.

Szaigo túrhetetlennek tartotta Hiszamicu viselkedését.

Azt mondta, úgy érzi magát, mintha valaki ágyúval lövöldözne rá. Szaigo immáron a császár embere volt, minden második héten az uralkodóval vacsorázott, és részletesen megtárgyalta vele az aktuális ügyeket. A kialakult helyzet miatt vissza kellett térnie Kagosimába. Hat keserves hónapot töltött ott, de túl sokra nem ment vele. Hiszamicu, saját korábbi hűbérura továbbra is ellene dolgozott, még hozzá a legalattomosabb eszközökkel. Amikor a császár 1872 júliusában hivatalos látogatásra Kagosimába jött, Hiszamicu az egyik udvaroncnak odacsúsztatott egy feljegyzést, melyben a kormányt arroganciával vádolta, visszasírta a régi időket, Szaigo lemondását követelte (s egyúttal Ókubóét is, jólét ő éppen távol volt az Ivakura-delegációval). „Az ország napról napra gyengül”, sópánkodott, „a kormány visszaélései miatt”, és a nemzetet elnyomó „nyugati barbárok” miatt.

1873 elején azonban a különböző ajándékok és a rengeteg könyörgés hatására megtört a jég: Hiszamicu nagy kegyesen elfogadott egy kormányzati állást a fővárosban.

Szaigo hamarosan visszatért Tokióba, hogy újra elfoglalja három posztját: az Államtanács tagjaként, a császári őrség parancsnokaként és a hadsereg tábornokaként. Japán ez idő szerint újabb nagy horderejű változás előtt volt. 1872 végén törvényt hoztak

a modern nemzeti hadsereg felállításáról, a katonák besorozásáról és kiképzéséről, a koncepciót a restauráció hozta magával, és az ok eléggé nyilvánvaló volt. Az ország nagy létszámú parasztságát még 1587-ben, az úgynevezett Nagy Kardvadászat során megfosztották a fegyvereiktől, alapvetően azért, mert veszélyt jelentettek elnyomó uraikra. 300 év elteltével a parasztság lényegében ugyanebben a helyzetben volt - gondoskodtak erről a hűbérurak és a kardforgató szamurájok. Hadi szempontból azonban ugyanez a parasztság óriási potenciált is jelentett, és ezt pontosan tudták azok a magas rangú japán küldöttek, akik jártak Európában, vagy tanulmányozták az európai hadtörténetet. A poroszok éppen ekkor bizonyították, milyen hatékony lehet egy jól kiképzett paraszthadsereg, hiszen ennek köszönhető az 1870-72-es meglepő győzelmüket a franciák ellen. Elhatározták tehát, hogy hasznát kell venni a parasztnak, mégpedig az általános katonai szolgálat bevezetésével. A terv az volt, hogy minden huszadik életévét betöltött férfit hároméves szolgálatra alkalmasnak nyilvánítanak, és így megszerveznek egy békeidőben 31 000 fős hadsereget, mely háború esetén 46 000 főre növelhető. Emellett a 4000 fős császári őrségbe is besoroznának parasztnak. A szamurájok természetesen hevesen tiltakoztak, hiszen a terv az egész szamurájethoszt veszélyeztette, és kétségbe vonta azt a hitüket, hogy fegyvert csak ők viselhetnek. A parasztnak közül is sokan tiltakoztak, mivel a sorkötelezettség a leghasználhatóbb fiatal munkaerőtől fosztaná meg a családot, és attól is tartottak, hogy az intézkedés újabb adóemeléseket hoz magával, ugyanakkor mind a parasztnak, mind a szegényebb szamurájok között szép számmal voltak olyanok, akik gyűlölték a régi rendszert, és már az 1867-68-as háborúban ezrével csatlakoztak Szaigo új hadseregéhez, így tehát 1873-ban megkezdődött a kiképzés, amihez a franciák nyújtottak támogatást (innen a francia és a japán egyenruhák hasonlósága).

Az új hadsereget egyfelől utálat övezte, másfelől azonban ugyanolyan mértékben el is ismerték a szükségességét. A heves viták fókuszában mindvégig Szaigo állt. A szamurájok neki tolmácsolták elkeseredettségüket, ugyanakkor Szaigo meg volt róla győződve, hogy a nemzeti hadsereg szükség van, hiszen két olyan válság is fenyegetett, mely a háború árnyékát vetítette előre.

Az első a Tajvannal kapcsolatos konfliktus. A Rjúkjú-szigetokről - ez a térség az Okinavától Amami Ósimáig terjedő szigetsláncolat - útnak indult egy hajó ötvennégy tengerésszel a fedélzetén, ám útközben hajótörést szenvedtek, és Tajvan felé sodródtak. A helyiek azonban segítségnyújtás helyett lemészárolták őket. Kína a Rjúkjú-szigetekhez hasonlóan Tajvant is a sajátjának tekintette, más kérdés, hogy a kínai vezetés amúgy egyik szigettel se törődött túl sokat. A Rjúkjú-szigetcsoporthoz de facto Szacuma uralta idestova 250 éve. Különösebb konfliktus ezen időszakban nem történt, de most, hogy az új japán birodalmi kormányzat bejelentette abszolút igényét a térségre, Kína nem volt hajlandó elismerni azt. Erre válaszlépésként a japán hivatalosságok kiterjesztették követelésüket, kijelentve: ha Kína nem képes kézben tartani Tajvant, akkor Japán majd megteszi. Röviden szólva mindkét fél heves fegyvercsörgetésbe kezdett, a szó szoros értelmében. Az összecsapás elkerülhetetlennek tűnt.

A másik tüzfészek Korea volt. Koreát hagyományosan a kínai császárhoz kötötte az alattvalói hűsége, és az ország nyilvánvalóan nem óhajtott elismerni egy másik fennhatóságot maga fölött. Arról nem is beszélve, hogy koreai szemszögből nézve Japán távolabb esett Kínától, a világegyetem „igaz központjától”, mint Korea, ebből következően a Japánban élő népeket egyszerű barbároknak tekintették. Pontos tükörképe volt ez annak a szemléletnek, ahogyan a japánok vélekedtek a koreaiakról.

Ezek a szélsőségesen összeférhetetlen nézetek azonban mindeddig a felszín alatt rejtőztek, hiszen Koreának nem a japán császárral, hanem a sógunnal kellett kapcsolatot tartania. Ez a különbségtétel egyfajta diplomáciai fügefalevélként szolgált, és lehetővé tette, hogy a kapcsolatot egy Koreába telepített helyi irodán keresztül intézzék, melyet a japánok Cusima szigetéről működtettek. Amikor azonban a sógunt menesztették, hirtelen eltűnt ez a fügefalevél, és feltárult az új birodalmi helyzet a maga pőre valóságában. Japán három küldöttséget is menesztett Koreába, hogy tárgyalásokat kezdeményezzen, de mindháromszor visszautasításra talált. Korea, Kína álláspontját követve, nem volt hajlandó elismerni a tokiói új rezsimet, mivel annak élén egy „hamis” uralkodó áll, hiszen az egyetlen, valódi császár természetesen a

pekingi. Tokióban ezt felháborító sértésnek vették, és úgy vélték, az egyetlen méltó válasz a hadüzenet.

Japánnak rendkívül nagy szüksége lett volna egy biztos kezű vezetőre, de ilyen nem volt, még azok között sem, akik Amerikába utaztak az Iwakura-féle küldöttséggel. Maga a delegáció is megosztott volt, egyesek ugyanis módosítani akarták az egyenlőtlen szerződéseket, annak ellenére, hogy az indulás előtt megállapodtak, hogy erre nem kerülhet sor. Ókubo hazautazott Washingtonból, hogy megkérdezze az ügyvivő kormányt, engedélyezik-e a tervet, a válasz azonban a delegáció tagjainak legnagyobb megdöbbenésére az volt, hogy nem. Ez a váratlan tekintélyvesztés fel is oszlatta a küldöttséget. Jó páran saját szakállukra világ körüli útra indultak, s az utolsó közülük csak két évvel az elindulásuk után tért haza.

Szaigónak a legnagyobb keresztje továbbra is Hiszamicu volt, aki 1873 áprilisában tűnt fel Tokióban 250 leborotvált fejű kardforgató kíséretében. Rémisztő megjelenésük mellett az egyetlen kellemetlenséget voltaképpen Hiszamicu állandó gyalázkodása jelentette, amit Szaigo „infantilis rigolyának” nevezett. Mennyire más volt hozzá képest a jóságosan kedves és udvarias császár! Szaigo egyre jobban csodálta az uralkodót - íme, egy újabb ok a belső feszültségre, a szeretett uralkodó és a megvetett hűbérúr iránti lojalitások ütközése. (De legalább ez a konfliktus nem tartott sokáig. Hiszamicu csak két évig töltötte be hivatalát, mert 1875-ben kirúgták, és így kénytelen volt visszatérni Kagosimába, ahol még további tizenkét évig, vagyis egészen a haláláig zsémbeskedhetett.)

A lojalitásokból fakadó újabb konfliktus Amami Ósima kapcsán merült fel. Kagosimában a szamurájok újabb jövedelemforrások után kutakodtak, és - miután a kereskedést, az üzletet és a földművelést mélyen megvetették - lehorgonyoztak annál az ötletnél, hogy a sziget cukornádiparát kellene megcsapolni. Privatizálták a régi tartományi monopóliumot, lehetővé téve, hogy a vállalati haszonból részesedést fizessenek a szamuráj részvényeseknek. Szaigo jóváhagyta a dolgot, mivel ez segítette a szamurájokon, de szerette volna, ha az ügyet csöndben intézik, nehogy a pénzügyminisztérium érdeklődését felkeltesse a vállalat megadóztatásának a lehetősége. De a vállalat egyre inkább megnehezítette a szigetlakók életét, ugyanis csökkentette a rizsjárandóságukat. Az emberek megkérték Szaigo

egykori okinoerabui őrét, hogy járjon közben az érdekükben, aki meg is tette ezt, és a cukornád-rizs átváltási arány hamarosan fel is javult - pontosan felfedve azt a helyzetet, amit Szaigo el akart tussolni. A parasztok kizsákmányolása, majd az átláthatóság hiánya, ezután pedig a kereskedelmi tevékenység napvilágra kerülése: úgy tűnt, idő kérdése csupán, mikor leplezi le valaki ezeket az összefüggéseket, hiszen aki politikus, azt előbb-utóbb úgyis elárulják.

Ez túl sok volt Szaigo egészségének. Szívbántalmak gyötörték, koszorúerei el voltak meszesedve. A császári orvos egy Theodor Hoffmann nevű német sebészhez küldte, aki testmozgást és alacsony zsírtartalmú étrendet javasolt. Szaigo a fivérével együtt kiköltözött egy lombos kertvárosi környezetbe, ahol nagyokat sétálhatott, nyúlra vadászhatott a kutyáival, és lassan kezdett is felépülni. Szerette ezt az életet. Arról írt, hogy legszívesebben otthagyná a város és a kormányzat „poshadt vizét”, hogy békét találjon a visszavonulás „tisztá vizein”.

Csakhogy közben kitört a koreai válság. Pusanban a helyi koreai prefektus dühödten fedezte fel, hogy japán üzletemberek Cusimából érkezett hivatalos személyeknek adják ki magukat, s mindezt ráadásul nyugati öltözékben teszik. A prefektus azonnal megszakította a kapcsolatokat, és törvényszegéssel vádolta a japánokat. A japán császári tanács tagjait megdöbbentette az inzultus. Voltak, akik azonnal hajókat és csapatokat küldtek volna, arra is gondolva, hogy egy ilyen hadmozdulattal mintegy járulékos haszonként ráijeszthetnének a Távol-Keleten birodalmi ambíciókat dédelgető Oroszországra.

Szaigo ezzel szemben diplomáciai válaszlépést javasolt, már amennyire egy ilyen provokatív indítvány diplomáciainak nevezhető. Fölajánlotta, hogy személyesen menne el tárgyalni Koreába. A kabinet előtt azt állította, hogy békések a szándékai. „Egyáltalán nem tenne jót, ha csapatokat küldenénk. Egy ilyen lépés minden bizonnyal háborúhoz vezetne, és ez pontosan ellentétes a valós szándékainkkal, ezért a dolgok jelenlegi állásánál az a helyes, ha egy tárgyaló küldöttség utazik... El kell érünk eredeti célunkat, vagyis szilárd barátságot kell kialakítanunk Koreával.”

Saját magában azonban némiképp máshogyan gondolta a dolgokat. Mindenképpen tiszta vizet akart önteni a pohárba Koreával

kapcsolatban, még akkor is, ha ez háborúhoz vezet. Ebben az esetben az életét tenné kockára, hiszen pontosan tudta, a koreaiak nem sokat teketóriáznának vele, és nagy valószínűséggel meggyilkolnák. Nem ismerte indítékaikat, és abban sem volt biztos, hogy Korea valóban szándékos sértést követett volna el. Nem tudta eldönteni, hogy a háborúnak vagy a békének van-e nagyobb esélye, de kész volt saját magát katalizátorként bevetni, ugyanúgy érvelt, ahogyan a Csósúval szembeni nézetkülönbségek idején. Igazságos ügyért harcol, olyan célért, amiért érdemes meghalni, és ha a koreaiak megölik, az *casus belli* lenne; a szamurájok haragra gerjednének, és nyomban elfelejtenék sérelmeiket, Japán hadba vonulna, fényes győzelmet aratna, és ő, Szaigo szamurájhoz méltóan tenné jóvá bűneit - azt, amit Gessó halálával és saját életben maradásával vétett, és azt a bűnét is, hogy engedélyezte a szamurájok kiváltságainak megvonását. Röviden tehát: készen állt a mártírhalálra. Levelet írt a katonai beavatkozás legelszántabb támogatójának, Itagake Taiszukénak: „Ha hivatalos követet küldünk, könnyen lehet, hogy a koreaiak megölik az emberünket, ezért könnyölgöm, hogy engem küldjete. Igaz, hogy nem vagyok olyan kifinomult diplomata, mint Szoedzsima [Taneomi, a külügyminiszter], de ha csak a halál vállalásáról van szó, arra úgy vélem, én vagyok a legalkalmasabb. Ezért nagyon remélem, hogy engem fogtok küldeni.”

Még mindig nem világos, hogy háborút akart-e vagy békét? Valószínűleg mindkettőre fel volt készülve. Voltaképpen egy dráma színrevitelére törekedett, melynek során kiderül Korea valódi szándéka, és az igazság fényében majd el lehet dönteni, mi legyen a következő lépés. Ha a koreaiak tárgyalnak, béke lesz; ha megölik őt, kitör a háború. Egy csapásra megoldódik a kérdés - a szó szoros értelmében. A lényeg, hogy elég a fecsegésből! Beszéljenek a tettek, így tisztességes! Szaigo tényleg nem törődött azzal, hogy életben marad-e vagy sem - „*ha csak a halál vállalásáról van szó*”, így fejezte ki magát az imént. Bármi lesz is, írta, azt ő „teljes nyugalommal” veszi tudomásul.

Mindmáig nehéz értelmezni ezeket a dolgokat, hiszen azt látjuk ezen a ponton, hogy a tévesen felfogott nemzeti érdek keveredett a személyes ambíciókkal és a hatalmi politikával. Szaigo hajlamos volt

rá, hogy más-más emberek előtt különbözőképpen beszéljen, attól függően, hogyan tud befolyást gyakorolni az illetőre. Ami itt kibontakozik előttünk, az bizony számos vezető személyiségre jellemző: a nemzeti érdek azonosítása a saját egóval. Szaigo a saját személyes integritásával vélte megteremteni az állam integritását. Ez volt a rögeszméje. Ha ez a szándék békéhez vezet, nyert ügye van; ha nem - nos, hát, úgy is jó. Különösebben nem érdekelték a hosszú távú következmények: a saját halála, az országos vagy nemzetközi válság, a háború, melyben ártatlan japánok és koreaiak ezrei veszíthetik életüket, vagy az egész térség destabilizációja Oroszország és Kína hadba lépésével. Mit számít mindez, ha a saját becsülete forog kockán? Egy képzeletbeli tűzkerékhez volt láncolva, a jóért cselekedett (legalábbis ő így gondolta), de közben készen állt különösebb megfontolások nélkül utat engedni a gonosznak, és mindezt azért, mert eltökélt szándéka volt, hogy az erény megtestesüléseként mutakozzék meg a világ színe előtt.

A minisztertanács ülésén természetesen a rövid távú előnyöket hangsúlyozta, igen szenvedélyesen. A tanács elvileg támogatta őt, de a jóváhagyást függőben hagyták.

Semmi sem világítja meg jobban Szaigo rendkívüli egyéniségét (azonkívül, ami az élettörténetéből még hátravan), mint éppen ez az epizód. Mi magyarázza a halálos kockázat iránti vonzalmát; mi az oka annak, hogy úgy kezeli az eseményeket, mint egy revolvert az orosz rulettnél? Talán egyfajta menekülési út volt ez számára az elviselhetetlen paradoxon előtt, melybe saját hiedelmei és cselekedetei vezették. Mélyen konzervatív létére a változások élharcosa volt: lojalitásában feudalista, aki másfelől hatékonyan közreműködik a feudalizmus felszámolásában, szamuráj, aki szereti a szamurájokat, és tiszteli a hagyományaikat, mégis részt vesz egy olyan törvénykezésben, mely véget vet az évszázadokon át élvezett kiváltságaiknak, elkötelezi magát a külföldiek kiűzése mellett, mégis elfogadja az itt-tartózkodásukból fakadó előnyöket. Olyan ellentmondások voltak ezek, amelyeket képtelen volt feloldani. Az egyetlen, amit tehetett, hogy kikerüli a feszültséggócot, és felajánlja az életét két nemes célért - az igazságért, illetve a háború vagy béke kérdésének eldöntéséért. És ha mégis háború lesz, azzal esélyt ad a

fiatal szamurájoknak, hogy mégiscsak folytathassák hagyományaikat, és hódítsák meg Koreát.

Szenvedélyességének hőfoka, lobbanékony természete, elkötelezettségének ereje, céltudatos elszántsága, rögeszmés becsületessége, műveltségének mélysége - mindez együtt mutatkozik meg egyik versében, melyet Kínában írt, amikor még azt hitte, hogy hamarosan Koreába fog utazni.

Elmúlt a nyár heve, tiszta és friss az őszi lég;
Hűvös szellőre vágyva Szilla [Korea] fővárosába tartok.
Állhatatosnak kell lennem, mint Szu Vu a zord időkben. Bárcsak olyan nevet hagynék magam után, mint Jen Csen-csing.
Amit utódaimnak mondani szeretnék, azt szavak nélkül tanítom meg nekik.

A versben fellelhető hivatkozások a kínai történelem meglehetősen ismeretéről tanúskodnak, egészen a Kr. e. második-harmadik századig visszamenőleg. A versben szereplő Szu Vu kínai hadvezér volt, aki annak idején azzal szerzett hírnevet, hogy egy küldöttséget vezetett az „északi barbárokhoz”, a hsziungnukhoz, akiknek a birodalma a Nagy Faltól északra helyezkedett el (voltaképpen a Nagy Fal egy része éppen azért épült, hogy a „barbároktól” védje Kínát). Szu Vut elfogták, és túszként fogva tartották. Öngyilkosságot kísérelt meg, de megmentették az életét, aztán megkínozták, éhezették, majd birkapásztorkodásra kényszerítették. Tizenkilenc év után került haza. Személye a kínai történelemben és művészetben a kegyetlen megpróbáltatásokkal szembeni igaz helytállásnak a szimbólumává vált, drámák, versek és dalok sokasága szól róla. A versben említett másik személy Jen Csen-csing (nyolcadik század), a Tang-dinasztiához hű városi kormányzó és híres kalligráfus volt. Érdekes megfigyelni, hogy Szaigo a verse végén a kitartásért, a hűségért és a művészi érdemekért remélt hallhatatlanságot nem szavakkal, vagy az adminisztratív eszközökkel óhajtja kivívni, hanem - mint mindig - tetteivel, határozott kardcsapással, mellyel keresztülvágja a valóság összegabalyodott csomóit.

A valóságban azonban a tett, amire vállalkozott, mégsem úgy alakult, ahogyan eltervezte.

A Korea-ügy szembeállította őt két kollégájával, a rangidős tábornokkal, Jamagata Aritomóval, továbbá gyerekkori barátjával, Ókubóval, akivel a restauráció egész folyamatát a színpalak mögül irányította. Jamagata, aki első kézből szerzett tapasztalatokat számos európai hadseregnél, pontosan tudta, hogy a japán sorkatonaság nem áll készen egy háborúra. Ókubo, aki 1873 májusában tért vissza az Ivakura-féle küldöttség útjáról, ugyancsak sokat látott a világból. Járt egyebek között Németországban, ahol is roppantul lenyűgözte őt Bismarck kancellár, aki pontosan úgy szervezte át az országát, ahogyan azt Okubo Japánnal elképzelte. Bismarck egyesítette a tartományokat, császárt ültetett a trónra, a háborús összecsapást lehetőleg igyekezett kerülni, ám egy fontos háborút (a franciák ellen) mégiscsak megnyert, nemzetközi békét teremtett a nagyobb hatalmak egymás elleni kijátszásával, és létrehozott Németországban egy átfogó törvénykezési rendszert. És mindezt úgy vitte véghez, hogy indulatmentesen, higgadt pragmatizmussal képviselte a nemzeti érdeket; ha arra volt szükség, kompromisszumot kötött, és fittyet hányt az idejétmúlt öncélú lojalitásra. Ókubo, a porosz államférfi iránti feltétlen csodálatával, valamint saját magatartásával és teljesítményével idővel kiérdemelte a „japán Bismarck” megkülönböztető nevet.

De vajon a koreai ügyet hogyan kezelte volna egy Bismarck? A koreaiak sértő módon viselkedtek, ez nem vitás; de ha most emiatt kitor a háború, az valóban Japán érdekeit szolgálja? Nem; nem érné meg; ráadásul Oroszországot is fölöslegesen felingerelné. Okosabb lenyelni a sértést, és beletörödni a szégyenbe, semmint hatalmas költségvetési hiányokat okozni, vagy Szaigo vad ötleteivel mindent kockára tenni.

A vezetésen belüli nézetkülönbségek decemberben csúcsosodtak ki, amikor a tíztagú tanácsnak jóvá kellett hagynia Szaigo koreai nagyköveti kinevezését. Öten voltak mellette, öten ellene; pattanásig feszültek az idegek, mivel itt már nemcsak Koreáról és Szaigóról volt szó, hanem arról is, hogy valójában ki irányítja az országot, és milyen irányba haladjanak tovább.³⁵

A vita másnapján Ókubo nagyon erős érvekkel állt elő Szaigo küldetésével szemben. Mi van akkor, ha a hadsereg távollétében

itthon történik valami? A gazdaság nagy bajokkal küzd, adósságok halmozódtak fel, és ha az állam nem törleszt, annak súlyos kihatásai lesznek az egyenlőtlen szerződésekről folyó tárgyalásokra. A háború és a további eladósodás valódi haszonélvezője kizárólag Oroszország lenne. Ókubo közölte, ha nem fogadják el az érveit, lemond. Az elkövetkező napokban folytatódtak a dühkitörések; az elszabadult indulatok közepette a miniszterelnök agyvérzést kapott, és a kormányrúd Ivakura kezébe került. Szaigo és Ókubo is kötötte az ebet a karóhoz, mindkettő meg volt győződve a maga igazáról, s arról, hogy az országot csakis ő tudja megmenteni, míg a másik romlásba viszi. Szaigo Szacuma leggyávább emberének nevezte Ókubót, s ezzel a legdurvább sértést vágta a fejéhez, ami szamuráj szájából elhangozhat. „Eszelős” - ezt már Ókubo mondta Szaigóról, és az új miniszterelnök vele értett egyet. December 12-én a tanács arra a döntésre jutott, hogy Szaigo koreai kiküldetését meghatározatlan időre „elhalasztják” - azaz gyakorlatilag visszavonják.

Szaigo dühében lemondott (habár a tábornoki posztját megtartotta, és ennek négy évvel később még jelentősége lesz, amikor is lázadást vezet majd saját hadserege ellen). Ez nem az a rendszer, amit ő elképzelt. Ő azt szerette volna, ha a hatalom megmarad a hazafias érzelmű harcos-hivatalnokok kezében, ehelyett tutyimutyi, önös érdekeket hajszoló, megalkuvó politikusok, bürokraták és kapitalisták lepték el a hatalom posztjait. Szaigo szövetségi államot akart, ehelyett egy központosított bürokrácia jött létre. Három híve azonnal követte őt az újabb, önként vállalt száműzetésébe. De az elégedetlenség továbbterjedt a császári őrésre. Egy héttel később 46 tiszt, köztük két vezérőrnagy jelentette be lemondását, majd a császári őrség 400 tagja követte őket - a teljes létszám 10 százaléka -, és hasonló döntésre jutottak sokan a vidéki szamurájok (*gosik*) közül is, akik a városi rendőrségnél szolgáltak.

Szaigo ekkor már útban volt Kagosima felé, Ókubo pedig egy csapásra Japán legbefolyásosabb politikusává vált. A jövőre nézve tehát Ókubo víziója kerekedett fölül, s ez visszatartotta Japánt attól, hogy idő előtt birodalmi szerepben tetszelegjen önmaga előtt. Döntő

momentum volt ez az ország - és a világ - elkövetkező 70 évének fejlődése szempontjából.

TIZENNEGYEDIK FEJEZET

A muszaj-lázadó

Ha Kagosimából észak felé indulunk, majd kelet felé fordulva követjük a Kinko-öböl szegélyét, elhaladunk a zsúpfedeles ház mellett, ahol Szaigo „lábadozott” hajdani öngyilkossági kísérlete után. Egyik oldalról meredek, zöld hegyek tömörülnek az út és a vasútvonal fölé; másik oldalon az öböl terül szét, melynek vizén félig kibukkanó halaskosarak várnak sárgafarkúmakréla-zsákmányukra, a szusikedvelők legnagyobb örömére. Ezen az úton jött végig Szaigo 1873-74 fordulóján.

A hegyek elmaradoznak, és néhány kilométeren át belterületen haladunk, az Amori-folyó hordalékaként szétterülő termékeny talajon. A folyón átkelve a régi út egy Kadzsiki nevű kisvároson vezet át, ahol a bal oldali elágazás a zöld hegyek felé vezet, s ezzel párhuzamosan fut a repülőtéri gyorsforgalmi út. Egy másik út a part mentén halad tovább, a Hajato nevű falu felé. Békés világ ez, kellő távolságra a sokemeletes házaktól és az autósztrádáktól. Kis patak szalad lefelé a dombokról, hatalmas, átívelő kámforfák között bukdácsolva. Varázslatos ligetbe érkezünk, ahol a kámforfák évszázadok óta gondoskodnak faanyagról, étkezésre is alkalmas levelekről, gyógyszerekről és különféle olajokról. Finom ködfátyol lebeg a fák között, és érezni a párás levelek illatát. Egy kifüggesztett tábla misztikus történetet mesél el egy betegeskedő kisfiúról, aki két hajdani istennek, Iszanaginak és Iszanaminak volt a gyermeke. A kisfiú hároméves korában sem tudott még rendesen járni, ezért a két isten úgy döntött, hogy csónakba ültetik, és kirakják őt a mennyekből. A fiú éppen ide csöppent, az öbölbe, és amikor partot ért, kámforfává változott. A patak, ahogy leszalad az öbölbe, megkerül egy földszintes zsúpfedeles, verandás házat. Közel ide a part, a csónakok, a remek horgászparadicsom. A makadámúttól eltekintve a táj nagyjából ilyen lehetett akkoriban is, amikor Szaigo a

kormányzattal való összetűzése miatt ide menekült, gyógyírt remélve a nyugodt környezetből.

Csak hát akkor tél volt éppen. Az örökzöld fák védték ugyan a házat a fagytól és az időnkénti havazástól, de Szaigónak szüksége volt a termálforrásokra is, melyekhez vissza kellett mennie az úton Kadzsiki felé. A hőforrások ma is működnek, párás betoncsarnokot építettek följük, és egy siralmas hotel is van a közelben, ahol számos portréval idézik fel Szaigo emlékét a külső falon, néhány talányos verssorral kiegészítve:

A szívemben dúló szenvedélyhez képest
Gyér a füstje Szakuradzsima hegyének.

Szaigo kétségkívül hitt abban, hogy ilyen élet való egy művelt, konfuciánus nemesembernek, aki a természettel meghitt kapcsolatban áll. Úgy fest, ettől elégedetté, talán kissé önelégültté is vált, akár csak a kritikátlanul elfogadott szolgálai hízelgések özönétől. A természet szeretetéről szóló lírai vallomásai akár egy angol romantikus poétának is becsületére váltak volna:

Kikötöm csónakom a kis öböl virágos nádasában, Kezemben
horgásbot, s egy kőre telepszem.
Mit értenek ebből a másik világ gögös fennhéjázol? Kivetem
horgomat az ősz kicsiny öblében
Fénylik a hold és hűvös a lég.

Szaigót ezerszer jobban érdekelte, hogy kiballaghasson a kutyáival az erdőbe, semmint hogy a hatalom után sóvárogjon, vagy - ahogy egyesek feltételezik - forradalom kirobbanásán törje a fejét. De mégiscsak egy nemzeti hős volt, akit az események óhatatlanul is visszarántottak a rivaldafénybe.

Kagosima szamurájai soha még ilyen elszántak nem voltak hagyományos kiváltságaik megvédésében vagy visszaesésében. A legkevésbé sem érdekelte őket Tokió akarata. Hiszamicu folytatta heves kirohanásait az új rezsim bűneivel szemben. Kagosima kormányzója, Ójama Cunajosi, aki gyerekkora óta ismerte Szaigót, egyértelműen Hiszamicu pártján állt. A város forrongott a szamurájoktól, akik visszafelé akarták forgatni a történelem kerekét,

és akikhez több százan csatlakoztak a császári őrségből is, olyanok, akik Szaigóval együtt mondtak le posztjukról. Sértett emberek puszkaporos hordója volt az egész város, mely bármikor szikrát foghatott.

Valamit tenni kell, hangoztatták a lázongó samurájok, s többségük Szaigótól várta a cselekvést. Szaigo az elmúlt négy évben voltaképpen túl sok konkrétumot nem mutatott fel, azonkívül, hogy a nevét kölcsönözte az új iskolarendszerhez.

Mindig is nagy támogatója volt a nevelésügynek, és a legutóbbi iskolareformban is aktív szerepet vállalt. Közvetlenül a Bosin-háborút követően megszavaztak számára egy 2000 *kokus* éves tiszteletdíjat (a fizetéseket, mint minden nagyobb pénzforgalmat, még ekkor is vékánkénti rizsmennyiségben állapították meg, és vegyesen fizették, részint rizsben, részint készpénzben³⁶). Szaigo ezt az összeget teljes egészében egy olyan iskola alapítására szánta, melyet a háborúban elesett katonák emlékére hoztak létre, azzal a céllal, hogy az ifjúságot a hősök szellemében neveljék. Amikor Szaigo eljött Tokióból, az iskolát bezárták, de ezzel egy időben a kagosimai kormányzat - Szaigo régi barátja, Ójama Cunajosi kormányzó révén - egy magániskola-rendszert állított fel, és Szaigo felajánlotta e célra a fizetését. Az iskolák tantervét jól tükrözi a nem hivatalos elnevezésük: az elsőt „gyalogságnak”, a másodikat „tüzérségnek” hívták. A Curumaru-kastély korábbi istállóiban kaptak helyet az intézmények, az erdővel borított Sirojama-hegy lábánál, Kagosima központjában. A kínai klasszikus iskolákhoz hasonlóan a tanmenet itt is nagy súlyt fektetett a fizikai állóképességre, a gyakorlatozásra és a hadászati oktatásra. Az első két iskolát tucatjával követték a hasonlók Kagosimában, Szacuma-szerte pedig újabb 100 hasonló tanintézetet nyitottak, ahol mintegy 7000 diákot képeztek; tizenéveseket és húszas éveik elején járókat, többnyire egyszerű paraszti sorból származó fiatalembereket, akikből közigazgatási tisztviselők, rendőrök, falusi előljárók lettek. Az iskolák koncentrálták a fiatalok energiáit, ellenőrzés alatt tartották őket, de egyben katonai bevetésekre is felkészítették a növendékeket. Nem csoda, hogy a központi kormányzat gyanakodni kezdett: Szacuma öles léptekkel halad az erőszakos forradalom felé.

Később, amikor Japán belebonyolódott a birodalomépítés ügyleteibe, ezeket az iskolákat és a hozzájuk hasonlókat, melyek más országokban - különösen Amerikában - elterjedtek, a „patrióta társadalmak” előfutárainak tekintették, melyek feltűzték Japán szélsőséges nacionalizmusát. Azt feltételezték, hogy e privát tanintézmények mögött Szaigo személye bújik meg, s a források gyakran úgy is emlegették őket: „Szaigo iskolái”. Ez a feltételezés azonban inkább csak Szaigo hírnevén alapult, illetve azon, hogy lázadó katonáinak zöme valóban ilyen iskolákban tanult. Szaigónak azonban csak közvetett módon van köze mindehhez, mégpedig a szellemi háttérrel adó, de eléggé homályos nevelési filozófián keresztül, mely konfuciánus elveken alapult: hűség, gyermeki jámborság, jóindulat, szeretet. Egy Kagosimán kívül látható emlékmű csupán néhány általános elvet sorol fel - együttműködés, egység, erényesség, haladás -, ez azonban kevés ahhoz, hogy a veszedelmes nacionalista tanterv bizonyítékul szolgáljon.

Valójában Szaigo jóval több időt töltött egy, a városon kívüli mezőgazdasági iskolában. A diákok itt földet műveltek, rizst termeltek, katonai dolgokban szereztek jártasságot és kínaiul tanultak, követve Szaigo elképzeléseit az iskolázott samurájokról, akiket idejében önállóságra nevelnek. „Ezekben a napokban ízig-vérig gazda vagyok - írta 1875 áprilisában -, és nagyon komolyan tanulok. Kezdetben elég nehéz volt, de most már napjában két parcellát is felszántok... semmitől sem érzem megfosztva magam, háborítatlanul, teljes békében élek.”

Teljes békében, mert kívül került a gyűlölt politikán. Távollétében a koreai ügy olyan fordulatot vett, amit kifejezetten viszolyogtatónak talált. Egy koreai sziget közelében cirkáló japán felderítő hajóra tüzet nyitottak, és a japánok megtorlásként lerombolták a part menti erődöt. Ókubo számára ez jó ürügyül szolgált, hogy afféle ágyúnaszád-diplomáciába kezdjen, s hadihajók küldésével fenyegetse meg Koreát vagy aláírnak egy szerződést, melyben elismerik az új japán kormányt, vagy kitör a háború. Korea inkább aláírt. Szaigo ezt az eljárást alávalónak ítélte. Pusztán megfélemlítés ez egy erősebb hatalom részéről a gyengébbel szemben, szégyenletes megszenségtelenítése „a mennyei elveknek” - vélekedett. Azt persze nehéz megérteni, hogy a „naszád-diplomácia”

mennyivel rosszabb, mintha mondjuk az ő meggyilkolása miatti bosszúból indítanának háborút, ahogyan azt olyan szépen eltervezte. Bizonyára azért, mert ő moralista és nem imperialista.

(A tajvani válságot is hasonlóan önkényes módon oldották meg, egy rosszul megtervezett invázióval, melyet történetesen Szaigo öccse, Cugumicsi vezetett. A sorkatonák semmire se voltak jók, azonkívül, hogy betegségeket szedtek össze, és „lelőttek pár félvadembert”, ahogyan azt az amúgy a japánokkal rokonszenvező író, Frank Brinkley³⁷ feljegyezte. Egy amerikai tudósító, Edward House gúnyosan így fogalmazott: „Nem szívesen gondolok bele, milyen következményei lettek volna annak, ha a japánok egy ádáz ellenséggel találkoznak a parton vagy a dzsungelben... Az egész partraszállást valami elképesztő fejtelenséggel hajtották végre amolyan *laissez-faire* módon.”)

A mennyei elvek azonban a béke megőrzéséhez kevésnek bizonyultak. A régi Szacuma függetlenséget akart, az új Tokió központosított államot. Sorra jöttek fentről a rendeletek, hogy a büntető igazságszolgáltatásban véget vessenek a szamurájok kiváltságainak, hogy bevezessék a föld- magántulajdont, hogy ellenőrzés alá vonják a földadót, hogy megnyissák a közszolgálatot a közemberek előtt. Kagosima azonban jórészt mindet figyelmen kívül hagyta. Érelődött az összecsapás.

Minden egyes új rendelet, ami Tokióból érkezett, védekező reakciót váltott ki a helyiekből. 1875-től a magániskolák növendékeit eltiltották attól, hogy Tokióban vagy a tengerentúlon tanulhassanak. Az ellenmondásos intézkedés nagy felháborodást eredményezett. A következő évben az új törvények már a szamurájethosz magvát érintették. Azzal kezdődött, hogy a katonák és a rendőrök kivételével az összes szamurájt eltiltották a kardviseléstől, ami ugyanolyan gyűjtő hatású és váratlan intézkedés volt, mintha mondjuk Amerikában manapság egyik pillanatról a másikra betiltanák a fegyverviselést. Következett a szamurájok kontyviselésének betiltása. Öt hónappal később a kormány kötelezte őket, hogy rizsjárandóságukat váltsák át állami kötvényekre. A járandóság olyasmi volt, mint a nyugdíj; garanciát jelentett számukra az éhezés ellen, és ha a rizsjáradékukat eladták, abból készpénzre tehettek

szert. Az új kötvények 5-6 százalékot fizettek évente, s a változás közel 30 százalékos jövedelemcsökkenést okozott. Természetesen a járandóságok mindaddig komoly terhet jelentettek a költségvetésnek, miközben a szamurájok többsége improduktív volt, legfeljebb némi zöldségtermesztéssel egészítették ki saját szűkös jövedelmeiket. Most azonban hirtelen arra kényszerültek, hogy munkát keressenek, és erre aztán végképp nem voltak felkészülve. Néhány tollvonás elegendő volt ahhoz, hogy elvegyék tőlük identitásukat, státuszukat és bevételi forrásukat. Ilyen nagy létszámú társadalmi elitet ennyire rövid idő alatt soha nem fosztottak meg érzelmi és anyagi biztonságától, taszítottak megaláztatásba és nélkülözésbe.

A szamurájkiváltságokra nehezedő növekvő nyomás erőszakos zendülésekhez vezetett Nyugat-Kjúszuban (és másutt is). Az első felkelés 1874-ben, február elején tört ki. A korábbi igazságügyi miniszter, Eto Sinpei - egyike azoknak, akik Szaigóval együtt mondtak le a koreai válság idején - visszatért otthonába, Szagába, a Kagosimától 175 kilométerrel északra fekvő városba. Néhány elégedetlenkedő szamuráj élén elfoglalt egy bankot, egy kastélyt és néhány kormányhivatalt, ám ezt a miniatűr felkelést a birodalmi csapatok gyorsan levertek. Etót elfogták, és 50 társával együtt kivégezték, levágott fejét pedig elrettentésül közszemlére kifüggesztették.

Ez a brutális megtorlás csak arra volt jó, hogy Kumamoto-ban egy másik, most már nagyobb létszámú csoport is vérszemet kapjon. Ez már merőben más társulat volt: fiatalok, idegengyűlölő szélsőségesek, akik teljességgel elutasítottak mindent, ami külföldi, legyen az nyugati öltözet, nyugati naptár, nyugati fegyver, nyugati technológia, de még a távíróvezetékek alatt is csak úgy közlekedtek, hogy legyezőiket védekezésül a fejük fölé emelték. Kiáltványuk kíméletlen elszántságot tükrözött: „Országunk minden más országtól különbözik, mert ez az istenek országa... Most sátáni szellemek uralkodnak fölöttünk, arra törnek, hogy megsemmisítsék szokásainkat, melyeket az istenek kora óta ápolunk és védünk”. Különösen felbőszítette őket egy amerikai katonai instruktör és misszionárius, bizonyos Leroy Lansing Janes kagosimai jelenléte, akinek sikerült egy kisebb közösséget szerveznie kikeresztelkedett

helybeliekből. A lázadók Sinpúren, vagyis az „Isteni Szél” Szövetség néven váltak ismertté. Az elnevezés a *kamikaze* jel alternatív olvasatából ered, és arra az isteni szélviharra utal, mely hajdanán a mongol flottát elsöpörte, de innen származik a második világháború öngyilkos bombázópilótáinak az elnevezése is. A szövetség vezetője egy Otaguro Tomoo nevű sintó pap volt, aki „isteni sugallatra” hivatkozott. Október 24-ről 25-ére virradó éjszaka 200 páncélos, kardokkal felfegyverzett lázadó támadásba lendült, meggyilkolták az ágyában fekvő parancsnokot és a kormányzót, vezető hivatalnokokat öltek halomra, és lemészároltak 300 közkatonát. Keresték az amerikai Janes kapitányt is, de ő igen bölcsen már előző nap elhagyta a várost. A következő napon a megtorlásul bevetett ágyúk vérbe fojtották a felkelést, a lázadók több mint felét pusztítva el. Maga Otaguro is súlyosan megsebesült, és arra kérte egy segítőt, fejezze le őt. Hívei közül nyolcvanöten követtek el *szeppukut* - ez volt a japán történelem békeidőben végrehajtott legnagyobb rituális öngyilkossága.

Ekkorra már a lázadók egy harmadik, mintegy kétszáz fős csapata is útra kelt a 100 km-re fekvő Akizukiból (ma Fukuoka része), nem tudván, hogy Otaguro és seregének fele halott. A császári seregek könnyedén elbántak velük. Négy vezetőjük *szeppukut* követett el, kettőt lefejeztek, 150 katonát pedig kényszermunkára ítélték.

Ezek a lázadó csoportok mind ugyanazt a Nyugatellenes ideológiát vallották; hagyományosan nagy becsben tartották a kardot, a megszegyenülés elkerülésének módját a rituális öngyilkosságban látták, és mind abban reménykedtek, hogy egész Szacuma csatlakozik hozzájuk, Szaigo vezetésével. De közös lett bennük az is, hogy mind vereséget szenvedtek egy újoncokból álló birodalmi hadseregtől, mely igen gyorsan szerzett tapasztalatokat, és talált rá saját identitására. És még egy közös vonásuk volt ezeknek a csoportoknak: vereségükkel Szaigo felkelésének és magának Szaigónak a sorsát vetítették előre.

Szaigo egyelőre hallgatott. Rokonszenvezett ugyan a felkelők ügyével, és tisztában volt vele, hogy személyével befolyásolni tudja az eseményeket („nem kétséges, ha akcióba lépek, arra az egész világ felfigyel” - írta), de semmi olyat nem tett, amivel jelezte volna, hogy támogatja a lázadókat. Így az események nélküle vettek újabb

lendületet. Egy kormányzati felügyelő részletes jelentést tett Tokiónak az iskolákról, a lázongásokról, az ellenségeskedésekről, a központtól elfordult vezetők kapcsolatfelvételéről és legfőképpen a Simacuk által az utóbbi években kiépített hadiobjektumokról - két fegyverüzemről és három lőszerraktárról. A jelentéstevő azonnali és közvetlen beavatkozást javasolt, hogy az ország többi részéhez hasonlóan Kagosimában is helyreállítsák a rendet. 1877-ben a kormány egy bérelt hajón birodalmi katonákat küldött Kagosimába, hogy a fegyvereket és lőszeret eltávolítsák. A hadműveletet titkosra tervezték, de amikor a katonák az éjszaka leple alatt a partra lopakodtak, észrevették őket. Közel ezer diák, főleg magániskolai növendék, pusztá kézzel kergette el a fegyvereseket. A következő két napban a diákok fegyver- és lőszerraktárakat törtek fel, majd a zsákmányolt fegyverekkel és a rengeteg lőszerrel büszkén parádéztek az utcákon. Kagosimában nyílt felkelés zajlott.

Szaigónak minderről nem volt tudomása, ő ugyanis békésen vadászgatott és halászgatott öböl menti visszavonultságában, 100 kilométerre az eseményektől. Amikor eljutottak hozzá a hírek, állítólag így kiáltott fel: *Simatta!* (átkozottak!), majd hozzátette, hogy elítéli ugyan a lázadók tetteit, de meghatónak találja hűségüket, és megesküszik rá, hogy együtt hal meg velük a csatamezőn. Február elején aztán Kagosimába sietett, és dühtől tájékozva vonta kérdőre a diákokat, hogy mit műveltek. Szaigo tizenhét éves fia, Kikudzsiró, akit apja Amami Osimából rendelt Kagosimába, hogy ott végezze iskoláit, később úgy emlékezett vissza, hogy soha életében nem hallott még ilyen éktelen üvöltést: „Milyen szörnyűséget műveltetek!”. De hát ezek az ifjak mégiscsak az ő nevét viselő iskolák növendékei, az ő diákjai, mérlegelt Szaigo, és amikor valamelyest lecsillapodott, úgy ítélte meg, hogy kötelessége melléjük állni, még ha ez a kiállítás az életébe kerül is. Ahogyan Ivan Morris fogalmaz, „mintha hirtelen felismerte volna, hogy ismét kapott egy lehetőséget a nemes halálra”.

Kagosimába érkezése egybeesett egy ellene tervezett „merénylet” leleplezésével - az idézőjel az incidens rendkívül furfangos jellegére utal. A fővádlott egy igencsak homályos figura volt, egy bizonyos Nakahara Hiszao nevű rendőrtizedes. Azért jött Tokióból Kagosimába, hogy „elvégezze a munkát” - dicsekedett egy

barátjának, de a beszélgetésüket kihallgatta egy kém, aki elmondta a felettesének, az továbbadta az értesülést a rendőrségnek, erre pedig letartóztatták Nakaharát, aki mindent bevallott. Első ránézésre mélyen elítélendőnek látszik a dolog.

A történet, ami a rendőrségen tett vallomásból kibontakozik, így fest:

Előző év novemberében - „a pontos napot elfelejtettem” - Nakaharát berendelte a tokiói rendőrfőnök, Kavadzsi Tosijodzsi, aki közölte, hogy vannak ugyan bizonyos nyugtalanító jelek Kagosimában, Szaigo jelenléte azonban várhatóan kezelhetővé teszi a dolgokat. „Hozzátette azonban, hogy abban az esetben, ha kitörne a felkelés, nincs más megoldás, szembe kell szállnom Szaigóval, és meg kell ölnöm őt.” A következő hónapban Nakahara és 20 másik rendőr, külön-külön ismét leutazott Kagosimába. Azzal a céllal mentek, hogy beszivárognak a magániskola-rendszerbe, és megpróbálnak minél több diákot meggyőzni arról, mennyire „helytelen a hű alattvalók részéről, ha helytelen érvekkel háborúra uszítanak”. De „ha a felkelés mégis kitörne, akkor Szaigót meg kell ölni, és a merénylet tényét azonnal táviraton jelenteni kell Tokiónak; ezután a haditengerészetnek és a hadseregnek egyesített támadást kell végrehajtania, és a *sigakko* (magániskolák) tagjait mind egy szálig meg kell ölni.” Január 11-én Nakahara megérkezett Kagosimába, ahol három héttel később „a merénylet titkos tervét felfedezték, és engem letartóztattak. A mostani vizsgálat következményeként pedig beismerem, hogy Kavadzsi utasítására összeesküvést szerveztem Szaigo megölésére”.

Mennyi igaz ebből az egészből? Nos, tény, hogy Nakaharán kívül másokat is letartóztattak, és mások is tettek beismerő vallomást. Kételyek azonban így is jócskán felmerülnek, legfőképpen azért, mert a vallomásokat erőszakkal csikarta ki a rendőrség, mely ekkor Szaigo mellett állt, következésképpen olyan bizonyítékokat akart produkálni, melyek tovább szítják a lázadást. Arra vonatkozóan azonban nincs bizonyíték, hogy a kormányzati erők még Szaigo felkelése *előtt* el akarták volna foglalni Kagosimát, és meg akarták volna ölni a magániskolák diákjait. Egy tokiói újság³⁸ „merő koholmánynak” minősítette az egészet. Utóbb pedig, miután a

lázadást levertek, az összeesküvőket megtalálták a börtönben, és felmentették őket a Szaigo elleni merénylet vádja alól.

De az adott pillanatban Szaigo híveinek minden okuk megvolt a gyanakvásra. Mintegy 50 rendőr, akik eredetileg szacumaiak voltak, de szolgálati helyük szerint már Tokióhoz kötődtek, az elmúlt két hónapban beszivárgott Kagosimába. Senki sem tudta, milyen céllal jöttek, ezért aztán széles körben elterjedt, hogy kémek lehetnek. Talán egy kormányzati leszámolást készítenek elő? Bárhogy is legyen, a gyanú elég volt ahhoz, hogy meggyőzze a távoli iskolák diákjait: jöjjenek Kagosimába, és fegyveresen álljanak készenlétben arra az esetre - ami hamarosan igazolódni is látszott -, ha Tokió merényletet tervezne bálványozott hősük, Szaigo ellen, mégpedig éppen a hajdani jó barátból áruló ellenséggé vált Ókubo irányításával.

Az összeesküvés - akár igaz volt, akár nem - megerősítette Szaigóban, hogy cselekedni kell. Ahogy Kagosimába érkezett, azonnal megmutatták neki Nakahara vallomását, (a rendőrség nagyon siethetett a tudomására hozni a fejleményeket, ugyanis Nakaharát csak három nappal korábban tartóztatták le). Másnap, február 7-én Szaigónak találkozója volt barátjával, Ójama Cunajosival, a város kormányzójával. Szaigo rosszállóan csóválta a fejét amiatt, hogy a diákok löporraktárakat foglaltak le. Ha itt lett volna, bizonyosan megakadályozza, hogy ilyen meggondolatlanságot kövessenek el. „De most már a kocka el van vetve”, mondta, „és a dolgoknak menniük kell a maguk útján.” Eggyel több ok arra, hogy szemügyre vegye és elhiggye Nakahara vallomását. Lehetséges, hogy a merényletet Kavadzsi rendelte el, de az egész mögött nyilván az áruló Ókubo áll. Korábban Szaigo soha nem lázadt a kormány ellen, melynek egyébként maga is tagja volt, de a kormány most közvetlenül ellene fordult. Ez tehát már nem az ő kormánya. A császárt meg kell védeni Ókubótól és bandájától, „a világegyetem nagy bűnözőitől”, ahogy Szaigo nevezte őket. És ez elegendő ok a cselekvésre. A gondolat jól illett a diákok iránt érzett felelősségérzetéhez is. Úgy vélte, kézben tudja őket tartani, s erőszakos hajlamaikat negatívról pozitívrá fordíthatja át. És persze újra itt van egy ügy, melynek oltárán, ha szükséges, feláldozhatja az életét.

De a dolognak nem kell feltétlenül idáig fajulnia. Úgy fog cselekedni, ahogyan hajdani hűbérura, Nariakira tervezte, és ahogyan Hiszamicu sikeresen végre is hajtotta: a lázadókat Tokióba vezeti, szembeszáll a kormánnyal, és magyarázatot követel Ókubótól. Ójama szerepe pedig az lesz, hogy hírnököket meneszt az összes magániskolába, ahonnan szétosztják majd a Szaigo hitvallását és szándékait összegző kiáltványok másolatait, melyek egy héttel később valóban el is készültek.

Csakhogy mindennek ára van! Nem lehet több ezer fiatalembert hónapokra elszakítani az otthonától úgy, hogy ne gondoskodjanak élelmezésről és némi zsebpénzről a számukra. Ójama tette meg a szükséges intézkedéseket, ahogyan későbbi vallomásában magyarázta a szerepét: „létrehoztunk egy népbiztosságot a *kencso* (a prefektúra központi hivatala) keretein belül, ahonnan a szacumai katonák az ellátmányukat kapták”. Ójama utasította hivatalnokait, hogy csapolják meg a prefektúra adószámláit, továbbá a fizetésekre és hivatali költségekre elkülönített alapjait. Majd ugyanezt elrendelte a hjúgai alprefektúrában is, a keleti enklávéban, ahová annak idején Szaigo útnak indult, miután partra kecmergett a Gessó halálát előidéző végzetes hajóútjuk során. Mindössze két nap leforgása alatt 120 000 jent sikerült összeszedni a bankokból és a páncéltermekből. „Ezek után az egész összeget átadtam Szaigónak és társainak” - olvasható a vallomásban.

A japánok nem sokkal korábban (1871. május 10-én) döntöttek úgy, hogy új ezüstpénzt vezetnek be „jen” néven, ami azt jelenti, „kerek tárgy”. A jen alapvetően dollár volt, vagyis értéke 0,78 uncia (24,26 gramm) ezüstrrel vagy 1,5 gramm arannyal volt azonos. Az ezüst értékének csökkenése 1873 óta jócskán levitte a jen értékét: az utóbbi 25 évben voltaképpen felére csökkent. 1877-ben azonban 120 000 jen csaknem 120 000 dollárnak felelt meg, ami, még ha számításba vesszük a szegényebb szamurájok és diákok élelmezését, ruházását és lőszerrel való ellátását, akkor is hatalmas összeg volt, mai áron mintegy 20 millió dollár. Mivel a hivatalos lőszerraktárakat nem sokkal korábban kifosztották, és a legtöbb férfi rendelkezett már kovás puskával és egy vagy két karddal (egyeseknek már huzagolt lőfegyverük is volt), Szaigo mindent egy lapra, azaz egy forradalmi hadjáratra tett fel. Egyetlen pontosítással:

e hadjárat nem volt egészen forradalmi, hiszen Szaigo nem készült nagyszabású katonai hadműveletre, és nem szándékozott megdönteni a kormányt. Egy tokiói menetelés - idáig rendben van; talán még egy kisebb csetepaté is belefér; de bármi egyéb már nagyon gyorsan fölemésztené a maradék pénzt, ezt Szaigo is pontosan tudta.

Úgy nézett ki tehát, hogy minden a legnagyobb rendben. A merénylők rács mögé kerültek és bevallották „aljas cselszövésüket”. Eljött az ideje a legitimációs kérdések feltevésének. Az igazság - és a pénz - Szaigo oldalán állt. A város utcáin tolongó fiatal emberek igazolva látták haragjukat, jó ellátásban részesültek, és alig várták, hogy végre cselekedhessenek is.

TIZENÖTÖDIK FEJEZET

A kumamotoi kudarc

Kagosimában többnyire enyhe a tél. Hűvös a levegő, sokat esik, és az esővizet olykor bepiszkolja a Szakuradzsima hamuja, de szinte soha nincs fagy, és ritkán havazik. 1877 februárjában azonban 25 centiméteres hóréteg szakadt az utakra és a hegyekre.

Egy héten át gyűlt a nép: nemcsak a 7000 magániskola színe-java, hanem sok ezer kisemmizett, feldühödött ember a falvakból, mígnem a 12 ezresre sokasodott tömeg eltorlaszolta Kagosima utcáit, előzönlötte az iskolaépületeket. Ha nem is mindenkinek, de a többségnek volt valamilyen fegyvere; hátultöltő puskája, előltöltő fegyvere vagy pisztolya; néhányuknak vontcsövű karabélyá, és persze természetesen mindenki viselt kardot. Nehéz gyapjúingekbe öltöztek, pantallókba, lábszárvédőkbe, bocskorokba; inkább úgy festettek, mintha valami nagyszabású harcművészeti seregszemlére készülnének, nem pedig háborúra.

Egy 4000 fős előőrs a Sirojama fennsíkján gyülekezett, majd megindult észak felé, mintha csak kirándulni mennének, afféle üdvözlő látogatásra a kormányhoz, különösebb követelések nélkül.

Két nappal később, reggel hat órakor Szaigo - császári katonai egyenruháját felöltve - megszemlélte a magániskola gyakorlóterén felsorakozott utóhadat, a tüzérségi egységeket és a parancsnoki csoportot, s két órával később kivezette őket Kagosimából a havon át. Tekintve, hogy hű alattvalóként vezetett ugyancsak hű alattvalókat, nem számított ellenállásra, vagy csak egészen csekélyre, ezért nem hagyott fegyveres erőket maga mögött arra az esetre, ha Kagosimában valami baj történne. Tűztámogatásként 28 kisebb ágyúval, két tábori ágyúval és 30 mozsárágyúval rendelkezett, valamint a teljes lőszerkészlettel, amit a városi arzenálokból zsákmányoltak. Ezek már nem kifejezetten szamurájfegyverek voltak, de lélekben annál inkább szamurájokból állt a sereg: erősek voltak, egészségesek és jól felkészültek, tele nekibuzdulással, elszántsággal és sokféle erkölcsi töltőanyaggal, melyet jórészt Szaigo vezetői jelenléte táplált beléjük. Mark Ravina idéz egy 43 éves katonát (vagyis nem mindenki volt fiatal a seregben!), Kabajama Szukeamit: „Arra gondoltam, ha ennek az egésznek Szaigo áll az élén, akkor abban nem lehet hiba”.

A lázadó vezérek - főként Kirino Tosiaki fővívómester, dandártábornok és Szaigo második embere - azt tervezték, hogy egyenesen Simonoszekibe vezetik a sereget, ahol bármilyen császári sereget képesek legyőzni. Ennek a tervnek azonban megvolt az a hátulütője, hogy egy császári haderő ott maradna Kumamoto nagy erődjében a hátuk mögött, ami azzal a veszéllyel járna, hogy bármikor elvághatnák őket az otthoni bázistól. Ezért úgy döntöttek, hogy előbb Kumamotót kell elintézni. Nyilván nem lesz nehéz dolguk, hiszen elég, ha a helyőrség vet egy pillantást erre a hatalmas seregre, s nyilván azonnal megadja magát. Szaigo még egy rendkívül optimista levelet is küldött a kumamotói parancsnoknak: „Úton vagyok, hogy tudakozódjam a kormányzatnál” - írta, és udvariasan megkérte a parancsnokot, hogy bocsássa rendelkezésére „az átvonulásunk idejére a helyőrséget”. Jó egy héttel később átkeltek a szoroson, és vonultak tovább Tokió felé. És ott vajon mi vár rájuk? Senki sem tudta biztosan, de valamiért úgy gondolták, hogy minden bizonnyal valami nagyszerű dologban lesz részük. Nem ismerték fel a saját logikájukban rejlő ellentmondást: tisztelik és szeretik a császárt, egyenesen hozzáfordulnak, hogy

fontolja meg a döntéseit, melyeket ők melleleg katasztrofálisnak tartanak, ugyanakkor előre tudják, hogy konfrontálódni fognak, sőt könnyen lehet, hogy meg is kell ütközniük a császár haderőivel.

A hatalmas hó, mely eltorlaszolta a Kadzsiki-öböl peremén kanyargó utat, nem szegte kedvüket. A lábak átfagytak és átnedvesedtek, de a lelkek magasan szárnyaltak. Kadzsikiben az emberek ismerték és imádták Szaigót, ujjongva fogadták a lázadókat, doboltak az utcákon, és úgynevezett *samiszent* pengettek, mely egy helyi hangszer, leginkább egy hosszú nyakú, háromhúros gitárra vagy lantra hasonlít. A katonák vitték magukkal saját ellátmányukat, de a kjúsúi emberek útközben egészen biztos, hogy elhalmozták őket mindenféle jóval. Szaigo a maga hatalmas testével elég esetlenül ült volna a lovon, ezért őt gyaloghintón szállították. A löszereket lovakra málházták, de a tábori ágyúkat Kadzsiki felé félúton hajóra rakodták, és csak akkor gurították vissza a szárazföldre, amikor az út eltávolodott a parttól, hogy aztán nekirugaszkodjon a hegyoldalnak.

Ma ez egy eléggé jelentéktelen út, mely a Kadzsiki környéki erdők felé kanyarog. A fenyők és bambuszok között megbúvó kaptatót elég nehéz észrevenni. Jómagam el is vétettem volna, de Micsikóval szert tettünk egy kiváló idegenvezetőre az apró termetű és elbűvölően kedves Jamagucsi Morio személyében, aki a hetvenes éveit tapossa ugyan, de tele van léttel és energiával. Ő vezet fel minket a manapság nagy gonddal karbantartott kövezett ösvényen, melyet még a tizenharmadik század közepén építettek, hogy a lovak és gyaloghintók a legzordabb időjárási körülmények között is felkapaszkodhassanak ezeken a meredek és kietlen kaptatókon.

- Harminc kilométerre vagyunk Kagosimától - jegyzem meg -, és a lázadóknak gyalog kellett megtenniük ezt az utat. Gondolom, beletelt vagy két napba.

- Csak egy nap! Ó, jee. De az na-tty-on rémséges volt - feleli Morino, aki évtizedekkel korábban az Egyesült Államok légijerejénél szolgált, és ott tanult meg angolul. Eláraszt bennünket információkkal, hogy berozsdásodott nyelvtudását olajozza. - A legna-tty-obb havazás öt-fen év alatt. Ó, jee.

Az első éjszakára Kadzsikin kívül táboroztak le, és szabadtéri tűznél szárították pantallóikat, lábbelijeiket. Másnap jött a hegy megmászása. Mehéz eldönteni, hogy a kövek a kaptatón segítették-e vagy akadályozták őket az adott körülmények között. Mi most a nyár közepén kapaszkodunk fölfelé, kabócák csiripelnek körülöttünk, mint a madarak, de a napfény alig hatol át a sűrű lombok között, és az erdő úgy zárja magába a nedvességet, mint egy szauna. A kövek nem laposak, hanem boltozatosak, mintha földbe ásott párnák lennének, és csúszós zöld moha borítja őket, amitől az út egy óriási méretű aligátor jól olajozott bőrére emlékeztet. Téli idején, amikor a fákról megolvadt hó csöpögött rá, különösen veszélyes lehetett, még a kötélalpú lábbelikben is, és még nehezebb lehetett a lovaknak, lőszerral felmálházva, ágyútalpakat vonszolva.

Ez volt az utazás legkeményebb része; a második napjuk csaknem teljesen ráment ennek a szakasznak a leküzdésére. A roppant testméretű Szaigót egy folyami hajón szállították át a Kumamotótól 70 kilométerre levő Hitojosiba, ahonnan lehajóztak vele Kavasiribe. És itt állították fel a főhadiszállást, Kumamotótól mindössze 8 kilométerrel délre.

Elég egy pillantást vetni Kumamoto várára, és máris gyaníthatjuk: Szaigo aligha gondolhatta, hogy ezt az erődöt valaha is beveszi. A vár az ország három legnagyobb erődítménye közé tartozik, és tökéletesen példázza, hogyan kell kinéznie egy igazi várnak. 9 kilométernyi fal, 6 torony és 49 lövegtorony. Az erődöt a tizenhetedik század elején építette egy hűbérúr, aki pontosan tudta, mit akar; harcolt Koreában, számos várat elfoglalt, és maga is épített jó néhányat, hogy a meghódított területeit védje. Ez volt az utolsó mesterműve. Fatornyok sokasága és egy hatemeletes öreg bástya uralja az oromzatok és tetőkiszögellések ékszerdobozszerű impozáns tömegét. Az erőd egy meredek sziklaszirten magasodik, melyet két folyam határol, s a néphagyomány szerint a folyókat felduzzasztva hatalmas vizesárokka tudták védeni a várat. Az ívelt alapokról húszméteres magasságba szárnyalnak fel a falak, s úgy festenek, mint a dagálykor közeledő hullámok. A rendkívül kemény andezitkövekből épült falakat hajóorrszerű sarokkövek erősítik. Ez a kialakítás bizonyult a legalkalmasabbnak ahhoz, hogy egy ilyen földrengések által gyakran sújtott térségben magas falakat lehessen

emelni, ugyanis a széles, hullámszerűen kialakított alapok jóval magasabb falakat bírnak el, mint a függőleges vonalú európai tervezés. A támadók első ránézésre csábítónak találhatják a konstrukciót, mert az alsó szakaszra fel lehet szaladni, ahogyan az itt játszó gyerekek manapság nagy élvezettel meg is teszik ezt. De túl messzire nem jut fel az ember; és amikor köveket meg rönköket hajigálnak odafentről, azok nem függőlegesen zuhannak lefelé, hanem pattogva, magukkal sodorva a támadókat. Két oldalon a falak rendkívül meredek és félelmetesek; a másik két oldalon, ahol nem annyira nagy a dőlésszög, mindkét fal alacsonyabb, ám az egyik a Sira folyó mentén fut végig 242 méter hosszan, míg a nyugati falon elképesztő csipkészetet alakítottak ki, és a támadókat a föléjük magasodó lőréses oromzatokról verhették vissza a várvédők. Hosszabb ostrom esetén a támadóknak tartós várakozásra kellett felkészülniük, tekintve, hogy a várfalakon belül 120 kút gondoskodott az ivóvízről, és diófák biztosították a várvédők élelem-utánpótlását. Okos beosztással akár hónapokon át is tartható volt a vár.

Fennállása óta nem is tudta bevenni senki az erődítményt, igaz, ehhez nyilván hozzájárult a 250 éven át tartó békés periódus is, mely nem sokkal a vár felépülte után köszöntött be. Mindvégig magánkézen volt az erőd, egészen 1870-ig, amikor az új Meidzsi-kormányzat elrendelte az államosítását. Cselekményünk idején, azaz hét évvel később tehát már állami tulajdonban volt, és ennek megfelelően 3800, meglehetősen izgatott sorkatona védte a falakat. Csak kevesek rendelkeztek alapos katonai kiképzéssel, és nehezítette a helyzetet, hogy sokuknak barátai vagy rokonai voltak a lázadók között, nem beszélve arról, hogy a várvédők többsége is csodálattal adózott Szaigo szamurájszellemének. És tegyük hozzá: az ellenfél számbeli fölényben volt, noha a várbeliek ekkor még nem tudták, mekkora is ez a fölény. Az azonban a számukra is világos volt, hogy ha kitörnének a várból, és Kumamoto utcáin ütköznének meg, ismerősökkel, barátokkal kerülnének szemtől szembe, márpedig ennek kiszámíthatatlan következményei lennének. A döntéshozók számára tehát nem volt választás: bent kell maradni, és meg kell védeni a várat. Ezt a kívülről ijesztően kemény, belül kissé korhadt diót akarta Szaigo feltörni. Mi lesz ennek a vége?

Senki sem tudta. Minden a védők képességein múlt. Ők tartották kezükben Japán jövőjének a kulcsát.

Utólagos okoskodással persze könnyű a tisztánlátás. Végzetes hiba volt a lázadók részéről, hogy megtámadták Kumamoto-t. A védőknek semmi más dolguk nem volt, csak az, hogy fegyelmezetten kivárják az erősítést, mely hamarosan meg is érkezett, méghozzá a császári csapatok hatalmas létszámfölényével és fegyveres túlerejével - a központi kormányzat ugyanis egy hét leforgása alatt több mint egymillió töltnysorozatot gyártatott le a hátultöltő puskákhoz. Ez azt jelentette, hogy bármeddig húzódna a harc, munícióban császári oldalon nem lesz hiány. Az adott helyzetben azonban mindenkit elvakított az irracionális indulat: túlzott félelem a védői oldalon, megalapozatlan önbizalom a másikon. Senki sem tudta biztosan, hogy kitör-e a háború itt és/ vagy másutt; hogy jön-e erősítés északról a császári erőknek, vagy a lázadók kapnak támogatást az ország más térségeiből; hogy elegendő lesz-e az élelem és a lőszer; hogy tárgyalások kezdődnek-e, vagy dűlőre viszik a dolgot.

A lázadók már elkövettek egy végzetes hibát. Elmulasztották - és ez főként Szaigónak róható fel - kamatoztatni legnagyobb tőkájüket, vagyis a többi térségben forrongó elégedetlenséget. Voltak, akik felvetették ezt, és segélyüzenetek is érkeztek különböző helyekről, Szaigo azonban nem figyelt ezekre. Pedig ha korábban elkötelezi magát a vidék mellett, és nem a magániskolák diákjaitól várja az erősítést, akkor olyan forradalmat szervezhetett volna, amely az egész Kjúszú-szigetet lángba borítja, még mielőtt a császári sereg észbe kap. Ehelyett az történt, hogy válasz híján Szacuma belemerült a saját helyi ügyeibe, márpedig ez az egész déli térség felkelését vereségre ítélte, beleértve Szaigo saját tartományát is.

Az elkövetkező 54 nap - ennyi ideig tartott az ostrom - eseményeinek nyomon követésében alighanem utólagos találgatásokra kellene hagyatkoznunk, ha nem állna rendelkezésünkre Takehiko Ideisi tüzérségi hadnagy visszaemlékezése, Ideisi a várban vészelte át az ostromot, és sok-sok évvel később, mint az események szemtanúja, előadás-sorozatot tartott, és ezt valaki gyorsírással lejegyezte. A hadnagy emlékezete persze szelektív és helyenként zavaros - 50 év elteltével

nem is várható ennél több egy régi emlékeket felidéző, kiérdemesült közkatonától -, de nekünk most erre kell támaszkodnunk. Alábbiak tehát az ő beszámolóján alapulnak.

Mialatt Szaigo lázadói Kagosimában gyülekeztek, Kumamotót elárasztották a kósza hírek és találgatások. Az Öreg Szaigo hadsereget szervez; nem, szó sincs róla; de igen, mégiscsak, habár ő maga nem akar részt venni az ütközetben. Valami nagy baj közeleg, ezt mindenki érezte, de kockáztatni senki nem akart. A hadügyminiszter levelet írt a főparancsnoknak, Tani Tatekinék: „Kumamotót mindenáron tartani kell”. A bizonytalan kilátások „kimondhatatlan kint” okoztak azoknak, akik a falakon belül rekedtek, hiszen nagyon sok szacumai tiszt volt közöttük, és a katonák nem sokat törődtek az új központi kormányzattal. Tudták, hogy a vezérkari főnök, Karajama Siki Szaigo barátja. Azt is mindenki tudta, hogy az egyetlen éles harci helyzet, amit az újoncok eddig megtapasztaltak, a Sinpúren-lázadók elleni akció volt az előző év októberében. „Ezért igen nagy volt az aggodalom e demoralizált katonák harcba küldése miatt egy olyan erős lázadó hadsereg ellen, melynek harcosai tele voltak haraggal és elszántsággal, és készen álltak mindhalálig küzdeni.”

Mint kiderült, Karajama félretette a Szaigóhoz fűződő barátságát, a tisztek hajlandónak mutatkoztak osztozni katonáikkal a nehézségekben, és a veszély közös vállalása határozottan jótékonyan hatott a harci morálra. És persze a közös ünneplés is: február 13-án és 14-én, a Nagy Emlékezés Ünnepnapján együtt tisztelegtek a harcokban elesett bajtársak emléke előtt, az utcák tele voltak béméskodókkal, az emberek nézték a szumóbirkózók mérkőzéseit, és élvezték a tűzijátékot. Mindeközben a katonák az erődön belül árkokat ástak és élelmiszerkészleteket halmoztak fel, hiszen a jelentések a zendülők közeledtéről számoltak be. Azt azonban még nem lehetett tudni, hogy Szaigóval vagy nélküle érkeznek.

1876. február 19-ének délelőttjén máig ismeretlen okból tűz ütött ki a vár központi élelmiszerraktárában, ahol az ellátmány zömét tárolták, közvetlenül a lőszerraktár kőépülete felett. „Még ma is azt kell mondanom: rettenetes volt!” - emlékezik fél évszázaddal később

Takehiko. „A tűz pillanatok alatt elharapózott, és semmit nem tudtunk tenni ellene.” Víz semmiképpen sem tudtak lenről felszállítani ide. Néhány percnyi dermedt tétlenség után egy Kodama nevű törzstiszt üvöltve ráparancsolt a katonákra, hogy nyissák ki a fegyverraktárt, és mentsek a lőszerkészletet. Miközben a lángoló toronyból izzó parázs hullott alá, és gyújtotta fel a várost, a katonák - köztük Takehiko - vállalva a kockázatot kinyitották a fegyverraktár ajtaját, hogy kihordják a lőszerkészletet, miközben attól rettegetek, hogy a torony bármelyik pillanatban rájuk omlik. „Mindannyian, akik ott küzdöttünk, a halál állkapcsai között voltunk. Meghalunk? Túléljük? Szerencsére a torony, melynek elvileg felénk kellett volna dőlnie, valami váratlan körülmény folytán befelé zuhant, hatalmas robajjal, mintha ezer mennydörgés hallatszott volna egyszerre. Ez tényleg valami hihetetlen szerencse volt.” Az ellátmány odalett, de a lőszerkészlet legalább megmenekült.

A torony füstölgő romjai melletti téren fölállítottak egy sátrat, és ez lett a parancsnok ideiglenes főhadiszállása. Még aznap délután három hírvivő érkezett Szaigótól, akiket ebben a sátorban fogadtak. Szaigo a Kagosimából küldött levelében békés elvonulást kért Tokió felé. Talán még mindig abban reménykedett, hogy a dolgok jóra fordulnak, és az egyértelművé tett jó szándéka elegendő lesz ahhoz, hogy kikövesse az utat Tokió felé. Nos, ha így volt, akkor a vezérkari főnöktől, Karajamától kapott válasz igencsak kiábrándíthatta. Karajama azt felelte a hírnököknek, hogy „amennyiben Szacuma megszegi az ország törvényeit, és ha (a felvonuló katonái) fegyvereket is viselnének, alakzatban közlekednének, és erőszakkal próbálnák biztosítani az áthaladásukat a helyőrségen, akkor készüljenek fel rá, hogy kíméletlenül lemészárolják őket”. Másnap Tokió közzétette a hivatalos választ Szaigo terveire. Szaigo eddig akár arra is gondolhatott, hogy legitim módon jóváhagyott hivatalos úton közelít a főváros felé, hogy megvitassa a kérdést a kormányzattal, a kormányzat azonban nem így gondolta. Szaigo emberei „törvénytelenül viseltek fegyvert a császári Hatósággal szemben”, s ezért „Őfelsége, a Mikádó expedíciót küldött a megbüntetésükre”. Másnap (20-án) utánpótlás csapatokat küldtek a fővárosból, és az egységek néhány nappal később meg is érkeztek a Hakata-öbölbe, Kagosimától 100 kilométerre északra. Ha eddig

bárkinek kételyei lettek volna, az most megbizonyosodhatott: kitört a polgárháború.

Ugyancsak 20-án történt, hogy a vár újabb segítséget kapott. Teljesen váratlanul 600 rendőr érkezett a védelem megerősítésére, rögtön az után, hogy Szaigo támogatói a falvakból elkezdtek a városba özönlenni, és aggódva látták, hogy a városiak kardokkal és lőfegyverekkel felszerelve járőröznek az utcákon. „Ellenségek botlottak ellenségbe a város kellős közepén, de egyetlen ütésváltásra sem került sor. Utólag felidézve, kétségtelenül különös helyzet alakult ki” - írja az emlékező, ugyanis akik újonnan érkeztek, elég arrogáns fickók voltak. Meg voltak győződve róla, hogy a császári sereg pusztán besorozott parasztokból áll, vagyis nem rendelkeznek szamurájhagyománnyal, tehát nem is lehetnek igazi harcosok, következésképpen vagy megfutamodnak a csatából, vagy miszlikbe lesznek aprítva.

Szaigo derékhada - háromszor annyian voltak, mint a védők - 21-én érkezett meg, és másnap hajnalban indítottak támadást, folyamatos zárótűz közepette, hol az egyik, hol a másik oldalról. A tűzharcban sokakat ért halálos lövés, közöttük a vezérkari főnököt, Karajamát és az ezredparancsnokot, Jokurát. A tisztek aggodalmi ellenére az újoncokból álló császári sereg bámulatosan helytállt. „A tűzérésünk kívül-belül füstbe borította a várat. Az ember azt se tudta, hol van... Sötétség szállt ránk nappal. A talaj fölött félhomály derengett a füst miatt, és a nap időről időre eltűnt.” Tisztek és katonák estek el a szacumai lövedékektől. „Ami engem illet - írja Takehiko -, mindenekelőtt egy bölcs öregember szavai jutottak eszembe, aki azt mondta: nem számít, mi történik harc közben, a legfontosabb, hogy őrizd meg a nyugalmadat.”

De hol volt Szaigo? Senki sem tudta, egészen addig, amíg még aznap délután egy különös esemény nem történt. Egy szacumai katona szamurájokra jellemző virtuskodással, vörös zászlót lengetve egy lázadó osztag élén föl akart kapaszkodni a falhoz vezető enyhébb nyugati kapaszkodón. „Ne engedjétek tovább!” - kiáltották a várból. „Lelőni!” Fegyverek dördültek, és a katona elesett. Éjszaka a védők kilopakodtak, megkeresték a holttestet, és találtak egy naplót - szokás volt akkoriban, hogy a katonák naplót vezettek - az elmúlt hetek eseményeinek leírásával. Ebből derült ki, hogy a lázadó

csapatokat Szaigo vezeti, de az elmúlt két napban néhány kilométerrel délebbre, Nihongiban ütötte fel főhadiszállását.

A levelek, amelyeket Szaigo ezekben a napokban írt a császári erők főparancsnokának, Ariszugava hercegnek, az élet igazságtalanságai miatt érzett felháborodásról tanúskodnak, íme, itt van ő, akit merénylet célpontjául szemeltek ki; egy olyan szamurájt, aki hűséges az uralkodójához, s aki nem akart mást, csak „kérdést” feltenni a régi barátja, Ókubo által alakított kormányzatnak. Ehhez képest a császár saját csapatai ellene fordultak, lázadó szerepbe kényszerítették őt - éppen őt, aki mindenkinél hűségesebben szolgálta a császárt!

A várban még mindig nagyon keveset tudtak a lázadó seregről. Egyetlen módja volt, hogy további információkat szerezzenek róluk: ha kémeket csempésznek közéjük, akik talán kiszimatolnak valamit, feltéve hogy élve megússzák. Kijutni már többüknek is sikerült, vissza azonban egynek sem. Nyilván elkapták és kivégezték őket. Két emberükről nem kellett további találgatásokba bocsátkozni - levágott fejüket áthajították a várfalon. Egy Sisido nevű, bátorságáról híres harcos készségesen ajánlkozott, hogy ő szerencsét próbálna. „Mivel ti már oly sok bajjal néztetek szembe, a magam gyarló módján szerényen magamra vállalom (a feladatot).” Szakadt gúnyába öltözött, szabadon maradt testrészeit bekormozta, mintha csak azért kószált volna a városban, hogy a kiégett házak romjai között valami értéket találjon, és kilopózott a városkapun. Egy hétig volt távol, és ép bőrrel megúszta. Visszatérve részletes jelentést adott a szacumai lázadók hadállásairól, továbbá azzal az örvendetes hírrel szolgált, hogy „a lázadóknak nincs tüzéréségük” - csak középkori tarackjaik vannak, melyek csak ágyúgolyók kilövésére alkalmasak. És arról is beszámolt, hogy a császári csapatok néhány napon belül megpróbálják áttörni az ostromgyűrűt, hogy a várat felszabadítsák.

Március elsejére, az ostrom első hetének végére, nyilvánvalóvá vált, ha nem érkezik felmentő sereg, a várvédők éhen pusztulnak. A tiszték kiszámolták, hogy tizenkilenc napra elegendő az élelemtartalékuk. A fehér rizs után kezdtek áttérni a barna rizs fogyasztására, amit apróra kellett zúzni, hogy a héját eltávolíthassák.

Csöndesebb percekben hallani lehetett, ahogy a várban tompán pufognak a mozsártörők.

Folyamatosan dörögtek az ágyúk, nem szünetelt a puskaropogás, de az áttörés még mindig váratott magára. Időnként nyílveszők süvítettek át a falak fölött, s a rájuk tűzött levelekben demoralizáló üzenetekkel zaklatták a várvédőket: „Nincs esélyetek, körbe vagytok zárva. Mihez akartok kezdeni odabent?... Legokosabb, ha megadjátok magatokat!...

A császári sereg összeomlik!” Erre a sorkatonák ugyancsak nyílveszőre tűzött üzeneteket küldtek vissza, hatalmas plakátokon sorolták Szaigo bűneit, és efféle konklúziókkal fejezték ki felháborodásukat: mi azonban könnyőrelelesen megbocsátunk nektek, tudatlan, törvényen kívüli banda, és ha megbánjátok eddigi bűneiteket, eldobjátok fegyvereiteket, és visszatértek az illő alattvalói hűséghez, akkor bűneitek még bocsánatot nyerhetnek”.

Szaigónak nem a teljes hadserege - ekkor már mintegy 20 000 fegyveres gyűlt össze, mivel folyamatosan érkeztek a szamurájok a falvakból - sorakozott fel az ostromhoz. Mintegy 6000 fő észak felé tartott, hat ágyút vontatva, megfelelő lőpor- és fegyverkészlettel, hogy megütközzenek a császári utánpótlás csapatokkal, melyek már úton voltak Kumamoto megmentésére. Szaigo emberei útközben megvítak, és meg is nyertek néhány kisebb csatát, de hogy voltaképpen mi vár rájuk, arról fogalmuk sem volt. A császári haderő 46 000 főből állt, és egyre gyarapodott. Minden egyes katonának huzagolt csövű lőfegyvere volt, és mintegy 1500 tölténysorozattal rendelkeztek. Ezenkívül volt még 45 darab úgynevezett hegyi lövegük, 20 tábori ágyújuk (német Krupp-ágyú), továbbá számos mozsárágyú, egy Armstrong és 2 darab Gatling állt rendelkezésükre. Az Ariszugava herceg által vezetett hadsereg már elhagyta Hjógot, és február 22-én partra szállt Fukuoka nagy természetes kikötőjében, a Hakata-öbölben, melynek megszerzéséért a mongolok 700 évvel korábban megindították katasztrófával végződött inváziójukat.

A hadsereggel tartott egy másik fontos szereplő, akinek döntő befolyása lesz az események további alakulására: Ariszugava

herceg hadparancsnoka, Jamagata Aritomo.

Amikor Szaigo ezt megtudta, kétsége sem volt, mi vár rá: az egész császári hadsereggel áll szemben, melyet - íme, a felkelését kísérő egyik ellentmondás a sok közül - éppen az ő hathatós közreműködésével hoztak létre. Régi kapcsolat fűzte Jamagatához; hajdani ellenségek és egykori jó barátok voltak, és most ismét ellenségekké váltak. Jamagata csósúi származású volt, tehát a rivális - időnként szövetséges - tartományból jött. Szaigóhoz hasonlóan ő is középosztálybeli szamurájcsaládból származott, és akárcsak Szaigo, ő is magasra küzdötte fel magát: Csósú képviselője lett Kiotóban. Szaigo éppen őhöz fordult, amikor 1867-ben Ókubóval együtt szorgalmazta a sógunátus reformját, és ugyancsak ő volt az, aki Szaigo szervezkedése nyomán találkozott Szacuma urával, hogy lerakják a szacumai-csósúi szövetség alapjait. Jamagata azon kevesek közé tartozott, akik eljutottak Európába; látta, mire képes a Nyugat, csodálta a porosz militarizmust, tanulmányozta a francia, az angol és az orosz hadászatot, és ő volt az, aki keresztülvitte a törvénykezésben az általános sorkötelezettségről szóló törvényt (a sors újabb fintoraként éppen Szaigo öccsével együttműködve). Ő volt az, aki 1871-ben felkereste Szaigót Kagosimában, hogy rábeszélje őt, vállaljon szerepet az új tokiói kormányban. A restauráció egyik szellemi atyjaként ismerték, és továbbra is fontos szerepet játszott a nemzeti ügyek irányításában; tábornagy volt, vezérkari főnök, miniszterelnök (kétszer is), majd pedig 1922-ben bekövetkezett haláláig a császári titkos tanács elnöke. És mindemellett szakavatott kertépítész is. E pillanatban azonban ez a kiváló autokrata személyiség éppen azon fáradozott, hogy tönkretegyje régi barátját-ellenfelét, és Szaigóhoz hasonlóan - lévén mindketten szamurájok - esze ágában sem volt feladni a harcot. Szaigo kontra Jamagata - ez bizony hosszú és kemény meccs lesz, mely csakis az egyikük halálával érhet véget.

A frissen partra szállt császári csapatok megindultak déli irányba; 100 kilométeres menetelés várt rájuk, mely három vagy négy napig tartott. Meg kell őket állítani, ez nem volt kétséges. És mivel déli irányban csak egyetlen főútvonal vezetett, a feltartóztatásukhoz alkalmasnak kínálkozó hely a Kumamotótó! 18 kilométerrel északra

fekvő Tabaruzaka nevű természetes hegyi erődítmény volt. Innen akarták Szaigóék ágyúkkal bombázni az utat, és a tervek szerint innen akartak rajtaütésszerű támadásokat indítani. Ha ezt a támaszpontot tartani tudják, és a császári csapatok meghátrálnak, akkor Szaigónak nyert ügye van, és esélyt kap arra, hogy Kumamoto-t kiéheztetéssel térdre kényszerítse. Ellenkező esetben minden reménye szertefoszlik.

Tabaruzaka - Tabaru lejtője - ma büszke arra, hogy Szaigo lázadása révén helyet kapott a történelemben. Egy parasztház áll a fák között, máig is látható gránátbelövésekkel, mellette egy emlékmű az elesetteknek, és egy múzeum, ahonnan festői kilátás nyílik a környező hegyekre, mezőkre és erdőségekre. A gondnok, az ujjatlan zubbonyt és ellenzős sapkát viselő, jó erőben levő exkatona, Nagaijama úr fogad minket, és magyarázza el a történeteket.

Képzeljük el, amint a hegy tetején összegyűlik 6000 lázadó fegyveres; számuk folyamatosan nő, és ahogy özönlenek a támogatók, hamarosan eléri a 10 000 főt. Hat ágyújuk van, ezek azonban túl sokat nem érnek, mivel mindössze két kilométer a hatótávolságuk, és csak ágyúgolyókat képesek kilőni, robbanótölteteket nem. A tél elmúlt ugyan, csak hogy már elindultak a nagy tavaszi esőzések. Szaigo katonái pamut- és gyapjúruhákat viselnek, kötélalpú lábbeliket, melyek darabokra hullanak a sárban; fegyverük kard és régi típusú kovás puska, mely, ha nedvességet kap, nem tüzel. Amott - mutat Nagaijama úr a völgy felé - húzódik az északi átjáró, azon túl pedig egy fennsík. Ott állították fel a császári csapatok az ágyúikat, és látjuk itt ezt a kámforfát, hogyan terpeszkedik széjjel? Nincsenek központi ágai. Azért nincsenek, mert eltalálta egy gránát, és kirobbantotta a fa közepét. Mihez kezdhettek itt a katonák, hogy megvédjék magukat? Semmi máshoz, mint hogy eltüntették az egyetlen feltűnő célpontot, a parasztházat. Egyszerűen fölégették a kunyhót, és csak az aknáktól megtépázott falakat hagyták meg. És hogyan viszonyozhatták az ellenség tüzét a maguk kis hatótávolságú ágyúival és ágyúgolyóival? Sehogyan. A völgy két kilométeren túlra esik. A császári sereg ágyúi pedig lőtávolságon kívül voltak felállítva.

De mindaddig, amíg a szacumaiak uralták a hegytetőt, folyamatos veszélyt jelentettek a császári seregnek. Következésképpen el kellett

őket úzni innen. A fő ütközetre a hegy felé vezető meredek, keskeny, fákkal szegélyezett utat szemelték ki, mely tele volt árkokkal és magas földhányásokkal. Az utat állítólag Kumamoto építéskor ásták ki, így a védők elrejtőzhettek a sáncok mögött, hogy lesből támadhassanak az ellenségre. A lázadók így is cselekedtek: fedezéknek használták a fákat, és megbújtak a sáncokban. Az út ma ugyanúgy fest, ahogy annak idején; másfél kilométeren át kanyarog fölfelé, magas földsáncokkal a kanyarokban, bambusszal és más fákkal szegélyezve. Még egy forró nyári napon is, mint amilyenén jómagam vágtam neki az útnak, kísérteties a környék; a napfoltokkal tarkított árnyékos mélység olyan gyászosnak hat, mint egy hatalmas sír.

És ez a táj éppen az alatt tizenhét nap alatt vált ilyenné... Az erők nagyjából kiegyenlítődtek, a császári csapatok létszáma megegyezett a lázadókéval: tízezren voltak, egyenruhában, bőrcsizmában, hátultöltő puskákkal, jó élelmiszer- és lőszerellátmánnyal. Azokon a nyomvonalakon közelítettek, amelyek ma is ott húzódnak a rizsföldek mentén, áthaladtak egy kis ívelt hídon a patak fölött, majd föl a vérmezőre, mely a támadás első napján, március 4-én nagyon lehangoló képet nyújtott a folyamatos esőzéstől. Túlélők mondták később, hogy jobban félték az esőtől, mint az ellenségtől.

A hegy három, egyenként 400-500 méter hosszúságú elkülönülő részre tagolódik. Ma mindegyiket nehéz fémtábla jelöli: Első Lejtő, Második Lejtő, Harmadik Lejtő. Mindegyik lejtőt el kellett foglalni, majd további előretöréssel célszerű volt biztosítani. Ez az előrehaladás naponta átlagban 88 métert tett ki, s minden méterre átlagosan kilenc holttest jutott. A haladás persze nem folyamatosan történt, előrenyomulások és visszavonulások váltották egymást. Némely napokon nem voltak hadműveletek, csak orvlövészet és tüzérségi tűz, melyet gyakran heves helyi összecsapás követett, karddal vívott közelharccal. A császári csapatok napról napra egyre jobban körülzárták a hegyet. Majd március 20-án, egy újabb esős éjszakát követő igen nedves, nyirkos hajnalon, ágyú- és puska lövések jelezték az újabb támadást, amelynek végén a lázadók kénytelenek voltak feladni a hegycsúcsot.

A modern hadviselés történetében ritkán fordult elő, hogy ilyen kis területen ennyi embert gyilkoljanak halomra. A golyók olyan sűrűn röpködtek, hogy állítólag időnként összeütköztek, és a levegőben felrobbantak, ami hihetetlenül hangzik, legalábbis addig, amíg az ember szemügyre nem veszi ezeket a fura formájú, ormótlan lövedékeket a helyi múzeumban. Valaki kiszámolta, hogy a harcoló felek naponta 300 000 lövedéket váltottak, szitává lőtték a porhanyós sáncokat és az erdő talaját, így aztán a mai iskolás gyerekek kedvenc foglalatossága, hogy töltényhüvelyeket gyűjtenek a környéken. Lehetséges ez? Eltűnődöm. Igen, elképzelhető, feltéve hogy a lövések zömmel a császári fegyverekből dördültek el. Több ezer ember küzdött szó szerint vállvetve ezekért a napi 88 méternyi földterületekért, és minden egyes katona naponta több tucatszor, talán több százszor is elsütötte fegyverét.

Tabaruzaka megmászása felér egy komoly zarándoklattal. Elhaladunk a pajzsszerű táblák mellett, melyek a három elkülönülő szakaszt jelzik, továbbá egy emlékmű mellett, melyet egy elesett császári tisztnek állítottak, elérünk az utolsó nyárhoz, ahonnan rálátni a cseresznyefákra és a fensíkra, végül megérkezünk az emlékhelyhez. A halálos áldozatok döbbenetes listája látható itt - egy 14 000 nevet tartalmazó névsor, fekete kőbe vésvé (igaz, a lista azok neveit is tartalmazza, akik a közeli ütközetekben haltak meg). - És - teszi hozzá Nagaijama úr - 5307-en közülük szacumai katonák voltak, miből az következik, hogy összesen kilencezren haltak meg császári oldalon, akik közül sokakat szacumai ellenségeik mellé temettek el, hat különböző környékbéli temetőben, halálban tehát az ellenségek egymás mellett nyugszanak. A számok pontosak,³⁹ és ezekkel a megdöbbentő adatokkal a csata felsorakozik a hadtörténelem legpusztítóbb ütközetei mellé. Ahogy az angol nyelvű *Tokio Times* írta bizonyos hatásvadász túlzásokkal: „A harc minden valaha feljegyzett csatánál ádázabb volt, a meggyilkoltak és a sebesültek vére patakokban folyt, elárasztva a rizshántolókat, és mindenfelé hullahegyek tornyosultak.” Nehéz persze ilyenfajta összehasonlításokat tenni, hiszen az egyes csaták mérete, időtartama eltérő. De próbáljuk meg az egy napra jutó halottak számát arányosan összevetni a harcoló felek összlétszámával. Gettysburgnál, az amerikai polgárháború egyik legpusztítóbb

ütközetében a 150 000 harcoló katona közül három nap alatt öt és fél ezren haltak meg magában az összecsapásban, és további négyezren haltak bele utóbb a sérüléseikbe. A halálos áldozatok száma tehát az összlétszám két százaléka, naponta. Vagy vegyük a somme-i csatát (300 000 halott, másfél millió katona, négy és fél hónap alatt, 1916 július 1. és november közepe között): az első nap hírhedt borzalmi és katasztrofális veszteséglistája ellenére az összes haláleset naponta mindössze 0,15 százalékot tesz ki az egész időszakra számítva. Tabaruzakánál a tizenhét napos csatában a résztvevők 40 százaléka esett el. Ez napi 2,3 százalékos halálozási rátát jelent. Az ütközet hevességét értékelve tehát megállapítható, Tabaruzaka a történelem leggyilkosabb csatái közé tartozik.

Vissza Kumamoto-ba: március 12-én, félúton a véres végkifejlet felé a várvédőknek még fogalmuk sem volt róla, hogy a küzdelem hová fajulhat. Miután az élelemtartalék már kétségbeejtő szintre csökkent, a rendőrfőnök maga mellé vett tizennégy vagy tizenöt embert, hogy a várostól nyugatra rajtaüssön a lázadók hadállásain. Amikor nagyjából 30 méterre megközelítették a szacumai vonalakat, a lázadók tüzet nyitottak rájuk, mire a védők százával rohantak ki a várból a rendőrség védelmére. A kibontakozó csata két napon át tartott, és csak akkor ért véget, amikor a császári csapatok a másik oldalról lerohanták a szacumai hadállásokat. Az összecsapás császári oldalon 80, a lázadók oldalán 73 áldozatot követelt; ennyi holttestet találtak legalábbis a csatamezőn szétszóródva, de a valós szám jóval magasabb lehetett. Ahogy Takehiko mérlegelt: „Nem tudom, hány hullát szállítottak hátra. Később a (csatamezőn) talált holttesteket közös sírba temettük, és felállítottunk egy fejfát, amire ezt írtuk: »73 lázadó sírja«”. A lázadók ezt követően kellő távolságban maradtak, és a harcoló felek közötti kapcsolat a kölcsönös átkiabálásokra és sértegetésekre korlátozódott: „Őrült barmok! Mi ellen lázadtok?” De közben kérdezősködtek is egymás barátai, rokonai felől: „Ez és ez ott van köztetek?”

Miután egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a várat nem tudják bevenni, a lázadók valamelyikének eszébe jutott, hogy fel kellene duzzasztani a várat körülölelő két folyóágot, és így el lehetne

árasztani a környező területet vízzel. Szaigo egyetértett a javaslattal. Csakhogy ezzel mindkét irányba elvágták az utat. A védők végleg bent rekedtek a várban, és hosszú távon megadásra vagy éhhalálra ítéltettek. A fejadagokat napi kétszeri ételosztásra csökkentették; amúgy is már csak tofu és búzasiker maradt raktáron. Másfelől viszont a lázadók se támadhattak az elárasztott földeken át, és ezzel lényegében beismerték, hogy már nem látnak esélyt a vár bevételére.

Annyi baj legyen. A hangulat így is remek volt; immáron az egész vidék lázban égett Szaigóért. A falvakban a parasztok tanügyi adóktól, földellenőrzésektől és sorozásoktól féltek. Szaigo ugyan nem tett nekik ígéreteket, de a homályos terve, hogy „kérdést” intéz a császárhoz, a népnek elég volt ahhoz, hogy azt képzeljenek e mögé, ami éppen kedves a szívüknek. Az egyik faluban például, amikor egy lázadó hazatért Kumamoto ostromáról, azt mesélte a szomszédainak, hogy ha Szaigo hatalomra kerül, nem kell adót fizetni. Pár nappal később a helyi hivatalosságok máris kénytelenek voltak szedni a sátorfájukat, és hanyatt-homlok menekülni. Kjúszú minden szegletéből szamurájcsapatok keltek útra, és vonultak keresztül az országon, hogy bálványozott hősükhöz csatlakozzanak, abban a reményben, hogy a tokiói új rezsim hamarosan megdől. Egy újság szerkesztőségében kieszeltek egy szlogent: „Erényekben Gazdag Új Kormányt!”, s hamarosan már az összes lap Szaigónak tulajdonította a mondást, sőt, még azt is állították, hogy ez a jelmondat látható a zászlóin. Habár a forradalmi erőket eddig még senkinek nem jutott eszébe összehangolni, az elégedetlenkedések és lázongások már így is felettébb nyugtalanították Tokiót.

Jól tükrözi Szaigónak és katonáinak a hangulatát az a levél, melyet a lázadó erők küldtek a császári kormányzat egyik tagjának, Kavamura Szumijosinak, a haditengerészet miniszterhelyettesének, aki korábban megadásra szólította fel őket, mondván: „Egy alattvaló számára soha nem igazolható, hogy fegyvert ragadjon az uralkodója ellen”. Éppen ellenkezőleg, jött a válasz, ti jártok rossz úton, és nekünk van igazunk; ti vagytok törvénszegők, mi pedig törvénytisztelők; mi vagyunk épelméjűek, ti pedig örültek. Ez a levél pontosan tükrözi, mitől voltak a lázadók olyan önelégültek, és miért nem fordult meg a fejükben, hogy valaha is megadják magukat:

Szaigo Takamori, amikor Kagosimában tartózkodott, a hadsereg vezérkari főnöki posztját töltötte be. Ő tehát a császári hatalom magas rangú tisztje. De Okubo, Kavadzsi és mások a nemzet törvényeinek nyílt megszegésével megkíséreltek személyesen vagy másokat felbérelve merényletet végrehajtani ellene. Ez a valódi oka a mostani polgárháborúnak. A kormányzat mégsem tesz semmit azok ellen, akik a törvényeket ilyen módon megszegték... Ilyen körülmények között nem várható el, hogy nyugalom legyen az országban. Ezek azok az okok, amelyek arra indították Szaigo Takamorit, hogy útra keljen Kagosimából, és magyarázatot követeljen a kormánytól, de... szembetalálta magát a császári csapatokkal, rangjától, címeitől pedig megfosztották. Mindez nem a Császár hozzájárulásával történt, hanem azok akaratából, akik így próbálják leplezni saját bűneiket, s akik félre akarják vezetni a Mikádót. Bennünket ez fölháborít, és feltett szándékunk elpusztítani ezeket a korrupst hivatalnokokat, és eloszlatni a pokoli fellegeket, melyek a Császárt és a birodalmi trónt körülveszik... Azt ígértek nekünk, kérvényezni fogjátok a kormányzatnál, hogy részesítsen minket kegyelemben, ha megadjuk magunkat. Ez nevetséges. Mi az igazságért harcolunk, és egy ilyen ügyért küzdve nem törődünk azzal, mi lesz a sorsunk. Főméltóságod továbbá azt mondja, hogy visszaszerezhetjük a becsületünket. Ez számunkra érthetetlen. Hiszen hogyan veszhettük volna el a becsületünket? Olyan nagy mértékben különböznek a nézeteink mindattól, amit Főméltóságod kinyilvánított, hogy azt kell gondoljuk, Főméltóságod elvesztette a józan ítélőképességét, és valami lázálom hatása alatt nyilatkozik...

Jobban tenné, ha idejönne Kumamotoba, és bocsánatot kérne tőlünk...⁴⁰

A várbeliekre, mivel ostromtól nem kellett tartani, és ők sem készültek kitörésre, rátelepedhetett volna az unalom, de néhány újonc katona úgy döntött, elszórakoztatja a többieket. Vagy négyezren voltak az újonnan besorozottak, úgyhogy nem volt nehéz találni közöttük erre alkalmas embereket. Valaki kerített egy

samiszent, vagyis egy háromhúros hosszú nyakú gitárt. Aztán jöttek a ceremóniamesterek, mindenféle papírból kivágott régi maskarákban. Esténként nagy műsorokat tartottak. Színre lépésük óriási tapsvihart aratott, vidám biztatások hallatszottak: „Gyerünk! Halljuk! Igen, halljuk!” És kezdődött az előadás: „Hölgyeim és uraim!” - erre máris kitört a hahota, hiszen hölgyek ugye nem voltak a várban. „Van szerencsém bejelenteni...” - és ekkor elhangzott egy ballada vagy közismert dráma címe, és a dobok pergésére kezdetét vette az esti előadás. (A várfalakon kívülre, a vizesárkon túlra is elhallatszottak ezek a zajok, és a lázadók először elcsodálkoztak, majd mélyen elcsüggedtek. A *samiszen* hangja, az énekszó, a nevetés csakis azt jelenthette, hogy a császári katonáknak valahogyan sikerült gésákat csempészniük a várba.)

Az ostrom kezdetekor a tisztek azzal számoltak, hogy az élelemellátmány tizenkilenc napra lesz elegendő. Ez a tizenkilenc nap már bőven eltelt. A várvédők főtt kölesen és zabkásán éltek - és időnként lóhúson. Takehiko így emlékezik:

Ez egy durva történet, de a zabkása zöldeskék színű volt, és leginkább a fülemüle ürülékére hasonlított, úgyhogy elég mulatságos volt. A betegeknek lóhúst adtunk, az ellenség puskái vagy tüzérsége által megölt lovakat vágtuk le, a csontokból levest főztünk, és a betegekkel megittattuk... Ha egy lovat ellenséges találat ért, valaki mindig felkiáltott: „Hé, ma kaptunk egy trófeát! Daraboljátok fel, és hozzatok belőle nekem is!” Minden szakaszból jöttek az emberek, egy törzstiszt felügyelte a ténykedést, és nagy tolongás volt a ló lemészárlása körül.

Eljött az április. Tabaruzakát már elfoglalták, és a császári csapatok úton voltak, hogy felszabadítsák a várat az ostromzár alól. Újabb két dandár lépett a szárazföldre 40 kilométerre délre, és ahogy észak felé haladtak, egyik várost foglalták el a másik után: Mijanohara, Ogava, Macubasi, Cito, Kavasiri - a szamurájok megannyi kisebb ellenállási fészke. Minderről persze a várvédők semmit sem tudtak. Ám annak ellenére, hogy „piszkot rágtak és kavicsot ettek”, senki nem fontolgatta a megadást; mind elfogadták, hogy szükség esetén az utolsó leheletükig küzdeniük kell. Minden

egy nap újabb és újabb cáfolata volt a szamurájok dölyfös hitének, hogy harcolni csak ők tudnak. Távolból időként erősödő puskaropogás hallatszott, jelezve, hogy közeleg a felmentő sereg, s az újoncok biztatták egymást: nincs messze a szabadulás.

De a fenyegető éhség kockázatos stratégiába kergette őket, mely már szinte az öngyilkosság határát súrolta - „áttörni a körgyűrűt, átúszni a vízen vagy belefulladás, élni vagy meghalni”. Úgy tűnt, nincs más választás. Akik vállalják a kockázatot, az életükkel játszanak, de ha a várban maradnak, attól meg éhen halhatnak, arról nem beszélve, hogy az általuk elfogyasztott élelemadag a mások életben maradásához szükséges vastartalékot csökkenti.

A kitörésre készülő osztag április 8-án virradatra tervezte az indulást. Előző este megható összejövetelel búcsúztatták a kiválasztottakat, mindegyikük kapott az értékes rizstartalékból, kevés zöldséggel kiegészítve, mely a vár belső kis földjein termett, és némi lóhús is jutott nekik, hiszen a különleges alkalomra feláldoztak és feldaraboltak három lovat. Hajnali négykor egy rendőri előőrs kilopakodott a főkapun, majd követte őket az osztag, mely néhány tucat emberből állt. Az volt a terv, hogy átgázolnak a felduzzasztott Sira folyón, elfoglalnak egy hidat, majd sietve délkelet felé veszik az irányt, hogy elérjenek egy 3 kilométerre lévő templomot (Szuizennek hívják a helyet, ahol ma egy park van, pontyokkal teli csodás kis tóval és egy népszerű teaházzal), és ott örömtüzet gyújtanak, amivel jelzik az akció sikeres végrehajtását.

A híd felé közeledve azt látták, hogy a hídfőt őrző lázadók egy táborúz körül kuporognak. Az osztag úgy döntött, hogy vakmerőn a közelükbe húzódnak, mintha ők is közéjük tartoznának. Az előőrs néhány tagja odakiáltott a sötétből a tűz körül ülőknek, hogy rendben van-e minden? Hogyne, jött a válasz, különleges esemény nem történt. Hátraléttal adták tovább az üzenetet: itt az idő! Az ellenség nincs felkészülve a támadásra! Mire megvirradt, már le is zajlott az akció; ment minden, mint a karikacsapás. Egyetlen lövés sem dördült, több lázadót megöltek, s a hidat, majd pedig a templomot is elfoglalták.

A várban a tisztek és a sorkatonák feszülten figyelték, ahogy a sötét éjszakából felvirrad a ködös hajnal, és szorongva

fohászokdtek, nehogy a merész akció halállal és kudarccl végződjék. „Olyan volt ez a nap számunkra, mintha ezernyi ősztt éltünk volna meg. Kiguvadt szemekkel pásztáztuk a messzeséget, s egyszer csak egy füstoszlop emelkedett a magasba, rést hasítva a hajnali ködben. Ahogy ezt megláttuk, az egész vár egyetlen hatalmas üdvrivalgásban tört ki. Sikerült! A csapat biztonságban van! Embereink tomboltak örömben.”

Kissé távolabb, tíz kilométerre délre a várbeli osztagnak sikerült kapcsolatba lépnie a felmentő sereggel. És máris jött a segély az egyik faluból, mely korábban a lázadó csapatok bázisa volt - 746 zsák rizs, 100 kífegyver és 3000 sorozat töltényutánpótlás. Lovak és emberek törtek át a szállítmánnyal a város felé a lázadó erőkön, melyek aztán nyomban újra lezárták a rövid időre keletkezett rést. De közben délről közeledtek a csapatok, és április 14-én megtörtént az áttörés. Az első császári hadoszlop parancsnoka „megérkezett a szétbontott hídhöz, és hangosan felkiáltott hozzánk: »Jövünk! Itt vagyunk! Elkergettük a gazfickókat, mind egy szálíg!«... Feltárult hát előttünk a Menny Akarata, és újra megláthattuk a nap világosságát”. Mindez 54 napos ostrom után, 186 halálos áldozattal a védők oldalán. Tabaruzakával összehasonlítva ez szinte alig nevezhető veszteségnek.

Tabaruzaka volt a fordulópont. Miközben a túlélő szacumai katonák elkezdtek visszafelé szivárogni, hogy Szaigóhoz csatlakozzanak, aki egy, a várra néző hegyről irányította a támadást, bizonyos igazságok világosan feltárultak. Egyértelművé vált, hogy a Meidzsi-kormány korántsem vette félvállról ezt a lázadást, hiszen a békeidőben mozgósítható egész hadseregét bevetette - 31 000 főt, plusz 15 000 tartalékost, valamint több ezer felfegyverzett rendőrt, csendőrt, tengerészgyalogost és kadétet, összesen mintegy 65 000 jól felszerelt, jól táplált katonát. Ezzel a haderővel állt szemben Szaigo jóval kisebb létszámú, szedett-vedett, toprongyos, alutáplált, gyengén felfegyverzett, de annál bátrabb serege. A császári haderő továbbra is egy alulképzett, rosszul szervezett, kis kapacitású alakulat volt, főleg ha összehasonlítjuk azzal a hadsereggel, melyet a japán birodalom az elkövetkező évtizedekben felépített. Az adott helyzetben azonban a siker záloga az elsőprő létszámbeli fölény volt, és nem valamiféle új szellemiség. Eddig csaknem mindenki

abból indult ki, hogy kizárólag a szamurájok lehetnek katonák, másoknak nincs joguk vagy képességük a fegyverviselésre (a fegyver mindaddig természetesen a kardot jelentette). Továbbá a szamurájhagyomány mindaddig csak helyi jellegű harcot ismert el, vagyis olyan csatát, amelyet a szamuráj a hűbérura személyének vagy valaki birtokának a védelmében vív. Most azonban nyilvánvalóvá vált, hogy a közemberek is képesek harcolni, még hozzá egy egészen új entitás, a nemzet nevében. A császári haderő harcosai a tábornokoktól a sorkatonáig önbizalomra tettek szert. Azok az oligarchák, akik a császár nevében megragadták a hatalmat - közöttük természetesen Szaigo egykori barátja, Ókubo -, nemzeti szinten tudták kezelni ezt a haderőt, ami egyben azt is jelentette, hogy semmilyen helyi hatalom vagy tradicionális erő nem állhatta útjukat.

A szomorú igazság tehát az volt, hogy a harcos útja véget ért. És érvényes volt ez visszamenőleg már az utolsó kilenc évre is. Az egyetlen, amit a harcos - és ebben az esetben maga Szaigo - tehetett, hogy elfogadja ezt az igazságot, és meghajol előtte. Ám ez az, amire ő képtelen volt. Nem is akarta megtenni, mert ezzel elárulta volna saját követőit, a tőlük kapott bizalmat, és megtagadta volna élete esszenciáját, saját identitását és eszményeit, úgy fogalmazott: nem a győzelemért folytatja a harcot, hanem „az esélyért, hogy az elveiért meghalhasson”. Ez nem éppen csábító jövőkép; személyes példamutatása azonban így is elég nyomós érvnek bizonyult.

Másként fogalmazva: megadás nem lesz, csak lassú visszavonulás a túlerővel szemben, egészen addig, amíg további visszavonulás többé már nem lehetséges.

A SZACUMAI LÁZADÁS

1877. február 17. – 1877. szeptember 24.

TIZENHATODIK FEJEZET

Visszavonulás

Rendkívül nehéz megadásra kényszeríteni egy olyan ellenfelet, aki (a) kiváló vezető; (b) megingathatatlanul hisz saját feddhetetlenségében; (c) kész életét áldozni a felvállalt ügyért. Szaigóra pontosan ráillett e három pont, és ezek a tulajdonságok ragályosnak bizonyultak. Két nagyobb vereség után halvány jelét sem mutatta önbírálatnak, sajnálkozásnak vagy bármiféle kétkedésnek. Ehelyett kiválóan levezényelt egy lassú, 70 kilométeres visszavonulást, csapatait újrarendezte, támadásokat vert vissza, és végül egy hét múlva újra felállított egy bázist Hitojosinál, a kiindulási ponthoz képest félúton visszafelé. Jól ismerte a helyet, ugyanis idefelé jövet itt szállt hajóra, hogy a Kuma-folyón észak felé lehajózzon a havas februári időben.

Most azonban kora nyár volt, és a környező meredek hegyeket ellepték az új hajtasok. Három hétig, azaz május közepéig állomásozott itt, és remélte, hogy erősítést kap a többi fellázadt térségből, miközben a serege cölöpgátak sorával eltorlaszolta a folyóvölgyet. Segítség azonban nem érkezett. A császári csapatok egymás után foglalták el a cölöpgáttorlaszokat. Ideje volt megint hátrébb vonulni. A lázadók egy része zúgolódni kezdett az élelem szűkössége és a fizetség elmaradása miatt. Az eredeti 12 000 fős sereg zöme megvolt még, de néhányan Szaigo emberei közül a hazatérés mellett döntöttek, míg mintegy háromszázan a megadást választották, élve a felkínált amnesztiával. A többiek továbbra is bíztak Szaigóban, s követték őt a déli irányba kanyargó hegyi ösvényeken, nyomukban a császári csapatokkal.

Minden bizonnyal Kagosimát célozták meg, de hamarosan értesültek róla, hogy a város már a császári csapatok kezén van. Még április végén érkezett ide egy hajóraj 7000 császári katonával és nyolc tábori ágyúval. A város természetesen teljesen védtelen volt, és borzalmas állapotok uralkodtak benne. A gazdagok elmenekültek, a szegények boltokat és házakat fosztogattak. Alig néhány hétre volt szükségük az újonnan érkezetteknek, hogy

Kagosimát tüzérségi ütegekkel, karósáncokkal és lövészárkokkal körülvegyék. Május végén, mire Szaigo seregének a zöme megérkezett, túl késő volt már ahhoz, hogy a várost vissza lehessen foglalni. Az elkövetkező néhány hét heves támadásainak következtében 22 császári katona esett el és kétszáz sebesült meg, de mindennek nem volt számottevő hatása, így a lázadók visszahúzódtak Kjúsú középső részének hegyei közé. Tokióban a kormánypárti lapok reménykedve írták, hogy a túlerőben lévő kormánycsapatok nyomása alatt a lázadók hamarosan összeroppannak.

Némi remény azért maradt a másik oldalon. Megadásról még mindig nem volt szó. Éppen ellenkezőleg: a környék kiváló terepet kínált a gerilla-hadviseléshez, köszönhetően a 100 méteres hamurétegnek, melyet a Szakuradzsim vulkánja és 22 000 év esőzése halmozott föl. Ha ma vonattal végigutazunk Kjúsú keleti partján, láthatjuk a meredek zöld hegyeket és a kanyargó kicsiny völgyeket, melyeket helyenként szürke sebhelyek borítanak, ott, ahol egy földcsuszamlás következtében feltárul az alsóbb talajréteg. Ez a Jakusimai Nemzeti Park - gyűrött, mint egy dunyha egy kalandos éjszaka után. Patakok vándorolnak a völgyek mélyén, kisimítják a gazdag talajt, tanyaházaknak és rizsföldeknek teremtenek helyet a magasba szökellő cédrusok és bambuszerdők árnyékában. A földrajz gyakran formál történelmet, és minden bizonnyal itt is ez történt 1877 nyarán: lehetetlen volt ugyanis, hogy a messziről érkező császári csapatok a párás hőségtől legyengülten, teljes menetfelszerelésben, ágyúkat vontatva, nehéz egyenruhájukban és a lábukat feltörő bőrcsizmáikban elfogják a kötélalpú sarukban közlekedő helyieket, akik tele voltak a környéken barátokkal. A lázadók minden tőlük tehetőt megtettek. Kihegyezett bambuszkarókat helyeztek el a nyomvonalak mentén és a hadállásaik előtt. Lőporos hordókat görgettek az ellenség hadállásaira. Egyik alkalommal úgy hajtottak végre sikeres rajtaütést, hogy egy emberüket elbújtatták a hordóban, melyet a császári előretolt állások felé gördítettek; amikor a katona kiszállt a hordóból, a gyanútlan császári katonák kivont karddal rárontottak, mire föntről tüzet nyitottak rájuk, és az összesét lekaszabolták.

A lázadók azonban nem győzhettek. Pénzük elfogyott, támogatókat, ahogy múlt az idő, egyre nehezebben találtak, mert semmi fizetőeszközük nem volt, csak egy ígérvényes bankjegy, melyre Szaigo nevét nyomtatták. Ez rendben is volt addig, amíg Szaigo győzelemre állt. De amikor a korábbi rokonszenvezők felhúzott szemöldökkel kezdtek nézni ezekre az értéktelen papírfecnikre, a lázadó gerillák kénytelenek voltak olyan módszerekhez folyamodni, amivel az efféle külön-alakulatok gyakran élnek: loptak olyanoktól, akik amúgy is nélkülöztek. Még a fém szerszámaikat is elvették tőlük, hogy beolvasszák, és lőszert gyártsanak belőlük. Július végén a császári erők lerohanták a lázadók legújabb bázisát, Mijako-nodzsót, és ezzel a rövid lefolyású gerillaháború a hegyekben véget is ért. Szaigo kelet felé vezette lázadóit.

A hegyek széles, nyitott síkságnak engednek teret, majd 15 kilométerrel arrébb szürke vulkáni homokkal borított lapos tengerparti rész következik, és feltűnik Mijazaki városa, ahová Szaigo befészkelte magát abban reménykedve, hogy észak felől erősítés érkezik az elégedetlenkedő szamurájoktól. Még az itt nyomtatott ígérvényes bankjegyekből is maradt valamennyi, így hát volt némi remény. De a segítség elmaradt. A császári csapatok ezzel szemben újabb erősítést kaptak egy frissen érkezett 10 000 fős kontingens révén, és újabb támadásra készültek, mely most már valóban az utolsónak ígérkezett. A tokiói lapok ismét arról cikkeztek, hogy küszöbön áll a lázadók összeomlása és a kormányerők teljes győzelme. De még mindig nem! A lázadók 3500 fősre olvadt serege, szemben az ellenség sokszoros túlerejével, a tengerpart és a hegyek közötti folyosón hátrált. Útközben minden várost elfoglaltak, majd csakhamar föl is adták ezeket - Szadavara, Takanabe, Hoszosima, Nobeoka követték egymást sűrű egymásutánban. Kevés fegyverük volt ahhoz, hogy nyílt terepen harcolhassanak, és nem tudták, mit tegyenek egy olyan ellenféllel szemben, amely tökéletesen fel volt szerelve. A tenger felől számítottak támadásra, ezért rézágyúkat állítottak fel két kikötő bejáratánál, Hoszosimánál és Mobeokánál. Még faágyúkat is megpróbáltak összeeszkábálni - üreges farönkökre bambuszabroncsokat húztak -, de ha sikerült is

elsütni egy-egy ilyen kontár tákolmányt, csak igen kis távolságra tudtak lőni vele, vagy pedig a szerkezet, úgy, ahogy volt, felrobbant.

Mobeokától északra azonban a terep alkalmasnak látszott, hogy megütközzenek üldözőikkel. A Hori-folyón átkelve egy lapos terület kiszögelléséhez érünk, és mindössze két kilométerrel arrébb egy másik folyót, a Kitát pillanthatjuk meg. De csak akkor, ha egy magaslatról tekintünk alá, mert a folyót amúgy hegyek takarják el, éppen azok a magaslatok, amelyek annak idején Szaigo északi irányú menekülését gátolták. A hegyek mindenesetre némi esélyt adtak a lázadóknak arra, hogy fékezze az üldözők tempóját, s egyúttal lehetővé tették a Szaigóhoz hű katonáknak, hogy szétszóródjanak, és újból gerillaharcba kezdjenek, sőt, esetleg felvegyék a kapcsolatot a szomszédos tartományban tartózkodó szakadár erőkkel. Ma egy kanyargós úton lehet felautózni az erdős hegygerincre, mely mintegy 30 méterrel magasodik a környező síkság fölé. Egy kicsiny emlékmű töri meg a fák sűrűjét. Vadagosinak hívják ezt a helyet, s erről a magaslatról kapta a nevét a csata is, mely odalent lezajlott. Szaigo és helyettese, Kirino e helyről nézte végig a síkságon kibontakozó eseményeket. Iszonyatos volt a túlerő - 3500 lázadó 50 000 császári katonával szemben; ez áll legalábbis az emléktáblán, jóllehet más források 35 000 vagy 40 000 katonáról beszélnek a császári oldalon. Alig két kilométerrel délnyugat felé egy mesterséges dombon - mely a GoogleEarth képen zöld foltként tisztán kivehető a környező utak sűrűjében - várakozott Szaigo bosszúálló végzete, Jamagata tábornok.

Amint kivilágosodott augusztus 15-ének hajnalán, azonnal nyilvánvalóvá vált, hogy a lázadóknak semmi esélyük. A császári csapatok ágyúkkal és hátultöltő puskákkal felfegyverkezve felsorakoztak a Szaigóék által elfoglalt hegygerinc mindkét oldalán, és teljesen ellepték a környező síkságot. A lázadók csak ezt a kicsiny dombot uralták, könnyű célpontot kínálva az ellenség ágyúinak, melyek, ahogy felkelt a nap, azonnal rázendítettek, és órákon át lőttek. A lázadók egy dolgot tehettek: kovás puskáikkal célba vettek egy-egy alkalmi célpontot, és így valóban lelőttek 200 császári katonát, miközben a saját veszteségük 100 főre rúgott (legalábbis, ha hinni lehet az emléktáblán szereplő adatnak).

Idegenvezetőm nagylelkű szavakat ad Szaigo szájába, utólag elismertette vele az ellenség dicséretes harci szellemét. Szaigo állítólag ezt mondta Kirinóhoz fordulva: „Azt állítottad, hogy ezek a parasztok nem értenek semmihez, a magániskolai tanítványaim mégis nehezen boldogulnak ellenük. Ám ez azt is jelenti, hogy ezekre a paraszt-katonákra rá lehet bízni a haza sorsát. Ha ez igaz, akkor megbékélve halok meg.”

Délután kettőkor Szaigo bejelentette Vadagosi feladását. A katonák többsége letette a fegyvert; sokat közülük foglyul ejtettek. A kemény mag azonban nem adta meg magát; visszavonultak a folyó völgyében felfelé, majd a környező hegyekben és szurdokokban kerestek menedéket.

Még aznap este, 1877. augusztus 15-én egy amerikai gőzhajó érkezett Nobeokába John Hubbard kapitánnyal a fedélzeten, aki a Mitsubishi Gőzhajó Társaság alkalmazásában állt. A Jokohamában tartózkodó feleségének írt egyik levelében a kapitány beszámol arról, milyen kép fogadta.⁴¹ A szakadatlan tűzharc miatt két napig nem tudott lejönni a fedélzetről. „A gőzhajónkról láttuk a füstöt mindkét oldalon, és nyomon követhettük a frontvonalakat a hegyek és a völgyek között, ahogy a lázadók hátráltak, a birodalmiak pedig nyomultak előre.” A kapitány 19-én végre elhagyhatta a hajót, és társaival együtt egy evezős csónakkal elindult fölfelé a Kita-folyón.

Amint elhagytuk a folyótorkolatot, csónakokat láttunk, melyeken lázadó hadifoglyokat szállítottak egy kicsiny sziget felé. Ahogy közelről elhaladtunk a sűrűn érkező csónakok mellett, láttuk, milyen zord kinézetű fickók ezek. Egyértelműen látszott rajtuk a kimerültség a megpróbáltatások miatt, amin az utóbbi hat hónapban keresztülmentek, miközben egyik helyről a másikra úzték őket. Megtudtuk, hogy az utolsó két nap küzdelmeiben 5200 hadifoglyot ejtettek [jókorá túlzás: Szaigónak összesen 3500 katonája volt]. De Szaigónak és Kirinónak más vezetőkkel és mintegy 5000 samurájjal együtt sikerült kitörnie a bűvös körből, ahogy az már korábban is oly gyakran előfordult.

Miután két mérföldnyit eveztünk fölfelé a folyón, partra szálltunk [a keleti parton], elindultunk a szárazföldön, és lépten-

nyomon császári katonákkal, illetve a lázadók közül ejtett foglyokkal találkoztunk. Három mérföldnyit gyalogoltunk, majd egy faluba értünk, ahol minden házat elfoglaltak a katonák. Az egyik házban egy halom fegyvert mutattak, melyet előző napon zsákmányoltak. Voltak ott régi Springfield karabélyok, Spencer és Remington puskák, de a rengeteg lőfegyver között találtunk régi típusú kanócos puskákat is. A minden méretben és hosszúságban fellelhető kardok legalább tízlábnyi magas halomban tornyosultak, és úgy tűnt, igen durva módon használhatták ezeket. A falun keresztülmenve egy erős sodrású folyóhoz értünk. Itt megpillantottunk egy csónakokból épült pontonhidat... elég masszívnak tűnt, és egész nap folyamatosan özönlöttek rajta keresztül a katonák, közöttük sok sebesült. Temérdek hullát sodort a víz a tenger felé, úgy tűnt, ezek mind a lázadók közül estek el. A hídon katonák álltak, akik ellökdösték a hídtól és a csónakoktól a tetemeiket, melyek kezdtek dögletes bűzt árasztani. Csak amíg átkeltünk a hídon [a nyugati partra], kilenc lázadó holttestét számoltunk össze, újabb két mérföldnyi gyaloglás után elértük a csatamezőt [az augusztus 15-17-i összecsapás helyszínét], de a nemrég lezajlott ütközetre csak a fákon látható golyónyomok utaltak; a földet hatalmas ágyúgolyók szántották föl, és láttunk néhány porig égett házat is.

Hubbard és társai ezt követően megálltak piknikezni, majd tettek egy sétát, melynek során az eléjük táruló csodás látképpel kárpótolták magukat az iménti kellemetlen látnivalóért. Visszamenve a pontonhídra béreltek egy csónakot, lecsordogáltak a folyón, megtalálták a saját csónakjukat, és áteveztek a szigetre, ahol a foglyokat őrizték.

Szánalmas állapotban találtuk őket, többnyire a fák alatt heverték, fásultan és kosztól feketén. Ruházatuk a legkülönfélébb szabású, méretű göncökből állt. A sapka volt talán a legegységesebb, de még abból is volt fekete meg fehér nemez, a legkülönfélébb formákban. Mielőtt befejeztük a szemlénket, két fekete csuhába öltözött fickó vont a magára a figyelmemet. Nadrág egyikén sem volt, viszont magas, fekete,

csúcsos süveget viselt mindkettő. A foglyok nem voltak megkötözve, és nagyon lazán őrizték őket - úgy számoltuk, egy katonára jutott vagy ötven ember. Szerencsétlen flótások túlzottan elcsigázottak voltak ahhoz, hogy szökni próbáljanak.

A levél augusztus 22-i keltezésű, és ebben az utolsó három napban minden nagyon nyugodtnak látszott. A császári csapatok ekkor már nyilván elindultak a hegyekbe, hogy üldözőbe vegyék a lázadókat, „de az a gyanúm, beletelik némi idő, amíg megtalálják őket, és valószínűleg olyan helyeken fognak felbukkanni, ahol a legkevésbé számítanak rájuk” -írta Hubbard, és igaza lett. Azt azonban valószínűleg senki nem gondolta volna, hogy amikor Hubbard ezt a levelet fogalmazza, Szaigo már újra kicsúszott a gyűrűből, méghozzá talán a legvakmerőbb csínnyel, ami ennek az egész, kudarcra ítélt hadjáratnak a történetében lezajlott.

Szaigo tisztában volt vele, hogy Vadagosinál semmi jóra nem számíthat. Már a csata előtt is tudta ezt, és előkészületeket tett egy további visszavonulásra a szurdokon át észak felé, egy Nagai nevű faluba. A keleti oldalon a gyors folyású folyó vágta el a menekülés útját; híd vagy csónak sehol a közelben. Nyugaton egy erdővel borított meredek hegyoldal és az Eno-hegy csúcsa képezett akadályt. Egy előőrs valahogyan meggyőzte a falubelieket, hogy bocsássanak egy házat a főtisztek rendelkezésére, állítsanak fel egy ispotályt, és hozzanak ételt. 15-én este Szaigo és Kirino mintegy 2000 lázadóval megérkezett a faluba. A császári csapatok hamarosan elkezdték újra körülzárni őket. Ekkor már mindenki úgy vélhette, hogy ez már a vég. Mindenki, csak Szaigo nem!

Ami ezután történt, arról nem sok könyvben írtak, ezen a környéken mégis pontosan ismerik a részleteket, hiszen van itt egy múzeum - mint mindenütt, ahol Szaigo az élete során megfordult. Egy irányjelző tábla a jól ismert figurával - nagy szemek, kimonó, kutya - mutatja, hol kell letérni a főútról. Egy híd alatt megyünk át, s jutunk el egy udvarra, ahol egy jegyárusító bódé és három földszintes faház áll szürke cseréptetővel. Ez a Szaigo Takamori Szálláshely Múzeum, melyet az épületben lakó őr gondoz. Kodama Goszei, a napcserzette ötvenes férfi - sokat tartózkodik a szabadban, meg is látszik a keze nyoma kifogástalan kertjén -

bánatos szemekkel néz reám. Egy régi labradoromra emlékeztet: barátságos, esdeklő szemű, és alig várja, hogy valami titkot feltárhasson.

- Szóval, amikor megérkeztek, Szaigo ebben a házban kapott szállást, a legnagyobbban, itt az udvaron. Kirino amoda költözött be, a többiek meg mindenfelé szétszórva a faluban, a fák alatt, bárhol, ahol ledőlhetnek. Annyian voltak, hogy már egy hangyának se jutott volna hely.

Szaigo számára egyértelmű volt, hogy semmi esély a győzelemre, sem szabályos ütközetben, sem pedig gerilla harcmodorral. Másnap délután, amikor az ellenség erői lopakodva elfoglalták hadállásaikat a végső leszámolóhoz, Szaigo egy jelképes gesztust tett: kivitte az udvarra az egyenruháját - igen, éppen oda, mutatja Kodama úr a helyet a jegyiroda és Szaigo háza között -, és néhány dokumentummal együtt elégette, mintha végleg beismerné, hogy képtelen tovább játszani a lojalista szerepét. Megbékélésre nincs esély. Hadseregét legyőzték, s itt az ideje a végső döntésnek.

De ez már nem csak az ő döntése volt. Összeült a haditanács, melyet utóbb egy életnagyságú szoborcsoport formájában örökítettek meg az ülés helyszínéül szolgáló teremben. Húzzuk el a toloajtót, és pillantsunk be a tanácskozásba - Szaigo a domború hasán szétnyíló kimonóban térdepel Szacuma jelképe alatt, s mögötte a jól ismert régi jelmondat: „Imádd az Eget és szeresd az emberiséget!” Kirino állva összegzi a súlyos helyzetet, miközben őt másik vezető térdepel az alacsony asztal körül. Egyikük Szaigo segítője, Beppu Sinszuke, akit Szaigo ekkor már talán fel is kért arra, hogy segítse neki, amikor eljön az ideje a szeppukunak. Természetesen mindannyian szamurájöltözetet viselnek. Kortalan jelenet. Semmi nem árulja el, hogy 1877-et vagy mondjuk 1600-at írunk-e.

Nos, folytatja Kodama úr, megszületett a döntés, és a kihirdetéséhez Szaigo nyilvános gyűlést hívott össze.

- Nincs más választás, csak a halál. Három módja van: az első a *szeppuku*; a második, csatában esni el; a harmadik, megadni magunkat, és börtönben pusztulni el.

Szaigo szavaira az egyik főtitst, aki a nem Szacumából való többi szamuráj nevében beszélt, azzal válaszolt, hogy amennyiben valaki

a *szeppukut* vagy a csatában való halált választja, akkor két névtelen halálnem mellett teszi le a voksát. Mindkét halálnemnél a becsület megvédése a cél, de ez csak akkor lehetséges, ha a halált igazolják. Jelen esetben ez lehetetlenség, hiszen a családok, a hozzátartozók soha nem tudják meg, hogyan halt meg a fiuk vagy a férjük. Lehet, hogy még a nevük sem lesz feljegyezve. Becsületvesztést ez nem jelent ugyan, de becsületet sem! Helyesebb tehát megadni magukat, és emberek százait megvédeni az értelmetlen haláltól. A többség elfogadta ezt az érvelést, és a megadás mellett döntöttek.

Ezek után már csak a kagosimai magániskolákból való 600 fős kemény mag maradt Szaigo mellett, akik azonban a végsőig kitartottak. Ha Szaigo elindul a dicsőség fényébe, ők is vele tartanak. Azokhoz, akik a harc folytatása mellett döntöttek, Szaigo pontosan azt az üzenetet intézte, amit hallani akartak. „Ez itt nem a halál mezeje” - mondta állítólag, habár a beszámolóba nem kevés folklorisztikus elem is vegyül. Talán mégiscsak van egy kiút! Nem északi irányba, a folyó mentén, nem vissza délnek, és nem is a környező hegyeken át. Hanem egy olyan út, amit ép elmével senki sem választana. Amire Jamagata és tisztjei a legvadabb álmukban sem gondolnának - egyenesen fel a falu mögötti meredélyen, az Eno-hegy csúcsát megcélozva.

Nem mintha az Eno-hegy teljesen megközelíthetetlen lett volna. Mindössze 727 méter magas, ami nagyjából kétórányi mászás egy edzett, fiatal katonának, vagy éppen egy jó erőben levő papnak, hiszen ahogy Kodama úr magyarázza, az Eno szent hegy. „Nők nem mehettek fel rá. A sugendó szektához tartozó buddhista papok jártak fel ide sajátos lelki gyakorlatra: összekötött lábakkal fellógatták magukat, és ebben a pozitúrában lógtak fejjel lefelé hosszasan.” (Nincs kizárva, hogy Kodama úr igazat beszél. A sugendó az ezoterikus buddhizmus egyik ősi változata, mely a hívek bátorságát és odaadását szigorú rituálékkal teszi próbára.)

„Minden oldalról vezettek fel ösvények a hegyre” - teszi hozzá Kodama.

Ez természetesen azt is jelentette, hogy bármilyen hadmozdulatot tettek a császári csapatok az Eno-hegyen, arról a helyieknek

tudomásuk volt. A túloldali ösvényeken közelítve közvetlenül a hegygerinc alatt ásták be magukat. Szaigo meglepetésszerű támadást javasolt 18-ára, megelőzve a császári erők 19-ére tervezett rohamát. Ha a rajtaütés sikerrel jár, megnyílik számukra a menekülési út a hegyen át vissza Kagosimába, ahol - kellő határozottsággal és persze jó adag szerencsével - újra ellenőrzésük alá vehetik a várost, vagy (ami sokkal valószínűbb) elesnek a harcban. Hogy egészen pontosan hogyan lehet a tervet végrehajtani, az még nyitott kérdés volt. Úgy gondolták, hogy az áttörési ponttól mintegy 30 kilométerre nyugatra, Takacsiho városánál újraegyesülnének az erők, és akkor majd dönthetnének a további akciótervről.

Ahhoz, hogy rajtaüthessenek a császári erőkön, legjobb, ha éjszaka, álmukban lepik meg őket. Így tehát augusztus 17-én, este 10 óra tájt, legalábbis Kodama úr szerint, Szaigo katonái készenlétben álltak a bevetésre. Korábban már utaltunk rá, hogy sokan vezettek naplót ezekben a mozgalmas időkben, és természetesen Szaigo csapatában is akadtak ilyenek. Néhány napló és személyes tárgy fenn is maradt az utókornak, s ezeket most a múzeumban őrzik. Kodama úr elő is vesz az egyik vitrinből négy darab, ecsettel rizspapírra írt naplót. Eredetileg öt kötet volt, de egyet kölcsönadott valakinek, aki elfelejtette visszaadni. Türelmetlenül kérdelem, van-e valami személyes utalás ezekben a feljegyzésekben, de Kodama úr nemmel válaszol. Eléggé tárgyszerűek a bejegyzések. „12 050 golyót lőttek ki” - írta Kirota Mineszuke őrmester, s máris biztosította magának, hogy neve bizonyos figyelmet kapjon az utókortól. „Ma reggel előrenyomulás volt..., esik az eső, már megint.” Szaigo is hagyott pár dolgot maga után; minden egyes tárgy egyfajta jelképe is az életének. Egy Londonban készült kürt (talán a brit hadsereg hagyományait készült átvenni?), egy tábori párna, olyan apró, hogy inkább valami kolbászfélének gondolnád, egy iránytű, néhány ígérvényes bankjegy azokból, amiket Mijazakiban nyomtattak, egy ecset és egy tintatartó - igen, még ekkor is szakított időt az írásra, ahogy egy verséből következtetek rá, melyet akkor fedeztem fel, amikor könyvemhez anyagot gyűjtöttem.

Természetesen kínaiul íródott a vers; négy sor, soronként hét betű, és egy Taiszuke Jamazaki nevű orvos iratai közül került elő, aki minden bizonnyal akkor másolhatta le, amikor Szaigót az utolsó órákban meglátogatta Kagosimában. Ha a verset valóban Szaigo írta (amit mindmáig vitatnak), akkor Nagaiban tehette ezt kevés nyugodt pillanataiban, miközben azon tűnődött, vajon az életében mindig helyesen cselekedett-e. Arra a következtetésre jutott, hogy nem. Ha reszketve is, de elfogadta a közelgő halált:

Higo és Bungo⁴² felé az összes út lezárva.
Térjünk hát haza, sírunkhoz! Nem akartam, de
támogattam [a restaurációt] - a semmiért.
Most, hogy életemre visszatekintek, jótetteket látok és bűnöket.
De a Túlvilágon hogyan nézek majd az én uram [Nariakira]
szemébe?

Augusztus 17-én este 10 óra tájt (nem mintha bárkinek is lett volna órája) sötét éj honolt; sehol egy fényforrás a fák alatt. A lázadó ifjak között egy sem volt idevalósi, így hát egy helyi favágót kértek meg, hogy vezesse őket. Hátrahagyták sérültjeiket (mintegy 100 főt), és ötszázan elindultak a keskeny ösvényen, libasorban, kötélaltalpú saruikban halkán lopakodva. Dohányozni, beszélgetni tilos volt; fákra kötött kicsi rongydarabkák jelezték az útirányt. Egyes források szerint Szaigót hordszéken vitték, mert már annyira le volt gyengülve, hogy nem tudott járni, de valószínűbb, hogy ő is gyalog küszködött a keskeny emelkedőn. Az ötszáz főből álló hadoszlopukkal - némelyek talán kanócos puskával, többségük azonban egy vagy két karddal felfegyverkezve - csaknem egy kilométer hosszú sort alkottak. Nagyjából négy óra telt el, amíg a hadoszlop eleje a császári katonák hevenyészve kiásott lövészárkainak közelébe ért. A többiek pedig, a menet hátulján, nyilván jóval később érték el a helyszínt.

Kevéssel hajnal előtt, amikor a keleti égbolt derengeni kezdett, és a császári katonák még aludtak, a lázadók hirtelen támadásba lendültek. A múzeumban van egy kép, mely a csatát ábrázolja: a lázadók pamutzubbonyban, nadrágban, bocskorban, kivont karddal rontanak a puskákkal védekező, egyenruhás császáriakra. A

lőállásban oldalt egy ágyú is látható, bevetésre készen a másnapra tervezett bombázáshoz. Az áttörés tökéletesen sikerült - a császári kontingens katonáit hamar legyilkolták és szétszórták, a lázadók pedig előzönlöttek az Eno-hegy csúcsát és környékét.

TIZENHETEDIK FEJEZET

A halálba vezető hosszú út

Kjúsú tengerparttól távoli részei nyáron forróak, zöldek és barázdáltak. A térség, melynek Szaigo lázadói az áttörés után nekivágtak, egy 2600 négyzetkilométer kiterjedésű földdarab, említésre méltó sík rész nélkül. Hozzávetőleg ötven olyan hegy található itt, melyek magassága meghaladja az 1000 métert. Ez nem feltétlenül alpesi magasság, de mindenütt vannak hegylábak, hegygerincek és völgyek, ahol sebes folyók száguldanak lefelé a meredek erdőségekből a tengerparti síkságok felé. A lázadók erről semmit sem tudtak, hiszen domborzati térkép akkoriban még nem volt. Mindenesetre nagyjából 75 kilométert kellett megtenniük légvonalban, ahogyan a madár száll, hogy a hegyvidéken átkelve laposabb részekre jussanak. De hát ők nem repültek. A kanyarok és kacskaringók megduplázták, a lejtők és emelkedők pedig megháromszorozták a távolságot. Pontosan merre mentek? Egyes helyeket feljegyeztek, de a mellékutakat ma már senki sem ismeri, hiszen miután a mai utakat megépítették, a régieket többé már senki sem használta, a gombaszedők és faszénégetők pedig kevesen voltak ahhoz, hogy rendben tartsák ezeket. Hőség volt ezen a nyáron, kíméletlen hőség. Aztán ott voltak még a darazsak és a viperák. A számtalan kellemetlenséget érzékletesen írja le Alan Booth brit író, aki 1986-ban mászta meg az Eno-hegyet. Na és a legyek: „A hónaljamon legelésztek, fürödtek a verítékemben, a számba repültek, és hajamban döglöttek meg.”

A következő anekdotát, mely Szaigo hősies visszavonulásához kapcsolódik, egyik életrajzírójának mesélte el - 1950 táján lehetett - egy Kavakami Takesi nevű parasztember, aki még gyerekfejjel, egy Maki nevű férfival együtt személyesen látta Szaigót, amint feléjük közeledik, karddal az oldalán, sapkával a fején:

- Maki hirtelen megállított, és ezt mondta: - Várj egy pillanatra, fiú!
- Mi a baj? - fordultam hátra.
  - Térj ki az útból, mert az úr közeledik amott.

Mindketten lehúzódtunk az út bal oldalára. A Nagy Szaigo jött felénk csöndesen, a fején sapka volt [valamelyik magániskola egyensapkája], és kardot viselt az oldalán, úgy látszott, mintha nyugodtan vadászgatna egy békés területen, megfeledkezve az ellenség jelenlétéről. Arra gondoltam akkor, hogy ez a fenséges nyugalom a világ valaha látott legnagyobb hősének lenyűgöző jelenlétéből fakad, és nem tudtam elrejteni csodálatomat.

- Micsoda nagy ember ő!
- Igen, ő egy isten.

Ekkor Szaigo odaért hozzájuk, ők meghajoltak, és Szaigo fogadta köszöntésüket. Ez volt a lényege Kavakami visszaemlékezésének. Egy szamuráj, egy extábornok és miniszter, akit porba sújthatott volna a vereség és a közelgő halál, viszonzza két egyszerű parasztember köszönését. A serdülő fiú számára minden képzeletet felülmúló csoda volt ez.⁴³ Később újra találkoztak Szaigóval, de ekkor már egészen más hangulatban.

Soha nem felejttem el azt a képet Szaigóról, a Nagy Emberről. Könyökével a térdére támaszkodva guggolt, kardja markolatát előredöfve tartotta, bal válla kicsivel magasabban volt, mint a jobb, ajkát szorosan összeszorította, s szemével haragosan meredt az emberekre, akik követték őt. Félelmetes nézésével minden bizonytalanságot a lassúságuk miatt korholta őket. Egy zsákmányra leső, ugrásra készen lapuló fenevad nézése sem lehetett volna ennél ádázabb.

És most egy kis kitérő Szaigo egészségéről, ami, egyes beszámolók szerint, eléggé megrendült ekkorra már. Érdekes, hogy az imént idézett két emlékezésben Szaigo gyalogol és guggol, márpedig ez nem éppen arra utal, hogy nagyon rozzant állapotban lett volna. Kétségtelen, hogy voltak gondok az egészségével, de annak nincs nyoma, hogy ezek ágyhoz kötötték vagy életveszélyesek lettek volna. Más beszámolók ugyanakkor arról szólnak, hogy „gyaloghintón” szállították, ami feltehetően nem volt más, mint egy fa hordszék vagy saroglya. Egy másik anekdota, ugyanabban az önéletrajzban, arról számol be, mennyire megijedt, amikor a gyaloghintójával együtt egy kötélből és fából készült

függőhídon akarták átvinni egy folyó fölött. Inkább leterítette a kabátját, és négykézláb mászott át. Számos betegségről beszélnek vele kapcsolatban, többek között filariázisról (moszkítócsípés okozta kór, amit valószínűleg Amami Ósimában vagy Okinoerabuban szedhetett össze, s ami duzzadásokat okoz különböző testrészeken), sérvről meg lázról; de igazából nincs olyan bizonyíték, ami bármelyiket is alátámasztaná.

A legmegbízhatóbb dokumentum Szaigo egészségi állapotával kapcsolatban a hivatalos boncolási jegyzőkönyv, és ebben „vízkóros herezacskóról” írnak. Más szóval vizesérben szenvedett, vagyis folyadék gyülemllett fel a herezacskójában, s ez okozta a duzzanatot. A folyadéktúltengés lehet éppenséggel valamilyen betegségnek a következménye is, Szaigo esetében azonban nem erről volt szó. Bár ez a kór önmagában nem jár fájdalommal, de kényelmetlenségeket okozhat, különösen ha valakinek sokat kell gyalogolnia. Valószínűleg emiatt kellett a hordszék. Akadani faluban egy idős ember mesélte ezzel kapcsolatban az alábbi történetet Alan Boothnak:

Nagyapám fivére [Szakada Bunkicsi] tizenhat vagy tizenhét éves lehetett akkortájt. Szaigo emberei megálltak a háznál [a Mijanohara melletti faluban], és megkérték rá, hogy segítsen nekik vinni a hordszéket. Szaigo heréi olyan borzalmasan meg voltak duzzadva, hogy nem tudott járni. Ott ült a templom kövén és várt. Nagyapám fivére segített elvinni őt a hordszékkal négy kilométerrel arrébb, Szakamotóba, a következő templomig. Szaigo úgy tervezte, hogy ott tölti az éjszakát. Ki akarta fizetni nagyapám fivérét a fáradozásért, de nem volt pénze, s így egy nyúlbőrből készült zacskót adott át neki, amiben korábban a dohányát tartotta. De a zacskó, miután hónapokon át csatáztak és fel-le mászkáltak a hegyekben, olyan mocskos állapotban volt, hogy a nagyapám fivére elhajította.

Térjünk vissza a katonákhoz! A lázadókat ott hagytuk el, hogy nyugat felé indultak a hegyekbe, hátsó utakon és ösvényeken lopakodva. Nemcsak arról volt szó, hogy lehetőleg titokban kellett megtenniük az utat, hanem arról is, hogy el kellett jutniuk a gyülekezőhelyükre Takacsihóba, ugyanis ennek az ősi és nagy becsben tartott városkának voltak hídjai, melyeken át lehetett kelni a

Gokasze-folyó forrásvidékének zuhatagai fölött. Természetesen mindezzel Jamagata is tisztában volt, és menesztett egy csapatot - jól táplált, jól fegyverkezett emberekkel, akiknek nem kellett lopakodva közlekedniük - a folyón fölfelé, hogy elvágják a lázadók útvonalát. Fontos volt, hogy időben odaérjenek, mielőtt Szaigo valami drámai cselekedetre szánja el magát; nem mintha bármi bizonyíték lenne rá, hogy ilyesmire készült volna, de elvileg éppenséggel ez sem volt kizárva.

Takacsiho - akkori nevén Mitai - egyike annak a két helynek, melyekről azt állítják, hogy ott ért földet a napistennő unokája, magával hozva a mennyből a birodalmi ereklyéket - tükröt, kardot, ékszereket -, melyek emberemlékezet óta az uralkodói hatalom szimbólumai (Szaigo nagy kjúsúi menetelésének egyik későbbi szakaszában a másik Takacsihón is áthaladt). Maga a napistennő egy közeli barlangban rejtőzött el, sötétségbe borítva a világot, mígnem egy másik istennő elő nem csalogatta őt egy igen ledér és vidám tánccal, ihletet adva ezzel a helyi táncagyomány kialakulásához, mely manapság a városka legfőbb turisztikai látványossága - már persze annak, aki eljut ide, ami még manapság sem könnyű feladat. Hajdanán ez a város több mint 500 kegyhellyel büszkélkedhetett, és még ma is áll itt tucatnyi templom. Hogy Szaigo milyen politikai hasznot húzott ebből a felszenteltségből és szimbolikából, azt nem nehéz elképzelni. Nyilvánvalóan elsőrangú drámai színhely volt ez egy végső összecsapáshoz. Jamagata egyértelmű utasításokat adott: megtörni Szaigót, megölni, elfogni - bármit, csak megállítani! És nyilván ez az elszántság magyarázza, hogy olyan hatalmas létszámú sereget vont ki Kagosimából Szaigo üldözésére. A kontingenseket hajókon szállították három kikötővárosba, hogy onnan a szárazföldön keresztülvonulva vágják el Szaigo útját.

Mindkét seregnek három napba tellett, hogy Takacsihoba érjenek. Augusztus 21-én találkoztak szembe egymással a város határában. A lázadók nem remélhettek győzelmet, ezért visszavonultak egy meredek, szürke sziklafalakkal szegélyezett hét kilométeres szurdok mentén, melyet a Gokasze-folyó vág ki a lávából.⁴⁴ Nem volt mit tenni, mint visszairamodni Kagosimába, és ott találni egy olyan halálnemet, ami még hozhat valamifajta dicsőséget. Arra még

szakítottak időt, hogy a faluban magukhoz vegyenek 7280 jent készpénzben, és lefoglaljanak 2500 bála rizst, ami meglehetősen soknak tűnik háromszáz ember számára (Vagy talán ötszázan voltak? A forrásmunkák adatai eltérnek) ahhoz, hogy felcipeljék a hegyekbe. Főleg, hogy előtte délnyugat felé kellett kanyarodniuk, követve a folyóvölgyet, aztán keletre fordulni az libosi-hágóhoz fölvezető kanyargós útra, majd onnan tovább, dél felé, ahol az út visszakanyarodik önmagába, miközben aláereszkedik a folyóhoz. Ezután következett Szakamoto, Morocuka, a Simizu-hegy lejtője, majd egy újabb hágó, le a Matae-no-haru folyóhoz...

„A szacumaiak a Matae-no-harun át jöttek le a hágó felől, vagyis ugyanazon az úton érkeztek, amelyen maga is jött - magyarázta Alan Boothnak egy Cusida nevű hetvenéves férfi. - Ahányszor egy ház vagy kunyhó mellett elmentek, az ott lakó emberek kijöttek, és adtak nekik egy kis sócsút [helyi alkohol], szilvát vagy bármit, amiből volt feleslegük... De amikor a kormánycsapatok később, estefelé ideértek, azoknak hátat fordítottak, és nem álltak velük szóba. Részben azért volt ez így, mert ennyire csodálták Szaigót, részben pedig azért, mert sajnálták a katonáit, akik még csak serdülő fiúcskák voltak.

Miután Szaigo és az emberei Mikado faluhoz értek - folytatja Cusida -, orvlövészek nyitottak tüzet rájuk, akik eddigre az előőrsökkel együtt átkeltek a szoroson, és elrejtőztek a völgyben a szétszórta álló épületek mögött. A jobb kéz felől látható háznál 24-én késő délután, valamikor négy és nyolc között maga Szaigo bukkant fel. Megpihent és evett valamit.

Na, ezen aztán hosszú éveken át vitatkoztak a helyi történelmi társaságunkban. Hiszen az egyik pillanatban Szaigót még puskákkal lövik, a következő pillanatban meg leül falatozni... Ez csakis úgy lehetséges, hogy átmeneti fegyverszünetet kötöttek, mert még az ellenség is a legnagyobb csodálattal nézett Szaigóra. Három szacumai katona esett el a lövöldözésben. A sírjukat megnézheti itt a faluban.”

Ugyanaznap este történt egy incidens, ami jól rávilágít ennek a háborúnak, és persze magának Szaigónak a különös természetére. Ahogy a császári csapatok előrenyomultak, Szaigo emberei ellepték a környező erdőket. Alkonyatra már a falu legtöbb házát elfoglalták a

császári tiszték, hogy fedél alatt aludjanak. Ahogy az est leszállt, a lázadók előmerészkedtek, hogy csatlakozzanak Szaigóhoz. Kifigyelték, hogy az egyik templomba egy császári katonaoorvos szállásolta el magát, de őrség nélkül. Elfogták a tisztet, Szaigo elé hurcolták, és tisztelettel megkérdezték parancsnokuktól, hogy lefejezhetik-e az illetőt.

Gyerekkatonák voltak még, zömmel tizenévesek, legfeljebb húsz körüliek: forrófejűek, meggondolatlanok, és mindenáron bizonyítani akarták harci szellemüket, még ha ilyen - enyhén szólva - hátborzongató módon is. Szaigo szelíden megfeddte és elküldte őket, a katonaoorvost pedig leültette, és megkínálta sócsúval. A háború, mondta Szaigo, mindenki számára kemény megpróbáltatás; jó egészséget kívánt a tisztnek, reményét fejezte ki, hogy hamarosan biztonságban visszatérhet családjához, és visszaküldte őt a templomba aludni.

Éjjel egy órákor, zuhogó esőben, Szaigo és csapata újra útra kelt. Siromi felé indultak a hegyről lefelé, egyik hágó követte a másikat. Nyugati irányba haladtak, Mera, Murato, Szuki falvakon át - apró települések ezek, egyetlen térképen sem találom nyomukat. Ezen a szakaszon mindenesetre kissé homályba vész Szaigo útja. Vajon a déli szerpentin mentek az Omata-hágón át, vagy a nyugatabbra húzódó hegygerinceken keresztül, a prefektúra határát átlépve Kumamoto felé? Tulajdonképpen mindegy. Augusztus 27-én, a menekülés kilencedik napján Szaigóék túljutottak a legnehezebb hegyi szakaszokon. 28-án elérték Kobajasit - végre egy normális település -, és éppen időben érkeztek, hogy elijesszenek egy fáradt császári osztagot, mely a tengerpart felől érkezett, egész napos menetelés után. Mintha valami jelentős győzelmet arattak volna, máris 300 katona csatlakozott Szaigóékhoz - voltaképpen újracsatlakoztak, hiszen sokan közülük alig pár hónappal korábban, a Kumamoto ostroma utáni meneküléskor hagyták ott a sereget, és tértek haza. Legalábbis ezt állítja egy egyébként megbízhatónak tűnő forrás.⁴⁵ Kagosima innen már csak 60 kilométerre volt, ami újra lelket öntött a kis csapatba.

Az öt hónappal korábbi tabaruzakai összecsapás óta nem volt ehhez hasonló kiélezett helyzet: Szaigo hajsza hűjén menekült csak meg, illetve előzte meg Jamagatát egyetlen lépéssel. Ennél az

utolsó menekülési szakasznál mindennél fontosabb volt a gyorsaság, ugyanazok a császári katonák, akiket Kobajasinál a minap sikerült elijeszteni, most Kagosima felé tartottak, hogy megerősítsék a város védelmét. Huszonhárom hegyet, tíz krátertavat, számos hőforrást kerülgetve haladtak, és átmentek a másik Takacsihón is, mely (az elsőnél valamivel hitelesebbnek tűnő dokumentumokra támaszkodva) szintén azt állítja magáról, hogy ide szállt alá a napistennő unokája a császári relikviákkal. Manapság turisták hadai lepik el a 200 négyzetkilométeres térséget, mivel itt található Japán legrégebbi és talán legkáprázatosabb nemzeti parkja. Szaigo számára ez a környék halálos csapdát rejtegetett. Kis csapatával ezért inkább észak felé került, majd hirtelen délnek fordult, Josimicun és Jokogaván keresztül, ahol ma autópálya halad el a repülőtér felé. Ezután minden bizonnyal a tengerparti útra ereszkedett le, ahol sokszor járt korábban, amikor Kadzsikin utazott át; ez az út vezet keresztül azon a partszakaszon, ahol „felgyógyult” a kudarcos vízbefulladás kísérlete után. A tengerpart azonban veszélyes volt, hiszen Jamagata hadihajói lőtávolon belül horgonyoztak, vagy legalábbis már a közelben ólálkodtak.

Így hát a lerongyolódott sereg, mely most mintegy 600 főt számlált - a legedzettebb fiúk, akik hozzászoktak már az otthon hiányához, és elszánták magukat a halálra -, augusztus utolsó napján végre megérkezett Kagosimába. Másnap Szaigo végigment - vagy vitték - a Kadzsiki feletti hegygerincen végigvezető úton Kamo faluba, ahol az éjszakát biztonsággal, Jamagata gránátjaitól távol tölthette.

TIZENNYOLCADIK FEJEZET

Szaigo utolsó állomása

Másnap, kijátszva a foghíjas császári védelmi vonalat, Szaigo csatlakozott híveihez, akik a Kagosima fölé magasodó Sirojama - Erőd-hegy - meredek, erdős dombjai felé tartottak. Néhány lázadó megtámadta a császári erők által a hegy lábánál elfoglalt egyik magániskolát, és sikerült is megszerezniük négy tüzérségi löveget, még mielőtt az ellenség ellentámadásba lendült volna. A kőfalakon mindmáig százával láthatók a lövésnyomok. De a visszatérő

lázadóknak még mindig nem kellett túl nagy ellenállással számolniuk. Szaigo, amikor hat és fél hónappal korábban kivonult a városból, nem hagyott maga után védelmi erőket, vagyis a tokiói meneteléssel mindent egy lapra tett fel. Jamagata ugyanezt a hibát követte el, arra számítva, hogy úgylis elkapja Szaigo grabancát, vagy Tabaruzakában, vagy Mijazakiban, esetleg Nobeokában, vagy legkésőbb Kobajasiban. De nem így történt, ezért most a lázadók - kardjaikkal, négy ágyújukkal, ötven puskájukkal és meglehetősen szárnalmas lőszerkészletükkel - lényegében akadálytalanul indulhattak el a Sirojama erdővel borított bércei felé. Egyre valószínűbbnek látszott, hogy ez a kaland halállal végződik, de egy csöppnyi esély még mindig maradt. Még mindig lehetett álmokat szőni. Ha egéruvat nyernek, utóbb talán ki is törhetnek a gyűrűből, s visszahódíthatják Szacumát; és ha elég hosszú ideig képesek ellenállni a központi akaratnak, akkor a végén kérdőre vonhatják a kormányzatot a döntéseiért. Biztosan voltak közöttük, akik őszintén hittek is ebben. Csak azt nem tudták, hogy valójában milyen iszonyatos túlerővel kell hamarosan szembenézniük.

Egymás után özönlöttek vissza a császári dandárok Kagosimába: két hadosztály még aznap, további kettő másnap, egy ötödik pedig, a tenger felől, szeptember 8-án. 35 000 katona gyűlt össze, acélgyűrűt vonva a Sirojama köré. De hát ehhez hasonló gyűrű egyszer már az Eno-hegyen is körülvette a lázadókat, mégis ki tudtak törni, úgyhogy Jamagata ezúttal semmit nem bízott a véletlenre. Komolyan vette a régi japán közmondást, miszerint aki egyszer forró levessel megégeti az ajkát, utána már a *szusit* is megfűjja. Az elmúlt pár hónapban túl sokszor kanalizott forró levest.

A lázadók a Sirojamán igyekeztek mielőbb kialakítani sáncaikat; lövészárkokat ástak - a hegylakók gondoskodtak ásókról - és palánkkerítéseket emeltek az erdőben kivágott bambuszokból. Az egyik becslés szerint nyolcvan nem harcoló kiegészítővel együtt összesen 281-en voltak; én úgy számolom, hogy legjobb esetben is csak hatszázan lehettek, de biztosan nem tud senki. Tíz védelmi állásba osztották be őket a hegy tetején, Szaigo mellé 26 fős testőrséget rendeltek. Tábori ágyúikhoz nem volt lőszerük, de a kézfegyvereikhez is csak nagyon kevés. Készletüket úgy próbálták feltölteni, hogy felhúztak egy kemencét, és saját lőszert kezdtek

gyártani a rájuk kilőtt töltények üres hüvelyeiből, illetve az ólomból és rézből készült kis buddhista ereklyék kiolvasztásából. Gyógyszerük semmi sem volt; ha valaki mondjuk súlyos végtagsérülést szenvedett, amputáláshoz kellett folyamodni, és a műtétet közönséges asztalosfűrésszel hajtották végre. Élelemkészletük csaknem teljesen kifogyott. Két nappal a hegy elfoglalása után hetvenen rajtaütöttek a közeli magániskola kormányzati gabonraktárán, hogy kifosszák, de elkéstek; a császári csapatok már ott voltak, és visszaverték a támadókat. Az osztag egyik fele elesett, a másik pedig üres kézzel tért vissza.

Ma egy kényelmes szerpentin vezet föl a jól karbantartott autóparkolóig, de még könnyebb feljutni, ha az ember felszáll a hegytetőig közlekedő buszra. Tiszta napokon pompás kilátás nyílik a városra, az öbölre és a vulkánra. A tisztás, ahol a lázadók azon a havas februári napon gyülekeztek, ma is tágas tér, kámforfákkal körülvéve; fűvét kikoptatta az idelátogató sok száz turista cipőtalpa.

Visszakanyarodva a szeptemberi eseményekhez: a lázadók főntről tisztán láthatták az öbölben horgonyzó öt hadihajót, látták az ágyúcsövekből felcsapó torkolattüzeket, attól a pillanattól kezdve, hogy megkezdődött a hegy és a környező térség bombázása, és látták a kísérteties megismétlődését mindannak, amit a brit hadihajók műveltek tizennégy évvel korábban. Lángra kaptak a külvárosi faházak. A Sirojama lábánál álló két iskolát ágyúkkal bombázták szét. Fent a hegyen a lázadó katonák elbújhattak ugyan a fák mögé, de ahogy előbukkant valaki a fedezékből, azonnal tűz alá vették. Az ágyútűz elől pedig végképp nem volt menekvés, és szeptember 12-től már nemcsak a hajókról, hanem a partra helyezett ütegállásokból is bombázták a hegyet.

Egyre jobban szorult a hurok. Jamagata most nagyon résen volt: igen, a hegyet körülvettük, de a végső rohamot nem kapkodjuk el. Lassan járj, tovább érsz! Kiadta a parancsot: ha Szaigo emberei támadnának, és megpróbálnának kitörni, válogatás nélkül azonnal tüzet kell nyitniuk a szomszédos alakulatoknak, még ha saját bajtársukat lőnék le, akkor is! Ez a parancs jól mutatja, hogy még ekkor is mennyire tartottak Szaigo szamurájaitól. A százszoros túlerő sem volt elég. Szemernyi esélyt sem szabadott hagyni a menekülésre. Jamagata áthatolhatatlan és meglepően bonyolult

akadályrendszert épített ki, főleg ahhoz képest, hogy az ellenfél létszáma ekkor már minimálisra csökkent. A helyzetről John Hubbard kapitány adott meglehetősen pontos leírást, miután szemtanúja volt a Mobeoka és az Eno-hegy körüli harcoknak. A kapitány szeptember 21-én hajózott vissza Kagosimába, és másnap döbbenten látta az akadályokat. Először egy dupla bambuszkerítést kétméteres magasságban, keresztmintákkal, gyémántalakzatokat formázva. A kerítést felszögezett deszkalapokkal támasztották meg. Mögötte egy közel négy méter széles és egy méter mély árok húzódott, majd egy hat méter széles, a földtől fél méterre megemelt bambuszsáv következett, melyre, ha valaki rálépett, a lábfeje átcsúszott, és a szilánkok felhasították a lábát. Majd egy újabb hatméteres árok feldarabolt ágakkal feltöltve, végül pedig egy földből és földdel töltött zsákokból emelt mellvéd, mely két méter vastag volt az alapjánál, és félméteres a tetején. E mögött húzódtak meg a katonák, és figyeltek. Mindez együttvéve döbbenetes bizonyítékát adja annak, mekkora félelmet keltett Szaigo mindenre elszánt maroknyi csapatának halálmegvető bátorsága.

Hubbard a feleségének írt levelében számol be arról, mit tapasztalt, miután két kapitánytársával együtt partra szállt.

Három órán át gyalogoltunk a hajdanán oly szép város, Kagosima földjén. A háború előtt sok ezer ház állt itt; most jó, ha ötven maradt... A romok között gyalogoltam, és a régről ismert helyszínek közül egyetlenegyét sem találtam. A régi város kétharmadát a császáriak kerítették hatalmukba, a maradék egyharmadot a lázadók. Ez az egyharmad rész egy meredek hegy lábánál helyezkedik el, szélessége egy mérföldnyi. Három oldalról hegyek övezik, szemben pedig Kagosima városa terül el.

A császáriak teljességgel körülvették ezt a részt, és olyan erős mellvédeket építettek, hogy a lázadóknak semmi esélyük a menekülésre... Amíg van élelemtartalékuk, addig minden bizonnal kitartanak, de aztán vagy feladják, vagy öngyilkosok lesznek. A császáriak nyilvánvalóan nem hagyják el fedezékeiket és nem támadnak, mert az sok emberéletet követelne. Mellvédjeik mögül figyelnek, és ha felbukkan egy

lázadó, azonnal lőnek rá. Éjjel-nappal ágyúzzák és gránátokkal lövik a hegyet, de a lázadók egyetlen lövést sem viszonztak az elmúlt hét alatt. Valószínűleg elfogyott a lőszerük.

Fönn a hegyen Szaigo segítői komolyan aggódtak vezetőjük biztonsága miatt. Az mégsem járja, hogy egy szamurájparancsnokot holmi eltévedt gránát vagy lövedék terítsen le. A Sirojama csúcsa alatti lávával borított hegyoldal lágy talajába az esővíz sekély barlangokat vájt, s a vulkáni talaj elég laza képződmény volt ahhoz, hogy ezeket a vájatokat tovább lehessen mélyíteni. Szeptember 19-én, két és fél héttel a bombázások után a nyitott térségre néző, de a sziklákön növény fák által jól álcázott barlangok közül párat átalakítottak Szaigo főhadiszállásává.

A hegycsúcsról leereszkedve néhány perces gyaloglással egy kis térre jut az ember, ahol ma ajándéküzlet és egy, a vulkáni kőből kivájt galéria található. Szaigo túlméretezett szobra őrzi a galéria bejáratát, s odabent csatajeleneteket ábrázoló vízfestmények sorakoznak. Átmegyünk az ajándékbolton - a polcokon Szaigo-giccsek: szobrocskák, Szaigót ábrázoló kekszék, bögrék, portrék -, és máris a barlangrendszerben találjuk magunkat. Összesen tíz barlang sorakozik itt, kettő közülük elkerítve, mintha egy katedrális oldalkápolnái lennének. Az egyik barlangocska mindössze másfél méter magas, és legfeljebb két ember alhatott meg itt. A másik vájat magasabb, majdnem eléri Szaigo testmagasságát, de ez sem mélyebb. Nem éppen az a hely, ahol az ember hosszabban elidőzne, pláne nem öt napon át.

22-én két közvetlen segítője azzal járult Szaigo elé, hogy tennének egy kísérletet, amellyel talán megmenthetnék az életét. Szaigo erre nem sok esélyt látott, hacsak a másik felet rá nem vennék valahogyan a béketárgyalásra - mindenesetre útnak bocsátotta őket. A két derék harcos fehér zászlót lengetve lemerészkedett a hegyről, Szaigo pedig kiadott egy nyilatkozatot, ám ez nem annyira a túlélés reményéről, mint inkább már a megüdvözülésről szólt:

Éppen most küldtem át Kono Soricsirót és Jamanoda Icsinoszukét az ellenség táborába azzal, hogy vigyenek hírt erőink teljes elszántságáról, mert halálunkig küzdeni fogunk, és

tökéletesen beteljesítjük az uralkodó és az alattvaló igaz kapcsolatát ebben a mi nagyszerű vállalatunkban. Nem áll szándékunkban bíróság által kiszabott halálos ítéletnek alávetni magunkat. Ez a hegy lesz a mi nyughelyünk. Most pedig szedjétek össze végső erőteket. Elszántan cselekedjétek, hogy ne érhessen minket szegény az utókor szemében.

Ahogy a két küldött a császáriak frontvonalához ért, dezertőrökként azonnal őrizetbe vették mindkettőt. Másnap egy főtitzt Jamagatához vitte őket, aki közölte velük, hogy nem lesznek tárgyalások. Egyes források szerint talán nem is Jamagata hallgatta ki őket, hanem Kamura, a helyi parancsnok - magyarázza gyors beszédű idegenvezetőnk, Morio. Bárki volt is, válaszüzenete nem tűrt ellentmondást: ha nem adják meg magukat a lázadók aznap délután öt óráig, a császári csapatok másnap reggel megkezdik végső támadásukat. Csak az egyik tisztet küldték vissza a válasszal. A másikat, Kono Soricsirót túszként ott tartották; ő utóbb nagy szerepet játszott Szaigo jó hírnevének helyreállításában.

Függetlenül attól, hogy az ultimátumot közvetlenül Jamagata adta-e ki, vagy a helyi parancsnok, tény, hogy a tábornok, Szaigo egykori barátja a kötelességteljesítésnek ugyanabba a kíméletlen csapdájába esett, amibe Szaigo is a maga rosszkor alkalmazott idealizmusával. A tábornok szenvedett a döntés meghozatalakor, legalábbis ezt mondták később, és ezt látszik igazolni az a hosszú és meghatározó levél is, melyet a hírvivővel visszaküldött. Könyörgött Szaigónak, hogy adja meg magát, és válassza az életben maradási. „Jamagata Aritomo, a te régi barátod - kezdődik a levél - megtisztelőnek tartja, hogy levelet írhat neked, Szaigo Takamori Kun [régib barát]. Be kell látnod végre, mekkora képtelenség a lázadásod. Minden bizonnyal elvakított téged a történelem folyamatának megítélésében a klánod tagjaihoz fűződő lojalitásod. Alighanem azok csapdájába kerültél, akik saját önös érdekeikhez téged akarnak felhasználni. Az még rendjén lett volna, hogy kérdőre akartad vonni azokat a hatóságokat odafent Tokióban. Ezt törvényesen is megtehettél volna. Ilyen formában azonban teljességgel értelmét veszítette a dolog. Kizárólag a saját embereidért harcolsz, ők pedig csak teérted küzdenek. Ahhoz azonban nincs jogotok, hogy a

császári erők ellen harcoljatok. Mi végre hát ez a vérontás? Miért nem ismered be, hogy a lázadást nem te szervezted, és miért nem hagysz fel haladéktalanul az ellenségeskedéssel? Igazán örülnék, ha egy kicsit az én helyzetemet is át tudnád érezni” - fejezte be a gondolatmenetet. - „Könnyeimet visszafojtva írtam ezt a levelet, habár az írás nem képes kifejezni mindazt, ami a lelkemben háborog.”

Azt mondják, hogy Szaigóra nem tett különösebb hatást a levél, de nyomban tegyük hozzá, hogy minden személyes részletet, ami az utolsó állomáshellyel kapcsolatban fennmaradt, erős fenntartásokkal kell fogadnunk. Valószínűleg mindössze ennyi hangozhatott el a többiek előtt: „Ezt a levelet nem kell megválaszolni.”

A végső döntés minden jel szerint egyfajta emelkedettséggel töltötte el Szaigót, a dicsőség felé menetelő mártírok emelkedettségével. Miközben a bombázás rapszodikus megszakításokkal tovább folytatódott, Szaigo és tucatnyi társa - idegenvezetőm így mondja - partira gyülekezett...

- *Partira?* - kérdezek vissza, mert gyanítom, félrehallottam Morio bizonytalan angolját. Ritkán van alkalma gyakorolni a nyelvet, ezért elég körülményesen fogalmaz, amit könnyű félreérteni.

- Parti, jeee, búcsúparti! Volt valakinek egy *bivája* [rövid nyakú lantja], és Szaigo szólt a társainak, hogy játsszanak rajta, járjanak kardtáncot, és igyanak *szakét* vendégserlegekből! (Gondolom, ez azt jelenti, hogy mondjanak „tósztokat”) És versben búcsúzott a világtól.

Harmatcsepp, ha lehetnék, falevél hegyén megbújnék,
De én ember vagyok, helyet e világban nem találok.

Pontban hajnali háromkor elhallgattak az ágyúk. Két nappal holdtölte előtt csönd telepedett a fákra, a szárnalmas menhelyekre, a barlangokra és a katonákra, akik pontosan tudták, hogy közeleg a vég. Egy órán át tartott a csend, egészen addig, amíg a hajnal első fénye felderengett az égen. Hubbard kapitány az öbölben horgonyzó hajójáról hallotta a bombákat, majd észlelte a hirtelen támadt csöndet, hajnali négykor pedig „a puskaropogást”, melyet villanások jeleztek a hegy még sötét zugaiban. A császári csapatok megrohamozták a hegycsúcsot, és szabályosan lesöpörték a

lázadókat, még mielőtt azok a kardjukat használhatták volna. „Ahogy felkelt a nap, láttuk, amint a hegyet ellepik a császári katonák, és szemtanúi voltunk, ahogy utat törnek a vájatokba és a völgyekbe, és kiűzik a lázadókat. A tűzharc egyoldalú volt, mert a lázadóknak nem volt már lőszerük.”

Két órával később szinte mindennek vége volt. Egyes források szerint mindössze negyvenen maradtak életben, más adatok - ahogy hamarosan látni fogjuk - arra utalnak, hogy százan lehettek. Ha ez igaz, akkor összesen négyszázan estek el, azaz Szaigo megmaradt seregének legalább hatvanöt, de lehet, hogy nyolcvan százaléka. A puskaropogás megszűntekor Szaigo közvetlen tanácsadóinak köre úgy döntött, hogy ideje elindulni, mielőtt levadászák, lelövik vagy foglyul ejtik őket. Hogy mit terveztek arra az esetre, ha útközben császári katonákba botlanak, arról fogalmunk sincs. Valószínűleg dicső halálra szánták el magukat; karddal a kézben, golyózáporban képzeltek el halálukat. A barlangoktól nem messze egy pár száz méteres út vezetett le a völgybe, az Ivaszaki-patakhoz. A lázadók egyes források szerint hordszéken vitték le urukat, mások azt állítják, hogy Szaigo gyalog ment, és négy testőre védte, már amennyire ez az adott helyzetben lehetséges volt: Beppu Sinszuke (választott helyettese), Kirino Tosiaki és két másik ember. Egyedül a ruházatáról tudhatunk biztosat, mivel az rajta volt akkor is, amikor a holttestét megtalálták: könnyű, sárga csíkos, béleletlen kimonó, széles férfiselyemöv és egy sötétkék lábszárvédő - tökéletesen alkalmas viselet a tradicionális hősi halálhoz. Egyéb tárgyi bizonyítékunk nincs, így éppenséggel az is elképzelhető, hogy gyalog ment, néhány embere kíséretében, lassan lépdelve a hatalmas termete, a kimerültsége és a felduzzadt heréi miatt.

Hogy ez alatt a néhány perc alatt mi történhetett a lejtőn, arról jómagam a következőket gondolom. Lövések dördültek föntről, a fényes palota felől, mely - ahogy az egész térség az 1868-as restaurációig - a Simacu család tulajdona volt. Az egyik lövés Szaigót találta el, és - ahogy a boncolási jegyzőkönyvben olvasható - a lőtt seb „a jobb csípőtől a bal femúrig”, azaz a combcsontig terjedt. Ez eléggé sajátos szög egy lőtt sebhez. A jobb csípője minden bizonnyal a hegy felé fordult, ahogy a lövés zajára a hegy felé pillantott. Talán a jobb válla fölött nézett hátra, félig visszafordulva,

hogy lássa, honnan jönnek a lövések, és akkor találhatta el a golyó; behatolt a combja hátsó részébe, majd anélkül, hogy csontot ért volna, a túloldalon távozott, belefúródott a bal combjába, és itt már csontba ütközött. Borzalmas sebesülés volt ez, és alighanem nyomban leterítette, mozgásképtelenné tette, és ami e pillanatban ennél is fontosabb volt számára: megakadályozta, hogy *szeppuku*val vessen véget az életének - tudniillik amikor később a testét megvizsgálták, nem találtak vágásnyomot a hasán.

Annyi ideje lehetett csupán, hogy valami ilyesmit mondjon: „Sinszuke, eljött a pillanat, elég volt. Kérlek, tisztelj meg azzal, hogy végrehajtod a lefejezésemet!”. Vagy valami efféle: „Azt hiszem, eddig és ne tovább. Itt is jó lesz, végül is ehhez minden hely megfelelő.” Mindegyik változat hihetően hangzik. *Szeppukura* nem került sor, ezek a szavak tehát arra szolgálnak, hogy Szaigót hősiessé jellemként ábrázolják. Persze kissé mítikus az egész. Ki hallotta az utolsó szavakat? Ki jegyezte fel azokat? És kinek adta tovább? Akadnak kevésbé fennkölt változatok is, miszerint hordszéken érte a találat, és Beppu cipelte őt tovább lefelé. (De minek? És hogyan - egy ekkora testet?) Van olyan feltételezés is, hogy mégiscsak elkövette a *szeppukut*, vagy hogy egyszerűen lelőtték, majd Beppu a lefejezéssel megadta a végtisztességet neki (ami megint csak valószínűtlen, hiszen egy földön fekvő holttestet elég nehéz lefejezni). Vagy hogy a lövések pillanatában Szaigo éppen a császári palota elhelyezkedése iránt tudakozódott volna, ahogy egyesek állítják? Ez megint csak valószínűtlen, hiszen gyerekkorától pontosan tudta, hogy északkelet felé esik a palota. A nap sugarai áttörtek a fák lombjain, így tehát jól tájékozódhatott. Mindenesetre tény, hogy ezúttal a mítoszok és a legendairódalom földjére tévedtünk, konkrét bizonyítékunk nincs, csak a lábsérülés, és ebből valószínűsíthető az igazság - feltehetően nem tudott továbbmenni, mert a fájdalomtól és a vérvesztéstől igen hamar elvesztette az eszméletét. Illetve mielőbb túl akart lenni az egészen, másra már nem volt képes, csak hogy letérdepeljen - korántsem olyan szertartásszerűen, mint kellett volna, mivel a sérült lábak nem engedték a mozdulatot -, de ahhoz még maradt ereje, hogy a kezét a térdére tegye, és a nyakát felkínálja.

Beppu magasba emelte a kardját, és egyetlen csapással elválasztotta a fejet a testtől.

A másik segítő, Kicsizaemon fogta a fejet, és egy közeli házhoz vitte, és egy árokba rejtette, nehogy az ellenség kezére kerülhessen. Egyes beszámolók szerint el is ásta; kérdés azonban, hogyan lehet golyózápor és közvetlen halálos fenyegetettség közepette egy fejet ásó nélkül eltemetni? És egyáltalán, ki élte túl ezt az egész lidércnyomást, hogy utóbb elmondhassa, mi történt pontosan? Eléggé valószínű, hogy a pillanatnyi rémületben, a fönről lezúduló golyózáporban Beppunak és társainak nem volt más választása, mint megtenni azt, ami a „jó halálhoz” szükséges. Ezután pedig a levágott fej egész egyszerűen legurult a lejtőn az árokba.

Ma fával benőtt árokpartok és tetszetős házak között egy kanyargós út vezet lefelé a forgalmas kereszteződéshez, ahová a hegyi alagútból előbukkanó autópálya csatlakozik. A kereszteződésen túl egy vasúti híd látható. Itt állomásozott a császári hadsereg, magyarázza Morio. Igen, igen, igen! Kétszázötven méterrel arrébb. Bal kéz felől az emlékmű, „Szaigo Takamori Öngyilkosságának Helye”. Négy lépcsőfok vezet fel az emelvényen álló szobortalapzathoz.

Itt állok, és tünődöm a kifejezésen: „Öngyilkosság”. Érdekes filozófiai tartalom fűződik hozzá. Szaigo halálát mindenki öngyilkosságnak nevezi, ami számomra kissé tág értelmezésnek tűnik, főleg ha nyugati nézőpontból közelítek. Mi, nyugatiak különbséget teszünk öngyilkosság (valaki megöli magát), öngyilkosságban való segédkezés, illetve a között, hogy valakivel megöleted magad. De most Japánban vagyunk. A lefejezés a *szeppuku* műveletének a második része, míg az első mozzanat maga az öngyilkosság, hiszen egy harakirit nem él túl senki. Könyörületből végrehajtott lefejezésre akkor kerül sor, amikor a végrehajtó a fájdalmas és elkerülhetetlen haláltól óvja meg a másikat. Ez az aktus egyúttal természetesen méltóságot is ad a halálba indulónak. A japánok szemszögéből nézve tehát egy rituális lefejezés magában foglalja az öngyilkosságot. Ehhez azonban az illetőnek nem kell ténylegesen megölnie magát. Hagyományos szokás szerint a *szeppukut* elkövetőnek elég volt a kardjához nyúlnia, vagy megérintenie a kardot szimbolizáló harci legyezőjét,

hogy jelt adjon a lefejezőnek a végrehajtásra. Szaigo öngyilkos akart lenni, következésképpen ami történt, az öngyilkosság.

Fenn a hegyoldalon a lázadók vezére holtan feküdt. Most már valóban közel volt a vég, hiszen a császári csapatok ágyú- és puskacsövei a hegyoldalra szegeződtek. Beppu és Kirino a vérfolyam mentén állva tudták, ha szamurájhoz méltóan akarják befejezni, nincs más választásuk, csak a halál. Egyikük - vagy mindkettejük? - így kiáltott fel: „Szaigo halott! Aki vele akar tartani a halálba, itt gyülekezzen!”. És ekkor a halálra szánt katonák kardjukat magasba lendítve nekiiramodtak a lejtőnek, egyenesen a puskatűzbe, s néhány másodperccel később holtan rogytak össze a golyózápokban. (A „golyózápor” kifejezés egyes források számára természetesen nem volt elég drámai, ezért „golyótájfunról” beszélnek, melyet Gatling-fegyverekből, a géppuska kézzel forgatott elődjéből adtak le. Tény, hogy a császári csapatok rendelkeztek néhány ilyen fegyverrel. Arra azonban nincs bizonyíték, hogy itt és ekkor használták volna.)

A túlélők közül néhánynak maradt ideje arra, hogy a fák között és a vízmosásokban *szeppukut* kövessen el, a többséget azonban elfogták. Este nyolcig minden véget ért.

Hubbard az elsők között volt, aki saját szemével láthatta a végeredményt. „Reggeli után - írta feleségének, aki nyilván aggódott férje miatt -

három társammal együtt partra szálltam. A szárazföldre lépve arról értesültünk, hogy Szaigo holttestét másokéval együtt egy dombon, a mellvédek közelében kiterítették. Katonák és kulik százai mentek fel a hegyre. Csatlakoztunk a tömeghez, és hamarosan felértünk a hegytetőre. Amikor megérkeztünk, nyolc holttestet találtunk, két sorban kiterítve. Az első Szaigóé volt. Hatalmas, erős ember volt, bőre csaknem hófehér. Ruháját leszedték róla, és meztelenül feküdt.⁴⁶ Csak pár másodperc múltán vettem észre, hogy levágták a fejét. Szaigo mellett Kirino feküdt, majd Murata. Szaigóé volt az egyetlen fejetlen holttest, de a többiek is irtózatos látványt nyújtottak. Fejüket iszonyúan összekaszabolták.”⁴⁷

Mi lett Szaigo fejével? Meg kellett találni, és nem azért, mert feltétlenül szükséges lett volna a halott azonosításához - maga a holttest elég bizonyíték volt erre -, hanem mert a fej lényegi eleme volt a harcmezei halál tradicionális rituáléjának. Eltartott egy ideig a keresgélés, mert a fej nem a test közelében feküdt. Mivel a szamurájfejnek a történelemben különleges jelentősége volt, ezért nem csoda, hogy hamarosan Szaigo fejével kapcsolatban is mítoszok sokasága kapott szárnyra, mintha egy keresztény katedrális szent relikviájának japán megfelelője lett volna. Csakhogy a sorkatonák és tisztjeik már egy új, posztzsamuráj korszak gyermekei voltak; nekik már nem volt szükségük efféle rituáléokra. Jelen volt azonban Hubbard, akinek a beszámolóit - mivel nem elég hódolatteljesek - kevesen ismerik Japánban, mi azonban mégiscsak hagyatkozhatunk rá. Amíg társai a holttesteket szemléltek, Hubbard levelet írt a feleségének. „Odahozták Szaigo fejét és a holtteste mellé helyezték. Rendkívüli kinézetű fej volt ez, bárki nyomban felismerte volna, hogy csakis ő lehetett a vezér.” Semmi szertartás, semmi sírás, semmi gyászbeszéd. Csak a tárgyyszerű összeillesztése a fejnek és a torzónak.

Azután egy formális azonosítás következett és néhány észrevétel, melyet a halottszemléhez csatoltak: „Szaigo Takamori. Ruházata [melyet nyilván eltávolítottak, és valahol a közelben helyeztek el]: halványsárga csíkozású, béleletlen kimonó. Sötétkék lábszárvédők. Sérülések: fej elválasztva testtől. Golyó ütötte seb, a [lövedék] a jobb csípőn át a bal combcsontba hatolt. Régi kardvágás a singcsonton. Vízkóros herék.”

„Micsoda rettenetes látvány - folytatja Hubbard. - Nem bírtuk sokáig nézni, ezért inkább elindultunk lefelé a hegyről. S közben elhaladtunk a segédszolgálatos katonák mellett, akik tucatszám hordták a lázadók tetemeit. Ahogy mentünk vissza a csónakhoz,

tettünk egy kis kitérőt, és egy zárt területre értünk, ahol körülbelül száz foglyot őriztek [ez bizonyítja a túlélők számát]. Siralmas látvány volt; sokan közülük nagyon fiatalok voltak, mások ősz hajú öregek. Mindannyian búskomornak és megalázottnak tündek. Az egyik tiszt elmondta, hogy ezek mind szamurájok, és valószínűleg rájuk is fővesztés vár. Délig

kószáltunk közöttük, majd kis pihenő után [nyilván megváltoztatva tervüket, hogy a csónakhoz visszatérjenek] elindultunk a hegyre, ahol a szacumai vezetők és katonáik sorsa bevégeztetett. Éppen akkor helyezték a sírba a halottakat, és ez kétségtelenül a szacumai lázadás záróakkordját jelentette.

TIZENKILENCEDIK FEJEZET

Megdicsőülés

Szaigo átváltozása félistenséggé már a halála előtt elkezdődött. 1877 nyarán egy üstökös jelent meg az égen, amely egy helyi újság állítása szerint Szaigo képét formázta a teleszkópon keresztül. A valóságban az üstökös, melyet 26 évvel korábban német felfedezőjéről, Ludwig d'Arrestről neveztek el, egy hat és fél évenként visszatérő, teljesen hétköznapi, apró és homályos paca; távcsőben szemlélve valamivel nagyobb, de mégiscsak egy paca, melybe a jelek szerint Szaigo hívei beleképzelték álmaikat, valahogy úgy, ahogyan a pszichiátriai betegek fedeznek fel mintákat a tintafoltokban. A cikk megjelenése után nagy hókuszpókusz kezdődött, és az emberek Japán-szerre elkezdtek keresni Szaigót az égen. Egyesek háztetőkre is felmásztak, hogy jobban lássanak, s hírek számoltak be arról, hogy tetők omlottak be és okoztak komoly sérüléseket. A Mars bolygó is bekerült a hírekbe, mert éppen akkoriban közelítette meg a Földet (két kicsiny holdját, a Phobost és a Deimost éppen Szaigo halálának hónapjában fedezték fel). Egy újság arról írt, hogy Szaigo a Marssá változott, hű társa, Kirino pedig a holdja lett. Szeptemberben az amerikai zoológus és orientalista Edward Morse, aki brachiopodák (kagylósférgek) után kutatott Japánban, Szaigo népszerűsége kapcsán megemlítette, hogy „sokan hisznek benne, hogy ő a Mars, mely mostanában szokatlan fényességgel ragyog”. Az, hogy egy hős égitestként folytassa életét, korántsem idegen gondolat olyan emberektől, akik a szellemeket ugyanolyan valóságosnak tekintik, mint a saját testüket. Ha egy ilyen hős elhalálozik, lélek formájában tovább létezik, és bizonyosan visszatér majd, hogy bosszút álljon ellenségein.

Hivatalosan persze Szaigót nyomban a halála után lázadónak és bukott tábornoknak kiáltották ki, a császári hadsereget pedig természetesen az égbe emelték, és nem győzték dicsérni a kormány bölcsességét. Végére is Szaigo neve sok ezer ember halálával fonódott össze, és lázadása kis híján a kormányzat bukását okozta. „Az egyetlen tanulság - írta a *Hocsi Simbun* szerkesztőségi cikke -, hogy hatalmas rombolást vitt végbe emberi életekben és tulajdonokban, és rengeteg pénzkidobást okozott mindkét oldalon. A szomorú véget leszámítva semmi eredménye nem volt az egésznek... Népünknek minden oka megvan rá, hogy ünnepeljen a jó hírek hallatán. A lázadó vezér fölött aratott győzelem általános érvényű diadal.”

De alig két héttel a halála után a mérleg nyelve kezdett elmozdulni, és bizonyos sajtóelemzések már nem is annyira gonosztevéként, hanem sokkal inkább hősként kezdték emlegetni. A *Nicsi Nicsi Simbun* megpróbált egyensúlyt teremteni a két véglet között. „Ha átgondoljuk munkássága egészét, tisztelettel kell adóznunk hősiességének; becsülnünk kell bölcsességét, és szeretnünk kell őt hazafias cselekedeteiért, de tollunkkal rá kell mutatnunk arra is, hogy bizony kiérdemelte a lázadásért járó büntetését. Ki tehetne nekünk szemrehányást azért, hogy dicsérjük azt, ami értékes, és elítéljük azt, ami rossz?”

Ahogy a mérleg nyelve elmozdult, nem kellett hozzá sok idő, hogy Szaigo, a lázadó és számkivetett szamuráj újra a Nagy Szaigóvá váljék: hűségessé, bátorrá, rettenthetetlenné, megvesztegethetetlenné. Hozzá kell tennünk, hogy még a legnagyobb gyalázkodások közepette is akadtak támogatói, köztük Fukuzava Jukicsi, aki Japán legtekintélyesebb Nyugat-szakértőjének számított. Már 1860-ban járt San Franciscóban, tagja volt az Európába utazó első küldöttségnek (1862), beszélt hollandul, angolul, és ő írta a nagy példányszámban eladott tízkötetes *Things Western* (Nyugati dolgok) és a rendkívül népszerű *Encouragement of Learning* (A tanulás serkentése) című műveket a nyugati műveltség dicséretére. Alig néhány hónappal az 1877-es lázadás leverése után keserűen panaszolta, hogyan bántak el Szaigóval, az egykori nemzeti idollal, és hogy legújabbban „nagy árulónak” bélyegzik őt. Méltánytalannak nevezte az eljárást, és a kormányzatot

okolta „sötét, igazságtalan politikája” miatt, mellyel halálba kergette Szaigót.

Kagosimában hamar végbement Szaigo rehabilitációja, főként a túsul ejtett Konónak köszönhetően, aki a hadjárat végső szakaszában sikertelenül próbált haladékot kérni urának. A lázadás leverése után Konót tízévi börtönre ítélték, de két év után szabadult, ugyanis a tokiói kormányban elég sokan voltak, akik úgy vélték, hogy helytelenül kezelik Szaigo emlékét. A megítélésbeli változás akkor vált egyértelművé, amikor szülőhelyén fölavatták Szaigo emlékművét, és példaképül állították őt a jövő nemzedékei elé. Kono azonban valami ennél is maradandóbbért kezdett el munkálkodni. Megszerezte az engedélyt annak a temetőnek a létrehozásához, amely nemcsak Szaigónak, hanem a harcokban elesett összes szacumai katonának végső nyughelye lehet. Az adományokból hamar összegyűlt a pénz a terület megvásárlásához, az emlékművek felállítását - egészen pontosan 755-öt - pedig a kormány finanszírozta. 1880-ban, mindössze három évvel az után, hogy Szaigót kiátkozták, a neve ismét fényesen csillogott, sírboltja központi elemévé vált a Nansu temetőnek, melyet Szaigo száműzetése idején használt nevééről neveztek el.

Idegenvezetőnk olyan hadarva, hangosan és megállíthatatlanul beszél, hogy Micsikónak esélye sincs mindent lefordítani, így aztán soha nem tudom meg, miként lehet 2023 halottra 755 emlékművel emlékezni, de ez végül is majdnem mindegy. Itt most nem számolni kell, hanem érezni. A köveknek nincs túl sok formai mondandójuk, hiszen voltaképpen kockaszerű tömbökről van szó. De szép, szabályos sorokban helyezkednek el, mintha díszszemlére sorakoztak volna fel, és igen hatásosak ilyen nagy tömegben, és ebben a festői környezetben, rálátással az öbölre és a vulkánra. Minden kőnek neve van - ez itt Beppu, ott meg Szaigo fivére, Kohei, aztán Kirino -, és a legnagyobb természetesen Szaigóé, vázába helyezett friss virágokkal díszítve. Az egyik sírkő a Sirojamánál elesett legfiatalabb katonára emlékezik, egy tizennégy és fél éves fiúra, aki nagyjából egykorú volt azokkal, akik manapság eljönnek ide vasárnaponként a kicsivel lejjebb kialakított, szürke vulkáni kőzettel borított sportpályára dzsigen-rjú harcművészetet tanulni. Mintha ezekkel a gyakorlatokkal hajdani felmenőik előtt

tisztelegnének, azok előtt, akik túl fiatalon haltak meg ahhoz, hogy saját gyermekeik lehessenek. Szaigo nyomait kutatva igen sok érdekeset láttam, sok mindenem elámultam, ahogy keresztül-kasul utaztam Kjúszún, de igazából csak itt és most éreztem először, hogy elszorul a torkom a meghatottságtól.

1880-ban az új Meidzsi-alkotmány részeként Szaigo hivatalos megbocsátásban részesült, és visszaállították korábbi rangját, „mintha - Ivan Morris szavait idézve - az ország uralkodói, kissé megkésve ugyan, de felismerték volna, hogy egy valódi hős emlékével van dolguk, és fel kell emelkedniük a helyzet magaslatára azzal, hogy megadják neki az illő tiszteletet”. Követői mindig is bálványozták Szaigót; ettől kezdve pedig általánosan is elfogadottá vált, hogy megérdemli a tiszteletet. Elismerése azzal is megerősítést nyert, hogy az iskolai tankönyvekben nemzeti kincsként aposztrofálták, és a legnagyobb tisztelettel említették a nevét. Egészen egyedülálló és ellentmondásos szerep jutott neki - ahogy Mark Ravina írja - „mint nagyra becsült lázadó és hűségese áruló”.

Nagyra becsült, tisztelt, sőt, ennél is több: imádott lázadó. Dalok születtek róla, névtelen költemények:

Kardom eltörött, paripám holtan fekszik,
Az őszi szél temeti el csontjaim
E helyen, szülővárosom dombjain.

És szárnyra kaptak a különféle legendák, főként a halálával kapcsolatban.

Az a tény, hogy halálos sebet kapott, majd lefejezték, egyszerűen kevésnek bizonyult a legendák gyártóinak. Ahogy Hubbardtól, illetve a hivatalos halottszemlén készült jelentésből tudjuk, Szaigo nem követett el *szeppukut*, ez azonban nem jelentette akadályát annak, hogy hamarosan megjelenjenek a különféle illusztrációk, melyeken pontosan ezt teszi. A legendagyártók először visszafordultak a valósághoz azzal, hogy Beppuval „lefejeztették”, majd ismét elszakadtak a realitásoktól. A hagyomány szerint az elesett hős levágott fejét az ellenség parancsnokának meg kellett tisztelnie, ezért hamarosan újabb verziók láttak napvilágot Szaigo haláláról. Az egyik ilyen változatot szentírásként fogadták el. Eszerint a levágott fejet Jamagatához szállítják. A parancsnok illő tiszteletadással

fogadja. Feléled a hajdani rituálé, melyet a középkori csatamezőkön alighanem számtalanszor gyakoroltak, és a parancsnok tiszta vízben lemossa - nem: *megfürdeti* - a fejet. Megsimogatja, és könnyeivel küszködve így szól: „Szaigo, az arcod semmit nem változott. Talán három napja vághatták le a hajadat”. Majd az összegyűlt emberek felé fordulva amolyan előgyászbeszédet tart: „Milyen nyugodt az arca! Ki vonhatná kétségbe, hogy Okina [»az öregember«] a legnagyobbak közé tartozott? Senki nem állt hozzám közelebb, senki nem ismerte őt jobban énnálam. Száz napja nem aludtam, és ez egyedül miatta van. És most mégis elvesztettük őt. Ezernyi ősz hosszan tartó gyásza vár ránk, valóban” - mondja, és gyöngéden a testre illeszti a fejet. Közben sűrű eső kezd hullani az égből, hogy *lemossa* a Sirojamáról a kiontott és megalvadt vért, hogy csak az emlékei maradjanak meg. Ezt a történetet természetesen a megfelelő szókészlettel és a hozzáillő mozdulatokkal kell előadni. Lényegében az Artúr-mondakörhöz tartozó legendák japán megfelelője bontakozik ki a szemünk előtt. Az előadás az érzelmekre épít, lélekerősítő hatást gyakorol a hallgatóságra, illetve az olvasóra, történelmileg azonban úgy sületlenség, ahogy van. Jamagata nem volt jelen, amikor a fejet mindenféle ceremónia nélkül egyszerűen odarakták a testhez.

Szaigo még egy gyermekversben is helyet kapott; rendszerint kislányok éneklék a dalt a pattogó labda ütemére. Kiotói idegenvezetőm még az édesanyjától tanulta a versikét, bár sajnálkozva hozzáteszi: „a gyerekek ma már nem ismerik a régi gyermekdalokat”. A Császári Kert egyik szétterülő fája alatt éneklék nekem a dalt - egy tizenhét éves leány különös történetét. A versbeli lány virágokat és füstölőt tart a kezében, és (mellesleg) várandós. Ahogy a legtöbb gyermekvers, többnyire ez is badarság, de van valami valós történelmi alapja, amit persze eltorzított a népi emlékezet és az állandó ismételtetés. A narrátor egy hídon ül, és ezt kérdezi: „Hová mész, te szép leány?”. Mire a válasz valahogy így hangzik, persze japánul, és tizenhárom ritmikus sorba szedve:

Szaigo Takamori lánya vagyok, a kjúsúi Kagosimából, és megyek az apám sírjához, aki *szeppukut* követett el Meidzsi tizedik évének március havában [1877-ben, de hogy miért

éppen márciusban, és miért nem szeptemberben, az rejtély]. Amikor letelepszem a sírhoz és imádkozom, könny szökik a szemembe. Ha ez a gyermek fiú lesz, egyetemre küldöm és angolra taníttatom, és egy fülemüle száll majd a karjára, és a fülemüle azt énekli, hogy *ho-ho-kekjo*, és itt a vége a dalnak.

Egy másik változat szerint Szaigo elmenekült egy indiai szigetre vagy Kínába, esetleg Oroszországba, de egyfajta második eljövételként hamarosan visszatér, hogy megdöntse a Meidzsi-rezsimet, megszállja Koreát, és megvédje a nemzetet. 1891-ben rövid időre valóban lábra kapott egy olyan örült híresztelés, hogy Szaigo újra felbukkant, s hamarosan egy orosz hadihajó fedélzetén érkezik haza, mely Nyikolaj koronaherceget hozza állami látogatásra.

A mítoszgépezet ma is teljes gőzzel üzemel; játékok, apró dísz tárgyak, turisztikai giccsek viselik a képmását, melyek bármely ajándéküzletben megkaphatók, és ott vannak persze a szobrok is. A leghíresebb a tokiói Ueno Parkban áll, a nagy Kan'eidzsi templom maradványai között, melynek a lerombolását éppen ő rendelte el. Itt nem visel egyenruhát, hanem egyszerű szamurájnak öltözve nyári kimonóba burkolja jókora hasát. Pórázon vezeti kutyáját, elszántan előrehajol, kezét kardja markolatán tartja, készenlétben, hogy visszaverje a külvilág bármely támadását. Kagosimában viszont egészen másfajta megjelenítést választottak: az itteni szobra, a Sirojamával a háttérben, a modern Japán megteremtőjeként ábrázolja őt, katonai egyenruhában, tekintélyét hangsúlyozva, de kitüntetések nélkül, hogy szerénysége is nyilvánvaló legyen. De nem csak olyan helyeken állnak szobrai, melyek kapcsolatban álltak vele. Van egy nagyméretű új szobra a kagosimai repülőtérnél, és nem lennék meglepve, ha maholnap az egész repülőtér az ő nevét viselné.

De miből fakad ez az imádat? Nyilván nem a sikereiből, hiszen Szaigo történelmi jelentősége éppen a kudarcaiból eredeztethető. Ha éppenséggel a sikerei oldaláról közelítünk - vagyis a restaurációt előkészítő forradalom résztvevőjeként tekintünk rá -, akkor azt látjuk, hogy egy volt csupán a számos vezető közül, akik zömmel nagyobb politikai jártassággal és alaposabb katonai szakismerettel

rendelkeztek, mint ő. Csak amikor önállósította magát, akkor mutatott fel valami igazán eredetit, ez pedig nem volt más, mint hogy halált és pusztítást hozott a nemzetre. Sok szempontból homlokegyenest az ellenkezőjét cselekedte, mint amit akart. Fellépését megelőzően az új rezsimnek jóval több ellenzője volt, mint a lázadása leverése után. Korábban egyébként három lázadás is zajlott, melyekkel ő maga is rokonszenvezett. Az általa vezetett nagyszabású felkeléssel azonban éppen azt sikerült elérnie, hogy többé eszébe ne jusson senkinek a központi kormányzat ellen fegyvert ragadni. Ennek következtében az erőszakos fellépés a magányos merénylők, míg az ellenzékiesség a politikusok jussává vált.

A tartományok és prefektúrák, melyek függetlenségét olyannyira fontosnak tartotta, nem laza államszövetséggé egyesültek, hanem nemzetté. Szaigo feltételezte, hogy a szamurájok továbbra is kisajátíthatják mind a fegyveres erőket, mind az adminisztrációt - ehhez képest a szamurájok eltűntek a történelem süllyesztőjében, a hadsereget pedig - melynek létrehozásánál ő maga bábáskodott - ezentúl sorkatonák alkották. A Jamagata vezénylete alatt harcoló hadseregnek a győzelme egyszer és mindenkorra megpecsételte a szamurájoknak mint fegyveres erőnek a sorsát a japán történelemben. Szaigo szűkebb hazája, Szacuma a legbüszkébb és legelszántabb védelmezője volt saját függetlenségének - és ami még különlegesebbé tette ezt a tartományt, hogy a reform melletti és elleni meghatározó erők is éppen innen, azaz Szacumából jöttek. És ennél is furcsább, hogy a két mozgalom élén a két gyerekkori jó barát, Ókubo és Szaigo állt, akik mindössze néhány sarokra laktak egymástól.

De pusztán a sors iróniája és egy ilyen paradoxon még önmagában nem garantálja a hősi hírnevet. Szaigo esetében a hírnév a különleges egyéniségéből és természetes vonzerejéből származott. E hatalmas termetű, széles vállú, nagy hasú, bivalynyakú, düledt szemű emberben szenvedélyes, látomásos, nagylelkű, kifinomult erkölcsiségű, az anyagi javakkal szemben mérhetetlenül közömbös, önzetlen és bármilyen felvállalt ügy vagy barátság iránt teljességgel elkötelezett lélek lakozott. Fesztelen volt a vele egyenrangúakkal, és jóindulatú a nála alacsonyabb sorban lévőkkel. Ivan Morris szavaival: „egyszerű, csaknem gyermeki

örömmel élt a pillanatnak, és nagyon e világi humora volt.” Természetesen akik rajongtak érte, azok kevésbé ismerték a sötétebb oldalát, rögeszmés halálvágyát, makacs, örült hajlamát a vakmerő önpusztításra, mellyel egy orosz ruletten kockáztató hazardjátékosra hasonlított. De még akik ismerték jellemének ezt az oldalát, azok is imádták őt. Nem volt éppenséggel egy, a családi tűzhelyhez ragaszkodó típus, viszont arra sincs semmilyen utalás, hogy valaha is rosszul bánt volna azzal a kevés nővel, akivel életében dolga volt, vagy hogy azok bármi rosszat mondtak volna róla. Létezett egyáltalán olyan tulajdonsága, ami nem volt szerethető?

Nos, a kollégái szemszögéből éppenséggel elég sok ilyen volt, ugyanis Szaigo javíthatatlan idealistaként híján volt minden gyakorlatiasságnak. Ötletei gyakran túlléptek a lehetőségek határain, s ilyenkor vagy az elutasítással dacolt, vagy egyszerűen visszahúzódott, és a piszkos munkát ráhagyta az adminisztrációra. Így aztán egyesek szemében megváltóként jelent meg, másokéban pedig az erkölcsiség megfellebbezhetetlen letéteményeseként. Hagyta magát rábeszélni a kormányzati szerepvállalásra, majd ő maga jelentette ki a kormányról, hogy az „rablók gyülekezete”.

Olyan emberként, aki kívülről csöppent bele a politika fő áramába, bizonyos szempontból egyedinek számított, s ezt az egyediségét talán az alábbi jelzőkkel írhatjuk le legpontosabban: önmegtartóztatás, aszketizmus, takarékoság, a fényűzés határozott elutasítása. Egy szamurájtól elvárható volt, hogy önmegtartóztatást tanúsítson annak jeleként, hogy életét valamely magasabb célnak szenteli, de Szaigo spártai egyszerűsége jóval túlmutatott a kötelező szamurájelhivatottságon. Magas rangú állami hivatalnokként is úgy élt, mint egy szerzetes, a fényűzést elutasítva, fizetését hónapokon át föl se véve. Gyakran továbbadta másoknak, amije éppen volt. Miniszterként egy olyan szobában lakott, amely három jénbe került havonta - ez akkor három dollárnak felelt meg, ami mai árfolyamon 500 dollárt jelent -, ami igencsak éles ellentétben áll mondjuk azzal, ahogyan a kormánytisztviselők akkortájt éltek, hogy a maiakról ne is beszéljünk. Egyszerű kimonót viselt, de császárkabátot, cilindert - ezek 1868 után jöttek divatba - soha nem vett magára. És nemcsak ahhoz kellett rendkívüli jellem, hogy a császári palotában egy ilyen

magas rangú személy szerzetesen egyszerű öltözékben járjon, hanem ahhoz is, hogy utóbb levegye a saruját, és mezítláb közlekedjen, kitéve magát annak, hogy zavarkeltőként őrizetbe vegyék.

Egyértelmű, hogy puritánsága a lényéből fakadt. De tagadhatatlanul volt benne egy adag szándékos provokáció is. Szónoklatai olykor úgy hatottak, mint egy puritán prédikátor saját gyülekezetét ostorozó beszédének konfuciánus változatai. 1870-ben egy hazafias érzelmű samuráj *szeppukut* követett el a nemzeti tanács épülete előtt, így tiltakozva az új rezsim korrupciója ellen. Szaigo teljes mellszélességgel kiállt a tett mellett, és vállalta, hogy halotti beszédet mond, melyet így kezdett: „A kormányzati tisztviselők közül sokan a tékozlás és a dőzsölés rabjává váltak, és olyan kicsapongó életet folytatnak, hogy ezzel súlyos hibát követnek el.” Szaigo osztozott a szegények szenvedéseiben, és mindig felemelte értük a szavát. Halálában a makulátlan tisztaság jelképévé nemesült.

Számos más alkotóeleme is volt Szaigo összetett jellemének, hiszen annyira sokszínű és ellentmondásos egyéniség volt, hogy mindenkinek és minden rendszer ízlésének megfelelt. Egyesek azért szerették őt, mert része volt a samurájhagyománynak; mások a Koreával szembeni fellépéséért tisztelték; voltak, akik a nyugati technológia támogatása miatt álltak mellé; mások pedig éppen azért, ahogyan a Nyugattal való kapcsolatokat kezelte (hiszen azon kevés főhivatalnok közé tartozott, aki soha nem látogatott Nyugatra, és soha nem is mutatott effajta érdeklődést). És akadtak olyanok, akik éppenséggel azért kedvelték, mert konzervatív volt, vagy szocialista vagy demokrata vagy nacionalista vagy bármi, aminek valaki éppen látni kívánta.

Sőt, egy titkos keresztényt is föl lehetett benne fedezni, ahogyan ezt japán leghíresebb keresztény írója, Ucsimura Kanzo (1861-1930) meg is tette. A gyerekkorától külön utakat járó Ucsimura kezdetben angolul tanult, áttért a keresztény hitre, megházasodott, elvált, majd rosszul sikerült házassága következményei elől elmenekült az Egyesült Államokba. Ott megdöbbenette őt az amerikaiak feslettsége és műveletlensége, úgyhogy visszatért Japánba, és író

lett belőle. Angolul írt, hogy külföldi olvasói előtt feltárja saját zaklatott énjét, illetve megértesse velük Japán különlegességét.

Könyveit lefordították japánra, és hamarosan híressé váltak írásai. *How I Became a Christian* (Hogyan lettem keresztény) című műve egy áttért hívő életének nehézségeit mutatja be. *Japan and the Japanese* (Japán és a japánok) című kötete öt olyan ember életét írja le, akiket morálisan fedhetetlennek tartott, és akiket egyenrangúnak vélt bármely nyugati vezetővel. Az egyik az öt közül éppen Szaigo, aki szerinte igen sokat tett Japán modernizálásáért, Ucsimura szerény, közvetlen, önzetlen vezetőként ábrázolja, aki olyan erkölcsi mércéül szolgál Japánnak, mint Luther Németországnak, Cromwell Angliának vagy Washington Amerikának. Egyetlen gyengéjét abban látja, hogy hitt az alárendeltjeinek, és hagyta magát belesodortatni a lázadásba. Tudni kell persze mindehhez, hogy Ucsimura nyugati elismerésre vadászott, és Szaigo csak eszköz volt ehhez számára, mint ahogy maguk a könyvek is, melyeket emelkedett viktoriánus stílusban írt. A Szaigóról készített életrajza voltaképpen a *Rule Britannia* (brit nemzeti himnusz) majmolásával kezdődik:

„Amikor Nippon az Ég parancsára legelőször kiemelkedett a habokból, ezt az isteni parancsot kapta a föld: Niphonia, maradj te kapuid mögött! Ne keveredj a világgal, míg én elébed nem hívom azt! És így is maradt ez a föld kétezer éven át és azon túl; tengerei vizét nem szelték idegen hajóhadak, partjait nem szentségtelenítették meg idegenek. Ez volt Isten parancsa, és ez így volt jó! Ám az idők változtak, miként az elrendeltetett. Perry volt a változás eszköze, aki az emberiség legnagyobb barátja volt, hozzá foghatót soha nem látott még a világ.” És jött Nagy Szaigo, aki ugyancsak Isten eszközeként szolgált. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az, hogy a nagy kínai filozófust, Vang Jang-minget tekintette példaképének. Vang filozófiája - Ucsimura szerint - burkolt keresztény tanítás volt, amiből nyomban következik, hogy Szaigo is keresztény volt. „Tagadhatjuk-e a hangot, mely hősünkhöz egyenesen a tündöklő Mennyekből szólott, miközben kedvenc hegyeiben barangolt? ... Hát nem egy halk kis hang szólította meg gyakran az erdő rejtelmes csöndjében, s emlékeztette rá, hogy küldetése van ezen a földön?” Ez a küldetés pedig nem más, mint a

nemzet egyesítése, továbbá az, hogy birodalmi hódításra vezesse országát, mert „Japán így válik egyenrangúvá Európa nagyhatalmaival ... hogy teljesítse küldetését, melyre a világ kezdete óta hivatott”. Szaigo terveit azonban egy képmutató kormányzat keresztelte - folytatja Ucsimura az okfejtést. A béke álcája mögött merő puhányság, határozatlanság és méltánytalanság rejtőzött. Az, hogy Szaigóból lázadó lett, meglehetősen sajnálatos, de nem az ő hibája. Túlságosan érzékeny volt, más szavakkal: „a világ legerősebb férfiúja csaknem védtelen volt a szükségét szenvedők könyörgő esdeklésével szemben”. De a legvégén egy keresztény szerzetes erényeit csillogatta meg: a szerénységet, az anyagi javakkal szembeni közömbösséget, az önzetlenséget, a nemesszívűséget és az igazságosságot. „Hogy a Mennyről milyen elgondolásai voltak ... arról nincsenek közvetlen értesüléseink. De hogy Istent mindenhatónak, örökkévalónak és végtelenül irgalmasnak tekintette, és tudta, hogy a törvényei mindent összekötnek, kétségbevonhatatlanok és szerfelett jóságosak” - nos, mindez Szaigo szavaiból és tetteiből minden kétséget kizáróan kiderül, állítja Ucsimura. Szó szerint nem mondja ki, de a hallgatóságos következtetése egyértelmű: Szaigo voltaképpen egy japán Jézus volt. Tökéletes szellem! Saját erényei és ellenségeinek elvakultsága juttatta őt a keresztfára.

Eddig rendben is volnánk. Csakhogy a tizenkilencedik század végén és a huszadik század elején egyre baljósabb nézetek szimbólumává is kezdett válni a személye. Végül is Japán legfőbb eszményeinek - hűség a császárhoz, feltétlen odaadás - a megtestesítőjévé vált, és mindezt a saját dicsőséges és önfeláldozó halálával hitelesítette. A koreai megszállást támogató vezetőként lovat adott azok alá, akik úgynevezett „úttörő hazafiakként” érveltek Japán birodalmi küldetése mellett. A koncepció az volt, hogy védőbástyává kell válni az ellenséges Kínával és Oroszországgal szemben, főként hogy az utóbbinak japán területekre fáj a foga, sőt (1917 után) a bolsevizmus pestisét terjeszti. Mandzsúria egyre inkább Japán hídfőállásává vált, a gyarmatosítók és a kereskedők bázisává. Innen akarták Kínát bekebelezni, és az európai enklávékat kiűzni. Az 1930-as években Japán elfoglalta Mandzsúriát, és elindította a Nagy Kelet-ázsiai Konjunkturális Övezet létrehozását. A

terv azonban nem valósulhatott meg, mert 1938-ban a kelet-mongóliai Halhín-Golnál az oroszok és a mongolok közös erővel megállították a japán tankokat és repülőket. Ez volt minden idők második legnagyobb tankcsatája, melyről Nyugaton keveset tudnak, pedig óriási a jelentősége. Japán ugyanis ekkor fordította el birodalmi tekintetét Belső-Ázsiáról Délkelet-Ázsia és a csendes-óceáni térség felé, és ez az irányváltás vezetett 1941 decemberében Pearl Harborhoz. De ekkor már Szaigo személye nem volt más, mint pusztán egy kísértet a japán háborús gépezetben. Eszméi azonban tovább éltek a japán tisztek fejében: hűség a császárhoz, az idegenek megvetése, önfeláldozás a csatában.

És ez az átöröklés azóta is folytatódik, újabb és újabb leágazásokkal, melyek azonban már egyáltalán nem nevezhetők baljóslatúaknak, nem is speciálisan japánok, hanem egyszerűen emberiek. A legendák - különösen a Jamagata könnyeiről és a levágott fej mosdatásáról szóló legenda - azért meggyőzőek, mert tökéletesen beleillenek Szaigo hőstörténetébe. Egy tehetséges, érdemdús fiatalember példás szellemisséggel kiemelkedik az ismeretlenségből és a mélyszegénységből, hírnévre és befolyásra tesz szert, krisztusi sorsra emlékeztető elutasítást és keresztre feszítést szenved el, de mivel mindvégig hű az eszméihez, a végén megdicsőül. A háború utáni időszakban, illetve az 1990-es évek újabb megpróbáltatásai idején Szaigo története azt a vigasztaló üzenetet hordozta, hogy a vereségben is meg lehet találni a méltóságot.

Szaigóból hős lett, ellentétben Ókubóval, gyermekkori barátjával és későbbi ellenségével, akinek ugyancsak drámai vég jutott, csak sokkal gyorsabb lefolyású. Szaigo halála után Okubo hatalomban maradt, de csak rövid ideig, a lázadás leverésétől számítva mindössze hat hónapig. Egy tavaszi reggelen a császári palota felé tartva hét szamuráj támadt rá, és ott helyben megölték. A szamurájok ellenezték azt a forradalmi átalakítást, melynek Ókubo az egyik vezéralakja volt. De a merénylettel elkéstek. Az iparosítás és a fegyverkezés a következő húsz évben örült tempóban folytatódott, és 1905-ben, Japánnak az orosz flotta fölött aratott győzelmével elérte csúcspontját. Bizonyos értelemben éppen ez volt

Ókubo igazi emlékműve: az egységes nemzet és ez a győzelem. Kétségtelenül nagy ember volt ő is, látomásos politikai géniusz; de népszerűsége soha nem vetekedhetett Szaigóéval. Nagy gonddal ápolt pofaszakállával, nyugati öltönyeivel a szertartásosságot, a kompromisszumra való hajlamot és a ridegséget testesítette meg Szaigo gyakorlatiatlanságával, merev idealizmusával és melegszívűségével szemben.

De maradjunk Szaigónál! Élettörténete számos olyan tulajdonságot tár elénk, mely indokolja személyiségének vonzerejét. Felejtsük most el a legendás Szaigót, hiszen éppen elegendő a valóságos személyt vizsgálunk ahhoz, hogy történelemkönyvbe illő hőst lássunk benne. Először is a felemelkedése! Arisztotelész azt mondta, a hősnek fejedelmi körből kell jönnie ahhoz, hogy tiszteletet keltsen, manapság azonban jóval hatásosabbnak találjuk, ha valaki alacsonyan kezd, és mélyről szárnyal fel a magasba a saját erejéből. Másodszor, Szaigo tele volt csodálatra méltó erényekkel - nagylelkűség, bátorság, bölcsesség, intelligencia és ambíció, hogy csak néhányat említsünk. Harmadszor, erényei mellett kétségtelenül voltak hibái; erkölcsi merevsége, vagy az, hogy nemcsak magának választotta a halált, de másokat is magával rántott. Negyedszer, éppen e merev hajthatatlansága miatt óhatatlanul is szembekerült azokkal, akik rugalmasabbak, gyakorlatiasabbak, kompromisszumkészebbek voltak nála. Következésképpen (ötödször), nem volt számára más választás, csak a halál, melyről azonban szabadon döntött. Nem játszott benne szerepet a kívülről ható Sors; az ő végzete saját sziklaszilárd, mégis esendő jellemében rejlett. És úgy halt meg, mint egy igazi drámai hős a filmben vagy a színpadon. Hiszen hogyan is lehetne tragikus hős, ha csak úgy beleesett volna a folyóba, vagy szívinfarktust kapott volna?

Végül pedig - és ez az, ami különlegessé teszi őt a japánok szemében - Szaigo nem egy amerikai típusú szuperhős, aki legyőzi a gonosztevőket, és megmenti a világot. Még csak képzeletben sem tudunk eljátszani azzal a gondolattal, hogy egy esetleges szacumai győzelem 1877-ben bárkit is megvédett volna bármitől. Mit kezdett volna vele? Visszaforgatta volna a történelem kerekét, hatalomban tartotta volna a szamurájokat, kiűzte volna az idegeneket? De hát ez legalább annyira kudarcnak hangzik, mint sikernek. Mindenesetre

esély sem volt ilyesmire. Szaigo kudarcra volt ítélve, és ez a lényeg. Van abban valami dicső emelkedettség, amikor az ember rettenetes túlerővel szemben vállalja a halált; de mi, nyugatiak, azokat a hősokeket kedveljük, akik ezzel a túlerővel szembeszállnak, és – *győznek!* Ha véletlenül veszítenének, azzal a mi szemünkben tragikus hőökké válnak; de a vereségüket a téves számítás vagy a balszerencse számlájára könyveljük el. Japánban viszont azokat a hősokeket szeretik, akik pontosan tudják, hogy meg fognak halni, és mindent meg is tesznek azért, hogy ez bekövetkezzen. Szaigo szélsőséges példáját adta ennek; számtalan esetben állt készen megölni magát, de csak jó néhány kudarcba fulladt kísérlet után „sikerült” neki. A romantika költőjével együtt mondhatta volna: „Félig beleszerettem a könnyű Halálba.” Keats halálvágya azonban egyfajta alkohol- és ópiumgőzös halál volt; hősiességet ebben nem találunk. Szaigo azonban nem a könnyű halálról álmodott, hanem olyanról, amiért keményen meg kell küzdeni; harc, kiontott vér és dicsőség árán megszerzett halálról, mely nem az okból, hanem az önfeláldozás tényéből következik. Abban az értelemben valóban ő volt az utolsó szamuráj, hogy a Sirojamán bekövetkezett halála egyszer s mindenkorra véget vetett a szamuráj újjászületés álmának. Más értelemben azonban egy ilyen lélek, mint az övé, soha nem hal meg. Túlélését halálának sajátos hiábavalósága biztosította számára, de ugyanez a sajátosság garantálja a szamurájethosznak mint a japán kultúra központi elemének a túlélését is egyben.

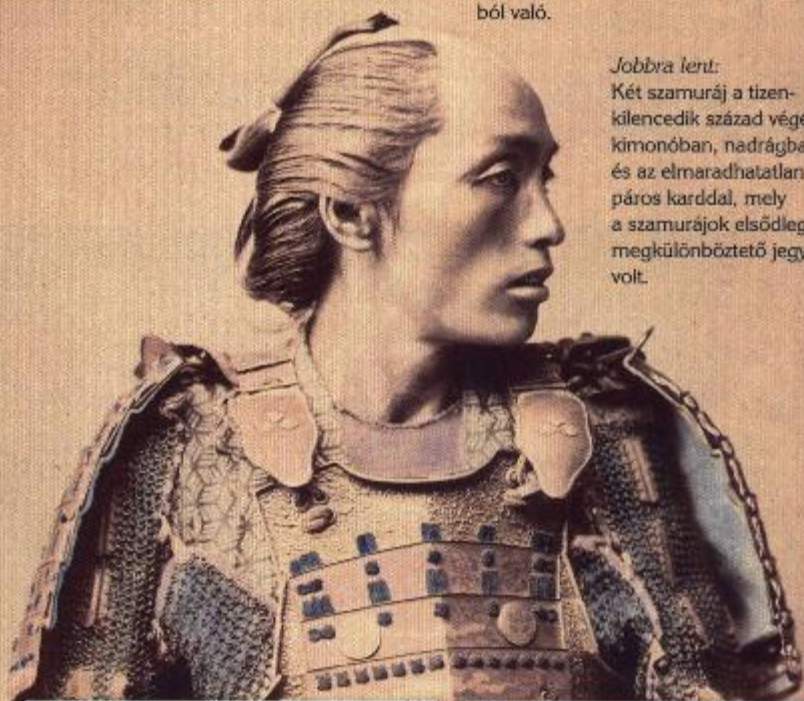
És ugyanez tette őt a második világháború *kamikaze* pilótáinak szellemi elődjévé, akik a császár iránti hűségéből cselekedtek, és közben nemcsak azt tudták, hogy a halálba zuhannak, de azt is, hogy tettük gyakorlatilag teljességgel hiábavaló. A valóságban nem mentették meg a nemzetet; de lélekben mégis ezt cselekedték, kifejezésre juttatva önpusztító bátorságukat, a kudarcban rejlő fennkölséget, vagyis mindazt, ami oly messzemenőig sajátja a japán jellemnek.

Ezen a samurájportrén jól látható a pikkelyes páncél és a konty a fejtetőn. A felvételt Felice Beato, a kiváló brit-italiai fényképész készítette, aki úttörő munkát végzett a Távol-Keleten.

Balra lent:
Egy egzotikus szelvényes páncéltözet, szarvakkal és trapéz alakú kiegészítő-
kel ellátott sisakkal. A kollekció Szaigo
hűbérurának, Nariakirának a tulajdoná-
ból való.

Jobbra lent:
Két samuráj a tizen-
kilencedik század végén,
kimonóban, nadrágban,
és az elmaradhatatlan
páros karddal, mely
a samurájok elsődleges
megkülönböztető jegye
volt.

Szaigo világa: Szacuma, Kiotó és a száműzetés

A képek felidéznek valamit azokból a hatásokból és tapasztalatokból, melyek Szaigo életét még a magas hivatali posztok betöltése előtt formálták.

Balra: Kagosima nyughatatlan vulkánja, a Szakuradzima építette fel vulkáni törmelékekből azokat a hegyeket, melyek Szacumát Japán többi részétől elszigetelték.

Kijomizuban (*fent*), Kiotó egyik legnagyobb buddhista templomában szolgált Gessó pap, akin keresztül Szaigo kapcsolatot tartott a császári udvarral. Gessó a tófukui templomban találkozott rendszeresen Szaigóval, ahol egy kegyhely (*balra*) emlékezik a szacumai háborúban elesett katonákra.

Jobbra: Szaigo képmása, melyet egy gyerekkori barátja készített. Talán ez a leghitelesebb portré róla.

Megjegyzések

[←1]

Safilios-Rothschild: *„Honour” Crimes in Contemporary Greece*. [„Becsületbeli” bűncselekmények a modern Görögországban.]

[←2]

Adamson: *Tribute, Turf, Honor and the American Street Gang*. [Tiszteletadás, terület, becsület és utcai bandák.]

[←3]

Angolra fordította és elemezte Thomas Conlan. Lásd Conlan: *In Little Need of Diuine Intervention* . [Isteni beavatkozásra várva.]

[←4]

Dr. Thomas Arnold (1795-1842) brit pedagógus és történész, az angol kollégiumok nevelési rendszerének szellemi atyja. (*A ford.*) “Jamakava Kikue: *Women of the Mito Domain*. [Mito tartomány asszonyai.]

[←5]

Léteztek korábban is hasonló rendszerek. A Kr. e. 3. évezredben az akkádok átvették a sumer ékírás jeleit, jóllehet a két nyelv között semmiféle kapcsolat nem volt.

[←6]

Ezeket az információkat Fukuda úrtól, a Mcidzsi-restauráció Múzeumának igazgatójától kaptam.

[←7]

Fairbank: *Cambridge History of China*. [Kína története.] 10. kötet

[←8]

Harris-Ogasawara: *Swords of the Samurai*. [Szamurájok kardjai] “Tucatjával található ilyen, ezer évnél is régebbi dokumentumok a japán múzeumokban, amelyek nagy része fel van sorolva a wiki.samurai-archives.com weboldalon.

[←9]

A kiadás költsége, melyet a Kongresszus fedezett, elérte a 360 ezer dollárt, ami mai értéken 7 és 10 millió dollár közötti összegnek felel meg. Perry 1000 példányt kapott a háromkötetes műből, melyen fele-fele arányban osztozott strómanjával. (Ezer tiszteletpéldány! Manapság egy szerző legjobb esetben tizenkettőt kap a keményfedelű kötetéből.)

[←10]

A. m.: ételmaradék becsomagolva a kutyának. (A szerk.)

[←11]

Mitford a következőképpen határozza meg a rónin fogalmát: „Szó szerint sodródó ember; olyan, akit ide-oda löknek a tenger hullámai. Olyan személyeket jelöltek ezzel a szóval, akiknek nemesi vér folyik ereikben, jogosultak a fegyverviselésre, ám akik elváltak feudális hűbéruruktól, vagy saját elhatározásukból, vagy azért, mert elbocsátották őket, vagy csak mert a sors úgy hozta. Afféle eltévelyedett kóbor lovagokként járták az országot, látszólag mindenfajta megélhetés nélkül, s bizonyos esetekben felajánlották szolgálataikat, máskor meg fosztogatásból tartották el magukat.” Lásd: Freeman-Mitford: *Tales of Old Japan*. [Történetek a régi Japánról.]

[←12]

Katsu: *Musui's Story*. [*Muszui története*.] 11. oldal, lábjegyzet

[←13]

Morris *The Nobility of Failure* [Nemesen elbukni] című munkájában idézi e sorokat egy publikálatlan kéziratból, melyet Szakamoto Moriaki, a Kagosimai Egyetem egykori professzora készített „*Saigo Takamori's Posthumous Words*” [Szaigo Takamori hátrahagyott szavai] címmel.

[←14]

Mathers: *Eastern Love*. [Szerelem Keleten.]

[←15]

A cím egy másik korábbi fordítása magában foglalta a következőket: *Conspectus of Sodomites* [Áttekintés a szodomitákról], *Mirror of Sodomy* [A szodomiták tükre], *Great Mirror of Pederasty* [A pederasztia nagy tükre].

[←16]

Valójában az utolsó nagyobb esemény az oszakai vár eleste volt 1615-ben.

[←17]

Oisi Sinzaburo; az idézet Ikegami *The Taming of the Samurai* [A szamurájok megszelídítése] című munkájából való, 165. oldal.

[←18]

Ez a szám együtt emelkedett Japán népességével, mely a tizennyolcadik század közepére elérte a 30 milliót. Pontos számokat senki sem ismer, a szamurájok ugyanis ki voltak zárva a népszámlálásból. Becslések szerint a népesség 5-10 százalékát tették ki, ami azt jelenti, hogy Szaigo idejében 1,5 és 3 millió fő között lehettek. (Lásd Ikegami: *The Taming of the Samurai*, [A szamurájok megszelídítése.] 162. és 172. oldal.)

[←19]

Roberts: *New Penguin History of the World*. [Új világtörténelem.] 841. oldal.

[←20]

Ikegami: i.m. 239

[←21]

Régen nem létezik már.

[←22]

Singeno (1827-1910) később a Japán Történelmi Társaság elnöke lett - Ravina a *The Last Samurai* [Az utolsó szamuráj] című munkájában Japán első modern történészének nevezi őt -, ami arra utal, hogy megbízható forrásnak tekinthető.

[←23]

E madárfaj csak itt és a délre eső szomszédos szigeten, a fenyőerdővel borított Tokunosimán fordul elő.

[←24]

Az idézetek Ravina *The Last Samurai* [Az utolsó szamuráj] című könyvéből valók.

[←25]

Tőkei Ferenc fordítása

[←26]

Satow, aki nem merít írott forrásokból, csak a saját naplójára hagyatkozik, *A Diplomat in Japan* [Egy diplomata Japánban] című „visszaemlékezésében” azt

állítja, hogy a japánok 1863 júniusában a teljes kártérítést megfizették készpénzben. Valójában úgy tűnik, hogy csak a fizetéssel kapcsolatos tárgyalások egyikére utal. Az *Illustrated London News* a december 17-i, csütörtöki tudósításában arról számol be, hogy a tényleges fizetésre „múlt hét végén”, azaz december 10-12-én került sor.

[←27]

Az „incidens” különböző neveket kapott: a Tiltott Kapu, a Hamaguri Kapu vagy a Kimmon.

[←28]

Ez a bekezdés Ravina *The Last Samurai* [Az utolsó szamuráj] című művén alapul.

[←29]

Közöttük volt Inoue Kaoru és Ito Hirobumi, koruk két legnagyobb államférfiúja.

[←30]

Dzsúdzsucu (Ju Jitsu) - szó szerint „lágyszer” vagy „lágyszer”, egyfajta önvédelmi és támadó harcművészet. (A ford.)

[←31]

McClaren, „Japanese Government Documents” [Japán kormánydokumentumok.]; Mason és Caiger is idézi *A History of Japan* [Japán története] c. kötetében.

[←32]

A Gergely-naptár szerinti dátumok szerepelnek itt. A holdkalendárium szerint Meidzsi első évének 5. hónapjára és 15. napjára esett a támadás, és emiatt az emlékezésekben olykor május 15-ét írják, tévesen.

[←33]

Josinobu visszavonult és nyugalmas életet élt, sokféle kedvtelésnek hódolt - olajfestés, vadászat, fotográfia, kerékpározás -, főnemesi címet kapott, és 1913-ban halt meg, 76 évesen.

[←34]

A szöveget, mely Musakodzsi Szaneacu *Creata Saigō* [A nagy Szaigō] című munkájában jelent meg először, Morris idézi *The Nobility of Failure* [Nemesen

elbukni] című könyvében, Moriaki Szakamoto fordításában.

[←35]

Ahogy Hilary Conroy rámutat a *The Japanese Seizure of Korea* [Korea Japán megszállása] című munkájában, ez egy vérbeli dráma alapanyaga volt, és ez a dráma meg is született 1954-ben, amikor Jamamoto Juzó drámaíró egy háromfelvonásos színdarabban dolgozta fel az eseményt.

[←36]

1 koku = 4,95 véka, 180 liter vagy kb. 150 kilogramm, feltehetően elegendő egy ember egész éves ételmezéséhez. Szaigo tiszteletdíja 30 tonna rizs volt, ami mai fizetőeszközben 9000 dollárnak felelne meg, de a kiadások természetesen változtak. Szaigo idején 2000 koku elég volt 2000 ember egész éves ételmezéséhez; ma 9000 dollárból, vagyis kevesebb mint 6000 fontból ezt aligha lehetne megoldani.

[←37]

A History of the Japanese People. [A japán emberek története.] (New York, Encyclopedia Britannica Co., 1914).

[←38]

Akebono Shimbun, ford. a *Tokió Timesban* 1877. május 19.

[←39]

Egy másik becslés szerint négyezer halott volt mindkét oldalon, ösz-szesen tehát nyolcezen estek el a húszezer harcosból (lásd James Buck: *The Satsuma Rebellion of 1877* [Az 1877-es szacuma-forradalom]). De az emlékműre vésett lista számomra eléggé meggyőző. Legközelebb egyenként megszámolom a neveket.

[←40]

Ezt a levelet teljes terjedelmében közli Mounsey a *The Satsuma Rebellion* [A szacumai forradalom] című művében, forrásmegjelölés nélkül.

[←41]

A levélrészleteket Hubbard unokája, Elizabeth Nock tette közzé 1948-ban.

[←42]

Higónak hívták régen a kumamotoi prefektúrát, Bungo pedig az északi prefektúra, Oita régi neve, ahonnan Szaigo segélycsapatokra számított.

[←43]

Az idézet Morris *The Nobility of Failure* [Nemesen elbukni] című munkájából való. A történetet Alan Booth is újra elmeséli *Looking for the Lost* [Egy elveszett kultúra nyomában] című könyvében. Mindketten Szaigo életrajzírójától, Musakodzsitól (1885-1976) merítették.

[←44]

A láva nem a Szakuradzsimából eredt, hanem egy másik, jóval ma szívabb vulkánból, a 30 kilométerrel északabbra fekvő Aszóból. Az Aszó Japán legnagyobb vulkánja, s egyúttal a világ egyik leghatalmasabb tűzhányója is. Egy 300 000 évvel ezelőtti kitörése egy 25 kilométer átmérőjű kalderát hozott létre, mely nagyobb, mint Szakuradzsima.

[←45]

A forrás valójában egy térképről készült fénymásolat, mely Szaigo menekülését követi nyomon az Eno-hegytől Kobajasiig. Fogalmam sincs, eredetileg ki tette közzé és mikor, de a fénymásolatot Cujosi Takajanagi készítette, a Nansu temető emlékmúzeumának vezetője, aki Szaigo-szakértő is egyben.

[←46]

A megduzzadt heregolyókról nem esik említés, Hubbard nyilván tekintettel volt arra, hogy efféle részleteket nem ildomos beleírni a feleségének küldött levélbe.

[←47]

.....és nyilvánvaló, hogy egymást ölték meg” - jut el a végső következtetésre. Pedig ez egyáltalán nem nyilvánvaló. Semmilyen bizonyíték nincs a *szeppukura* vagy a rituális lefejezésre. Sokkal valószínűbb, hogy a sebesüléseket golyók vagy ellenséges kardok okozták.